

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Інститут торгівлі, обслуговуючих технологій та туризму
Кафедра туризму та готельного господарства

ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

---

*Матеріали VI Міжнародної
науково-практичної конференції*

(28 – 29 квітня 2011 р., м. Луганськ)

Випуск 6

Том 2

Луганськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2011

УДК 338.48 (063)
ББК 65.433 Я 43
Т87

Головний редактор: **Курило В. С.**

Редакційна колегія:
Безрученков Ю. В.,
Гуцол А. В.,
Дітковська С. О.

Відповідальний за випуск: **Гуцол А. В.**

Т87 **Туристична** індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку :
матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (28 – 29 квітня 2011 р.,
м. Луганськ). – Вип. 6, Т. 2. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені
Тараса Шевченка», 2011. – 310 с.

У збірнику представлені статті вчених, молодих дослідників, представників туристичного бізнесу, присвячені маркетинговим комунікаціям, інноваціям в туристичній сфері, проблемам управління туристичною галуззю та питанням розвитку міжнародного та регіонального туризму.

В сборнике представлены статьи учёных, молодых исследователей, представителей туристического бизнеса, посвящённые маркетинговим коммуникациям, инновациям в туристической сфере, проблемам управления туристической отраслью и вопросам развития международного и регионального туризма.

There are articles of scientists, young researches, representatives of tourism business in this collection. They are devoted to marketing communications, tourism innovations, problems in tourism management and problems of interanational and regioanal tourism development.

*Рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 25 березня 2011 р.)*

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

1.	Басюк Д. І., Соколова К. П. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури України в контексті підготовки до ЄВРО 2012.....	6
2.	Бейдик О. О., Новосад Н. О. Застосування теорії «полюсів економічного зростання» при дослідженні національного туризму.....	13
3.	Бордонос К. О. Сутність та зміст методу проектів в освітньому процесі.....	19
4.	Бугрий Е. В. Некропольный туризм: зарубежный опыт.....	25
5.	Гевель А. О. Туризм: тенденції розвитку в світі та Україні... 33	
6.	Гук Л. І. Роль та значення туризму у сучасному суспільстві знань.....	43
7.	Захарченко В. Ю. Перспективи розвитку внутрішнього туристичного ринку України.....	48
8.	Заячківська Г. А. Технології формування і просування туристичного іміджу України.....	53
9.	Коломойцев А.С. Особенности развития туризма в странах бывшей Югославии.....	59
10.	Котенко Н. В. Сучасний стан історико-культурних ресурсів в Україні.....	68
11.	Левченко М. М. Влияние особенностей личности руководителя на формирование социально-психологических процессов в коллективах предприятий гостинично-ресторанного бизнеса.....	74
12.	Палій Н. С. Соціально-економічні передумови розвитку туристичної галузі в Україні.....	81
13.	Провоторина В. В. Сущность и специфика современного российского рынка страхования потребителей туристских услуг.....	87
14.	Продан Ю.О. Теоретична основа подієвого туризму на сучасному етапі.....	92
15.	Рошко Н. Б. Стан туристичної діяльності в Україні та її регулювання.....	98
16.	Федоренко О. О. Рекреаційні аспекти туризму в Угорщині... 104	
17.	Чорненька Н. В. Принципи формування знань про взаємозв'язки складових туристичної індустрії.....	109

18.	Швец Ю. Ю. Теоретические аспекты территориальной структуры туристического рынка.....	116
19.	Tontu Erdal. Contemporary situation of the hotel industry in Turkey.....	122
20.	Zhang Hua, Zheng Jiaze. Approach for Revitalizing Wenzhou Yongchang Castle – Restoration and Tourism Development Based on Multi-culture Resource.....	133
21.	Efe Ali. Features Ethnic-Cultural Heritage Of Ukraine And Turkey.....	142

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

22.	Барабаш О. І. Природні умови розвитку туризму у місті Луганську.....	152
23.	Бігус М. М., Подвірна Х. Є. Туристичний бізнес Львівщини на загальнонаціональному рівні.....	163
24.	Божук Т. І., Прокопчук Л. А. Сучасний стан і перспективи розвитку винного туризму (на прикладі Закарпатської області).....	171
25.	Денисик Г. І., Чиж О. П. Регіональні особливості розвитку туризму в Україні.....	177
26.	Залещик В. В. Факторний аналіз чинників розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області.....	182
27.	Кирилюк Л. М. Особливості туристичної інфраструктури Вінницької області в рамках підготовки до ЄВРО-2012.....	189
28.	Клок Н. В. Аналіз ресурсного потенціалу розвитку сільського туризму Українського Придунав'я.....	195
29.	Кратінов Р. О. Модель взаємодії туризму з економікою регіону.....	203
30.	Максимюк Н. В. Качество услуг – основа для обеспечения эффективности деятельности объектов размещения АРК.....	208
31.	Матвєєва Я. А. Розвиток зеленого туризму у Луганській області.....	215
32.	Медведєва К. В. Розвиток регіонального історико-культурного туризму як один з напрямків транскордонного співробітництва.....	220
33.	Родіна Г. В. Туристичні ресурси провінції Джетьян (КНР)...	229
34.	Свірідова Н. Д., Пристюк В. М. Методичні підходи до визначення об'єктів індустріального туризму.....	232

35.	Скабара Р. М. Музейний туризм як перспективний напрям розвитку індустрії гостинності Львівської області.....	240
36.	Смирнов І. Г. Жінка, ім'я якої з'єднує три туристичних дива України: Софія Вітт-Потоцька.....	245
37.	Сорокіна Г. О., Сорокін А. Ю. Використання геологічних пам'яток Луганщини як об'єктів екологічного туризму.....	257
38.	Стамат В. С. До питання аналізу розвитку туристичної галузі у провінції Джетьян (КНР).....	263
39.	Страшевська Л. В., Корінний В. І. Стратиграфічні геосайти Середнього Придністер'я як об'єкти наукового туризму.....	266
40.	Стрельбіцька О. В. Перспективи розвитку туристичної діяльності на території Тилігульського регіонального ландшафтного парку.....	277
41.	Трегубенко О. М. Розвиток екскурсійно-туристської справи як форми організації вивчення природи регіонів в Україні (20-ті роки ХХ століття).....	285
42.	Форис О. В. Місце природно-антропогенних ресурсів Міловського району у розвитку туризму на Луганщині.....	289
43.	Чернявая А. Л. Применение кластеров в сельском зеленом туризме в Украине и АР Крым.....	294
44.	Шевченко С. В. Розвиток релігійного туризму (на прикладі м. Луганськ).....	300
	Відомості про авторів.....	306

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

УДК 35.076.5(477)

Басюк Д. І., Соколова К. П.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЄВРО 2012

Чемпіонат Європи з футболу, що проводиться кожні 4 роки, починаючи з 1960 року, є третьою за масштабом спортивною подією після літніх Олімпійських ігор та Чемпіонату світу з футболу. Крім команд-учасниць та спортивних вболівальників, значний інтерес до цієї події спостерігається з боку політиків, бізнесменів, державних управлінців усіх рівнів. 2 травня 2007 року було підписано угоду щодо організації Фінального турніру чемпіонату Європи з футболу ЄВРО 2012 між УЄФА та організаторами з України та Польщі. В угоді містяться вимоги до організаторів ЄВРО 2012 відповідно до регламенту УЄФА та зобов'язання та гарантії органів державної влади та місцевого самоврядування щодо підготовки та проведення європейського бієнале. Ці гарантії та зобов'язання стосуються основних 24 напрямків організації, зокрема, підтримка з боку місцевих адміністрацій, фінансування будівництва, гарантування безпеки, охорони, медичної допомоги, підготовки житлових містечок для проживання футбольних команд, організація відповідного транспортного обслуговування та модернізація інфраструктури аеропортів, доріг, залізничного сполучення, закладів розміщення у містах-господарях ЄВРО 2012, розповсюдження квитків згідно вимог УЄФА та забезпечення права інтелектуальної власності.

Науково-теоретичні основи вивчення туристичної інфраструктури закладені в працях Т.Ткаченко, А.Мазоракі, В. Кифяка, І. Школи, В.Федорченка, Б. Біржакова, М. Кабушкіна, В. Квартальнова, І.Зоріна та ін. На думку більшості дослідників, до туристичної інфраструктури як багатокомпонентної соціально-економічної системи слід включати рекреаційні ресурси місцевості, інженерні та дорожні комунікації, готелі та інші засоби розміщення, організаторів туризму, туристичних агентів, перевізників, заклади розваг, спорту та відпочинку та ін. [5]. Особливо значимим компонентом є транспортна інфраструктура, яка включає транспортні засоби, шляхи сполучення, придорожню інфраструктуру, вокзали, засоби зв'язку і управління транспортом тощо. Цінними для нашого

дослідження були праці В. Матесона, Р. Баада, Дж. Маддена, К. Бренкета, Г. Вагнера, у яких розглянуто соціально-економічний ефект від проведення масових спортивних заходів світового рівня, їх вплив на міжнародну та внутрішню політику, національну та регіональну економіку, розвиток туризму, транспорту, готельної інфраструктури.

Низька якість наявної туристичної інфраструктури, недостача спортивних споруд, які відповідають сучасним вимогам, необхідність великого обсягу інвестицій створюють серйозні проблеми та ризики у підготовці нашої держави до європейського чемпіонату з футболу.

На рівні наукового узагальнення не розглянуто проблеми стратегічного розвитку туристичної інфраструктури України в контексті вимог УЄФА при підготовці до проведення фінальної частини чемпіонату з футболу, використання інноваційних технологій обслуговування вболівальників під час проведення ЄВРО 2012 та з урахуванням перспективи розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму в Україні.

Метою дослідження є аналіз перспектив та проблем розвитку транспортно-туристичної інфраструктури України в контексті підготовки до ЄВРО 2012.

Основні завдання підготовки до бієнале викладено в Законі України "Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні", Державній цільовій програмі підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, що затверджена постановою Міністрів України від 22.02. 2008 № 107. Загальний кошторис програми у 2008 – 2012 роках – 126,26 млрд. грн., у т.ч. із державного бюджету планується виділити 32,92 млрд. грн. (17,3 %), із місцевих бюджетів приймаючих міст – 6,87 млрд. грн. (14,3 %) та з інших джерел – 86,48 млрд. гривень (68,4 %) [2].

Основними містами - господарями ЄВРО 2012 визначено Київ, Донецьк, Львів, Харків. Для координації діяльності усіх органів виконавчої влади створено Національне агентство з питань підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012-го року з футболу як центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом.

Ключовими завданнями підготовки туристичної інфраструктури до ЄВРО 2012 є забезпечення обслуговування цільових груп УЄФА, зовнішніх та внутрішніх відвідувачів чемпіонату якісними послугами розміщення, харчування, транспортного та екскурсійного обслуговування відповідно до вимог УЄФА. Значна увага зосереджена на заходах модернізації національної транспортно-туристичної інфраструктури України, зокрема будівництві та реконструкції аеропортів, доріг, наземного транспорту,

закладів розміщення, стадіонів у приймаючих містах Євро 2012 та прилеглих регіонах .

Система розбудови та управління транспортною інфраструктурою на період проведення турніру, основні підходи до транспортного обслуговування турніру, роль та особливості функціонування видів транспорту, межі відповідальності сторін за організацію транспортного обслуговування турніру, забезпечення безпеки на транспорті визначені Концепцією громадського транспорту та управління дорожнім рухом, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.11.2009 №1563-р та попередньо погоджена з УЄФА [3].

Транспортне обслуговування учасників Євро 2012 ускладнюється територіальною віддаленістю України від країн - потенційних учасниць чемпіонату, невідповідністю вимогам УЄФА її транспортної системи, відсутністю достатньої кількості фахівців, що володіють необхідними знаннями і досвідом підготовки та проведення великих спортивних міжнародних заходів, очікуваною великою кількістю вболівальників та гостей чемпіонату, недостатньою розгалуженістю готельної мережі та інфраструктури альтернативного розміщення вболівальників у приймаючих містах, невизначеністю складу учасників чемпіонату, міст проведення ігор кожною командою.

За розрахунками спеціалістів, кількість учасників та гостей чемпіонату, які прибуватимуть до приймаючих міст у дні матчів, буде складати 1-1,5 млн. осіб. Відповідно до рейтингу УЄФА, найбільш імовірно, що учасниками чемпіонату будуть Англія, Іспанія, Італія, Німеччина, Франція, Росія, Румунія, Нідерланди, Португалія, Туреччина, Україна, Польща, Шотландія, Греція, Бельгія, Данія. Це означає, що вболівальники будуть користуватися переважно авіаційним транспортом. Національні збірні команди Нідерландів, Англії, Німеччини, Польщі та Росії можуть супроводжувати до 50 тис. уболівальників.

Перш за все, на виконання вимог УЄФА в частині функціонування транспорту та управління дорожнім рухом у приймаючих містах та за їх межами здійснюється будівництво, реконструкцію і ремонт аеропортів, залізниць, автомобільних доріг загального користування.

Заходи з модернізації та реконструкції аеропортів передбачають: забезпечення фінансування, створення команди з управління проектами, збільшення пропускної спроможності аеропортів, встановлення тимчасових терміналів. Впровадження сучасних технологій обслуговування та підготовки персоналу, спрощення процедур паспортного та митного контролю, скасування заборони виконання нічних польотів, запровадження спеціальної процедури обслуговування VIP персон, надання необхідних

площ, технічних засобів, місць для паркування автотранспорту, необхідних для учасників та гостей турніру, організацію надійного сполучення аеропорту зі стадіоном та центром міста (трансфер) для визначених груп УЄФА, можливість фізичного розмежування груп вболівальників команд-учасниць ЄВРО 2012.

Зокрема, у міжнародному аеропорту «Бориспіль» здійснюється будівництво та реконструкція терміналів «D», «F», «B», злітно-посадкової смуги та привокзальної інфраструктури. У міжнародному аеропорту «Львів» здійснюється реконструкція існуючого та будівництво нового терміналу, передбачено облаштування тимчасового терміналу та привокзальної інфраструктури (паркувальні місця для автотранспорту). У Донецькому аеропорту завершується будівництво нової злітно-посадкової смуги та пасажирського терміналу, здійснюється реконструкція існуючого терміналу і диспетчерської вежі.

До 2012 року планується завершити великі інфраструктурні проекти і ввести їх в експлуатацію (114 км а/д М-07 Київ – Ковель – Яготин у межах Житомирської, Рівненської та Волинської областей; 160 км а/д М-02 Київ – Глухів – Бачівськ у Чернігівській та Сумській областях; 105 км а/д Р-51 Харків – Перещепіно – Новомосковськ у Харківській та Дніпропетровській області; 100 км а/д М-05 Київ – Одеса в Київській та Одеській областях). Залізничним транспортом при обслуговуванні гостей ЄВРО 2012 передбачено перевезення вболівальників (іноземних та українських) між українськими містами, у міжнародному сполученні, зокрема з Росії та країн СНД, між приймаючими містами та містами-супутниками, розміщення “на колесах”, а також планується використовувати потяги з метою туристичних короткотривалих екскурсій у різні регіони України [3].

Також до 2012 року планується упорядкувати 5 000 кілометрів шляхів державного значення. Беручи до уваги обсяги дорожніх робіт останніх років, можна сміливо зауважити, що таких темпів будівництва, реконструкції і ремонту автомобільних доріг Україна вже давно не бачила. Невеликі підрядні організації поступаються місцем потужним будівельним компаніям з сучасною потужною високопродуктивною технікою, прогресивними технологіями, новітніми матеріалами й конструкціями, а також з відповідальним ставленням дорожників до своєї справи.

На виконання рішення виконкому УЄФА кожне приймаюче місто ЄВРО 2012 підготувало комплексний план мобільності, який регламентує схему організації транспортного обслуговування учасників та гостей Турніру між аеропортом (у т.ч. допоміжними), центром міста (фан - зоною), стадіоном, основними об'єктами інфраструктури розміщення, використання автобусів - шаттлів для забезпечення пікових обсягів перевезень,

організацію руху пішоходів та транспорту в периметрі стадіону та навколо нього, організацію пішохідного руху, стратегію використання паркінгів.

Проведення в Україні чемпіонату Європи 2012 року з футболу (ЄВРО-2012) є одним із ключовим факторів, який вимагатиме покращення функціонування громадського пасажирського транспорту у розрізі євроінтеграції та відповідності світовим стандартам. Однією з ефективних управлінських інноваційних технологій транспортного обслуговування масових заходів, що перевірена під час проведення Чемпіонату Європи з футболу ЄВРО-2008 у Австрії та Швейцарії, є запровадження практики „єдиного квитка” як такої, що сприятиме створенню відповідного іміджу України як приймаючої країни та сучасного європейського регіону.

При користуванні транспортом загального користування в Австрії та Швейцарії застосовувалося декілька способів оплати проїзду. Зокрема, квитки на футбольні матчі включали можливість використання всіх послуг міського транспорту як в Австрії, так і у Швейцарії, завдяки чому власники цих квитків мали змогу подорожувати з/у міста, де проходить матч, та повертатись назад, а також користуватися міським транспортом у цих країнах безкоштовно. Це означало, що у день матчу власник квитка мав змогу сісти у потяг, поштовий автобус, міський автобус, трамвай та приїхати на матч і повернутися назад до 12 години наступного дня, вибравши для себе найзручніший час відправки.

Власники квитків на матчі Чемпіонату Європи з футболу 2008 року одержали право безкоштовно користуватися громадським транспортом в Австрії та Швейцарії, де пройде турнір. Подібна акція була проведена вперше за всю історію організації великих спортивних змагань. Уболівальники, що купили квиток на будь-яку гру ЄВРО-2008, мали можливість користуватися автобусами, поїздами й річковими поромами в день матчу, а також протягом 12 годин по закінченні зустрічі. В інший час вони, а також шанувальники футболу, які приїжджали в Австрію й Швейцарію без футбольних квитків, одержали можливість придбати квитки на громадський транспорт зі значними знижками.

Аналізуючи варіанти застосування єдиного квитка можна прогнозувати, що попитом в Україні користуватимуться як варіанти єдиного квитка, які передбачають вартість вхідного квитка на стадіон, так і ті варіанти, які передбачають можливість для уболівальників зі значною знижкою користуватися безперешкодно послугами громадського пасажирського транспорту, отримуючи додаткові зручності.

На думку фахівців, основною формою єдиного квитка, який рекомендується для запровадження в Україні, є КОМБІ-квиток, який дасть можливість уболівальникам перегляду матчів на стадіоні та

безперешкодного користування громадським пасажирським транспортом у міському сполученні. Запровадження ускладненої форми КОМБІ-квитка - ЄВРО-КОМБІ-квитка вимагає створення та реалізації в Україні єдиної автоматизованої системи, яка об'єднуватиме інформацію щодо наявності у продажу квитків на матчі, наявності місць у міжміському сполученні на перевезення уболівальників автомобільним транспортом та залізницями та здійснюватиме автоматичне акумулювання доходів за продаж єдиного квитка на окремих рахунках за напрямками: доходи від надання послуг перегляду матчів на стадіоні, доходи від транспортного обслуговування у міжміському (приміському) сполученні, доходи від транспортного обслуговування у міському сполученні, доходи від надання послуг формування та реалізації квитків.

Особливе практичне значення має розробка методики формування вартості єдиного квитка для застосування у міському сполученні (автобус, трамвай, тролейбус, метрополітен) та порядок взаєморозрахунків між операторами. При визначенні вартості єдиного квитка для застосування у міському сполученні (автобус, трамвай, тролейбус, метрополітен) ураховуються нормативні акти, які регламентують порядок розрахунку тарифів на послуги міського громадського пасажирського транспорту та нормативні акти, які визначають порядок регулювання (встановлення, погодження) тарифів.

Розрахунок вартості єдиного квитка терміном дії 48 годин, 6, 10 днів здійснюється за наступною формулою:

$$V^{\Phi} = (V_a \cdot N_a + V_{\text{тр., трол.}} \cdot N_{\text{тр., трол.}} + V_m \cdot N_m) \cdot K_{\text{дн}}, \text{ грн}, \quad (1), \text{ де}$$

V^{Φ} – вартість єдиного квитка терміном дії 48 годин, 6, 10 днів, грн;

V_a , $V_{\text{тр., трол.}}$, V_m – вартість проїзду міським громадським пасажирським транспортом (автобус, трамвай, тролейбус, метрополітен), за одну поїздку, грн;

$N_{a, \text{тр., трол.}, m}$ – кількість поїздок, закладена у вартість квитка, передбачена для переміщень уболівальників певним видом транспорту по місту на протязі одного дня (24 години).

$K_{\text{дн}}$ - кількість днів дії квитка (2, 6, 10 діб) у приймаючому місті.

Запровадження того чи іншого варіанту єдиного квитка залежить від фінансових можливостей держави та її готовності до впровадження організаційно-технічних рішень щодо застосування інтелектуальних транспортних систем та автоматизованої системи комплексного продажу квитків у регіонах України.

Важливою умовою запровадження єдиного квитка є створення на території України розрахункового центру, на який буде покладено функції організаційно-методичного забезпечення можливості придбання єдиного

квитка та здійснення взаєморозрахунків з організаціями - надавачами транспортних та інших послуг

Таким чином, соціально-економічний ефект від проведення ЄВРО-2012 має довготривалу перспективу, оскільки в Україні буде створена модернізована туристично-транспортна інфраструктура, сучасні спортивні споруди, підготовлені кваліфіковані кадри у сферах будівництва, транспорту, менеджменту, надання послуг, ІТ-технологій та комунікацій, що забезпечить наближення до європейських стандартів життя.

Позитивним наслідком для України як приймаючої ЄВРО-2012 країни є той момент, що реалізація практики „єдиного квитка” створить передумови для поетапного запровадження в українських містах – мільйонерах інтелектуальних транспортних систем на громадському пасажирському транспорті, що уже довело свою ефективність у сегменті підвищення безпеки дорожнього руху, підвищення комфортності перевезень, скорочення непродуктивних витрат часу, інформаційного обслуговування пасажирів в реальному масштабі часу, а також сплати пасажирами вартості проїзду.

Під час підготовки та проведення ЄВРО 2012 розкриється туристичний потенціал України. Високий рівень сервісу, комфортний та зручний транспорт, якісні готельні послуги, медичне обслуговування, безпека дозволять сформувати позитивний міжнародний імідж держави, що знайде своє відображення у розвитку туризму та інвестиційного клімату.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні" та інших законодавчих актів України» // Відомості Верховної Ради України . – 2009. - № 44. - С. 656 - 678.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 № 107 «Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу» // Відомості Верховної Ради України . – 2008. - № 12. - С.415 - 423.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.11.2009 №1563-р «Про схвалення Концепції забезпечення функціонування транспорту та управління дорожнім рухом під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
4. Звіт Рахункової палати про паралельний аудит щодо підготовки Польщі та України до організації фінального турніру Чемпіонату Європи з футболу ЄВРО 2012». [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.as-rada.gov.ua/img/files/Report.pdf
5. **Ткаченко Т.І.** Сталий розвиток туризму:

теорія, методологія, реалії бізнесу. – К.: Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2009. – 460 с.

Басюк Д.І., Соколова К.П. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури України в контексті підготовки до ЄВРО 2012.

У статті розглянуто перспективи розвитку туристичної інфраструктури України, в контексті підготовки та проведення ЄВРО 2012, описано заходи щодо реконструкції аеропортів, шляхів сполучення, інноваційні технології транспортного обслуговування. На основі досвіду ЄВРО 2008 запропоновано використання єдиного квитка для учасників чемпіонату.

Ключові слова: ЄВРО 2012, туристична інфраструктура, транспорт.

Басюк Д.И., Соколова К.П. перспективы развития туристической инфраструктуры Украины в контексте подготовки к ЕВРО 2012.

В статье рассмотрено перспективы развития туристической инфраструктуры Украины в контексте подготовки и проведения ЕВРО 2012, описано мероприятия по реконструкции аэропортов, дорог, инновационные технологии транспортного обслуживания, на основании опыта ЕВРО 2008 предложено использование фан - билета для участников чемпионата.

Ключевые слова: ЕВРО2012, туристическая инфраструктура, транспорт.

Basyuk D., Sokolova K. Perspective of development of the touristic infrastructure of Ukraine for the purpose of EURO 2012/

The article is concerned with the perspective of development and basic ways of the transport-touristic infrastructure of Ukraine for the purpose of EURO 2012, innovation technology of transport.

Key words: EURO 2012, touristic infrastructure, transport.

УДК: 911.3:379.85

Бейдик О.О., Новосад Н.О.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ «ПОЛЮСІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ» ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Метою статті є виявлення «туристичних полюсів» зростання на території України. Реалізація мети передбачала вирішення завдань: обрахунку та аналізу індексу валових капітальних інвестицій в заклади

обслуговування туристів у розрізі регіонів України; обґрунтуванні поділу регіонів України на типи за цим показником; визначенні туристичних полюсів зростання України за інвестиційним потенціалом.

Фундаментальні положення теорії полюсів зростання були сформульовані французьким вченим Ф. Перру. Її основою є три концепції: домінуючої економіки, гармонійного зростання та всебічної економіки. Відправна точка теорії Ф. Перру – «ефект домінування», який полягає в зміні суті та форм відносин між економічними одиницями. Цей ефект призводить до «поляризації виробництва» навколо галузі («полюса зростання»), де економічні одиниці ведуть себе як частини цілого («макроодиниці»). В результаті стихійна «агресивна» конкуренція зникає, а сукупна ефективність дій партнерів зростає. Природно, що розвиток виробництва в різних галузях господарства відбувається нерівномірно. Завжди можна виділити динамічні галузі, які переважно стимулюють зростання економіки, є «полюсами розвитку». Внаслідок концентрування такі галузі мають тенденцію зосереджуватися у певній точці — «полюсі зростання». Здебільшого таким полюсом є місто, іноді район, який внаслідок концентрування має сприятливий господарський вплив на оточення. Ж. Бурвіль об'єднав простір і функцію (новизни, інноваційності) в одне поняття – «поляриність простору» і дав регіональне тлумачення полюса зростання. На його думку, полюсом зростання виступає тільки той регіональний центр, у якому є пропульсивні галузі (пропульсивна галузь – це галузь, що динамічно розвивається та породжує ланцюгову реакцію виникнення і зростання інших галузей.). Дещо інше трактування полюса зростання знаходимо у іспанського вченого Х.Р. Ласуена. Під полюсом зростання він розуміє регіональний вузол підприємств, пов'язаний з експортним сектором економіки (а не з пропульсивною галуззю). Але ця точка зору не має широкого поширення. Новітня теорія “полюсів” економічного зростання Беттлера-Валлерстайна, яка виникла наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. значною мірою пояснює суть поляризації гео економічного простору. За А.Беттлером глобальний чи регіональний полюс передбачає визначення такого суб'єкту, який відрізняється від інших переважанням своєї економічної потужності над економічним потенціалом наступного за ним регіону, як мінімум у 2 рази.

Концепція «полюсів зростання» у різних варіантах була покладена в основу численних планів і програм регіональної політики країн, як розвинутих, так і тих, що розвиваються.

Для визначення перспектив розвитку туризму в тому чи іншому районі необхідно мати оцінку відповідності матеріально-технічної бази іноземного туризму величині туристичних ресурсів, а також попиту на

даний туристичний продукт. При цьому дуже важливо уникати переоцінки туристичних ресурсів. Так, пам'ятка старовини може мати певний інтерес для даного району, але в міжнародному масштабі, в порівнянні з цінністю інших архітектурних пам'яток, вона може не привернути великої кількості іноземних туристів, тому крупні капіталовкладення у створення матеріально-технічної бази туризму в даному регіоні будуть малоефективні. Також необхідно враховувати попит, викликаний туристичною модою.

Для дослідження туристичних «полюсів зростання» України було обрано індекс валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування туристів (I_{VI}) у розрізі адміністративних областей України за формулою:

$$I_{VI} = pS/Ps,$$

де I_{VI} – індекс валових капітальних інвестицій, p – кількість валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів у області; P – кількість валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів в Україні; s – площа території області; S – площа території України. I_{VI} показує потужність валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів на певній території. Його значення < 1 свідчить про низьку концентрацію досліджуваного показника у певній адміністративній області, якщо показник > 1 – можемо говорити про оптимальну потужність валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів у області.

У результаті дослідження було отримано інтегральний показник потужності валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів I_{VI} у кожній області. Одержані умовні одиниці дозволяють порівняти між собою області за індексом потужності валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів. Відповідно до значення I_{VI} було виділено 6 градацій потужності валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів I_{VI} у кожній області.

Показник I_{VI} до 0,30 є дуже низьким (VI тип), від 0,31 до 0,50 – низьким (V тип), від 0,51 до 1,00 – середнім (IV тип), 1,01-3,00 – високим (III тип), 3,01-10,00 – дуже високим (II тип), 10,01-200,00 – надзвичайно високим (I тип).

Згідно наведеної шкали, до VI типу (з дуже низьким I_{VI}) відносяться Полтавська, Тернопільська, Черкаська, Херсонська, Рівненська, Кіровоградська, Вінницька, Житомирська, Хмельницька області, для яких характерні найнижчі показники валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів.

До V типу (з низьким I_{VI}) потрапили Харківська, Чернігівська, Миколаївська, Луганська, Сумська, Волинська області, які мають показники валових капітальних інвестицій низьких значень.

До IV типу (з середнім I_{BI}) було віднесено Запорізька, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Дніпропетровська області, для яких характерні середні показники валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів.

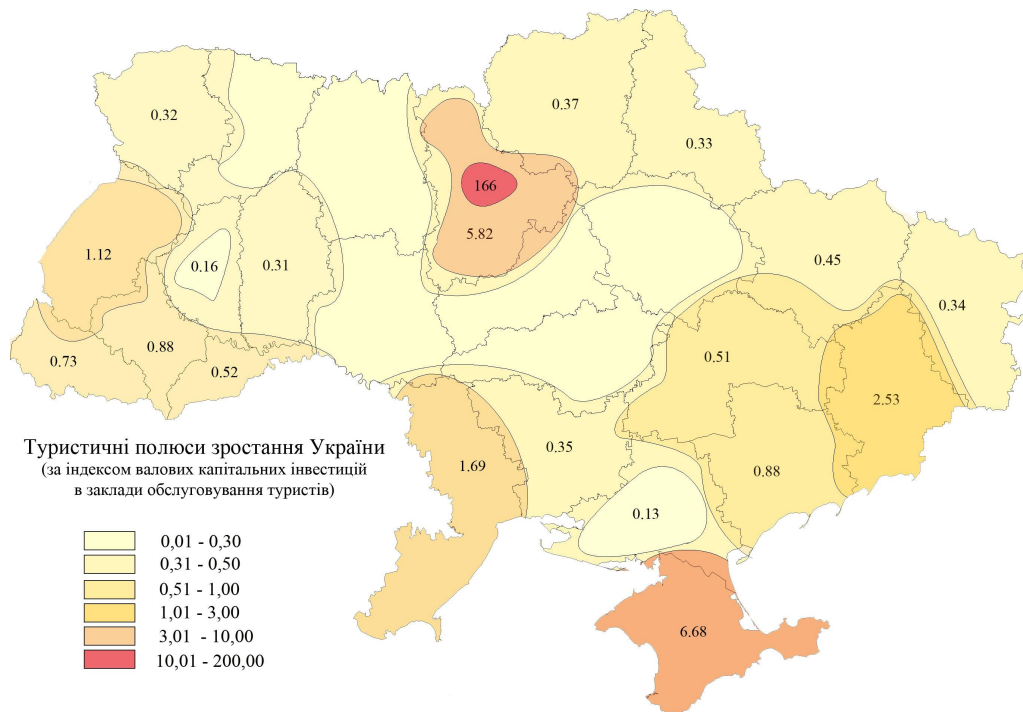
III тип (з високим I_{BI}) об'єднує Донецьку, Одеську і Львівську області, які мають показники валових капітальних інвестицій високих значень.

До II типу (з дуже високим I_{BI}) було віднесено Київську область та АР Крим, для яких характерні дуже високі показники валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів.

Лідируюче положення займає м.Київ, який характеризується надзвичайно високими показниками валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування в'їзних туристів (I тип).

Спираючись на теорію «полюсів економічного зростання» Беттлера-Валлерстайна, згідно якої «полюсом економічного зростання» можна вважати лише таку територію, показник I_{BI} якої відрізняється від наступної за ним території, як мінімум у 2 рази, можна визначити на території України три «полюса туристичного зростання». Перший «полюс туристичного зростання» - Київська область, показник I_{BI} якої складає 5,82, що в 2,3 рази більше від показника наступної за нею території – Донецької області. Другий «полюс туристичного зростання» - АР Крим показник I_{BI} якої складає 6,68, що в 2,6 рази більше від показника наступної за ним території. Лідируючим «полюсом туристичного зростання» України є м.Київ, у якого характерні надзвичайно високі показники I_{BI} (166), що майже в 25 разів більше від показника наступної за ним території АР Крим (рис.1).

Рис. 1 Туристські «полюси зростання» України (за індексом валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування туристів)

У цілому з 24 областей України та АР Крим лише 4 мають показники $I_{ВІ}$ валових капітальних інвестицій високих і дуже високих значень (Київська, Донецька, Одеська, Львівська області та АР Крим). Натомість 20 областей мають середні, низькі та дуже низькі показники. Це свідчить про регіонально нерівномірну потужність капітального інвестування в заклади туристичного обслуговування, що пов'язане з різко визначеними тенденціями попиту туристичних послуг.

Основні висновки. Дослідження і аналіз валових капітальних інвестицій закладів обслуговування в'їзних туристів показав наступне:

- лише 4 області України мають показники $I_{ВІ}$ високих і дуже високих значень (Київська, Донецька, Одеська, Львівська області та АР Крим);
- лідируюче положення займає м.Київ, для якого характерний надзвичайно високий показник валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування туристів;
- 20 областей мають середні, низькі та дуже низькі показники;

- на території України можна визначити лише 3 «полюса туристичного зростання» - м.Київ, АР Крим і Київська область.

Література

1.Бэттлер А. Общество: прогресс и сила (критерии и общие начала). М.: ЛКИ, 2008. – 328 с. **2. Валлерстайн И.** Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; // Под ред. Б.Ю.Кагарлицкого.—СПб.: Университетская книга, 2001. - 415с.. **3.Зорин И.В.** Туристский центр и центр туризма: содержание и границы понятий. – 2002. – № 11. – С. 23–35. **4.Изард У.** Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. – М.:Прогресс, 1966. – 659 с. **5. Липец Ю. Г.** География мирового хозяйства/ Ю.Г.Липец, В.А.Пуляркин, С.Б.Шлихтер.— М.: Владос, 1999. - 399 с. **6. Павлов К.В.** Экономическое ядро: сущность, критерии формирования и элементный состав // Экономика региона 2006, №9. - С.19-27. **7. Павлов Ю.В.** Региональные исследования за рубежом. – М.: Наука, 1973. **8. Пузаченко Ю. Г.** Математические методы в экологических и географических исследованиях/ Ю. Г. Пузаченко. – М.: Academia, 2004. **9. Родоман Б.Б.** Поляризованная биосфера: Сб. ст. / Родоман Б.Б. — Смоленск: Ойкумена, 2002. – 336 с. **10. Саушкин Ю.Г.** Избранные труды / Саушкин Ю.Г.— Смоленск: Универсум, 2001. **11.Суховірський Б. І.** Регіональна стратегія економічного розвитку України (теоретичні та прикладні основи геоелектроніки): – К.: КНЕУ, 2000.– 308 с. **12.** Теоретические основы рекреационной географии / Отв. ред. В.С. Преображенский. М.: Наука, 1975.

Бейдик О.О., Новосад Н.О. Застосування теорії «полюсів економічного зростання» при дослідженні національного туризму.

Обраховано і проаналізовано індекс валових капітальних інвестицій в заклади обслуговування туристів у розрізі адміністративних областей України, Києва та Криму, здійснено поділ регіонів на типи за цим показником, визначені туристські «полюси зростання» України за інвестиційним потенціалом.

Ключові слова: індекс валових капітальних інвестицій, туристські «полюси зростання», інвестиційний потенціал.

Бейдык А.А., Новосад Н.А. Применение теории «полюсов экономического роста» при исследовании национального туризма.

Определен и проанализирован индекс валовых капитальных инвестиций в заведения обслуживания туристов в разрезе административных

областей України, здійснено розділення областей на типи за цим показателем, визначено «туристическі полюси росту» України в залежності від інвестиційного потенціалу.

Ключевые слова: індекс валових капітальних інвестицій, туристическі полюси росту України в залежності від інвестиційним потенціалом.

Beydik O., Novosad N. O. Theory of «poles of the economy growing» and tourism.

Certain and analysed index of gross capital investments in establishments of maintenance of tourists in the cut of administrative areas of Ukraine, dividing of areas is carried out into types depending on this index, the «tourist poles of growth» of Ukraine are certain depending on investment potential.

Key words: index of gross capital investments, the «tourist poles of growth» of Ukraine are certain depending on investment potential.

УДК 338.147: 338.48

Бордонос К.О.

**СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Туризм став невід'ємною частиною існування суспільства в ХХІ столітті. Його внесок у економічне, соціальне та культурне життя суспільства складно переоцінити. З стрімким розвитком туризму як у світі, так і в Україні, ринок праці ставить все більші вимоги до фахівців. Споживачі вимагають від працівників туристичних підприємств більше знань та інформації про країну чи регіон в якому вони будуть проводити свій відпочинок. У зв'язку з цим сучасний рівень підготовки менеджерів з туризму не задовольняє вимог кінцевого споживача послуг. На нашу думку, усунення даного недоліку, тобто підвищення рівня знань, вмінь та навичок майбутніх фахівців з туризму, можливо здійснити за допомогою використання проектних технологій. Виконання студентами проектів, як колективних, так і індивідуальних, передбачає залучення їх до виявлення, аналізу та розв'язання реальних виробничих проблем із використанням для цього практичної дослідницько-пошукової діяльності.

Проектному методу багато уваги приділяли такі вчені як М. Махмутов та І. Лернер. За останні роки з'явилося чимало зарубіжних і вітчизняних учених-педагогів, які вважають за необхідність докорінну модернізацію навчання – П. Гудман, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Л. Соханя, І. Єрмакова, О. Овчарук, О. Василюшина, Е. Помиткіна, С. Смольнікової, В. Циби, Л. Лепіхової, І. Сингаївської, О. Тюпті, С. Кримського та інші.

Мета дослідження – розглянути сутність та зміст методу проектів в освітньому процесі. Для її досягнення необхідно вирішити наступні завдання: 1) визначити сутність поняття «проект»; 2) розкрити сутність та зміст методу проектів в освітньому процесі.

Сучасна вища школа має допомогти студентам відчувати себе впевненими на ринку праці, вміти адаптуватися до соціальних змін та криз у суспільстві, бути психологічно стійкими, розвивати здатність до самоорганізації. Це вимагає пошуку нових форм організації навчального процесу, які дозволили б:

- забезпечити високий інструментальний рівень знань випускників, уміння самостійно набувати та застосовувати їх на практиці;
- розвивати кожного студента як творчу особистість, здатну до практичної роботи;
- залучати кожного студента до активної пізнавальної діяльності;
- формувати навички пізнавальної та дослідницької діяльності, розвивати критичне мислення;
- формувати у студентів цілісну картину світу;
- спілкуватися з однолітками не тільки свого ВНЗУ, міста, але й інших міст і навіть країн;
- грамотно працювати з інформацією та інше.

Однією з нових форм організації навчального процесу є метод проектів.

Сьогодні метод проектів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Студенти набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектують у навчанні.

Необхідність застосування цього методу зумовлена тим, що сьогодення освіта є сучасником процесу зародження нового світового простору. Ті, хто розпочав застосування цього методу, вважають його

однією із складових освітньої політики майбутнього, глобальну освіту особистості й глибоке педагогічне оновлення.

Ідея включення проектної діяльності в освітній процес була запропонована американським педагогом та філософом Джоном Дьюї більше століття тому. Вперше у вітчизняній педагогіці актуальність цієї проблеми вивчав О. Макаренко, який у результаті своєї новаторської педагогічної діяльності дійшов висновку про проектування особистості як суб'єкта педагогічної праці [1].

Як свідчать деякі науковці, визначення суті проектування як педагогічного явища є досить складним, бо надзвичайно складними та багатоцінними є система проектування й сам педагогічний процес. Саме слово "проект" у перекладі з латинської мови означає "кинутий уперед, задум, план" тощо.

Проект – сукупність всіх пов'язаних процесів, що ініціюються та протікають, за допомогою впливу на які, шляхом застосування методів управління, розв'язується завдання в досягненні поставленої цілі, як проміжних цілей, так і кінцевої, в заданих обмеженнях за часом, матеріальним, фінансовим та іншим ресурсам. При певних допусках щодо унікальності – проект є унікальним. Іншими словами, проект – це сукупність процесів, за допомогою впливу на які розв'язується завдання в досягненні цілі, при заданих обмеженнях в ресурсах [2].

Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтована побудова системи параметрів майбутнього об'єкта чи якісно нового стану існуючого проекту прототипу передбачуваного або можливого об'єкта стану чи процесу. Проектування – особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження.

Як зазначає німецький педагог А. Флітнер, проектна діяльність –це, як навчальний процес, в якому обов'язково беруть участь розум, серце та руки, тобто осмислення самостійно добутої інформації здійснюється через призму особистого відношення до неї і оцінку результатів в кінцевому продукті. На його думку, великою перевагою проектної діяльності є вміння, які набувають студенти, а саме:

- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати багато джерел інформації;
- самостійно збирати та накопичувати матеріал;
- аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку;
- приймати рішення;

- установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним);
- створювати "кінцевий продукт" – матеріальний носій проектної діяльності (доповідь, реферат, фільм, календар, журнал, проспект, сценарій);
- представляти створене перед аудиторією;
- оцінювати себе та інших [3].

Аналіз літератури дозволяє констатувати, що метод проектів – педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування та набуття нових (часто шляхом самоосвіти). Активне включення студентів у зміст тих або інших проектів дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі.

Проектна діяльність передбачає роботу в колективі. Великий інформаційний та технологічний обсяг багатьох проектів примушує студентів об'єднуватися в групи. Така ситуація сприяє становленню, формує соціалізовану особистість, працюючи в команді студенти вчать взаємодіяти один з одним, вирішувати можливі конфлікти, набувати навичок етичного міжособистісного спілкування, брати відповідальність за вибір рішення, аналізувати результати діяльності.

Метод проектів засвідчує повну узгодженість навчання з життям, з інтересами студентів, він ставить студента в становище дорослої людини.

Виконання студентами проектів, як колективних, так і індивідуальних, передбачає залучення їх до виявлення, аналізу та розв'язання реальних загальнолюдських проблем із використанням для цього практичної дослідницько-пошукової роботи.

Формування в студентів дослідницьких навичок – одне з головних завдань сучасного заняття [4, с.11–15].

Основними завданнями методу проектів є:

1. Навчити студентів здобувати ці знання самостійно, вміти застосувати їх для розв'язання нових пізнавальних та практичних завдань, а не лише передати студентам суму тих чи інших знань,
2. Сприяти студенту в здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати в різноманітних групах, виконуючи всілякі соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо).
3. Розширити коло спілкування студентів, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему.
4. Прищепити студентам уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки [5].

Отже, використання методу проектів у професійній підготовці майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі:

- сприяє вдосконаленню навчального процесу;
- розширює мотивацію студентів до вивчення країн;
- розширює й урізноманітнює програму вивчення;
- сприяє значно швидшому формуванню розвитку комунікативних вмінь та навичок;
- спонукає до більш раціонального використання часу в процесі вивчення іноземних мов;
- сприяє індивідуалізації навчання;
- стимулює самостійну діяльність студента (індивідуальну, парну, групову);
- виховує закономірності до самореалізації й самоуправління в студентських групах, уміння поєднувати колективну та індивідуальну форму роботи;
- активізує дослідницьку та творчу діяльність студентів на всіх етапах навчання;
- формує вміння орієнтуватися в світовому інформаційному просторі;
- формує вміння вибирати необхідну інформацію;
- розширює кругозір студента й викладача;
- дозволяє поділитися досвідом;
- формує вміння конструювати свої знання;
- розвиває критичне мислення та вміння робити висновки;
- формує професійні педагогічні вміння та навички [6].

Таким чином, можна підсумувати, що під проектом варто розуміти сукупність всіх пов'язаних процесів, що ініціюються та протікають, за допомогою впливу на які, шляхом застосування методів управління, розв'язується завдання в досягненні поставленої цілі, як проміжних цілей, так і кінцевої, в заданих обмеженнях за часом, матеріальним, фінансовим та іншим ресурсам.

Розглянувши та проаналізувавши сутність та зміст методу проектів в освітньому процесі, ми дійшли висновку, що метод проектів завжди зорієнтований на самостійну діяльність учнів, яка реалізується як в індивідуальній, так і в парній, груповій діяльності, що завжди передбачає розв'язання проблеми: з одного боку – використання сукупності різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – необхідність інтегрування знань, уміння використовувати знання з різних галузей науки, техніки тощо. Формування у студентів дослідницьких навичок – одне з головних завдань сучасного заняття. Уміння користуватися проектною технологією є показником високої кваліфікації спеціаліста, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний і професійний розвиток в процесі навчання.

В силу невизначеності понятійного апарату методу проектів постає необхідність його подальших теоретичних досліджень та розробок.

Література

1.Ісаєва Г. Метод проектів - ефективна технологія навчання [Електроний ресурс] / Г. Ісаєва // Метод проектів. - Режим доступу <http://osvita.ua/school/technol/1415> **2.Енциклопедия Википедия**[Електроний ресурс] .- Режим доступа <http://uk.wikipedia.org/wiki>. **3. Каменев В.А,** Матвеева Т. М. Структура и содержание проектной деятельности: Метод проектов в России и за рубежом [Електроний ресурс] / В. А Каменев, Т. М. Матвеева // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 4 – С. 21 - 26.- Режим доступа <http://www.dvdbypost.ru/> **4.Иванова Л.** Проектирование в обучении: дидактические принципы / Л. Иванова М. :Учитель, 2004. – №6. – С.11 –15. **5.Сергеев И. С.** Как организовать проектную деятельность учащихся : практ. пос. для работников общеобраз. Учреждений / И. С. Сергеев - М.: Аркти, 2004. - 250 с. **6.Краснова О.І.** Метод проекту як пріоритетний напрям розвитку освітніх інновацій [Електроний ресурс] / О.І. Краснова // Метод проектів. – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/>

Бордонос К.О. Сутність та зміст методу проектів в освітньому процесі

У цій роботі розкривається теоретична основа сутності та зміст методу проектів, досліджуються представлені в науковій літературі визначення, які дозволяють стверджувати, що проектна робота дуже перспективна.

Ключові слова: проект, проектування, метод проектів.

Бордонос К.А. Сущность метода проектов в образовательном процессе

В данной работе раскрывается теоретическая основа сущности и содержание метода проектов, исследуются представленные в научной литературе определения, которые позволяют утверждать, что проектная работа очень перспективна.

Ключевые слова: проект, проектирование, метод проектов.

Bordonos K.A. Essence of a method of projects in educational process

In the given work reveals a theoretical basis of essence and the maintenance of a method of projects, the definitions presented in the scientific literature which allow to assert are investigated that design work is very perspective.

Key words: the project, designing, a method of projects.

Бугрий Е. В.

НЕКРОПОЛЬНЫЙ ТУРИЗМ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Кладбища - неотъемлемая часть любого общества. С людскими поселениями всегда соседствуют некрополи – «города мертвых». Церковь, философски замечая, что «земля еси, в землю и отыдеши», считала грехом осквернение могил и нарушение покоя умерших. Тем не менее, у людей существует потребность посещать места вечного покоя. Во всем мире кладбищенский туризм, как неотъемлемая часть ностальгического туризма, популярен уже давно. Некоторые некрополи расскажут о стране, ее истории, укладе жизни больше любого путеводителя. Поэтому во многих государствах мира кладбища являются такими же достопримечательностями, как музеи, дворцы и другие культурные объекты.

О популярности такого вида туристического отдыха свидетельствует то, что экскурсии на парижское кладбище Пер-Лашез или в Долину мертвых в Луксоре давно уже входят в классическую программу туров. На волне интереса к некрополям российский писатель Борис Акунин издал книгу 'Кладбищенские истории', в которой описаны шесть наиболее популярных кладбищ во всем мире. Книга составлена из шести самостоятельных глав, каждая из которых посвящена одному из известнейших и загадочнейших кладбищ мира:

1. Донское кладбище (Москва)
2. Хайгейтское кладбище (Лондон)
3. Кладбище Пер-Лашез (Париж)
4. Кладбище Грин-Вуд (Нью-Йорк)
5. Иностранное кладбище (Иокогама)
6. Еврейское кладбище на Масличной горе (Иерусалим) .

Принимая во внимание современные тенденции в туризме, французский исследователь Бертран Бейерн выпустил книгу с описанием примерно 7 тыс. могил и указанием мест их нахождения. Писатель постарался помочь читателям ответить на два вопроса: где похоронена та или иная знаменитость, и прах, каких известных людей покоится в том или ином месте Франции. По мнению автора, книга позволит читателям обогатить свои знания по истории и культуре Франции. В числе наиболее посещаемых захоронений автор назвал могилу Наполеона в парижском Соборе Инвалидов и Пантеон, где покоятся останки самых достойных

сыновей и дочерей Франции.

Таким образом, можно говорить о возросшем в обществе за последнее десятилетие интересе к некропольным объектам. Туристический сектор за рубежом быстрее отреагировал на новые запросы путешественников. Были продуманы и организованы экскурсионные программы по наиболее значимым местам захоронений во многих странах мира. Одновременно усилился приток вояжеров к издавна популярным тафокомплексам.

Изучению опыта зарубежных организаторов некропольных туров и посвящена данная статья.

В Древнем Египте именно гробницы служили жилищем для умершего. Они видоизменялись в зависимости от времени, отчасти места и главным образом в зависимости от общественного положения покойного. Гробницами фараонов были пирамиды. Египетские пирамиды в древности считались одним из семи чудес света. "Большие пирамиды" в Гизе - их три - построены фараонами IV династии. Самая большая пирамида - Хуфу {греч. форма имени Хеопс), за ней следует пирамида Хафра (греч. Хефрен), затем пирамида Менкаура (греч. Микерин). Фараонов хоронили в Долине царей (Би-бан-эль-Мулук), цариц - в Долине цариц, вельмож и сановников - в Абд-эль-Курне и других близлежащих местах. Знаменитые пирамиды Гизы расположены неподалеку от города, на окраине Каира. К настоящему времени известно о существовании около 80 египетских пирамид. Все они расположены в некрополях - древних городах мертвых, которые раскинулись на западном берегу Нила, так как по представлению древних египтян, именно на западе лежит страна мертвых, куда опускается ладья бога солнца Ра.

Уже в древности, когда Египет стали посещать греческие и римские туристы (маршрут их путешествий был приблизительно тот же: от Александрии вверх по Нилу), их внимание привлекали шесть скальных гробниц фараонов. Французский египтолог Ж. Байэ обнаружил в них более двух тысяч греческих и латинских граффити с именами авторов и кратким описанием впечатлений от посещения гробниц. Половина граффити - из гробницы Рамсеса VI. Один из посетителей, некто Бесас, пишет о том, что гробница этого фараона превосходит остальные. Другой утверждает: "Тот, кто здесь не был, никогда ничего не видел; благословенны те, кто здесь побывал". [1.с.253]

Один из погребальных храмов принадлежит Тутанхамону, правившему Древним Египтом в XV веке до нашей эры. Министерство культуры Египта решило ограничить число посетителей гробницы древнеегипетского фараона Тутанхамона до 400 человек в день. Такие меры принимаются для сохранения гробницы. Ежегодно Долину царей посещают 2 миллиона

туристов.

Еще одним давно освоенным объектом некропольного туризма является гробница Тадж – Махал в Индии.

Мавзолей Тадж-Махал (Индия) был построен в XVII веке по приказу императора великих моголов Шах-Джахана и предназначался для его жены Мумтаз-Махал. Постройка выполнена из полупрозрачного мрамора с инкрустацией из индийских, китайских и цейлонских самоцветов. За год Тадж-Махал посещает от 3 до 5 миллионов посетителей, из них более чем 200 000 — из-за рубежа. Большинство туристов приезжает в прохладные месяцы года — октябрь, ноябрь и февраль. В небольшом городке к югу, известном как Тадж-Ганджи или Мумтазабад, были построены караван-сарай, базары и рынки для удовлетворения потребностей посетителей и работников. Тадж-Махал также фигурирует в нескольких списках как одно из семи чудес в современном мире, в том числе в составленном в 2007 году списке Новых семи чудес света (после опроса более чем 100 млн голосов). [5.]

В последнее время все большей популярностью среди туристов пользуются экскурсии по кладбищам и в Америке. Например, в Нью-Йорке в канун Дня всех святых организовывается специальный тур на Бруклинское кладбище, где почивают многие известные личности. Некрополь Грин-Вуд находится в Бруклине и знаменит среди жителей Нью-Йорка. В далеком 1866 году в «Нью-Йорк Таймс» назвал три мечты среднестатистического ньюйоркца: жить на Пятой авеню, гулять в Центральном парке и быть похороненным в Грин-Вуде. Уже более 10 лет накануне Хэллоуина историк кладбища Джеф Ричмен проводит экскурсию для любителей мистики. Среди прочих знаменитостей в Грин-Вуде потомок первых переселенцев Уильям Пул, прославившийся в фильме «Банды Нью-Йорка» как Билл-Мясник, а также большинство жертв трагедии 11 сентября. [4.]

Мемориальный парк «Лесная Лужайка» в Калифорнии – место, где покоится много голливудских звезд: Уолт Дисней, Джин Харлоу, Хамфри Богарт и другие. Парк был создан в 1907 году на деньги банкира Хьюберта Итона. Хьюберт пригласил Фредерика Олмстеда, знаменитого ландшафтного дизайнера, чтобы он сделал из кладбища мемориальный парк. В результате кладбище полюбили не только мертвым, но и живым – его посещают больше полутора миллиона людей в год, причем многие – для того, чтобы отдохнуть. [6.]

LakeView Cemetery (Кливленд) относится к категории дорогих американских кладбищ. Его главное назначение - всем своим устройством демонстрировать богатство и успех упокоившихся тут. Основанное в 1869-м, оно приняло множество знаменитых покойников – умершего в 1881 году

президента Джеймса Гарфилда, Джона Рокфеллера, полицейского Элиота Несса, врага Аль Капоне и героя «Неприкасаемых». [6.]

Муниципальные власти американского штата Огайо приняли решение сделать выставочный комплекс из кладбища в Лэйк-Вью. Аналогичные идеи несколько ранее уже выдвинули администрации в Бостоне и Буффало.

Во Франции туристы считают своим долгом побывать на Пер-Лашез - самом знаменитом кладбище Европы. Пер-Лашез (фр. Père Lachaise, буквально «отец Лашез») — кладбище в Париже, одно из самых известных мест захоронения в мире. Расположено на востоке города, в 20-м муниципальном округе. Официальное название — Восточное кладбище (фр. Cimetière de l'Est). Это самый большой зеленый оазис французской столицы, там растет 5300 деревьев и один из крупнейших музеев надгробной скульптуры под открытым небом площадью около 48 гектаров. Поначалу кладбище, расположенное далеко от границ города, привлекало мало клиентов. Чтобы исправить положение, власти решили добавить Пер-Лашез популярности и перезахоронили здесь останки Лафонтена и Мольера. Затем, в 1817 году сюда были также помещены останки Пьера Абеляра и его ученицы Элоизы. Это принесло свои плоды: к 1824 году количество постоянных «обитателей» Пер-Лашез выросло с нескольких десятков до 33 тысяч. На протяжении 200 лет здесь хоронили выдающихся деятелей культуры, науки и искусства, внёсших вклад в историю Франции. В настоящий момент на кладбище захоронено более 300 000 человек, не считая тех, чей прах находится в колумбарии. Здесь покоятся писатели Марсель Пруст, Оноре де Бальзак, Оскар Уайльд, Альфонс Доде, Бомарше; художники Эжен Делакруа и Амедео Модильяни; актрисы Сара Бернар и Айседора Дункан; певица Эдит Пиаф; композиторы Шопен, Бизе, Беллини, Россини, Крейцер и другие известные личности. Одной из достопримечательностей Пер-Лашез стала Стена коммунаров, у которой в мае 1871 г. были расстреляны 147 сопротивлявшихся коммунаров Парижской коммуны. [3.]

Ежегодно кладбище посещают около 2 миллионов человек. Если кто-то не имеет возможности отправиться в Париж, то виртуальную прогулку по Пер-Лашез можно совершить и в Интернете на сайте pere-lachaise.com.

Экскурсионная программа для туристов из стран СНГ включает в себя посещение Русского кладбища Сен Женеьев де Буа. Знаменитое кладбище находится в 30 км к югу от Парижа в одноименном городке Сен-Женеьев-де-Буа. Там в 1927 году княгиней Мещерской был создан Русский Дом. Теперь на кладбище Сен Женеьев де Буа покоятся 10 000 уроженцев бывшей Российской империи. Среди них офицеры Белой Гвардии, несколько представителей семьи Романовых, великие князья и княгини. На кладбище

можно увидеть надгробия и мемориальные комплексы казачеству, кадетам, корниловцам, колчаковцам, кутеповцам, алексеевцам, врангелевцам и их предводителям, могилы создателей современного французского балета - Лифаря, Кшесинской, Преображенской; художников - Сомова, Коровина, Маковского, Добужинского, Серебряковой; писателей - Мережковского, Гиппиуса, Некрасова, Максимова, Тэффи, Бунина, Зайцева, Ремизова; а также Галича, Нуреева, Тарковского, Зиновия Пешкова и многих других известных людей. [6.]

В экскурсию также входит посещение Церкви Успения Богородицы, построенной в стиле новгородских церквей XV-XVI вв. Автор проекта Альберт Бенуа, который вместе со своей женой выполнил настенную роспись. В крипте церкви покоятся: Альберт Бенуа и его супруга, митрополит Евлогий, графиня Ольга Коковцова, графиня Ольга Малевская - Малевич. [6.]

Посещение могил предков стало настолько модным в Великобритании, что путеводители по разным странам публикуют целые маршруты "кладбищенского туризма". Естественно, одним из основных мест паломничества стала Индия, долгое время находившаяся под британским господством. Согласно официальной статистике, на территории Индии находится около десяти "европейских" кладбищ, на которых захоронены главным образом останки британских подданных, умерших в этой стране. А Британская ассоциация кладбищ Южной Азии (Vasca), насчитала целых 42 кладбища, содержащих английские могилы. [5.]

Многие из кладбищ открыты для посещений, но новые захоронения там не проводятся. В растущем интересе британцев к кладбищенским турам нет ничего необычного: это всего лишь возрождение национальной традиции трепетного отношения к прошлому, к своим предкам. До последнего времени она была практически утрачена, но сейчас в Британии наблюдается настоящий бум увлечения генеалогией и других проявлений "возвращения к корням". В настоящее время наиболее посещаемый с этой целью штат Химачал Прадеш, который привлекает около 7,3 млн туристов, из них более 300 тыс. иностранцев. Власти штата активно начали проводить реставрацию кладбищ и создание документации по ним. [5.]

Местный историк Раджа Бхасин занимается описанием "европейских" кладбищ. В его задачи входит создание единой базы данных, которая позволяла бы желающим найти могилы своих предков легко и быстро. Со временем посещение могил предков может стать неотъемлемой частью туристских маршрутов для британцев в Индии.

Свои «некропольные маршруты» имеют и страны Латинской Америки. Кладбище Реколета, — одно из самых известных в мире, это некрополь

аргентинской знати. Самый знаменитый склеп на Реколете – могила семьи Дуарте, к которой принадлежала Эва Перрон, жена президента Аргентины Хуана Перона. Она выступала за равные избирательные права женщин, организовывала профсоюзы, помогала нуждающимся. [6.]

На самое старое и большое кладбище столицы Чили можно попасть не только днем, но и ночью. У туристов есть возможность ощутить неповторимую кладбищенскую атмосферу и увидеть памятники, крематории и склепы при мистическом освещении месяца. Туристов, вооруженных фонариками, ведет гид, одетый как монах. Самые важные могилы ночью подсвечены прожекторами. Экскурсанты утверждают, что это поражающее и совсем не страшное зрелище.

Кладбище Сантьяго было основано 183 года назад. На нем нашли последнее пристанище свыше 2 миллионов чилийцев. Здесь похоронены практически все президенты страны. Местные жители уверены, что это кладбище отображает историю Чили. [4.]

Депутаты комиссии по жилью и охране окружающей среды Рижской думы предложили развивать в городе "кладбищенский туризм". В Риге похоронено много известных людей (например, актриса Вия Артмане), могилы которых могли бы привлечь в город иностранных туристов. Таким способом планируется значительно пополнить городской бюджет. [4.]

Волна "некропольного туризма" докатилась и до России. Вскоре столичные экскурсионные бюро будут предлагать маршруты к местам захоронения прославленных архитекторов, режиссеров и ученых. Точный список могил, которые будут включены в экскурсионные маршруты, пока находится в разработке. К работе будут привлечены опытные гиды, досконально знающие историю создания московских некрополей. Ваганьково и Новодевичье выбраны не случайно – это самые посещаемые кладбища Москвы. По признанию ЮНЕСКО, одно из мемориальных кладбищ Москвы, Новодевичье, входит в состав 100 интереснейших некрополей мира. Ваганьково является памятником архитектуры федерального значения. Сохранившиеся захоронения известных и интересных людей на исторических кладбищах города Москвы многогранно отражают русскую культуру и историю российского народа за XVIII-XX вв.

Новодевичье кладбище очень часто посещают не только российские, но и зарубежные туристы. Для иностранцев составили специальную программу. Им, в основном, показывают могилы политических деятелей, которые при жизни за границей были хорошо известны – Борис Ельцин, Мстислав Ростропович, Раиса Горбачева. Немцы, например, обычно приходят к памятнику Чехова, ведь Антон Павлович умер именно в Германии.

По Ваганьковскому историческому некрополю разработан целый ряд

тематических маршрутов. Для верующих действует паломнический маршрут с посещением храма Воскресения Словущего и захоронений подвижников православной веры – монахини Клеопатры, протоирея Виктора Гурьева, Валентина Амфитеатрова, священника Павла Чеснокова. Для истинных театралов – маршрут «Театральная Москва 2-й пол. XIX - нач. XX вв.». Экскурсантам поведают интересные факты из жизни «первых» актёров Малого и Камерного театров, театра Мейерхольда, среди которых две любимые женщины Сергея Есенина - Зинаида Райх и Августа Миклашевская. Любителям советского кинематографа ГУП «Ритуал» предлагает артистический маршрут по так называемой «Аллее звезд»: Михаил Пуговкин, Алла Балтер, Леонид Филатов, Георгий Вицин, Александр Абдулов.[2]

После реставрации подземных родовых склепов экскурсии планируют проводить и на Введенском кладбище.

Популярны кладбища среди путешественников и на Украине. Например, посещение Лычаковского кладбища в г. Львове входит практически во все обзорные городские экскурсии. Экскурсоводы отмечают, что «Лычаковское кладбище - это не только могилы и надгробные камни, а настоящий музей скульптур». На кладбище находится больше 2 тысяч склепов, 500 скульптур, часовен, которые представляют художественную ценность и созданы известными скульпторами Гартманом Витвером, Антониом Шимзером, Паулем Евтелье, Парисом Филиппи, Монардо Маркони и другие.

В ходе экскурсии по Байковому кладбищу в Киеве посетители могут узнать биографии наиболее ярких личностей из истории Украины, увидеть таинственно-романтические склепы и изысканные памятники, некоторые из которых настоящие шедевры архитектуры и скульптуры. Экскурсия включает посещение старой и новой частей Байкового кладбища, Вознесенской церкви, места знаменитой Стены Памяти (история ее создания и уничтожения).

Все, кто хочет узнать об истории Феодосии и Крыма могут записываться на экскурсии по старинному некрополю. Инициаторы нового туристического маршрута – попечительский совет храма Всех Святых, пытаются проводить первые экскурсии. Схожие программы стремятся реализовать в Черновцах, Виннице, Житомире, Николаеве, Харькове.

Таким образом, объекты некропольного туризма присутствуют практически во многих странах мира. Многие из них уже задействованы в экскурсионных программах, но большая часть нуждается в углубленном исследовании, включающим составление специальных карт, разработку маршрутов, подготовку высококвалифицированных гидов и другие

мероприяття.

Литература

1. **Коростовцев М.А.** Религия древнего Египта./ М.А. Коростовцев.- М.:Наука.1976.-336с.
- 2.<http://mosritual.ru/mestazahoronenija/vagankovskoe>. 3.<http://necropolist.narod.ru/literatura.html>. 4.<http://www.newsland.ru>. /5.<http://www.otpusk.com/news>. 6.<http://www.poxoronka.ru/cemetaries/>.

Бугрій О. В. Некропольний туризм: закордонний досвід.

У статті розглянуто досвід проведення екскурсійних турів по закордонним некропольним об'єктам. Висвітлені передумови формування «кладовищенського туризму» з точки зору історичних, соціальних та культурних процесів. Показано перспективи розвитку некропольного туризму України. Дана характеристика окремих об'єктів.

Ключові слова: некропольний туризм, екскурсія, кладовище, закордонний досвід.

Бугрий Е. В. Некропольный туризм: зарубежный опыт.

В статье рассмотрен опыт проведения экскурсионных туров по зарубежным некропольным объектам. Высветлены предпосылки формирования «кладбищенского туризма» с точки зрения исторических, социальных и культурных процессов. Показаны перспективы развития некропольного туризма на Украине. Дана характеристика отдельных объектов.

Ключевые слова: некропольный туризм, экскурсия, кладбище, зарубежный опыт.

Bugriy H. V. Nekropolnyy tourism: foreign experience.

In the article experience of realization of excursion turns is considered on foreign necropolis objects. Pre-conditions of forming of "cemetery tourism" lighted up from the point of view of historical, social and cultural processes. The prospects of development of necropolis tourism are shown on Ukraine. Description of separate objects is Given.

Key words: necropolis tourism, excursion, cemetery, foreign experience.

А. О. Гєвєль

ТУРИЗМ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Сучасний світовий туризм, який по праву називають феноменом ХХ століття, зайняв свої міцні позиції як в економіці світу, так і в масовій культурі. Не менш активно розвиваються і наукові дослідження в галузі туризму. Туризм став об'єктом вивчення економістів, соціологів. Індустрія туризму зайняла значний сектор макроекономіки, здійснюючи істотний вплив на міграційні процеси населення, сприяючи обміну соціокультурною інформацією між співтовариствами у світовому масштабі. У ХХ столітті завдяки появі нових смаків і потреб, розширенню людської самосвідомості, формується новий тип особи – людини споживання. У цей період прагнення людини до подорожей та частих змін місць перебування було перетворено в комерційний продукт. Як зазначив Д. Белл, якщо «індустріальне суспільство визначається через кількість товарів, що позначають рівень життя, то постіндустріальне суспільство визначається якістю життя, що вимірюється послугами і різними зручностями – охороною здоров'я, освітою, відпочинком і культурою, – які стали бажаними і доступними для кожного» [1].

Свідченням актуальності проблеми розвитку туризму в світі та Україні є її відображення у працях різних авторів. Теоретичні питання, пов'язані з визначенням основних тенденцій та перспектив розвитку туризму досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Д. Белл, А. Тофлер, В. Максаковський, М. Кастельс, І. І. Дюмулен, М. П. Крачило, В.А. Квартальнов, С. Чугров та інші.

Аналіз наукової літератури підтверджує актуальність обраної теми дослідження. Однак на сучасному етапі розвитку суспільства з'явилося багато нових тенденцій у розвитку туристичної індустрії, які потребують свого вивчення.

Метою цієї статті було вирішено визначити характеристику сучасних тенденцій розвитку туризму в світі, і зокрема, в Україні. Відповідно до поставленої мети було висунуто декілька завдань: розкрити зміст сучасного значення туризму; зазначити основні тенденції його розвитку та охарактеризувати їх; провести огляд матеріалу щодо прогнозу розвитку туристичної індустрії.

Індустрія туризму ставить собі за мету створення умов розваги, тобто сукупності явищ, від наявності яких залежить задоволення потреб людини.

При цьому відбувається вплив на підсвідомість людини: знаходячись в пошуку необхідних розваг, індивідуум перебуває занепокоєним, але отримавши бажане, відчуває заспокоєння. Так само туризм не може існувати без базування на деяких установках суспільства. Це можна пояснити тим, що тільки вирішивши насущні проблеми, людина зможе безперешкодно присвятити себе організації вільного часу. Про це говорить Е. Дічер, дослідник мотивації людської поведінки. Він стверджує, що тільки вирішивши проблему виробництва, люди «вирушили далі, до задоволення нових потреб. Вони хочуть подорожувати, здійснювати відкриття, бути фізично незалежними» [2]. Це одна з тенденцій сучасного туризму, прикладом якої може служити образ західного бізнесмена, який відрізняється активною життєвою позицією, мобільністю, бажанням подорожувати дальніми країнами. А. Тофлер в своїй книзі «Футуршок» відзначає, що для постіндустріального суспільства характерні «щорічні поїздки, подорожі та постійні зміни місця проживання. Образно кажучи, ми повністю «вичерпуємо» місця та позбавляємося від них подібно до того, як ми викидаємо одноразові тарілки та банки з-під пива. Ми виховуємо нову расу кочівників, і мало хто може припустити розміри, значимість і масштаби їх міграції» [3].

Оскільки туризм задовольняє потреби населення в рекреації і релаксації в умовах постійного стресу, то не дивно, що постійне розширення сфери споживання стає однією з основних тенденцій розвитку індустрії туризму.

Не менш значною тенденцією стало і те, що туризм сприятливо впливає на формування позитивного образу території, її імідж. Багато крупних міст мають змішаний або суперечливий імідж. У таких випадках використовується прийом – підкреслення позитивних рис і замовчання негативних. Так діють, наприклад, туроператори Індії та Таїланду. Туристи залишають гроші в країні, що надалі сприятливо позначається на розвитку туризму та інфраструктури. Проте, деяким регіонам, наприклад Каліфорнії, доводиться проводити демаркетинг шляхом відмови від модернізації, оскільки інфраструктура не розрахована на дуже великі потоки туристів. У такому разі оператори відгукуються різким зниженням кількості пропозицій по даному регіону. Турфірми також беруть участь в маркетингу привабливості території, підкреслюючи певні риси, що гарантують конкурентні переваги території. Найчастіше в такій якості виступають історико-архітектурні об'єкти, що стали символами міст або навіть країн: для Індії – Тадж-Махал, для Парижа – Ейфелева Вежа, для Нью-Йорка – Статуя Свободи, для Італії – Колізей.

Що стосується СНД і, зокрема, України, то маркетинг територій і регіонів – достатньо новий інструмент розвитку. Обмеженість бюджету не залишає іншого вибору: міста і регіони повинні презентувати і продавати себе як майданчик для вкладення інвестицій.

Умінням ефективно подати себе славляться американські регіони і населені пункти. У США часто можна зустріти гасла штатів і міст, які таким чином заявляють про свою особливість і першість («Virginia – for lovers» - «Вірджинія – для закоханих»). Так само часто можна зустріти різноманітні пришосейні білборди – «вишнева столиця світу», «найкрупніший виробник чіпсів у світі» і тому подібне. Так само досить популярною практикою є надання містам, як дрібним населеним пунктам, так і крупним мегаполісам, назви, які стають їх візитною карткою. Так, наприклад, почувши назву «Big Apple» («Велике Яблуко»), ми неодмінно подумаємо про Нью-Йорк.

Одним з головних інструментів впливу на розвиток туризму стала реклама. Саме даною стратегією найактивніше користуються туроператори і турагенти. В цьому випадку дуже важливо правильно підібрати цільову аудиторію, досягти єдиної ідентифікації регіону. Тому повідомлення про місто або територію як центр оздоровчого туризму не повинні перетинатися з повідомленнями про нього як промисловий центр.

Таким чином, слід зазначити, що сучасною тенденцією є вплив позитивного образу території на розвиток туризму, а так само вплив туроперейтинга на формування іміджу території.

Не менш важливою рисою сучасного туризму є процес його глобалізації. Основою глобалізації є процес інтернаціоналізації світового господарства. Інтернаціоналізація призводить до розвитку міжнародної співпраці, її поглиблення та інтенсифікації. Головним показником цього процесу є посилення економічного обміну між державами, що сприяє інтенсивному зростанню міжнародного розподілу праці. Загальним показником зростання процесу інтернаціоналізації економічного життя є зростання міжнародної торгівлі. У цьому сенсі торгівля послугами, у тому числі туристичними, не є виключенням. Виробництво послуг – це частина структури ВВП, що відзначається високими показниками динаміки.

Останнім часом туризм набрав величезні масштаби, і його частка у структурі світового експорту послуг постійно зростає. У 2001 році цей показник досяг 465 млрд. доларів, а число прибуттів туристів зросло до 592,1 млн. чоловік. Ці дані проілюстровані в табл. 1 [4, с. 34].

Таблиця 1

Галузева структура світового експорту послуг, у млрд. доларів

Галузі послуг	1988 р.	1990 р.	1994 р.	2001 р.
Всі види послуг	653,2	853,0	1100,0	1460,0
Транспорт	167,2	209,2	250,4	340,0
Зокрема пасажирський транспорт	36,2	49,6	56,9	-
Фрахт	83,6	103,3	125,0	-
Інші види транспорту	47,7	56,3	68,1	-
Подорожі	190,1	246,9	321,1	465,0
Інші види послуг	252,4	349,0	479,1	655,0

До того ж збільшення туристських потоків безпосередньо пов'язане з певними регіонами світу. Проте воно відбувається нерівномірно. На думку М. Кастельса, у сфері міжнародної торгівлі туристичними послугами можна виділити 3 регіони: Північна Америка, Європейський Союз і Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР). М. Кастельс також вважав, що цей підрозділ на регіони є системною характеристикою глобальної економіки [5]. Дані статистики показують, що по прогнозах на 2020 рік найінтенсивніше туризм розвиватиметься в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, де темпи зростання прибуття перевищуватимуть темпи прибуття до Європи у 2,5 рази і майже у 2 рази до Америки (табл. 2) [6, с. 281].

Таблиця 2

Динаміка туристичних прибуттів по регіонах світу

Регіони	1995 р.	2000 р.	2010 р.	2020 р.	2020 р., в % до 1995 р.
Європа	335	390	527	717	214,0
АТР	80	116	231	438	547,5
Америка	111	134	195	285	256,8

Глобалізація стала одним з основних трендів в міжнародному туризмі, вона супроводжується концентрацією частки ринку і впливу в руках великих компаній. Процес глобалізації на туристичному ринку має наступні особливості: зміна технологій, модернізація транспортної інфраструктури, інтернаціоналізація ділової активності, створення механізму регулювання міжнародного туризму.

Розвиток електронної торгівлі через Інтернет говорить про реальне функціонування глобальної економіки. Про розповсюдження Інтернет-технологій говорять наступні цифри у статистиці: до 2001 р. налічувалося більше 400 млн. користувачів до 2005 р. їх кількість зросла до 1 млрд., а до 2010 р. – до 2 млрд. осіб [7]. Велику роль в даному процесі відіграє індекс інформатизації, тобто показник рівня розповсюдження персональних комп'ютерів (табл. 3) [8, с. 105].

Таблиця 3
Рівень інформатизації у деяких країнах і регіонах до рівня США %

Країна (регіон)	Індекс інформатизації
США	100
Нові індустріальні країни	92
Західна Європа	91
Японія	86
Росія	8
Арабсько-мусульманський світ	4,4
Індія	0,6

Лідерами у використанні нових засобів комунікацій є США, Японія та деякі країни Західної Європи (Італія, Великобританія, Німеччина).

Інформаційна революція сприяла розширенню туристичних зв'язків. Турпродукт є одним з найбільш запрошуваних в Інтернеті. Саме через Інтернет отримують близько 68,2 % інформації про подорожі: це інформація про види відпочинку, дестинаціях, цінах, здійснення бронювання. В основі мотивації використання онлайн бронювання турів лежить перш за все зручність, відсутність тиску з боку при покупці, а також економія часу і можливість отримувати інформацію безпосередньо від туроператора. Слід відмітити, що глобальні системи резервування і бронювання, такі як Galileo, Amadeus та інші, відіграють важливу роль у міжнародному туризмі

Так само високими темпами розвивається індустрія транспортного обслуговування туристів. Однією з найбільших галузей є авіатранспортні послуги. Приблизно 70 % ринку авіатранспортних послуг відходить на пасажирські перевезення, причому 40 % загального числа міжнародних туристських прибуттів відходить на повітряний транспорт [9]. Розширення внутрішнього і міжнародного туризму, включаючи бізнес-туризм, тенденція до здійснення декількох нетривалих поїздок протягом року (дроблення відпустки) сприяє подальшому підвищенню попиту на послуги повітряного транспорту.

Не менш важливою рисою глобалізації також є інтернаціоналізація ділової активності. Причиною інтернаціоналізації туристичного бізнесу є своєрідність турпродукта. Оскільки турпродукт є комплексом послуг, що надаються туристові, а також часто споживається за кордоном, то для досягнення максимального прибутку виробник прагне розповсюдити свій вплив на інші сфери туризму. Так, наприклад, авіакомпанії можуть об'єднуватися з туроператорами і готельним сектором. Досить часто ініціаторами є фірми, що базуються в країнах-постачальниках туристів, тому що саме вони отримують конкурентні переваги завдяки вивченню туристського попиту і тенденцій розвитку туристичного ринку. У цьому процесі важливу роль відіграє ТНК (транснаціональний капітал). Яскравим прикладом створення ТНК в туристичному бізнесі є готельні ланцюги. Більшість найбільших готельних ланцюгів мають свої штаб-квартири у США, але останнім часом все більше зростає роль й інших країн в управлінні готельним бізнесом. До готельних ланцюгів, що мають штаб-квартири у США відносяться: Hospitality Franchise System (4400 готелів в 6 країнах), Holiday Inn Worldwide (2031 готель в 62 країнах), Best Western International (3401 готель в 60 країнах), Marriott Hotel (898 готелів в 27 країнах), ITT Sheraton (417 готелів в 61 країні). Серед інших країн, що мають штаб-квартири готельних ланцюгів, слід зазначити Францію (Accor, Club Mediterranee), Великобританію (Forte Hotels, Hilton International), Німеччину (Robinson Club GMBH), Іспанію (Grupo Sol Melia) [10].

До того ж процеси інтернаціоналізації ділової активності виявляються не тільки у сфері готельного бізнесу, але і в ресторанному бізнесі (компанії McDonalds, Pizza Hart), у туроператорському секторі (німецька збутова мережа ТУІ), у сфері повітряних перевезень (створення світових альянсів, наприклад, «Стар Альянс», який об'єднує німецькі, шведські, канадські, бразильські та інші авіалінії).

Міжнародний туризм є складовою частиною міжнародних відносин, у зв'язку з чим існує необхідність організації та управління всім комплексом туристичної діяльності, як у межах окремих держав, так і на міжнародному ринку. Важливу роль у цьому процесі відіграє ВТО (Всесвітня туристична організація, що заснована у 1975 р. і діє під патронажем ООН). В обов'язки ВТО входить просування туризму, розширення його значення, створення нової матеріально-технічної бази.

До інших міжнародних організацій відноситься ІАТА (Міжнародна Асоціація повітряного транспорту), яка регулює міжнародне комерційне повітряне повідомлення, вводить єдині правила та процедури, встановлює узгоджені тарифи на пасажирські авіаперевезення на міжнародних маршрутах.

Таким чином, процес глобалізації в туризмі – це процес посилення туристичних потоків, а також потоку послуг і капіталу, інформації та технологій. Глобалізація має довготривалий характер і має величезний вплив на сучасний стан і розвиток міжнародного туризму.

Значення туризму поступово зростає і для України. Сприятливими умовами для його розвитку є вихід нашої країни на міжнародну арену як самостійної держави. Це обумовлено тим, що туристична діяльність є однією з найбільш важливих галузей економіки і невід'ємною ланкою у розвитку міжнародної співпраці та інтеграції у світову економіку для будь-якої держави.

Згідно дослідженням в Україні основна частина рекреаційних ресурсів зосереджена в Карпатському і Чорноморсько-Азовському регіоні. Карпатський регіон має у своєму розпорядженні всі умови для розвитку туризму, включаючи природні та історико-культурні пам'ятки світового масштабу. Історико-культурний потенціал Карпатського регіону в об'єднанні з його природно-ресурсним потенціалом і вигідним географічним положенням у центрі Європи надає значні передумови розвитку туристичної інфраструктури. Основною метою створення туристичної інфраструктури у межах цього району є формування на його території високоефективного туристичного комплексу відповідно до міжнародних вимог.

Схожі характеристики можна прослідкувати і у Чорноморсько-Азовському регіоні. Цей регіон володіє не меншим природно-ресурсним потенціалом, ніж Карпатський регіон, до того ж на його території так само зосереджені історико-культурні об'єкти, що мають величезне значення для розвитку туризму на його території.

Тому створення та модернізація туристичної інфраструктури на території цих двох найбільш перспективних туристських регіонів України має величезне значення: це дозволить задовольнити потреби у туристичних послугах не тільки українців, але й представників інших країн, забезпечить надходження до державного та місцевого бюджетів. Також зростуть надходження іноземного капіталу, кількість робочих місць у регіоні, будуть проведені роботи по збереженню та раціональному використанню природно-ресурсного та історико-культурного потенціалу регіону.

Для реалізації даної стратегії слід вирішити низку проблем, що значно полегшить досягнення мети. Основними завданнями, що вимагають негайного вирішення, є: створення сучасного ринку різноманітних туристичних послуг на основі здорової конкуренції, створення корпоративних зв'язків між туристичними компаніями, формування ефективної нормативно-правової бази для розвитку туризму. Не менш важливі також і модернізація туристської інфраструктури, розвиток

міжнародної співпраці у галузі туризму, економічне стимулювання розвитку матеріальної бази та системи інформаційного забезпечення. Необхідне поліпшення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників цієї сфери, проведення всіх необхідних наукових досліджень у сфері туризму. Тільки при вирішенні усіх завдань з'явиться можливість для України стати більш конкурентоздатною на світовому ринку туризму.

Підводячи підсумки усього вищезазначеного про розвиток туризму в світі та Україні, можна зробити прогноз розвитку даної галузі у майбутньому, підкріпивши його фактичними цифровими даними.

Туризм – одна з найбільш ефективних і розвинених галузей народного господарства, яка за економічними показниками випередила навіть автомобілебудування і зайняла друге місце після комп'ютерної промисловості. Надходження від туризму в світі зросли у 300 разів за 50 років – з 2 млрд. доларів США у 1950 р. до 600 млрд. доларів США у 2000 р. [11]. Дослідження ВТО дають можливість стверджувати, що тенденції зростання індустрії туризму простежуватимуться і надалі. У період з 2000 по 2020 рр. прогнозується збільшення числа туристських прибуттів на 200 % і передбачається наступний розподіл туристських прибуттів у сфері в'їзного туризму по регіонах (табл. 4) [12].

Таблиця 4

**Прогноз розподілу об'єму в'їзного туризму по регіонах
(міжнародні туристські прибуття), млн. чол.**

	2000	2010	2020
	р.	р.	р.
Європа	366	526	717
Східна Азія (Тихоокеанський регіон)	105	231	438
Америка	131	195	284
Африка	26	46	75
Близький Схід	19	37	69
Південна Азія	6	11	19
ВСЬОГО:	673	1046	1602

За прогнозами ВТО найбільш відвідуваними стануть Китай, США, Франція, Іспанія (табл. 5) [13].

Таблиця 5

Країни-лідери з прийому туристів (прогноз на 2020 р.)

	Країна	Туристські прибуття, млн. чол.	Частка у світовому поточі туристів %
	Китай	131,1	8,6
	США	102,4	6,4
	Франція	93,3	5,8
	Іспанія	71,0	4,4
	Гонконг	59,3	3,7
	Італія	52,9	3,3
	Великобританія	52,8	3,3
	Мексика	48,9	3,1
	Росія	47,1	2,9
0	Чехія	44,1	2,7

Таким чином, в ході дослідження нами встановлено, що масовий туризм набрав загальносвітове значення. Він відіграє важливу роль у процесі формування світової економіки. Також туризм вплинув на особу людини та її кругозір: особа стала мобільнішою і динамічнішою, що вплинуло на культурно-ціннісні стереотипи. Туризм став шляхом реалізації внутрішніх потреб індивіда, здійснення його психологічних і соціальних ролей, засобом самореалізації.

Серед основних тенденцій розвитку світового туризму слід виділити наступні. Туристична індустрія характеризується постійним розширенням сфери свого споживання, вона дозволяє сформувати позитивний образ території. Не менш важливою у процесі розвитку туризму стає реклама, це саме та стратегія, яку активно використовують туроператори та турагенти. Під час дослідницької роботи була виділена також наступна тенденція розвитку туризму – глобалізація, яка розповсюджується у вигляді інформаційної революції, розвитку індустрії транспортного обслуговування туристів та інтернаціоналізації туристичного бізнесу.

Говорячи про Україну, варто зазначити, що туристична діяльність знаходиться на стадії реформування та розвитку. Наявні туристичні ресурси використовуються не повністю, але існують тенденції до зростання кількості туристів, у тому числі й іноземних. Позитивний вплив має той факт, що

Україна вийшла на світову арену як самостійна незалежна країна. Розвиток туристичної галузі як високоприбуткового сектора економіки є важливим чинником соціального розвитку і культурного підйому України при збереженні її самобутності та національних особливостей, а також інтеграції України до світових глобалізаційних процесів. Дуже важливим є надання державної підтримки щодо розвитку туризму, зокрема, у сфері інформаційно-рекламної діяльності, бо саме таку стратегію використовують країни з найбільш розвиненою індустрією туризму.

Перспективи подальших розробок будуть пов'язані з вивченням нових тенденцій у сфері туристичної діяльності, а також прогнозування перспектив розвитку туризму.

Література

1. Белл Д. Грядущее индустриальное общество / Д. Белл. – М., 1999. – С 171.
- 2, 3. Тоффлер А. Футуршок / А. Тоффлер. – СПб., 1997. – С. 64.
- 4, 9. Дюмулен И. И. Международная торговля услугами / И. И. Дюмулен. – М., 2003. – С. 148.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Каскельс. – М., 2000. – С. 105.
6. Гуляев В. Г. Туризм: Экономика и социальное развитие / В. Г. Гуляев. – М., 2003. – С. 281.
7. Иванов Н. Человеческий капитал и глобализация / Н. Иванов // МЭ и МО. – 2004. – № 9. – С. 21.
8. Чугров С. Япония в век информатизации / С. Чугров // МЭ и МО. – 2004. – № 10. – С. 105.
10. Организация и управление гостиничным бизнесом [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
11. Максаковский В. Развитие и география международного туризма / В. Максаковский // Краеведство. География. туризм. – 2001. – № 21-24. – С. 17-21.
- 12, 13. Tourism 2020 Vision [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.world-tourism.org

Гевель А. О. Туризм: тенденції розвитку в світі та Україні.

У статті розглянуті основні тенденції сучасної туристичної індустрії. Розкрита їх сутність, узагальнені прогнози розвитку туризму у майбутньому.

Ключові слова: туристична індустрія, тенденція, глобалізація, перспектива.

Гевель А. А. Туризм: тенденции развития в мире и Украине

В статье рассмотрены основные тенденции современной туристической индустрии. Раскрыта их сущность, обобщены прогнозы развития туризма в будущем.

Ключевые слова: туристическая индустрия, тенденция, глобализация, перспектива.

Gieviel A. Tourism: tendencies of development in the world and Ukraine

Main tendencies of modern tourism industry were described in the article. Their essence was defined, prognoses for future tourism's development were made.

Key words: tourism industry, tendency, globalization, prospect.

УДК 378.147:338.48

Гук Л.І.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТУРИЗМУ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ

На початку ХХІ століття, якому притаманні глобалізаційні процеси, особлива увага приділяється проблемі мобільності сучасної людини. Туризм є не тільки одним із видів активного відпочинку, за допомогою якого людина пізнає світ, його суспільні й культурні надбання. У сучасному суспільстві він розглядається як потужний ресурс, який характеризується рекреаційною, соціальною, культурною, екологічною, економічною, просвітницькою, виховною та релігійною функціональністю. Сьогодні туризм розглядається як чинник соціальної і культурної інтеграції, проявом та інструментом зростаючої культурної взаємодії, упорядником устрою та способу життя, що сприяє зміцненню єдності суспільства. Оскільки туризм передбачає зустрічі та діалог між "гостями" і "господарями", він поглиблює знання людей та народів одне про одного, їх взаєморозуміння. Важливими складовими туризму є якість обслуговування та підготовка персоналу, здатність адаптуватись до вимог туристів, ефективність роботи суспільних служб, безпека туристів. Педагогіка туризму є наукою, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості у контексті гуманітарно-соціальних функцій туризму. Як і кожна наука, вона має свій предмет і об'єкт дослідження та є синтезом знань про явища дійсності, які вона вивчає. Разом з тим вона неодмінно перебуває в певних взаємозв'язках із іншими науками.

Як свідчить аналіз науково-педагогічної літератури, педагогіці туризму приділяють значну увагу і вітчизняні, і зарубіжні науковці. Педагогічну

доцільність туризму і краєзнавства у вітчизняній педагогіці вперше обґрунтував К. Ушинський. Він вбачав у них, передусім, могутній засіб виховання національно свідомих громадян. Упродовж багатьох десятиріч педагоги намагалися використовувати туризм з виховною метою. В. Сухомлинський не тільки розкрив виховні функції туристично-краєзнавчої роботи у своїх працях, але й апробував власні теоретичні висновки у практичній роботі з молоддю. Ґрунтовними дослідженнями в галузі туристичної діяльності є праці В. Квартального, А. Рідина, А. Ставровського, В. Федорченка та інших авторів, які розкрили зміст, мету, завдання і методику підготовки організаторів туристично-краєзнавчої роботи.

Серед зарубіжних дослідників відомі праці Д. Боджер (D. Bodger), Х. Гібсон (H. Gibson), які вивчали освітній потенціал туризму, А. Ходлек (A. Holdnak), С. Холленд (S. Holland), що досліджували особливості екологічного туризму, К. Каліновські (K. Kalinowski), Б. Ейлер (B. Weiler), які аналізували туризм з просвітницької та виховної перспективи тощо.

Метою нашого дослідження є визначення та конкретизація ролі й значення туризму у сучасному суспільстві знань. Завдання дослідження полягають в аналізі науково-педагогічної літератури та характеристиці основних функцій туризму з перспективи просвітницького та виховного потенціалу.

Гіпотезою дослідження є припущення, що дослідження теоретичних основ педагогіки туризму, визначення його ролі, значення та основних функцій забезпечить можливість глибокого розуміння сучасного стану розвитку туризму, особливостей його організації та умов, в яких він реалізується.

Предметом педагогіки туризму є особлива сфера суспільної свідомості в галузі виховання (складовими частинами якої є освіта і навчання) людини під час перебування її в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях на іншій території та виховання професіонала для туризму [1, с. 17]. Педагогіка туризму досліджує виховання як свідомий і планомірний процес підготовки особистості до життєтворчості в інокультурі, розкриває сутність, закономірності, тенденції та перспективи цієї підготовки, вивчає принципи і правила, які регулюють виховну діяльність.

Як свідчить проведене дослідження, педагогіка туризму ґрунтується на загальній педагогіці, теорії виховання. Зумовлено це тим, що людина у будь-якому віці здійснює подорожі, стає туристом. У ході подорожей відбувається формування духовних і фізичних якостей. Істотним є розкриття детермінант, що формують особистість туриста, чинників, які впливають на розумові та фізичні сили, основи світогляду, переконання, моральні

почуття, риси характеру, потреби, інтереси, уподобання тощо [2]. Педагогіка туризму вивчає процеси виховання, освіти і навчання лише у властивих їй межах, розглядає у цих процесах тільки аспекти педагогічно спрямовані на туризм. Вона досліджує те, на яких загально педагогічних засадах, основах галузевої педагогіки, завдяки яким засобам виховної роботи потрібно будувати виховний процес, освіту і навчання туристів різних вікових груп, підготовку кадрів в освітніх закладах, туристичного спрямування. В основі педагогіки туризму лежать провідні аспекти аксіологічно організованого простору, основна функція якого – впливати на розвиток особистості для розширення доступності соціокультурної сфери та об'єктів природного і культурного надбання. У даному контексті необхідно зосередитися на мультиплікативній ролі туризму в розширенні організованого аксіопростору. Саме туристичні засоби, як частина соціальної інфраструктури, водночас створюють нові організаційні можливості для доступності всіх елементів аксіопростору. У соціальному контексті вони охоплюють клуби, спортивні комплекси, будинки творчості, природні і культурні здобутки. Тому можна говорити про розвиток соціальної мультиплікативної функції педагогіки туризму [4].

Спеціальними дослідженнями доведена провідна рекреаційна роль туризму. Саме у туризмі, як у жодному іншому виді діяльності, передбачається активність особистості, яка дозволяє не тільки поновити, але й розвивати життєві сили людини – фізичні, інтелектуальні та емоційні. Розвиток рекреаційних функцій педагогіки – найважливіше завдання, яке має розв'язати педагогіка туризму. В останні роки вчені фіксують зниження рівня адаптації людини до змін природного і соціального середовища, а в деяких випадках і повний занепад адаптаційних здібностей. За цих умов важко переоцінити адаптивну роль туризму, що пропонує ефективні механізми і засоби фізичної, психологічної та інтелектуальної адаптації людини. У цьому полягає адаптаційна функція педагогіки туризму [3].

Розвиток педагогіки туризму передбачає чітке визначення наукових засад, на яких вона ґрунтується, врахування сучасних тенденцій розвитку цивілізації та окремих держав. Вихідною тезою розвитку педагогіки туризму виступає положення, згідно з яким в основу досліджень має бути покладено психолого-педагогічні засади розвитку людини, основою формулювання основних її категорій – вчення про цінність і сенс її буття.

Найважливішою цінністю європейської культури, до якої ми належимо, є самостійність людини, її свідоме ставлення до життя, індивідуальна своєрідність, особистісний спосіб буття. За допомогою потенціалу туризму забезпечується можливість налагодження взаємозв'язку між людиною та природою, культурою, іншими людьми, самою собою, формується

здатність до самореалізації, вияву моральної за змістом і активної за формою позиції "Я - Світ".

Туризм надає можливість особистості навчитися свідомому й відповідальному ставленню до життя, реалізовувати власний біологічний, психологічний потенціал, розвивати своє "Я". Упродовж довгого періоду часу, проблема розвитку особистості засобами туризму не була предметом спеціальної уваги традиційної педагогічної науки. Ігнорувались виховна, освітня, оздоровча функція туризму, рекреаційні, адаптаційні та аксіологічні можливості туризму для розвитку особистості, суб'єктивної активності людини. Зазначене нівелювало проблему саморозвитку особистості як таку. Наслідком цього є те, що з переліку основних чинників розвитку особистості випадала творча активна діяльність, що розгортається, змінюється з віком, набуває нових якісних характеристик, відіграє важливу роль в особистісному зростанні [4 №2].

Оскільки сучасні пріоритети розвитку суспільства знань орієнтовано на розвиток особистості як суб'єкта власного життя, то особливого значення й посиленої уваги потребують питання впливу соціальних систем, серед яких і туризм, на формування особистості. У контексті означеного набувають особливого значення ідеї та категорії педагогіки туризму.

Посівши чільне місце у світовій економіці та міжнародній системі вільного спілкування людей, туризм став суттєвим показником всесвітньої культурно-історичної спадщини, яка залишатиметься важливим економічним важелем до того часу, поки людство буде усвідомлювати нематеріальну цінність туризму. Як зазначає Генеральний директор ЮНЕСКО К. Матцура, "неможливо розв'язати проблеми збереження пам'яток культури і природи, не порушуючи принципових питань, пов'язаних із розвитком туризму" [6, с. 9]. Ця думка влучно характеризує роль туризму у сучасному суспільстві, його культурну значущість і гуманістичну цінність, наголошує на необхідності пошуку "золотої середини" між економічною, соціальною і культурно-пізнавальною функціями туризму, між захистом історичних пам'яток від руйнування, що заподіюється потоком несвідомих туристів, і розширенням доступу цивілізованих мандрівників до об'єктів культурної та природної спадщини. Тому необхідно глибоко переосмислити державну, суспільну, особистісну значущість туризму та освітньо-педагогічних складових туризму [7].

Немає необхідності доводити, що економічний і культурний потенціал держави значно залежить від стану розвитку індустрії туризму. Тут держава зацікавлена в розвитку як туризму, так і туристської освітньо-педагогічної парадигми, надання цим сферам пріоритетної державної значущості.

Отже, початок ХХІ століття, безумовно, ввійде в історію туристичної освіти як період суттєвих перетворень у сфері навчання, виховання. Відповідність туристичної освіти вимогам сучасності слід розглядати, передусім, з точки зору ролі та місця професійної підготовки фахівців для сфери туризму, педагогічних напрямів і функцій, що стосуються навчання, наукових досліджень і послуг, які надаються, взаємозв'язку рівнів і форм освіти, особливостей розвитку освітнього процесу.

Суспільне значення туризму в освітньо-педагогічному розрізі визначається тим, наскільки вдається лобювати освітні пріоритети туристської індустрії у державі. Це єдиний моральний різновид лобювання, що допускається в демократичному суспільстві. Він вимагає не тільки створення достатньо вагомих суспільних організацій, орієнтованих на розв'язання різноманітних, невідкладних для суспільства, освітніх програм із туризму, але і прямого входження у владу найкомпетентніших представників цієї сфери. Тільки в цьому випадку суспільно-державне управління туризмом і туристською освітою здобуває технологічності, життєвості.

Література

1. Аносов І. Сутність та природа людини як детермінанта науково-педагогічного аналізу // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал.- К.: МДГУ, 2002.-Випуск 1.- С.17-28. **2. Балл Г. О.** Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна активність і психолого-педагогічні орієнтири //Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи/ За ред. І. А. Зязюна.-К., 2000. **3. Гончаренко С., Мальований Ю.** Гуманізація і гуманітаризація освіти //Шлях освіти.-2000.- №№2, **4. Гершунский Б.С.** Философия образования для ХХІ века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). - М.: Изд-во "Совершенство". -1998.-С. 532-533. **5. Кремень Василь.** Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи).- К.: Грамота, 2003. **6. Матцура К.** Діяти! ЮНЕСКО. - 2000. - № 1. - С.9. **7. Мінгазутдінов І.** Фандрайзинг як важливий напрям міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів України. // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь: Наук, праці та матеріали конференції. - Вип. 1. / Ред-кол.: В. Андрущенко (гол. ред.) та ін. - К.: Т-во "Знання" України, 2001. - С. 637-641.

Гук Л.І. Роль та значення туризму у сучасному суспільстві знань.

У статті визначено та конкретизовано роль і значення туризму у сучасному суспільстві знань. Автор здійснює аналіз науково-педагогічної

літератури, а також подає характеристику основних функцій туризму з перспективи просвітницького та виховного потенціалу.

Ключові слова: туризм, педагогіка туризму, просвітницький потенціал туризму, виховна функція туризму.

Гук Л.И. Роль и значение туризма в современном обществе знаний.

В статье определено и конкретизирована роль и значение туризма в современном обществе знаний. Автор осуществляет анализ научно-педагогической литературы, а также подает характеристику основных функций туризма из перспективы просветительского и воспитательного потенциала.

Ключевые слова: туризм, педагогика туризма, просветительский потенциал туризма, воспитательная функция туризма.

Huke L.I. Role and value of tourism in modern society of knowledge.

In the article certainly and a role and value of tourism is specified in modern society of knowledge. An author carries out an analysis scientifically pedagogical literatures, and also gives description of basic functions of tourism from the prospect of elucidative and educates potential.

Key words: tourism, pedagogic of tourism, elucidative potential of tourism, educates function of tourism.

УДК 338.48(477)

Захарченко В.Ю.

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО
ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ**

Українська економіка сильно постраждала від глобальної економічної кризи, проте на національному ринку туризму зареєстровано стабільне зростання попиту на туристичний продукт, очікується щорічний приріст у 9,5%[1]. Суттєво змінилися потреби самих громадян: вибір схиляється до індивідуальних турів чи тих, що «горять». Та враховуючи нинішній стан готельної та туристської бази країни, слід більш детально вивчити їх основні ресурсні можливості та недоліки, таким чином створюючи основу якісного туристичного продукту.

Проблеми розвитку туризму в Україні у післякризовий період вивчали такі науковці як А.И.Дихтярь, Ю.В.Журавлев, А.В.Пестерева. Недостатнім

досі є вивчення розвитку окремих напрямків туризму, що можуть приносити значний прибуток державі та туристичним підприємцям — індивідуальний туризм.

Мета дослідження: визначити ресурсний потенціал України в області індивідуального туризму на прикладах популярних турів, з'ясувати існуючі недоліки та перспективи розвитку подібного продукту.

Враховуючи нинішній стан світової економіки, значне подорожчання долара за останній рік обмежило в засобах багато українських туристів, що планували подорожі за кордон. У цей же час, це не мало значного впливу на зниження в'їзних потоків іноземних туристів в країну, негативно вплинувши на можливість українців купувати пропозиції іноземних туроператорів. Чого не можна сказати про сферу внутрішнього туризму — це одна з небагатьох туристичних галузей, на яку криза, по оцінках фахівців, сприятливо подіяла і тим самим стабілізувала ринок послуг, при цьому зарядивши перспективою підприємців.

На даний момент, туристичні компанії, що працюють на ринку внутрішнього туризму, переважно пропонують Західну Україну і Крим, оскільки саме ці напрями мають найбільший попит, туристичні ресурси та рекреаційний потенціал.

Компанія «Етнотур» в зимовий сезон 2010-2011 організовує гірськолижні автобусні тури вихідного дня «Буковель+Драгобрат», тури на Закарпатті з відвідинами гірськолижних курортів Межигір'я, Подобовец, Піліпец; екскурсійні програми, що включають термальний басейн в Берсгово, замки Закарпаття, мінеральні джерела в Соїмах і Келічин, водопад Шипот, місто Львів. За словами директора ТОВ «Етнотур» Тараса Голінського, найбільш популярний гірськолижний тур «Буковель+Драгобрат», оскільки в цьому турі можна не лише пікататися на лижах, але і побачити чудові місця українських Карпат, спробувати справжню гуцульську кухню і провести вечір в гуцульській колибе.

Взимку Карпати особливо сприйнятливі для відпочинку туристів, оскільки саме ця місцевість рясніє гірськолижними курортами з розвиненою інфраструктурою. За даними компанії «Дінай Тур», на сьогоднішній день в Карпатах працює близько 80-ти підйомників і траси понад 3000 м-коду [2].

«Головними центрами гірськолижного відпочинку залишаються Славське і Буковель - у кожному з них є більше десятка підйомників. У Яблуниці — п'ять. У останніх місяцях — від 1 до 3. Інформація відносно запуску цього року нових підйомників не з'являлася. Мабуть, позначається фінансова криза...», — інформує Андрій Найдек, директор ТОВ "Дінай Тур».

Турфірма «Сага» пропонує великий ряд програм по Україні — це екскурсійні тури по всій Західній Україні з виїздами кожного тижня круглий

рік. Більшим попитом користуються з них: «Скарби Карпат», «Скарби Західної України», «Зірки Буковини і Поділля», «Тайни Закарпаття», «Мега-серія тур до Львова + замки», уїкенди по Західній Україні, регулярні гірськолижні тури з виїздами в найпопулярніші курорти Карпат, піші тури по Карпатах і Кримських горах, активні тури, індивідуальні, сплави по гірських річках, зелений туризм, лікування в Україні, а також тури по Південній і Центральній Україні, Криму, включаючи прийом у Києві. Серед них групові і індивідуальні поїздки по конкретних датах: «Легендарна Одеса», «Стежкою героїв України», «Дух української провінції», «Сплави по Десні», «Сплави по Дністру», «Екстрим комфорт», «Екологічний тур до Чорнобиля». «Наша компанія займається внутрішнім туризмом вже декілька років, і ми зацікавлені, в першу чергу, в розвитку саме внутрішнього і в'їзного туризму. Щороку ми розробляємо нові тури, нові напрями і упевнено входимо з новим продуктом на туристичний ринок. Наприклад, щорік відкриваються нові готелі, які цікаві своїм місцерозташуванням, інфраструктурою, а також своїми послугами, але головне, що привертає нашу увагу до таких готелів, — це тематика їх стилю і атмосфера. Частіше ми починаємо співпрацю за ініціативою готелів, робимо під них продукт, презентації на сайті і працюємо як з індивідуальними, так і з корпоративними клієнтами», — інформує Мирослав Липчук, генеральний директор туристичного оператора «Сага». ТОВ «Дінай Тур» має в своєму розпорядженні асортимент, що включає понад 60-ть турів по Україні, на всіх напрямках. «Якщо говорити про найбільш популярні тури, то серед одноденних — це тур «Смарагдове намисто Чернігівщини» (дендропарки Качановка і Тростянець) і тур «Дотик до сакрального» (Тріпольє, Ржщєсв, Гусинци, Лиса Гора, Балико-Щучинка). З турів на вихідні дні найбільш популярні поїздки по Тернопільщині, Волині і Закарпаттю. Серед триденних: «Відкриваючи таємниці Волині і Галичини», «Долина нарцисів і озеро Синевір». А для корпоративних клієнтів ми розробляємо програми, враховуючи побажання замовника. Це — додаткові розважальні заходи і триваліше перебування в ресторанах», — повідомляє пан Наїдек [3].

Компанія «Країна У» спеціалізується на організації корпоративного відпочинку і прийому іноземних груп в Криму, Карпатах, Києві, Одесі і інших містах України. Програми турів розробляються під запити і потреби певного замовника, що говорить про окремих сегментах організації індивідуальних турів. «У нас близько 20-ти розроблених турів по Україні, але вони не є статичними, це лише приклад наших можливостей. Серед них є пізнавальні тури для школярів і студентів; активні тури — з джип-сафарі, рафтіngом по гірських річках, кінними прогулянками, катанням на лижах; авто-тури; СПА-тури, які поєднують корисні для організму процедури з

цікавими екскурсіями, — розповідає Вікторія Будівська, співзасновник і директор ТОВ «Країна У» (туроператор, м. Київ). — Якщо говорити про географію подібних програм, то вона дуже широка і охоплює всі без виключення області України. Адже наша країна унікальна по своїх туристичних можливостях. Там, де немає гір і моря, є багато історичних пам'яток, прекрасних озер або духовних святинь. Всі вони заслуговують уваги туристів, і ми щиро хочемо, щоб українці вивчали свою країну не лише з підручників і екранів телевізорів, але і подорожуючи. Найбільш популярні по Україні наступні пропозиції: зимовий відпочинок в Карпатах (регіони Буковель, Славське, Драгобрат); Spa-тури»[4].

Нинішній стан туризму в Україні зумовлено складною соціально-економічною ситуацією в державі. Повільний розвиток більшості туристичних напрямів затримується через неотрегульованість механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутності ефективної стратегії розвитку цих областей як на національному, так і регіональному рівнях. Але проблема є значно ширшою. Питання торкається, напевно, не лише туристичної області України, а взагалі шляхів залучення країн з перехідною економікою (до яких відноситься і Україна) до могутніх інтеграційних процесів і майбутньої конкурентоспроможності таких економік на світовому ринку. Прикладом таких проблем для українського туризму є відсутність готелів, що відповідають міжнародним стандартам. Готельна інфраструктура дійсно застаріла. 90% з готелів були побудовані більше 20 років тому і ніколи не піддавалися обширній реконструкції. Рівень обслуговування також відстає від середньосвітових показників. Інша проблема полягає в тому, що український туристичний бізнес сконцентрований переважно на наданні послуг в області традиційних ділових і туристичних напрямів. Західні райони славляться своїми зимовими курортами. Літній туризм зосереджений на півдні і в Криму. Діловий туризм зосереджений в таких крупних містах, як Київ, Дніпропетровськ, Харків і Донецьк. Але навіть там присутній хронічний брак висококласних міжнародних готелів у всіх цінових сегментах[5]. Декілька міжнародних готельних операторів, які присутні в Україні, «знімають вершки» з ринку. Лише 2,5% всіх готелів знаходяться під управлінням міжнародних операторів: Rixos Hotels, який запустив 5-звездочний готель в місті Трускавець (Західна Україна), Radisson - дві 4-звездочних готелі у Києві і м. Алушта (Крим), і Hyatt, який відкрив 5-звездочний готель у Києва. Ці готелі користуються великою популярністю, не дивлячись на те, що вартість номера може більш ніж в два рази перевищувати середній рівень. Високий рівень заповнюваності готелів, не дивлячись на високі ціни, керованих міжнародними операторами, є індикатором істотного попиту з боку багатих відвідувачів.

Міжнародні мережі, такі як IHG (Intercontinental, Crowne Plaza, Holiday Inn), Accor (Sofitel, Ibis, Novotel, Etap) і «Хилтон» вже оголосили про свій намір вийти на український ринок - більшість з них з проектами в Києві. Проте близько 85% від заявлених проектів не будуть реалізовані. Основною причиною є те, що більшість розробників мають обмежений доступ до кредитів фінансування із-за світової кредитної кризи. Але багато проектів вже чекають своєї реалізації до Євро-2012.

Головними зовнішніми чинниками, які стримують розвиток туризму, і зокрема сегмента індивідуальних турів, в Україні, є млявість і несподіванка економічних реформ, несприятливість існуючих умов для підприємництва взагалі і туристичного зокрема, недосконалість і навіть певна агресивність нормативно-правового поля (і у тому числі - правил і умов пересічення кордонів іноземцями). І, як наслідок, відсутність необхідних інвестицій для розвитку туризму - як внутрішніх (із-за тривалої економічної кризи), так і іноземних (із-за несприятливого інвестиційного клімату)[6].

Отже, нинішній стан туристичної індустрії зумовлено складною економічно-соціальною ситуацією України, де більшість туристичних ресурсів є унікальними, та недостатньо розвинутими для користування. Туристичні оператори створюють привабливі пропозиції індивідуальних турів з огляду на природний та рекреаційний потенціал, та недостатньо сформована інфраструктура районів, зокрема готельної індустрії, знижує якість сервісу. Збільшення частки внутрішнього сегменту споживачів каже про подальші перспективи розвитку національного туризму в Україні, та тільки у тому випадку, якщо буде сформований достатній рівень якості сервісу за адекватне винагородження.

Висновки і рекомендації, зроблені на підставі проведеного дослідження, можуть бути використані у розвитку напрямків індивідуального туризму, веденні державної політики в області туризму з метою вдосконалення наявної готельної індустрії в Україні.

Література

1.[http://turbizorg.ru/turisticheskie resursy i infrastruktura glavnye sostavlyayushhie razvitiya turizma v ukraine/](http://turbizorg.ru/turisticheskie_resursy_i_infrastruktura_glavnye_sostavlyayushhie_razvitiya_turizma_v_ukraine/) 2. [http://www.snpltd.ru/mountain_skiing/Western Ukraine/transcarpathia/](http://www.snpltd.ru/mountain_skiing/Western_Ukraine/transcarpathia/)3.<http://www.dinaitour.com/>
4.А.В.Пестерева, Внутренний туризм становится более востребованным [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://pustyshek.net/trips-and-rest/stati/316_vnutrenniy_turizm_stanovitsya_bole_vostrebovannym.html 5. **Журавлев Ю.В.** Развитие рынка туристических услуг Украины / Сборник научных работ Донецкого национального университета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bconsult.com.ua/articles/>

runok_turizma 6. Дихтярь А. И. Инновационный аспект послекризисного развития предприятий туристической индустрии / «Экономика и управление» Том 22 (61) с.127-133 2009г.

Захарченко В.Ю. Перспективи розвитку внутрішнього туристичного ринку України.

В даній роботі розкривається питання ресурсного потенціалу України в області індивідуального туризму, розгляду існуючих недоліків та перспектив розвитку туристичного продукту даного сегменту.

Ключові слова: внутрішній туристичний ринок, індивідуальний тур, туристичний попит.

Захарченко В. Ю. Перспективы развития внутреннего туристического рынка Украины.

В данной работе раскрываются вопросы ресурсного потенциала Украины в области индивидуального туризма, рассматриваются существующие недостатки и перспективы развития туристического продукта данного сегмента.

Ключевые слова: внутренний туристический рынок, индивидуальный тур, туристический спрос.

Zakharchaenko V.U. Development prospects of ukrainian internal tourist market

This work described the question of resource potential of Ukraine in the field of individual tourism. Consideration of existing lacks and prospects development of this tourist product's segment.

Key words: the internal tourist market, individual tour, tourist demand.

УДК 339.138:338.48

Заячківська Г. А.

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ І ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Розвиток сфери туризму визнаний урядом України одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки країни. При цьому недостатні темпи розвитку туризму пов'язані більшою мірою з відсутністю

цілеспрямованої стратегії формування і просування позитивного образу країни. Імідж країни завжди був одним з пріоритетних напрямів комунікативної політики будь-якої держави і в наші дні завдання створення позитивного іміджу України зберігає особливу актуальність.

Дослідженню питання формування туристичного іміджу країн присвячені праці С. Анхолта, Л. Брауна, Ф. Котлера, Дж. Мейкенза, А. Панкрухіна, Г. Почепцова та ін. Однак їх праці присвячені теоретичному обґрунтуванню необхідності створення та підтримки іміджу держав.

Метою написання статті є визначення технологій формування і просування позитивного туристського іміджу України на зовнішньому ринку.

Туризм – галузь економіки, яка побудована на продажі іміджу держав та їх дестинацій. Імідж є основою для оцінки і вибору індивідуумом місця призначення.

Імідж країни - це набір переконань і відчуттів людей, які виникають відносно природно-кліматичних, історичних, етнографічних, соціально-економічних, політичних, морально-психологічних і інших особливостей тієї або іншої території [1].

Формуванням іміджу країни є процес, в ході якого задіюються різні типи іміджу, що дозволяє більш повно і комплексно представити його в глобальному інформаційному просторі (табл. 1).

Для виявлення іміджу країни в свідомості населення використовують ряд сталих характеристик: символів, особливостей менталітету нації, її культури, негативних аспектів життєзабезпечення, комунікативних перешкод [2].

Про імідж країни можна говорити в контексті комунікаційної стратегії, яка включає бренд країни, імідж і репутацію країни, інформаційну політику влади і країни, імідж лідерів країни, розвиток комунікацій і медіа.

Серед елементів іміджу слід виділяти об'єктивну і суб'єктивну складові. Найважливішою об'єктивною складовою іміджу території є сукупність конкурентних переваг і недоліків. Конкурентні переваги країни визначаються її геополітичним положенням і природними ресурсами. Очевидно, що конкурентні переваги сприяють посиленню конкурентоспроможності території, а конкурентні недоліки ускладнюють процес її включення в ринковий простір. Друга складова іміджу країни має суб'єктивний характер, який визначається оцінкою території вітчизняними і іноземними підприємцями, туристами на основі власних спостережень і досвіду. Емоційне сприйняття конкурентних переваг і недоліків може значно змінити образ країни, що формується.

Таблиця 1.

Етапи формування іміджу країни [3]

Етапи розвитку іміджу	Тип іміджу	Найбільш важливі аспекти типу іміджу
1-й етап: “формуючий»	Політичний (офіційний імідж)	Статус, престиж, ефективність державного управління, законодавча сфера та ін.
2-й етап: “закріплюючий”	Соціально-економічний (бізнес-імідж)	Економічний потенціал, інвестиційний клімат, ділова активність, соціальні процеси та ін.
3-й етап: “розвиваючий”	Туристичний	Туристичний потенціал країни та її регіонів, величина в'їзних потоків, привабливість туристичних об'єктів, розвиток туристичної індустрії та ін.

Проте для просування позитивного іміджу держави необхідно звернути увагу на ряд основних чинників, що формують позитивний імідж і сприяють розвитку туризму (табл. 2).

Туристичний імідж України – це образ України та її складових в уявленнях різних цільових груп на міжнародному рівні. Фактори іміджу країни умовно можна поділити на внутрішні і зовнішні. До зовнішніх можна віднести: зовнішню політику України, національні інтереси та пріоритети, членство в міжнародних організаціях, розвиток відносин із стратегічними партнерами, інвестиційний клімат та ін. Внутрішні фактори: добробут населення, дотримання конституційних прав кожного громадянина, рівень корупції, рівень злочинності, рівень тіньового сектора економіки і т.п. Також важливими є психологічні аспекти сприйняття позитивного іміджу України: гордість за країну, бажання в ній жити, захищати, комфорт і проєкція свого майбутнього з країною. Для іноземців - зацікавленість країною, бажання приїхати в неї, робити бізнес і вкладати засоби, комфорт і безпека, пов'язані з Україною.

Таблиця 2.

Чинники, що створюють позитивний імідж країни як туристичної дестінації [4]

Чинники	Основа вербалізації/візуалізації
Основні природні ресурси країни	Привабливість для різних типів туристів: екскурсантів, мисливців, риболовів, що потребують рекреації тощо
Головні історичні події, що відбувалися у країні	Зв'язок з конкретними територіями
Історичні і культурні пам'ятки країни	Атракції або моменти, що викликають інтерес з боку потенційних туристів
Провідні підприємства країни	Основні товари і послуги, що відображають місцеву специфіку, бренди відомі за кордоном

За період з 2000 по 2008 рр. у 10 країнах світу Центром Разумкова (2000, 2006 рр.), МЗС України (2006-2007 рр.), ТМА Communications (Великобританія) (2006 р.), Ahelis&Partners (Німеччина) (2007 р.), Bohush Communications (Україна) (2006-2008 рр.), УЦЕПД (2000 р.) проводились дослідження іміджу України, в результаті чого було отримано такі його основні показники іміджу країни:

- маловпливова і маловідома європейська країна, яка знаходиться в пошуках свого місця у світі;
- кризова країна, політично нестабільна, з неефективною владою;
- молода демократична країна, країна Помаранчевої революції;
- країна Чорнобильської аварії (небезпечна країна);
- відомі українці: Кличко, Шевченко, Ющенко, Тимошенко, Руслана, Клочкова;
- проблеми з Росією;
- імідж переважно негативний, високі інвестиційні ризики, корупція в усіх органах влади;
- унікальна українська кухня: борщ, вареники, сало і т.д. [5].

Для формування і просування іміджу держави бюджети переважної більшості країн включають витрати на його формування і рекламу власних туристичних можливостей. Напр., Росія в 2008 р. витратила біля 300 млн. доларів, США – 1,5 млрд. доларів з держбюджету, Китай – біля 6 млрд. доларів. У 2009 р. для формування позитивного міжнародного

іміджу України було виділено 5 млн. грн. [6]. Ця сума є недостатньою для просування іміджу країни у світовому туристичному просторі.

Основними напрямками щодо формування туристичного іміджу України у світі є:

- Розробка і реалізація програм формування і підвищення іміджу країни у цілому. Необхідно проводити агресивну інформаційну політику. Активно пропагувати можливості України, підтримувати українські інформаційні центри в різних країнах, проводити віщання на різних мовах.

- Комунікаційна діяльність, яка сприяє підвищенню туристичної привабливості країни за кордоном.

- Співпраця з регіональними та міжнародними туристичними організаціями.

Програма просування країни - це інструмент комунікаційного менеджменту і маркетингу територій, система маркетингових дій, які виявляють і підтримують конкурентні переваги країни, здатні зберігатися тривалий час. Провівши аудит основних переваг і сформувавши на їх основі цільове послання для потенційного споживача, країна зможе з самого початку правильного позиціонувати себе на світовому ринку, виявити і показати те особливе, що вигідно відрізнятиме її від інших територіальних одиниць.

Наступним після позиціонування і вибору маркетингової стратегії кроком є визначення спеціальної маркетингової структури, методів і способів просування території на цільові ринки, зокрема вибір методів комунікації і інформаційних каналів. Основна роль в просуванні території належить владі, яка не тільки повинна брати активну участь в розробці територіальної програми маркетингу, але і виступати головним замовником її реалізації. Потрібно розробити комплексну рекламно-інформаційну кампанію по посиленню національної ідентичності і просуванню туристичного бренду України, яка включає: пакет слоганів, заснованих на ціннісній платформі; тези ключових повідомлень; оптимальні канали їх трансляції; перелік лідерів громадської думки для участі в рекламно-інформаційній кампанії; комплекс інформаційних заходів; дизайн широкого асортименту рекламної поліграфічної продукції.

У цьому контексті повинні реалізовуватись спеціальні програми по роботі ЗМІ з цільовими аудиторіями, використовуватися PR-технології. Переорієнтувати туристичні потоки з традиційних дестинацій на нові – складне завдання. Для цього необхідно використовувати всі можливості для розповсюдження інформації за кордоном не тільки про Україну, але й про її туристичні можливості.

Споживачі туристичного продукту стали більш вимогливими у виборі місць призначення і вимагають більше інформації про дестинації. З метою допомоги споживачам створити більш точне уявлення про країну, необхідно розширити кількість каналів розповсюдження інформації. Крім того, брошури, путівники, телебачення, радіо та усна комунікація від турагентів, операторів, постачальників та друзів відіграють суттєву роль у створенні туристичного іміджу країни. Використання Інтернету зменшує можливість перекручення іміджу туристичними посередниками. Туроператори повинні ширше використовувати інформаційні технології, щоб показати фотографії, відеокліпи, звукові та графічні іміджі України та її дестинацій.

За допомогою технологій формування позитивного іміджу України покращиться сприйняття країни у цільових груп на міжнародній арені, що дозволить ефективно боротись за світові туристичні потоки.

Література

1. **Панкрухин А.П.** Маркетинг территорий. www.extech.ru 2. **Kotler P., Haider D.H., Rein I.** Marketingplaces, New York 1993.3. **Scheuch F.** Marketing für Regionen: Vom Grätzelfest zur Zielregion in: Der Markt 164, 2003/1, S. 45-57.4. **Schörghuber K.** Standortmarketing – Erkennen und Nutzen von Standortchancen: Vom Einzelstandort bis zu ganzen Stadt, Linz 2000. 5. **Богущ Д.А.** Имидж Украины в современном контексте. www.bohush.org.ua 6. Кабмін виділить гроші на імідж України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.mediabusines.com.ua/content/view/15292/42/lang.ru/

Заячківська Г.А. Технології формування і просування туристичного іміджу України

У статті розглянуто імідж України на світовому туристичному ринку та напрямки його формування та просування.

Ключові слова: імідж країни, показники іміджу України, формування іміджу, просування іміджу.

Заячківская Г.А. Технологии формирования и продвижения туристического имиджа Украины

В статье рассмотрено имидж Украины на мировом туристическом рынке и направления его формирования и продвижения.

Ключевые слова: имидж страны, показатели имиджа Украины, формирования имиджа, продвижение имиджа.

Zayachkovska G.A. Technologies and advancement of forming of tourist image of Ukraine

The article deals with the image of Ukraine in the world tourist market and direction of his forming and advancement.

Key words: image of country, indexes of image of Ukraine, forming of image, advancement of image.

УДК 338. 48[497.1]

Коломойцев А.С.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В СТРАНАХ БЫВШЕЙ ЮГОСЛАВИИ

Международный туризм за последние годы стал играть заметную роль в мировой экономике. С каждым годом всё больше и больше туристов отправляется за рубеж. Особенно интересными с точки зрения развития туризма являются страны бывшей Югославии, так как они обладают большим туристическим потенциалом. Словения, Черногория и Хорватия привлекают туристов своими купально-пляжными, горнолыжными и бальнеологическими курортами, в то время как Сербия, Македония, Босния и Герцеговина имеют большое количество культурно-исторических памятников [1].

Изучение особенностей развития туризма в этих странах является очень актуальным на сегодняшний день, т. к. позволит открыть указанный регион большому количеству путешественников и привлечь туда денежные инвестиции.

Вопросами развития туризма в Югославии в 1980-е годы занимался словенский ученый Антон Госар (Anton Gosar). Современное состояние развития туризма в Словении, Македонии, Сербии, Черногории, Хорватии и Боснии и Герцеговине раскрыто А.Б Косолаповым в учебном пособии «Туристское страноведение».

Цель статьи - исследовать особенности развития туризма в странах бывшей Югославии.

До 1990-х годов на карте мира существовала такая страна, как Социалистическая Федеративная Республика Югославия. В неё входили шесть республик: Словения, Сербия, Босния и Герцеговина, Хорватия, Македония, Черногория, автономный край Косово и Метохия. В 1980-х годах Югославия была центром туризма в Восточной Европе, она входила в 10 лидирующих стран мира по числу въезжающих туристов[2]. Но в конце 1980-ых годов в результате смены власти экономика начала приходить в

упадок, в 1991 году в Югославии началась гражданская война, совокупность факторов привела к тому, что инфраструктура туризма была полностью разрушена.

Югославия была одним из главных туристических центров Европы в 1980-е годы. Это обуславливалось тем, что страна имела богатейшие туристические ресурсы: выход к Адриатическому морю, на её территории находилось большое количество лечебно-оздоровительных и горнолыжных курортов, а также культурно-исторических достопримечательностей.

В качестве примера следует привести статистические данные отображающие отрицательную динамику туристических потоков в Югославию в течение 35 лет.

Таблица 1[3]

Страна	1967	1977	1987	1997	2002
БиГ	180	250	394	11	97
Хорватия	2083	3853	5621	4178	6544
Македония	94	215	221	219	230
Словения	678	877	1137	616	1302
СиЧ	718	1190	1272	156	560

* Иностранные граждане учитываются в качестве туристов на пограничных постах в 1000

С помощью таблицы есть возможность наглядно пронаблюдать динамику роста прибытий в регион до 1987 года, а с 1997 года динамику снижения этих показателей. Такая статистика связана с военными действиями, которые проводились на территории Югославии. В этот период количество туристов посещавших Сербию и Черногорию сократилось более, чем на миллион. Сразу после гражданской войны, у Югославии обострились отношения с НАТО, что в 1999 году переросло в очередной военный конфликт. Боевые действия завершились только в 2002 году. Комплекс указанных факторов негативно отразился на развитии туризма в данном регионе.

С туристической точки зрения наиболее популярной республикой Югославии была Хорватия. В 1980-х годах её ежегодно посещало более 5 миллионов туристов. Но гражданская война нанесла катастрофический ущерб стране. Потери составили около 50 00000 долларов США. Экономика и инфраструктура страны были полностью разрушены. Но за последний десяток лет в Хорватию приезжает всё больше иностранных туристов, которых привлекает наличие большого количества туристических ресурсов.

Хорватия - это небольшое государство на берегу Адриатического моря. Площадь Хорватии - 56 542 кв. км, а её акватории - 33 200 кв. км. В акватории Хорватии более 1000 островов, однако заселены только около 70. Наиболее крупными из них являются Крк и Црес.

Климат в Хорватии очень разнообразен. На северо-западной и восточной частях страны находятся зоны континентального и умеренно-континентального климата. Зимой морозы слабы, но иногда идёт снег, весна и осень продолжительны и дождливы, лето жаркое. В горных районах климат характерен для среднегорья — холодные и снежные зимы, тёплое лето. На побережье и островах климат средиземноморский — дождливая и бесснежная зима, длинное и жаркое лето, мягкие весна и осень. Температура воздуха зимой составляет от +5 °С на побережье до –30 °С в горах. Летние температуры: 26–30 °С на побережье, в центральной части 22–26 °С, в горах – не более 15–20 °С. Туристический сезон на побережье длится с середины мая по середину октября.

В целом климат можно характеризовать, как позитивный для развития туристической индустрии.

Треть территории Хорватии занимает горный рельеф, остальная часть – равнины. Горы располагаются в прибрежной и центральной части страны. В Хорватии находятся 2 горные системы – Динарское нагорье и Велибит. Наивысшая точка гора Динара (1831м.). Горы не высокие, поэтому горнолыжный туризм слабо развит, но благодаря карстовому рельефу, в Динаридах хорошо развит спелио туризм. В южной части Велебита расположен заповедник «Пакленица», который очень популярен среди спортсменов-скалолазов. В течение дня можно совершить сложное восхождение, а вечером, спустившись с гор, искупаться в море.

В Хорватии располагается 8 национальных и 11 природных парков. Наиболее живописными являются – Плитвицкие озера, Пакленица, Бриуны, Крка и Корнаты. Все национальные парки задействованы в туризме и с огромным удовольствием посещаются туристами. Некоторые из них, например Бриуны (архипелаг на севере Адриатического моря) в будущем планируется превратить в роскошный курорт.

Наиболее популярными курортными городами Хорватии являются – Загреб, Сплит, Дубровник, Риека, Шибеник и Пула.

Загреб – столица и самый большой город Хорватии, располагающийся в центральной части страны. Загреб уже не один десяток лет манит туристов своими культурно-историческими достопримечательностями. Здесь есть возможность посетить Дворец Кловича, Площадь маршала Тито, Площадь короля Томислава, Кладбище Мирогой, а также многие другие достопримечательности этого удивительного города.

Центры купально-пляжного туризма – Риека, Шибеник, Сплит, Пула и восхитительный Дубровник не оставят равнодушным любого туриста.

Не стоит забывать и о чудесной акватории Хорватии, ведь на её территории расположено более 1000 островов, что создает благоприятные условия для развития купально-пляжного туризма.

Туризм в Хорватии имеет статус отрасли приоритетного развития. В 2002 г. Хорватия приняла 6,94 млн. иностранных гостей, что в 2 раза больше, чем в 1999 г. Преобладают гости из Германии, Италии, Словении, Чехии и Австрии. Валютные поступления отрасли составили около 4 млрд. долл. США. В перспективе валютные доходы от туризма предполагается довести до 12 млрд. долл. США.

Кроме того, в Хорватии открыто единственное в Европе месторождение нафталана - разновидности нефти, применяемой в медицине. Созданный на его базе курорт Иванич-Град принимает пациентов, страдающих заболеваниями кожи и опорно-двигательного аппарата.

Проблема Хорватии заключается в низком уровне жизни, число безработных около 17%. Развитие туризма в этой стране поможет в решении многих экономических и социальных проблем.

Ещё одной республикой Югославии была Черногория.

Эта страна располагается на побережье Адриатического моря, её площадь – 13 812 кв. км. К территории Черногории прилегает 14 морских островов.

В северной Черногории — умеренно-континентальный климат, на Адриатическом побережье — средиземноморский. В приморской области лето обычно продолжительное, жаркое (+23-25 °С) и достаточно сухое, зима — короткая и прохладная (+3-7 °С). В горных районах умеренно теплое лето (+19-25 °С) и относительно холодная зима (от +5 до -10 °С), осадки выпадают в основном в виде снега от 500 до 1500 мм в год, в горах близ морского побережья местами выпадает свыше 3000 мм. В северных областях Черногории снег лежит до 5 месяцев в году.

Территорию страны можно условно разделить на три региона: горные системы северо-востока страны, побережье Адриатического моря, а также относительно ровная котловина Скадарского озера и долин впадающих в него рек, где расположены два крупнейших города страны: Подгорица и Никшич. Большая часть Черногории расположена на Динарском нагорье, высшая точка которого в Черногории — гора Боботов-Кук (2522 м). Вдоль границы с Албанией и Косово располагаются Северо-Албанские Альпы (Проклетие).

В Черногории 4 национальных парка: Скадарское озеро, Ловчен, Биоградская гора и Дурмитор, посетить эти территории может каждый. Все

эти национальные парки расположены в горных районах Черногории. Из них нам хотелось бы отметить национальный парк Скадарское озеро. Это крупнейшее озеро Балканского полуострова, расположено на территориях двух государств. 2/3 озера принадлежит Черногории, а 1/3 – Албании.

К курортам можно отнести Подгорицу – самый крупный город, который является «главным городом», не смотря на то, что столица Черногории - Цетине. Подгорица привлекает туристов своей восхитительной и разнообразной архитектурой. Из достопримечательностей стоит отметить монастырь Острог, находящийся высоко в горах в 40км. от Подгорицы. Эта святыня привлекает религиозных туристов со всего мира.

Курорты – Жабляк и Колашин дают возможность туристам наслаждаться горнолыжными видами спорта с декабря по апрель. В горах Жабляка находится Черное озеро – два озера соединенные протокой. В определенные дни туристы могут наблюдать великолепный водопад. Черное озеро очень популярно среди туристов.

В Черногории есть хорошие перспективы развития купально-пляжного туризма. Наиболее популярные курорты: Тиват, Будва, Бечичи и Петровац. Также стоит отметить город Котор, который располагается на берегу Бока-Которского залива. Он привлекает туристов не только своими пляжами, но и своей богатой историей. Первое упоминание о Которе датируется 168 годом до н.э. Старая часть города находится под охраной ЮНЕСКО.

Также стоит добавить, что в Черногории развит эко-туризм.

Однако, в Черногории существуют и проблемы, которые оказывают негативное влияние на развитие туризма. Это слабое развитие инфраструктуры, плохая организация туризма, невысокое качество отелей, большое количество мусора на улицах.

Следующей страной бывшей Югославии является Словения — единственная бывшая республика Югославии, которая сегодня является членом ЕС. Площадь Словении - 20 273 кв. км.

Рельеф страны можно характеризовать, как горный. Горы занимают 63% территории страны, это Альпы и Динарское нагорье.

На территории Словении можно выделить 4 региона. В северо-западной и северной части страны расположены Восточные Альпы, которые занимают примерно 2/5 территории. На северо-западе находятся Юлийские Альпы, где возвышается гора Триглав (2864 м) — высочайшая точка страны. На севере вдоль границы с Австрией тянется хребет Караванке, южнее поднимаются Савинские Альпы, восточнее — массив Похорье. Второй по размеру (1/4 территории) регион занимает юго-запад страны — это известняковое плато Крас, северо-западное окончание Динарского нагорья. От названия этого плато произошло слово «карст», поскольку это

засушливое плато всемирно известно своим карстовым рельефом и пещерами (Постоянска-Яма, Шкоцянские пещеры). Эти туристические ресурсы дают толчок для развития горнолыжного и спелео туризма.

Курорт Порторож - универсальный курорт, здесь лечатся практически все заболевания. Это престижный туристический центр, расположенный на севере Адриатического моря, очень популярный и привлекательный благодаря своему мягкому и очень благоприятному для здоровья климату, чистому воздуху, морской воде, а также успешному лечению соленой водой и лечебной грязью, которых достаточно в ближайших солеварнях.

В настоящее время Порторож уютный курортный городок с развитой инфраструктурой, который туристы любят посещать в любое время года. Приятный климат (ранняя и солнечная весна, теплое, но не жаркое лето), морской воздух, пляжи, крытые бассейны с термальной и морской водой, теннисные корты, многочисленные рестораны, предлагающие блюда средиземноморской и европейской кухни, казино, дискотеки, ночные клубы - все это создает отличные условия для отдыха.

Во многом своей популярностью Словенские курорты (Шмарешке, Топлице, Струнян и др.) пользуются из-за того, что они на порядок дешевле других лечебно-оздоровительных курортов Европы. На лечебно-оздоровительных Словении есть условия для лечения большого количества заболеваний.

Словения имеет давние традиции в организации зимнего отдыха, ее курорты весьма привлекательны для сторонников здорового образа жизни. Конечно, своими масштабами словенские горнолыжные центры существенно отличаются от швейцарских, французских или австрийских, но недостатка в опыте и качестве организации отдыха здесь нет, а цены заметно ниже.

Основные горнолыжные курорты страны: Краньска Гора, Бовец, Мариборское похорье, Рогла и Терме Зрече, Крвавец, Церкно, Бохинь. Бовец - единственный курорт в Словении, где трассы находятся на высоте более 2000 м. Сам курорт расположен на западе национального заповедника Триглав, на высоте 480 м над уровнем моря, на стыке границ Словении, Италии, Австрии, в 136 км от Любляны и в 160 км от международного аэропорта Брник. Лыжный сезон здесь продолжается с начала декабря по конец апреля. Горнолыжные трассы оборудованы на склонах горы Канин. К месту катания лыжников доставляет канатная дорога. Расстояние от отелей до канатной дороги — 1 км. В регионе также действует регулярное автобусное сообщение. Для беговых лыж обустроено более 60 км трасс.

Длина побережья Словении всего лишь 46,6 км, но не смотря на такую маленькую береговую линию, купально-пляжные курорты Словении весьма популярны.

Туризм в Словении — важнейшая отрасль экономики. В основном развит горный, прибрежный и лечебный виды туризма. Разнообразные природные условия страны, её красоты и достопримечательности, возможность отдыхать в летний и зимний сезоны привлекают множество иностранных туристов. В туризме создаётся 4% ВВП, а вместе с сопутствующими сферами (торговля, транспорт, ремесло, информатика, банковские услуги, коммунальное обслуживание) — 7,8% ВВП. Следующая республика, которая является объектом нашего изучения — Сербия.

Сербия не настолько богата туристическими ресурсами, как предыдущие страны. Основная причина — нет выхода к морю. Главными ресурсами являются культурно-исторические достопримечательности Белграда и горы Златибор, также хорошо развит горнолыжный курорт Копаоник и лечебно-оздоровительный туризм.

Рельеф Сербии разнообразен. В Воеводине — плодородные равнины. На юго-востоке — древние горы. В центральной Сербии преобладают холмы и низкие горы. Динарское нагорье занимает большую территорию на западе, простираясь с северо-запада на юго-восток. Стара-Планина и Восточно-Сербские горы находятся на востоке, отделены от Динарского нагорья рекой Моравой. На юге находятся древние горы — часть Рило-Родопской системы. Высшая точка Сербии — гора Джеравица (2656 м)

В Сербии 5 национальных парков, самый известный из них — Копаоник. Он является и самым крупным центром горнолыжного туризма в Сербии, и привлекает молодежь благодаря большому количеству развлекательных заведений. Родители с детьми могут посетить Сноупарк, и порадовать своих детей катанием на санках и катанием на коньках. Для малышей и новичков существует специальное помещение «Ски вртича» (Лыжный детский сад) с движущейся лентой, которая помогает научиться первым шагам на лыжах.

Культурно-исторический туризм в Сербии получил своё развитие в Белграде — столице и самом большом городе Сербии. В Белграде более сотни культурно-исторических памятников. Также здесь вы можете посетить Храм Святого Саввы — крупнейшей церкви на Балканах, которая является известным центром религиозного туризма.

Проблемы Сербии — это разрушения, которые остались после войны и бомбардировки НАТО и незначительные инвестиции денежных средств в сферу туризма.

Босния и Герцеговина - государство, площадью около 51,1 тыс. кв. км. Имеет границы с Хорватией, Сербией и Черногорией.

На большей части территории Боснии и Герцеговины климат умеренно-континентальный с тёплым летом и умеренно прохладный – зимой. На юго-западе страны климат субтропический средиземноморский, с сухим жарким летом и тёплой влажной зимой.

Почти вся территория Боснии и Герцеговины, за исключением севера лежит в пределах Динарского нагорья, сильно расчленённые хребты которого простираются параллельно друг другу с северо-запада на юго-восток. Между хребтами вытянуты обширные межгорные котловины, в которых располагаются населённые пункты страны. Высота хребтов понижается от центра к границе с Хорватией на севере и юге. Высочайшая вершина — гора Маглич (2386 м). В горах, сложенных известняковыми толщами, распространены карстовые формы рельефа (карстовые пещеры, подземные реки, карры), а в межгорных котловинах — обширные карстовые поля (самое крупное Ливаньско-Поле — 405 км²). На юге Динарского нагорья, в районе города Неум, Босния и Герцеговина имеет небольшой выход к Адриатическому морю (но прибрежные воды принадлежат Хорватии). На севере, в долине реки Савы расположена южная часть Среднедунайской низменности.

Страна имеет перспективы развития горнолыжного туризма. В 1964 году в Сараево (столице Боснии) проходили Зимние Олимпийские игры, что оставило свой след большим количеством оборудованных трас. На данный момент, эта сфера туризма в Боснии не развита. Причина тому – отсутствие денежных средств.

Также для многих туристов будет привлекателен город – Сараево. В нём находится много историко-культурных памятников. Стоит упомянуть, что Босния и Герцеговина – единственное мусульманское государство в Европе. В Сараево очень много зданий построенных в восточном стиле. Любой турист, днями будет ходить по Сараево и наслаждаться его удивительной атмосферой.

По уровню развития экономики Босния и Герцеговина занимают одно из последних мест в Европе, это и есть главная проблема развития туризма. Но при этом стоит отметить, что здесь есть отличные перспективы развития горнолыжного и спелео туризма.

Не меньший интерес с точки зрения развития туризма вызывает Македония, площадь которой составляет 25 333 кв. км. В Македонии климат переходит от умеренного к субтропическому. Средняя температура января — 11-12 °С, июля + 21-23 °С.

Большую часть Македонии занимают средневысотные горы (высота до 2764 м) с плоскими вершинами и крутыми склонами. Горы разделены тектоническими понижениями, занятыми озерами (Охридским и Преспанским) или долинами рек (бассейн реки Вардар). На северо-западе, на границе Македонии с Косово, находится самая большая македонская гора Титов высотой в 2748 м. Охридское и Преспанское озера в юго-западной части Македонии являются самыми большими озерами на Балканском полуострове. Река Вардар протекает через центр страны и ее столицу - Скопье.

В Македонии 3 национальных парка – Галичица, Маврово и Пелистер.

Национальный парк Галичица особенно отличается богатством флоры, на данный момент на его территории найдено уже более 1000 видов растений, многие из которых являются эндемиками, исчезающими или редкими. 12 из них произрастает только в пределах и окрестностях территории парка.

На территории Македонии расположено ряд бальнеологических и горнолыжных курортов - Попова-Шапка, Пониква, Негорски-Бани, Лагадин, Маврово, Кежовица и многие другие.

В Македонии существует много проблем связанных с организацией туризма, главная из них – отсутствие инвестиций. Но за последний год несколько инвестиционных компаний выкупили курорты Македонии и обещают сделать их ведущими горнолыжными курортами Европы уже через 5 лет[4].

Вывод. Таким образом, каждая из стран бывшей Югославии имеет огромные перспективы развития туризма. Самое лучшее состояние туризма, на сегодняшний день, безусловно, в Словении. Хорватия же стремительно приближается к этому уровню. В Черногории существуют отличные ресурсы для развития туризма, проблема заключается лишь в недостаточной организации и слабой инфраструктуре. На наш взгляд, именно эти три страны имеют самые большие перспективы для развития туризма, и при успешном преодолении ряда проблем, эти страны могут стать лидерами не только Европейского, но и мирового туристического рынка.

Литература

1. **Косолапов А.Б.** Туристское страноведение. Европа и Азия: Уч.-практ. Пособие. /А.Б Косолапов. – М.:КНОРПС,2005. – 400с. 2. **Gosar A.** The recovery of international Tourism in Slovenia / Anton Gosar, 2006. 3. Ежегодник статистики туризма ВТО / общее ВТО, Мадрид, 1980, 1990, 1999, 2003; 4. Жаркие Эмираты на горнолыжных курортах Македонии [Электронный ресурс]: режим доступа [http:// news. turmir. com/news _29468. html](http://news.turmir.com/news_29468.html).

Коломойцев А.С. Особливості розвитку туризму в країнах колишньої Югославії.

У статті досліджено сучасний стан туристичної інфраструктури у країнах колишньої Югославії, проаналізовано проблеми та перспективи розвитку туризму у цих країнах.

Ключові слова: туризм, туристичні ресурси, галузь пріоритетного розвитку.

Коломойцев А.С. Особенности развития туризма в странах бывшей Югославии.

В статье исследовано современное состояние туристической инфраструктуры в странах бывшей Югославии, проанализированы проблемы и перспективы развития туризма в этих странах.

Ключевые слова: туризм, туристические ресурсы, отрасль пріоритетного развития.

Kolomoitsev A. Features of development of tourism industry in the countries of the former Yugoslavia.

The article analyses the current state of a tourist infrastructure in the countries of the former Yugoslavia, problems and prospects of development of tourism industry in these countries are analyzed.

Key words: tourism, tourist resources, branch of priority development.

УДК 338.48-6:[94+7/8]

Котенко Н. В.

СУЧАСНИЙ СТАН ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

Не можливо уявити сучасність без існування світового туризму. Слід зазначити що туризм є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. Він надає значні надходження до бюджету країни, створює додаткові робочі місця, сприяє розвитку галузей, що мають відношення до туристичної індустрії: транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого споживання. Крім того, туризм є важливим чинником створення престижу країни.

Створення сприятливих умов для здійснення економічних функцій туризму можливо за умови злагодженого функціонування туристичної індустрії. У свою чергу важливими факторами розвитку туристичної галузі є природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал країни. Останній є основою культурного-пізнавального туризму та включає соціокультурне середовище в цілому з традиціями та особливостями побутової діяльності. Для успішного розвитку історико-культурного туризму країна повинна мати певну концентрацію об'єктів культурної спадщини.

Туристичний потенціал України представлений природними, антропогенними, історико-культурними, інфраструктурними туристичними ресурсами. Крім того Україна посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів.

На жаль в Україні не використовується весь обсяг культурно-історичного потенціалу території. З огляду на це постає проблема даної роботи: проаналізувати історико-культурний потенціал України в цілому, що надасть нам змогу об'єктивно оцінити вплив цього виду туризму на туристичний бізнес України в цілому.

Питання сутності туристичних ресурсів досліджували такі вчені, як Н. Фоменко, О.Бейдик, І.Яковенко, О. Драчева, Н. Крачило, О. Любіцева, В. Стафійчук, Є. Панкова, М.Труаси, П.Дефер. Питання класифікацій туризму вивчали М. Мальська, В. Худо, В. Цибух, А. Бабкин, А. Кусков, В. Голубева, Т. Одинцова. Теоретичні аспекти історико-культурного туризму стали предметом дослідження А. Кускова, Ван Циншена, А. Бабкина.

Аналіз наукових досліджень та публікацій дозволив сформулювати мету статті – дослідити історико-культурні ресурси України. Основними цілями завданнями дослідження є:

- проаналізувати забезпеченість України історико-культурними ресурсами;
- визначити місцетаї вплив історико-культурних ресурсів для туризму в Україні;
- виявити проблеми використання історико-культурних ресурсів в Україні.

Україна – це землі, на яких протягом століть відбувалось безліч історичних подій, більшість з них, без перебільшень, вплинули й на хід розвитку цивілізації в цілому. Їх велика історико-архітектурна та культурна спадщина, а також сприятливі природні та кліматичні ресурси є значними передумовами для розвитку історико-культурного туризму [1, 2].

Важливими туристично-екскурсійними об'єктами в країні є численні та різноманітні історико-культурні пам'ятки: археологічні, історичні, архітектурні та меморіальні, а також палацово-паркові ансамблі, музеї та картинні галереї.

Туристи мають можливість ознайомитися з історією та культурою України з давніх часів до сьогодення. Найвизначніші історико-культурні пам'ятки знаходяться в Автономній Республіці Крим, у містах Києві, Львові, Одесі, Чернігові, Кам'янці-Подільському. Значна кількість пам'яток археології зосереджена в південній частині України. Цікавими для туристів є розкопки античних міст північного Причорномор'я – Тіри, Ольвії, Херсонеса, Пантікапея, а також археологічні музеї в Одесі, Керчі та Києві.

Зараз в нашій державі під охороною перебуває понад 130 тисяч нерухомих пам'яток історії та культури, а саме: 57206 пам'яток археології (в тому числі 418 – національного значення); 51364 пам'ятки історії (в тому числі 142 – національного значення); 5926 пам'яток монументального мистецтва (в тому числі 44 – національного значення); 16237 пам'яток архітектури і містобудування [3, 4, с. 3].

До складу цих пам'яток входять 12 тис. пам'яток архітектури з добре збереженими ансамблями – центральна частина Львова (наприкінці 1998 р. Львів увійшов до списку найцінніших в історико-культурному відношенні міст світу), Кам'янець-Подільський, який за кількістю пам'яток архітектури займає третє місце після Львова і Києва [5, с. 19].

Більше 500 населених пунктів мають 900-річну історію, 4500 селам України • понад 300 років. Історичні міста та села • наше національне багатство. В Україні створено 7 національних історико-культурних заповідників. Найціннішими є пам'ятки епохи держави “Київська Русь” (IX - XII ст.) • 80 % пам'яток цього періоду зосереджені саме на території України. Найвизначніші пам'ятки України • Києво-Печерська лавра, Софійський собор та історичний центр м. Львова • внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Багату історико-культурну спадщину представляють Андріївська та Кирилівська церкви у Києві; пам'ятки історії, пов'язані з епохою запорізького козацтва, а також періоду національно-визвольної боротьби українського народу 1648 - 1654 років та другої світової війни; музеї архітектури та побуту просто неба у Києві; Переяславлі-Хмельницькому, Львові, Ужгороді, Чернівцях, Галичі; картинні галереї в Києві, Одесі, Феодосії, Харкові тощо. Значний інтерес у багатьох туристів викликають пам'ятки архітектури різних епох і стилів: пам'ятки оборонної архітектури • фортеці в Луцьку, Меджибожі, Кам'янці-Подільському, Хотині, Білгороді-Дністровському, Ужгороді, Мукачевому; палацові

комплекси в Криму, на Львівщині та Чернігівщині; пам'ятки дерев'яної культової та цивільної архітектури в Карпатах.

Пам'ятки мистецтва – це, насамперед, шедеври монументального образотворчого мистецтва, що створюють гармонію та витонченість архітектурних ансамблів: давньоруські фрески та мозаїки Софії Київської, фрагменти фресок і мозаїк Михайлівського Золотоверхого собору, фрески Кирилівської церкви, а також широко відомі монументальні розписи Володимирського собору та Кирилівської церкви.

Численні меморіальні пам'ятки – місця, пов'язані з іменами видатних людей України: поетів, письменників, вчених, педагогів, політичних діячів, акторів, серед яких В.З.Бородай, М.В.Гоголь, М.С.Грушевський, О.П.Довженко, І.К.Карпенко-Карий, І.С.Козловський, І.П.Котляревський, М.М.Коцюбинський, М.В.Лисенко, А.С.Макаренко, Є.О.Патон, О.А.Петрусенко, В.А.Симоненко, Г.С.Сковорода, Леся Українка, Богдан Хмельницький, Т.Г.Шевченко та багато інших.

До меморіальних пам'яток належать також меморіальні ансамблі, комплекси, монументи на честь воїнів-визволителів у багатьох населених пунктах регіону [5].

Проте необхідно зауважити, що на фоні розмаїття історико-культурних пам'яток в Україні, останній вид туризму має деякі проблеми. Ці проблеми, пов'язані з збереженням та охороною об'єктів історії та культури. Щоправда, безліч їх досі чекає своєї черги на включення до Державного реєстру. Адже підготовка пакету облікової документації навіть звичайної пам'ятки потребує тривалого часу, а різні попередні послуги обходяться щонайменше в 5 тисяч гривень. Оскільки з фінансуванням подібних програм у нас завжди виникають проблеми, то до Державного реєстру внесено лише приблизно 10 % пам'яток від їхнього загального числа.

Певною рекламою культурно-історичної пам'ятки та заохочення туристів до її відвідування можна вважати включення пам'ятки до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Від України до Списку внесено Київський Софійський собор, Києво-Печерську лавру, ансамбль історичного центру Львова і букові праліси Карпат. Підтримання фізичного стану цих комплексів прискіпливо контролюється міжнародною спільнотою. Отже, все, що стосується будь-яких дій поблизу них, погоджується з ЮНЕСКО. Та коли міжнародні фахівці, „моніторили” території Софійського собору та Києво-Печерської лаври, то зазначали, що задоволені діяльністю працівників заповідників, а от стан пам'яток є невтішним. Особливо це стосується так званих буферних зон, упритул до яких наблизилися будівельні майданчики. Внаслідок цього об'єкти можуть оголосити проблемними. Буде встановлено термін на усунення виявлених вад. Якщо ж масштабні забудови навколо не

припиняться, об'єкти, не виключено, можуть вилучити зі Списку всесвітньої спадщини [6].

У зв'язку з цим може призупинитися на невизначений час процес занесення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО нових реальних номінантів від України.

Також, не викликає заспокоєння ситуація й з іншими пам'ятками. Визначні історичні й архітектурні цінності з часом руйнуються. Навіть у столиці непокоїть аварійний стан Андріївської церкви, яку треба рятувати; потребує посиленої уваги і Кирилівська церква, де, наприклад, мало не вдалися до перемальовування первісних фресок [6].

Поширеним явищем у наші часи стало викрадення музейних цінностей. Міністерство культури і туризму України виявляє неабияку стурбованість цим явищем. Адже в Україні діє 445 державних та комунальних музеїв, 27 з них безпосередньо підпорядковано Міністерству. Вцілому загальний фонд країни налічує 11 млн. визначних пам'яток.

Викликає особливе занепокоєння стан матеріально-технічної бази наших музеїв, зокрема через недофінансування музейних установ страждає якість охорони. Враховуючи ситуацію, що склалася, Міністерство культури і туризму України вважає, що вирішення проблеми збереження національної культурної спадщини можна розглядати в контексті доктрини національної безпеки і, відповідно, вони знаходиться у полі зору Уряду та Верховної Ради України. На думку Міністерства, першочергове завдання у цьому напрямку – вирішення проблеми достатнього фінансування охорони музеїв та ремонт застарілих технічних засобів охоронного призначення при підтримці державного та міського бюджетів.

На сьогоднішній день такого рішення не прийнято, Міністерство культури і туризму України вирішило здійснити повне звірення всього музейного фонду України. Це лише перший крок на шляху протидії викраденню музейних експонатів. Наступним кроком буде вибіркова атрибуція, іншими словами, встановлення автентичності витворів мистецтва [7].

Отже, Україна має давню історію та багату культурну спадщину. Слід зазначити, що вона посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості історико-культурними ресурсами. Вони виражені в пам'ятках археології, історії, архітектури, мистецтва та меморіальних пам'яток. Основні осередки історико-культурних ресурсів знаходяться в Автономній Республіці Крим, у містах Києві, Львові, Одесі, Чернігові, Кам'янці-Подільському.

Наша держава має значний потенціал для розвитку історико-культурного туризму, який здатний викликати увагу з боку вітчизняних та

іноземних туристів. Проте швидкому та стабільному розвитку останнього виду туризму заважають деякі проблеми. В першу чергу ці проблеми пов'язані зі збереженням та охороною об'єктів історії та культури.

Перспективи подальших розвідок в цьому напрямі будуть пов'язані з подальшим детальним вивченням культурно-історичного потенціалу. А також вирішення питань більш раціонального їх використання.

Література

1. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 25 липня 2000 року № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1805-14>. **2. Історико-культурний** туризм в малих містах України як чинник формування національної гідності української молоді Шершньова О.В. [Електронний ресурс] / Шершньова О.В. – Режим доступу : <http://naub.org.ua/?p=498> **3. Закон** України "Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 рр." Від 20 квітня 2004 р. № 1692 – IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1692-15> **4. Довідка** про кількість пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури і містобудування України станом на 1 січня 2002 року. /Культура і життя. – 2002.- № 31. **5. Памятники** истории и культуры Украинской ССР : каталог-справочник. – К. : Наукова думка, 1987 г. – 736 с. **6. Козлова Т.** Минкультуры и туризма обеспокоено кражами в музеях, но изменить ситуацию не может / Новости турбизнеса. – 2008. – № 17. – С. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/147985;jsessionid=50ABE75A05E35FE37E487307C3941F51>. **7. Захарін С.** А у відповідь – тиша / Дзеркало тижня. – 2008. – 26 квіт. – С. 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/newspaper/articles/53587#article>

Котенко Н. В. Сучасний стан історико-культурних ресурсів в Україні.

В статті розкрита характеристика історико-культурного туризму України, встановлені передумови для його розвитку, та проаналізовано стан історико-культурного туризму в Україні на наш час. На підставі цього встановлено важливість цього виду туризму для України. Також відокремлено проблеми, які існують в історико-культурному туризмі нашої держави та шляхи їх усунення.

Ключові слова: туризм, туристичні ресурси, історико-культурні ресурси, пам'ятки мистецтва, меморіальні пам'ятки, археологічні пам'ятки, архітектурні пам'ятки.

Котенко Н. В. Современное состояние историко-культурных ресурсов в Украине.

В статье раскрыта характеристика историко-культурного туризма Украины, установлены предпосылки для его развития, и проанализировано состояние историко-культурного туризма в Украине в наше время. На основании этого установлена важность этого вида туризма для Украины. Также отделены проблемы, существующие в историко-культурном туризме нашего государства и пути их устранения.

Ключевые слова: туризм, туристические ресурсы, историко-культурные ресурсы, памятники искусства, мемориальные памятники, археологические памятники, архитектурные памятники.

Kotenko N.V. Current status of historical and cultural resources in Ukraine.

In this article are established characteristics of historical and cultural tourism in Ukraine, the preconditions for its development and analysis of the historical and cultural tourism in Ukraine today. Published the importance of tourism in Ukraine which is based on this. Also separated the problems that exist in the historical and cultural tourism of our state and how to overcome them.

Key words: tourism, tourist resources, historic and cultural resources, places of art, memorial monuments, archaeological sites, architectural landmarks.

УДК 331.108.2:640.45.

Левченко М.М.

**ВЛИЯНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ
НА ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ
ПРОЦЕССОВ В КОЛЛЕКТИВАХ ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСТИНИЧНО-
РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА**

Современные условия развития предприятий гостинично-ресторанного бизнеса предполагают жесткую конкуренцию во всех его проявлениях, в том числе в борьбе за качество и профессионализм рабочей силы. Условия деятельности предприятий диктуются рынком, а его конъюнктура

предъявляет к персоналу повышенные требования, среди которых быстрая реакция на спрос, борьба за потребителя, умение приспосабливаться к изменениям структуры производства и функциональных обязанностей, а также психологическая устойчивость.

Борьба за выживание в условиях острой конкуренции на рынке вынуждает руководителей коренным образом менять свою стратегию. Решающей предпосылкой конкурентоспособности является человеческий потенциал. В связи с этим в разнообразных формах происходит движение к созданию новой модели развития и использования человеческих ресурсов. К ее основным чертам относится ориентация на высококвалифицированную и инициативную рабочую силу, интегрированную в систему производства, непрерывность процесса повышения квалификации, гибкость организации труда, делегирование ответственности, партнерские отношения между участниками производства.

Качественное выполнение конкретным руководителем требований к руководящей деятельности возможно обеспечить путем повышения квалификации руководителей, улучшения условий труда и изменений в направлениях работы, которые возникли в условиях рыночных отношений. Изменения ориентаций в деятельности требуют совершенствования методов работы руководителей как с внешними партнерами, так и с персоналом предприятия.

Решающими внешними факторами, которые создают условия деятельности руководителей являются уровни управления и отрасль, в которой они работают. В гостинично-ресторанном бизнесе они определяются особенностями деятельности предприятий, которые представляют разнообразные услуги потребителям.

Эти факторы являются постоянными в деятельности конкретного руководителя и определяют глубину его оперативного пространства.

Большое влияние на деятельность руководителей оказывают внутренние факторы (жизненные цели, отношение к труду и др.), которые являются важными регуляторами действий личности в различных ситуациях при решении конкретных проблем.

Изменения внешних факторов влечет за собой изменения в характере, поведении личности, которые подвергаются детальному изучению и анализу. Для развития личности руководителя решающее значение имеет удовлетворенность его работой, а также гармоническое соединение профессиональной деятельности с жизненными целями.

В таких условиях постоянно растет интерес к социально-психологическим процессам в коллективах. Актуальность данной проблемы

диктуется прежде всего возросшими требованиями к уровню психологического состояния персонала.

Формирование благоприятного социально-психологического климата трудового коллектива является одним из важнейших условий роста производительности труда и повышения качества выпускаемой продукции.

Кроме того, социально-психологический климат является показателем уровня социального развития коллектива и его психологических резервов.

Значимость социально-психологического климата определяется тем, что он способен выступать в качестве фактора эффективности социальных явлений и процессов, служить показателем как их состояния, так и изменения под влиянием социального и научно-технического прогресса.

Повышение современных условиях человеческого фактора в управлении обуславливает необходимость всестороннего исследования социально-психологических процессов в коллективе с целью выявления недостатков в применении социально-психологических методов в управлении и активного влияния на формирование нормальных условий для работы персонала предприятий гостинично-ресторанного бизнеса.

Воздействие руководителя на коллектив может быть прямым, непосредственным, когда он предъявляет требования к людям и разрешает проблемы межличностных отношений и косвенным, когда руководитель организует оптимальные условия труда и воспитания кадров. Хорошо организованный труд, обеспечивающий ритмичную работу коллектива и каждого из его членов, способствует психологической уравновешенности, положительно сказывается на настроении людей. Значимость для подчиненных черт руководителя, при которых осуществляется добровольное подчинение ему на основании доверия связано с авторитетом руководителя. Существует взаимосвязь престижа должности и авторитета личности руководителя. Их равновесие свидетельствует о правильном соотношении престижа должности и действий руководителя по утверждению своего авторитета.

Согласно исследованиям, члены коллектива испытывают удовлетворенность работой руководителя в тех случаях, когда создаются следующие условия:

- доброжелательное и уважительное отношение руководителя к работнику;
- работнику предоставляется возможность работать там, к чему он чувствует признание и интерес.;
- работники заинтересованы в росте своего мастерства и культурного уровня;

- работник желает видеть в своем руководителе авторитетного человека высококвалифицированного принципиального наставника коллектива.

В условиях рыночных отношений происходят изменения в содержании социально-психологических методов управления, что вызвано пересмотром некоторых ценностных ориентаций в обществе.

Поэтому активизация персонала предприятия должна осуществляться с учетом особенностей самоопределения работников как личности в современных условиях – уровнем удовлетворения нужд, мотивами и стимулами труда, с учетом интересов и идеалов и др.

Коллективы предприятий гостинично-ресторанного бизнеса формируются сейчас в условиях, когда пропозиция рабочей силы превышает спрос на нее. Поэтому руководители предприятий имеют возможность обеспечить все участки кадрами соответственно с их квалификацией и нуждами производства.

Но на практике часто специалисты используются на предприятиях не по назначению, а на производстве, в обслуживании и управлении работники нередко не имеют профессионального образования. В результате на предприятиях гостинично-ресторанного бизнеса часто складывается такая социально-психологическая ситуация, которая приводит к неудовлетворению работой разных категорий работников. Важную роль в изучении и проведении анализа социально-психологических процессов на предприятиях гостинично-ресторанного бизнеса имеет социальная информация о трудовых коллективах.

Исследования, проведенные на предприятиях гостинично-ресторанного бизнеса г. Донецка дали возможность определить некоторые закономерности формирования их коллективов в современных условиях. Так, состав исследованных коллективов по возрасту является молодым (67,9% работников возрастом до 35 лет) около 70-% имеют стаж работы на предприятии до 5 лет. Это обуславливает дополнительные трудности руководителям предприятий в формировании стабильного коллектива.

Такое состояние объясняется тем, что при подборе кадров не всегда решающим фактором является профессиональная подготовка и стаж работы претендентов. Поэтому не случайно удовлетворенность трудом на предприятии подтвердили около 43% респондентов.

Среди причин, которые повлияли на степень удовлетворенности трудом работников в коллективе были определены следующие:

Таблица. Степень неудовлетворенности трудом персонала предприятий гостинично-ресторанного бизнеса

Причины неудовлетворенности трудом	Удельный вес ответов, %
1. Недостаточное материальное вознаграждение	26,3
2. Несоответствие профессиональной подготовки работе, которая выполняется	21,0
3. Ограничение самостоятельности в решении заданий	5,4
4. Высокая напряженность в работе	23,6
5. Взаимоотношения в коллективе	20,5
6. Отношение руководителя к подчиненным	18,4
7. Невозможность повышения квалификации	15,4
8. Недостаточное моральное стимулирование	10,5
Другие причины	10,8

Как показали результаты исследований, среди причин неудовлетворенности трудом в коллективе социально-психологические факторы составляют значительный удельный вес. Поэтому руководители предприятий должны признать важность их при управлении коллективами для достижения высоких результатов деятельности каждого работника и предприятия в целом.

Необходимость рыночной ориентации управления требует также продуманного подхода к подбору управленческих кадров, изменений в стиле управления, пересмотра взаимоотношений в системе "руководитель-подчиненный".

Руководители предприятий гостинично-ресторанного бизнеса в своей практической деятельности должен учитывать психологические особенности труда разных категорий работников, осуществлять расстановку работников с учетом особенностей их характера, интересов, наклонностей и др.

Проведенные нами исследования показали, что около 40% руководителей предприятий гостинично-ресторанного бизнеса не имеют профессионального образования, а 31,6% из них не определили как приоритетные решения социально-психологических проблем на предприятии.

В коллективах часть имеют место нарекания на характер взаимоотношений в коллективе, когда не уделяется необходимого внимания созданию нормальных условий труда, снижению ее напряженности, социальной защищенности личности.

Взаимоотношения в коллективе, как доброжелательные определили только 19,6% респондентов, равнодушные – 30%, натянутые – 33,9%, деловые – 11,6%, что подтверждает недостаточное внимание руководителей социально-психологическим проблемам в управлении.

Для того, чтобы получить представление о том, на какие ценности ориентируются руководители предприятий гостинично-ресторанного бизнеса в работе, нами было рекомендовано им дать оценку важности факторов, которые характеризуют уровень их удовлетворенности работой и влияет на стиль руководства и методы решения производственных вопросов.

Результаты опроса показали, что в основном ценности, на которые ориентируются руководители в своей деятельности, отражают направленность на решения производственных заданий, приобретение опыта, реализацию личных планов, идей и др.

А завоевание авторитета в коллективе не стало определяющим фактором, что свидетельствует о недостаточном внимании процессам формирования взаимоотношений в коллективе.

Исследования позволили проследить изменения в ценностных ориентациях в зависимости от возраста руководителей. Так, молодые руководители (до 35 лет) больше склонны к самоутверждению в коллективе, материальному стимулированию труда, возможности использовать на практике знания и реализации своих идей. В более старшем возрасте руководители больше ценят свой личный авторитет, возможность использования своих знаний и опыта. В условиях, когда большое внимание уделяется человеческому фактору, руководители предприятий гостинично-ресторанного бизнеса в своей работе не видят приоритетными логические методы управления.

Выводы.

1. Исследованиями определено, что в современных условиях руководители предприятий гостинично-ресторанного бизнеса в практической деятельности в основном ориентируются на решение производственных задач, личных планов и недостаточно внимания уделяют процессам формирования взаимоотношений в коллективе, что отрицательно влияет на его социально-психологический климат.

2. В практической деятельности руководителей предприятий гостинично-ресторанного бизнеса необходимо обеспечивать развитие потенциальных возможностей каждого из них предоставлением условий, которые стимулируют их работу (возможность профессионального их роста, реализации идей, самостоятельность в решении важных задач, достаточное материальное стимулирование и др.), что позволит качественно изменить их ценностные ориентации при управлении коллективом.

3. При подборе руководящих кадров для предприятий гостинично-ресторанного бизнеса необходимо использовать различные методы, которые позволили бы иметь всестороннюю характеристику претендентов, способных качественно решать задачи по управлению коллективом с учетом современных условий развития экономики. для этого необходимо привлекать специалистов-социологов.

Литература

1. **Егоршин А.П.** Основные пирамиды успеха. //Персонал. – 2001. - №12 – с. 31-32. 2. **Кабушкин Н.И., Бондаренко Г.А.** Менеджмент гостиниц и ресторанов: Учебное пособие. – 2-е изд. – Мн.: - Новое знание, 2001. 3. **Иванов В.** Оценка управленческого персонала. //Персонал. – 2001. - № 12 – с. 26-27. 4. **Румянцева З.П.** Менеджмент организаций. /З.П. Румянцева, Н.А. Соломатин – М.: ИНФРА – М, 1996 – 506 с.

Левченко М.М. Влияние особенностей личности руководителя на формирование социально-психологических процессов в коллективах предприятий гостинично-ресторанного бизнеса.

В статье обосновано влияние социально-психологического климата в коллективе на удовлетворенность трудом персонала предприятий гостинично-ресторанного бизнеса. Проведенные исследования позволили выявить факторы, которые являются определяющими в труде руководителей при решении социальных задач в коллективах и формировании благоприятного социально-психологического климата.

Ключевые слова: гостинично-ресторанный бизнес, социально-психологические факторы, конкуренция, удовлетворенность трудом.

Левченко М. М. Вплив особливостей особистості керівника на формування соціально-психологічних процесів у колективах підприємств готельно-ресторанного бізнесу.

У статті обґрунтований вплив соціально-психологічного клімату в колективі на задоволеність працею персоналу підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Проведені дослідження дозволили виявити фактори, які є визначальними в роботі керівників при рішенні соціальних завдань у колективах і формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату.

Ключові слова: готельно-ресторанный бізнес, соціально-психологічні фактори, конкуренція, задоволеність працею.

Levchenko M.M. Influence of features of personality of leader on forming of social-psychological processes in the collectives of enterprises of hotel-restaurant business.

In the article influence of social-psychological climate is grounded in a collective on satisfaction by labor of personnel of enterprises of hotel-restaurant business. The conducted researches allowed to expose factors which are determining in labor of leaders at the decision of social tasks in collectives and forming of favorable social-psychological climate.

Keywords: hotel-restaurant business, social-psychological factors, competition, satisfaction by labor.

УДК 338.48

Палій Н.С.

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ**

Туристичний бізнес в Україні перебуває на стадії інституційного становлення, формування галузевих, міжгалузевих та зовнішньоекономічних зв'язків. Повною мірою це відноситься до процесу формування туристичної інфраструктури, відповідного сегмента ринку праці, системи державного регулювання туристичної діяльності.

Внутрішні суперечності соціально-економічного розвитку України і глобальні кризові явища є проявами фундаментального протиріччя між подальшою капіталізацією економіки, що реалізується через перетворення будь-якого ресурсу в капітал, - з одного боку, і соціалізацією і гуманізацією економіки, що виявляється у необхідності її підпорядкування інтересам розвитку людини і суспільства, – з іншого.

Подолання суперечності між капіталізацією і гуманізацією економіки ґрунтується на усвідомленні того, що людина – мета розвитку – стає його головним ресурсом, капіталом. На думку провідних науковців, минув той час, коли економічного прискорення можна було досягти за рахунок заощаджень на людині [1, с. 8]. Тепер вважається, що саме інвестиції в людину є найефективнішим способом примноження капіталу. Але формування людського капіталу, його ефективна реалізація потребують сучасних знарядь праці, засобів виробництва, інноваційних технологій та інфраструктури. Розуміння необхідності дбати про майбутнє і здійснювати відповідні інвестиції у людський капітал (здоров'я, освіту, культуру, спорт

відпочинок тощо) є одним із наріжних каменів переорієнтації економіки і суспільства. Проте, сформовані стандарти життя і невідповідний їм рівень добробуту більшості населення у поєднанні зі стагнацією виробництва, безробіттям, депресивними настроями та іншими проявами економічного занепаду, не дають змогу це зробити. Як наслідок, у суспільстві залишаються на мінімальному рівні поширення стандарти здорового способу життя, культурного розвитку, екологічні умови життя, що зумовлює надзвичайно високу передчасну смертність (за тривалістю життя населення поміж усіх країн Європи і Центральної Азії Україна випереджає лише Росію).

Проблеми й особливості розвитку туризму, світовий досвід організації туризму висвітлені у наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних учених: В.Азар, К.Борисов, Дж.Боузн, Л.Гринів, О.Гулич, Б.Данилишин, М.Долішній, Є.Беленький, В.Євдокименко, І.Зорін, В.Кравців, О.Любіцева, Дж.Майкенз, А.Мельник, Н.Недашківська, В.Павлов, М.Портер, В.Сенін, С.Харічков, О.Шаблій, І.Школа та інші.

Разом з тим, залишаються актуальними питання оцінки складних соціально-економічних процесів, що відбуваються як на світовому, так і на внутрішньому ринках у сучасних умовах, та дослідження механізму подальшого розвитку туризму в Україні.

Метою статті є дослідження розвитку туристичної галузі в Україні на тлі соціальних-економічних перетворень.

На думку провідних науковців, Україна за часів незалежності переживає процес швидкого перетворення на периферію світової капіталістичної системи [1, с. 655]. Це для країни означає - бути включеною до світових виробничо-вартісних ланцюгів як джерело сировини, дешевої робочої сили (яка, до речі, вже значно втратила кваліфікацію і здоров'я) та місце зосередження низько технологічних екологічно шкідливих галузей виробництва, що виробляють продукцію з низькою доданою вартістю. Країни периферії не мають можливості акумулювати достатньо ресурсів для розвитку, постійно відчувають нестачу капіталу (як у грошовій, так і у матеріальній формі) і структурно залежать від світових центрів нагромадження капіталу. Таким чином, Україна збагачує капіталістичні центри за рахунок надання їм дешевої робочої сили, дешевої сировини і вивозу капіталу у формі репатріації прибутків іноземними підприємцями, переведення в офшори коштів українських олігархів, а також через механізм обслуговування зовнішнього боргу.

Сподівання, що розбудова “вільної ринкової економіки” – це шлях до економічного зростання, а через нього і до вирішення більшості соціальних проблем, м'яко кажучи, не виправдалися. Так, практика ринкових реформ

останніх десятиліть яскраво доводить, що вільний капіталістичних ринок неминуче призводить до різкої соціальної поляризації, зростання нерівності та погіршення умов життя більшості населення. Аналітичні дані, отримані з різних країн, свідчать про те, що внаслідок неоліберальних за своєю суттю ринкових реформ (це проявляється у посиленні дерегуляції, лібералізації, приватизації), лише 20 % населення покращують своє становище, а 80% - навпаки, втрачають [2, с.6].

Врешті-решт, і до тепер не втрачає актуальності питання щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку економіки України. Найбільш рентабельні напрями мають потенціал виведення на міжнародні ринки. Проте, Україна за останні два десятиліття так і не визначилася із своїм місцем у світовій системі виробництва, хоча мала для того усі можливості. Серед задекларованих на державному рівні пріоритетних напрямів є ефективне використання рекреаційних зон, виробництво екологічно-чистої харчової продукції, науково-прикладні розробки у космічних технологіях. Слід погодитися з думкою, що інерційні потенціали старої ресурсної бази вичерпано, Україна вийшла із соціалістичної системи, проте не змогла повноцінно “вмотуватися” до капіталістичного світу, перебуваючи, так би мовити, у подвійній інституційній системі.

Якщо говорити про реальні перспективи розвитку в'їзного туризму в Україні, то вони є не надто оптимістичними. Так, у міжнародному рейтингу конкурентоспроможності туристичного ринку організації “Всесвітній економічний форум” у 2010 р. Україна опустилася на 8 позицій і тепер займає 85-е місце між Намібією і Гватемалою. У цьому році оцінювалися 139 країн. У рейтингу-2009 Україна займала 77-у позицію із 133. У європейському регіоні Україна випередила тільки Вірменію, Боснію і Герцеговину та Молдову. На думку укладачів рейтингу, ці країни слабо розвинуті, потребують значних інвестицій для модернізації інфраструктури, необхідної для підтримки туризму. Законодавство, що регулює туристичну галузь, не дало Україні піднятися вище 64-го місця в цій категорії. Ще гірше склалася ситуація з безпекою - 82-е місце [3].

Міжнародні експерти вкрай низько оцінили багатство людського, культурного і природного потенціалу нашої країни. За цим показником Україна сто вісімнадцята. Україні надано високий бал тільки за таким показником як “здоров'я та гігієна” - 17-е місце і “доступність ринків” - 20-те. При цьому справи на митниці залишають бажати кращого. Україна потрапила в другу сотню як по ефективності роботи митниці, так і по прозорості діяльності прикордонників.

Незважаючи на те, що європейський регіон в цілому відкритий для торгівлі і переміщення людей, деякі країни відстають. Серед таких

відстаючих згадані Боснія і Герцеговина та Україна. Слід зазначити, що Росія займає в даному рейтингу 59-е місце, Грузія - 73-е, а трійку лідерів склали Швейцарія, Німеччина і Франція.

На нашу думку, комплекс географічних, кліматичних, соціально-культурних чинників, а над усім - економічних не дають надію щодо перетворення України на дуже затребуваний туристичний маршрут, як то Чехія, Франція, Німеччина, Туреччина, навіть Туніс і Єгипет. Скоріше, найбільш придатний варіант розвитку туристичної галузі – це туристичні моделі країн Балтії, Скандинавії, Канади, де превалює “зелений” туризм, екотуризм, освітній туризм, медичний туризм, діловий туризм тощо. Приклади економічно відсталих країн Африки, Центральної Азії (Бутан, Непал), навіть досвід використання Арктики доводять, що можливості розвитку туризму існують завжди і ними варто скористатися.

Головними завданнями у сфері створення сприятливих соціально-економічних передумов розвитку туристичної галузі в Україні є:

- створення сприятливого для здоров'я довкілля: безпеки праці, споживання, життєдіяльності, відпочинку тощо;
- пріоритетний розвиток курортно-рекреаційних та спортивно-профілактичних сфер;
- розвиток і модернізація мережі музеїв і заповідників, художніх промислів, культурних пам'яток, туристичної інфраструктури взагалі;
- популяризація української культури, просування національного культурного продукту поза межами України;
- забезпечення динамічного розвитку національних культурних проєктів;
- створення ринку якісних і доступних культурних послуг;
- усунення диспропорцій у регіональному розвитку, насамперед великих міст із надмірною концентрацією промислових об'єктів та стагнацією багатьох малих населених пунктів.

Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності та конкурентоспроможності України у глобальному просторі має стати формування нової якості життя людини на засадах розвитку потенціалу нації, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури і підвищення якості життя найчисленніших (а не лише найбільш бідних) верств населення, зокрема середнього класу – як основи стабільності суспільства.

Підвищення якості життя має досягатися комплексом економічних, соціальних та соціокультурних заходів. На наш погляд, пріоритетним є такі:

- розвиток систем охорони здоров'я, впровадження стандартів здорового способу життя;

- гармонізація людського та природного середовища;
- формування соціальної та громадянської активності людини, зокрема молоді;
- впровадження національної моделі культурної політики;
- підвищення добробуту населення через впровадження високих соціальних стандартів життя;
- створення умов для гідної результативної праці;
- створення сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації.

Становлення в Україні ефективної і конкурентоспроможної туристичної галузі вимагає вирішення низки завдань, зокрема: вдосконалення нормативно-правової бази і системи державного регулювання туристичної діяльності, створення сучасного вітчизняного туристичного ринку, забезпечення умов розвитку внутрішнього і в'їзного туризму, інтеграції України до світового туристичного ринку.

Головний висновок, який можна зробити з аналізу наведених вище даних, полягає в тому, що за часів неоліберальних реформ, здійснюваних під наглядом Міжнародного Валютного Фонду та Світового банку соціально-економічний розвиток України набув регресивного характеру з перманентним накопиченням негативних змін – погіршенням умов людського існування, поглибленням соціальної нерівності та соціальної несправедливості, обмеженням можливостей розвитку особистості, дегуманізацією соціальних відносин. Ефективний розвиток туристичної галузі в Україні стає можливим за умов синхронної модернізації усіх діючих сил соціально-економічного середовища (економічної, політичної, технологічної, інноваційної складових).

Найвірогіднішим для України видається продовження логіки попереднього розвитку з накопиченням внутрішніх диспропорцій та суперечностей. Такий песимістичний сценарій зумовлений невизначеністю перспектив створення внутрішньо несуперечливої системи державного управління, стрункої вертикалі виконавчої влади. Оптимістичний сценарій потребує виваженої, скоординованої соціально-економічної політики, спрямованої на поступові зміни в економічній та соціальних структурах. За таких умов Україна повинна динамічно нарощувати частку інтелектуального продукту в національному виробництві, створювати умови для максимального розкриття потенціалу кожної людини та соціуму загалом. Передусім держава зобов'язана формувати політику рівних можливостей для людини як головного національного ресурсу в освіті, науці, культурі, професійній реалізації взагалі, забезпечувати адресність охорони здоров'я та соціального захисту, впроваджувати пріоритети здорового способу життя,

гармонізації навколишнього середовища, підтримки сім'ї та сприяння народжуваності.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розвиток концепції туризму в Україні та розробка системи практичних заходів щодо посилення соціалізації економіки.

Література

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НБЦ НБУВ, 2009. – 687 с.- ISBN 978-966-02-5465-7. **2. Кириченко І.** Українська подоба капіталізму: життя в економ-варіанті // Дзеркало тижня. - 2010. -№ 27 (807). – С. 10-11.**3. В туристичному рейтингу Україну опустили до Гватемали** //Фокус.-9.03.2011.- [Електронний ресурс].- Електрон. текстові дані (987 байт).- Режим доступу: <http://focus.ua/economy/173578>.

Палій Н.С. Соціально-економічні передумови розвитку туристичної галузі в Україні.

У статті розглянуто ключові аспекти розвитку туристичної галузі в Україні у контексті загальноекономічних тенденцій. На основі аналізу запропоновано головні напрями підвищення ефективності функціонування туризму як рушійної сили підвищення якості життя населення.

Ключові слова: туристична галузь, людський капітал, капіталізм.

Палий Н. С. Социально-экономические предпосылки развития туристической отрасли в Украине.

В статье рассмотрены ключевые аспекты развития туристической отрасли в Украине в контексте общих экономических тенденций. На основе анализа предложены основные направления повышения эффективности функционирования туризма как фактора повышения качества жизни населения.

Ключевые слова: туристическая отрасль, человеческий капитал, капитализм.

Paliy N.S. Social and economic preconditions of development of tourist branch in Ukraine.

In article key aspects of development tourist branch in Ukraine in a context of the general economic tendencies are considered. On the basis of the analysis the basic directions of increase of efficiency of functioning of tourism as factor of improvement of quality of life of the population are offered.

Key words: tourist branch, the human capital, capitalism.

Провоторина В.В.

СУЩНОСТЬ И СПЕЦИФИКА СОВРЕМЕННОГО РОССИЙСКОГО РЫНКА СТРАХОВАНИЯ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ

Современная индустрия туризма является одним из крупнейших высокодоходных и динамично развивающихся сегментов международной торговли услугами. Современный туризм – это отрасль мировой экономики не знающая спада, способствующая развитию и стабилизации хозяйств многих регионов. Туризм является средством обеспечения физического и психического благополучия нации с одной стороны, и с другой – функционирует как отрасль, способствующая увеличению общественного богатства за счет восстановления трудовых ресурсов и обеспечения занятости населения. Главным фактором, влияющим на развитие туризма, является безопасность. В ФЗ «Об основах туристской деятельности в РФ» № 132 от 24 ноября 1996 г. под безопасностью туризма понимаются безопасность туристов (экскурсантов), сохранность их имущества, а также ненанесение ущерба при совершении путешествий окружающей среде, материальным и духовным ценностям общества, безопасности государства [1]. Основными факторами обеспечения безопасности туристов являются: стабильная политическая обстановка в стране, хорошее экологическое состояние места отдыха, страхование туристов, работа контрольно-спасательных служб.

Главная функция системы безопасности любого целевого назначения – противодействие угрозам. К одной из форм противодействия угрозам можно отнести страхование. Так как многие факторы риска при поездках типизированы, туристам необходимо застраховаться от таких случаев, тем самым, обеспечив себе защиту на время путешествия.

Страхование в туризме – это особый вид деятельности, обеспечивающий страховую защиту имущественных интересов граждан во время их туристских поездок, путешествий и т.п. Оно относится к рисковому виду страхования, наиболее характерными чертами которых является их кратковременность (не более 6 месяцев) и большая степень неопределенности времени наступления страхового случая, а также величины возможного ущерба. Под страхованием потребителей туристских услуг подразумевается добровольное медицинское страхование на время тура на случай внезапного заболевания, смерти или телесных повреждений, полученных туристом в

результате несчастного случая, а также имущественное страхование личного имущества и багажа, перевозимого с собой.

Страховая культура российских туристов растет, но несчастных случаев во время отдыха меньше не становится. Число несчастных случаев с российскими туристами напрямую зависит от численности выезжающих за рубеж. Самые распространенные «неприятности» во время туристических поездок – это пищевые отравления, спортивные и бытовые травмы, солнечные ожоги и аллергии, гастроэнтериты, ОРВИ, травмы. Страны-лидеры по количеству страховых случаев в зависимости от времени года различны. В летний сезон безусловными лидерами являются Турция, Египет, Таиланд, Греция и Болгария. В зимний сезон абсолютный лидер – Австрия (горнолыжные курорты) [2, с. 28].

Российские страховщики и национальные туроператоры обсуждают возможности усиления защищенности выезжающих за рубеж в связи с большим числом несчастных случаев с российскими туристами. Туроператоры ставят вопрос о введении в России обязательного страхования путешествующих. Они считают необходимым консолидировать усилия представителей отечественного турбизнеса и страховщиков для выработки единой политики, введения базовых требований к правилам страхования туристов в РФ.

Рынок страхования в туризме поддерживается принятыми законами и нормативными актами различных государств. Закон «Об основах туристской деятельности в РФ» требует предоставить гарантии оплаты медицинской помощи лицам, временно находящимся на территории страны, законодательством которой установлены такие требования, а также по требованию туриста предоставить услуги по страхованию иных рисков. Кроме того, все операторы должны иметь страхование ответственности или банковскую гарантию (фингарантию). Но страхование туристов законодательно является добровольным, хотя на практике все иначе.

Страны Шенгенского союза и целый ряд других государств требуют обязательного предъявления полиса при оформлении визы в посольстве. Ни один туроператор сегодня не отправит туриста за границу без полиса, но зачастую саму программу страхования и набор включаемых в нее рисков определяет не страховщик и не клиент, а туроператор. При этом до сих пор он руководствовался преимущественно соображениями дешевизны. Тем не менее, крупным туроператорам удается брать в партнеры ведущих страховщиков по страхованию путешествующих. Партнерами более мелких фирм оказываются небольшие страховые компании, готовые к демпингу, а значит к предложению весьма дешевых и не слишком удачно

организованных медицинских программ. Степень демпинга в этом сегменте рынка такова, что она начинает угрожать интересам застрахованных.

Современный рынок страхования туристов в России представлен большим количеством страховых компаний, лидирующие позиции среди которых занимают: Ингосстрах, РОСНО, РЕСО-Гарантия, ВСК, Группа «Ренессанс страхование», Альфа страхование, Система Росгосстраха и др. Кризис, безусловно, повлиял на рынок туристического страхования. Значительно увеличилась концентрация рынка в Москве и Санкт-Петербурге. Связано это с экспансией крупных федеральных операторов в регионы. Динамика страховых взносов и выплат по страхованию выезжающих за рубеж российских страховых компаний-лидеров представлена на рисунке 1 и в таблице 1.

Таблица 1 – Динамика страховых выплат по страхованию выезжающих за рубеж российских страховых компаний 2007-2009гг.

Компания	Выплаты тыс.руб.			Прирост ваплат по сравнению с 2007г.	
	2007г.	2008г.	2009г.	тыс.руб.	%
Ингосстрах	189537	217606	326 167	136 630	72
РОСНО	122492	216355	288 979	166 487	135
РЕСО- Гарантия	103846	145845	226 438	122 592	118
ВСК	46224	79675	96 177	49 953	108
Страховая группа МСК	-	-	46 063	-	-
Группа «Ренессанс страхование»	32048	45449	58 695	26 647	83
Группа «Уралсиб»	42440	56247	67 494	25 054	59
АльфаСтрахо вание	16667	22266	31 756	15 089	90
ГУТА- Страхование	10379	19989	26 272	15 893	153
Система Росгосстраха	-	10 512	14 686	-	-

В результате финансового кризиса объем продаж туристических путевок по итогам сезона 2009 года сократился в среднем на 15-20 %, а вместе с этим сократится и объем смежного рынка страхования выезжающих за рубеж. При этом отмечается рост сознательного отношения туристов к своему комфорту и готовность покупать не просто стандартную страховку на экстренную медицинскую помощь и от несчастного случая, а расширенный пакет услуг, включая риски невыезда, задержки и отмены рейса, потери багажа и многое другое.

Страховые продукты на туристическом рынке формируются под влиянием спроса и ориентируются на экономическую ситуацию в стране. Намечилась тенденция на разделение предложений по перечню оплачиваемых расходов и, как следствие, стоимости – от эконом класса до премиум. Стоимость страхования 1 дня поездки может колебаться от 0,2 до 5 долл. Цена рассчитывается исходя из статистики убыточности по этому виду страхования.

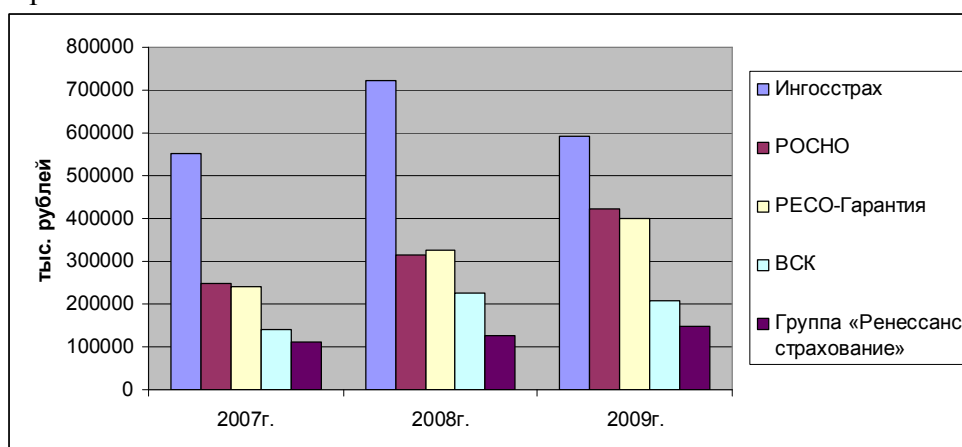

Рисунок 1 – Динамика взносов по страхованию выезжающих за рубеж крупнейших страховщиков России за 2007-2009 гг.

Подводя итог, следует отметить, что на рынке страхования туристов существует ряд проблем: большинство медицинских полюсов страхования выезжающих за рубеж не покрывает угрозы техногенного характера и риски терроризма, демпинг небольших страховых компаний способствует снижению страховой защиты клиентов, а так же результатом наступления многих страховых случаев является плохая информированность туристов об особенностях места и отдыха и опасностях подстерегающих на маршруте. В связи с этим необходимо введение обязательного страхования в туризме, что позволит туристам и турфирмам проще ориентироваться на страховом рынке, они получат гарантированно качественный сервис. Страховщики же сконцентрируются на улучшении сервиса, на новых, более удобных для

клиента технологиях продаж. С введением обязательного страхования туристов цены станут научно обоснованными и исчезнет криминальный демпинг случайных компаний. Так же обязательное страхование в туризме, безусловно, может стать дополнительным толчком к дальнейшему формированию культуры страхования в России. При введении обязательного страхования граждан, выезжающих за границу, должны быть разработаны единые правила страхования, набор рисков, единая сетка тарифов. Это позволит уберечь туристов от недобросовестных компаний, которые, максимально снижая тарифы, практически лишают клиентов страховой защиты, поскольку автоматически снижается и страховая сумма, и объем покрываемых рисков. Для выработки единой концепции обязательного страхования граждан, выезжающих за рубеж целесообразно создание пула по страхованию туристов или союза страховщиков в туризме. Союз может выполнять следующие функции: отвечать по обязательствам обанкротившихся компаний, организовывать размещение крупных рисков в туризме в результате техногенных катастроф, терроризма, недобросовестности туроператора, перевозчика.

Литература

1. Федеральный закон Российской Федерации от 24 ноября 1996 г. N 132-ФЗ "Об основах туристской деятельности в Российской Федерации" (в ред. Федеральных законов от 10.01.2003 N 15-ФЗ, от 22.08.2004 N 122-ФЗ, от 05.02.2007 N 12-ФЗ, от 30.12.2008 N 309-ФЗ, от 28.06.2009 N 123-ФЗ, от 27.12.2009 N 365-ФЗ, от 30.07.2010 N 242-ФЗ) [Электронный ресурс]: "Российская Газета" URL: <http://www.rg.ru/1996/12/03/osnovy-turizma-dok.html> (дата обращения 20.03.2011). 2. Хвилер Я. На полис надейся и сам не плошай // Турбизнес . 2009. №17. С 28-30.

Провоторіна В.В. Сутність і специфіка сучасного російського ринку страхування споживачів туристських послуг.

У статті розкрито специфіка та сутність російського ринку страхування споживачів туристських послуг, виявлені компанії-лідери в області страхування туристів, приведено статистику страхових внесків та виплат, розглянуто основні проблеми ринку страхування в області туризму.

Ключові слова: безпека в туризмі, страхування, страховий випадок, страхові внески і виплати, страхова компанія, демпінг, обов'язкове страхування.

Провоторина В.В. Сущность и специфика современного российского рынка страхования потребителей туристских услуг.

В статті раскрыты специфика и сущность российского рынка страхования потребителей туристских услуг, выявлены компании-лидеры в области страхования туристов, приведена статистика страховых взносов и выплат, рассмотрены основные проблемы рынка страхования в области туризма.

Ключевые слова: безопасность в туризме, страхование, страховой случай, страховые взносы и выплаты, страховая компания, демпинг, обязательное страхование.

Provotorina V.V. Essence and specificity of the modern Russian insurance market, consumers of tourism services.

The specificity and nature of the Russian insurance market of tourist services consumers are revealed in this article are identified the leading companies in the field of travel insurance, the statistics of insurance premiums and payments is given and the main problems of the insurance market in tourism are considered.

Key words: safety in tourism, insurance, insurance case, the premiums and payments, insurance company, dumping, compulsory insurance.

УДК 338.48-6

Продан Ю.О.

**ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Подієвий туризм є туристською діяльністю, яка пов'язана з різноманітними значущими громадськими подіями, а також рідкісними природними явищами, що привертають своєю унікальністю, екзотичністю, неповторністю великі маси співвітчизників та туристів із зарубіжних країн. Цей вид туризму включає в себе ряд заходів різних видів туризму, але далеко не всі з них слід відносити до подієвого туризму, лише ті, які приносять будь-який прибуток і, отже, можуть вважатися ресурсною складовою за місцем їх проведення.

На сьогоднішній день науковці не мають єдиної точки зору, щодо визначення поняття «подієвий туризм» та класифікацій цього виду туризму. Невизначеність понятійного апарату лишає можливості в повному обсязі використовувати теретичну базу туристичної сфери.

Аналіз останніх досліджень показує, що проблемам розвитку подієвого туризму присвячені роботи ряду сучасних дослідників, серед яких:

М. Б.Биржаков, А. В.Бабкин, О. Л.Костюк та А. П. Дурович. Вони розглядають подієвий туризм розглядають з точки зору сутності явища і його понятійного апарату.

Мета дослідження полягає в розкритті теоретичної основи сутності подієвого. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: 1) визначити сутність поняття «подієвий туризм»; 2) розглянути та проаналізувати класифікацію подієвого туризму.

Все більшу популярність у наш час набуває такий вид туризму як подієвий, хоча багато туристів не досить поінформовані про проведення тих чи інших заходів. Туристські потоки з метою відпочинку та розваг є найбільш масовими й визначають усю географічну структуру міжнародного туризму в цілому [1, с.154].

Слід підкреслити, що в науковій туристичній літературі термін „подієвий туризм” тлумачиться по-різному. В данній роботі проводиться аналіз данного поняття та порівняння й узагальнення точок зору різних фахівців на „подієвий туризм”, а також його класифікацію.

Якщо розглянути визначення подієвого туризму з позицій різних авторів, то можна прийти до найбільш оптимального та ясного трактування поняття. На думку А. В. Бабкіна подієвий туризм – напрямок порівняно молодий та надзвичайно цікавий, це атмосфера свята, індивідуальні умови відпочинку та незабутні враження [4]. На думку М. Б. Біржакова, подієвий туризм – значуща частина культурного туризму, орієнтована на відвідування зони відпочинку в певний час, пов'язана з якою-небудь подією в житті спільноти або суспільства.

По-іншому тлумачать поняття „подієвий туризм” автори словника „Туристский справочник”: «Подієвий туризм – це новий вид туризму, який передбачає поїздки з метою відвідування певних заходів та значних подій» [2, с.124].

Аналізуючи термін «подієвий туризм», під подією науковці розуміють сукупність явищ, що виділяються своєю неоднозначністю, значимістю для даного суспільства чи людства в цілому, для малих груп або індивідуумів. Воно може мати вигляд разового неповторного явища чи періодичного спостережуваного, спостережуваного щорічно або в певні періоди часу. Туристський бізнес завжди активно використовує події для формування туристського продукту і залучення туристів саме на подію. Найважливішим при формуванні турів подібного роду, як правило, є завчасне планування.

В свою чергу з точки зору туризму термін „подія” – сукупність явищ, що виділяються своєю неоднозначністю, значимістю для даного суспільства чи людства в цілому, для малих груп або індивідуумів, а також характеризуються малим періодом існування. Воно може мати вигляд

разового неповторного явища чи періодичного, яке спостерігається за життя покоління з регулярною повторюваністю щорічно або в певні періоди часу [3, с.90].

Дослідження різних підходів до визначення поняття «подієвий туризм», запропонованих в працях (А. В. Бабкіна, М. Б. Біржакова) наводять на думку, що можна сформулювати найбільш ясне визначення, якщо об'єднати два попередніх. Отже, подієвий туризм – напрямок туризму, який є значущою частиною культурного туризму, орієнтований на відвідування місцевості в певний час, яка пов'язаною зі значною подією в житті спільноти або суспільства та мати змогу не тільки стати її глядачем, а й прийняти в ній участь.

У наш час існує багато значних подій, які користуються значною популярністю в спожачів туристичного продукту. У зв'язку з цим виділяється багато різновидів подієвого туризму. О. В. Бабкін вважає, що можна виділити кілька основних тематичних видів:

1) національні фестивалі та свята: Фестиваль Св. Патріка в Лондоні (Великобританія); Фестиваль Св. Патріка в Дубліні (Ірландія); Фестиваль культур у Берліні (Німеччина); Парад військових татуювань у Единбурзі (Шотландія); Святкування дня народження Наполеона Бонапарта, Аяччо (Корсика);

2) театралізовані шоу: Свято на льоду, шоу Romanza (Німеччина); Шоу Lord of the Dance (Великобританія); Свято на льоду, шоу Mystery (Німеччина); Фестиваль «Цирк майбутнього», Париж (Франція); Свято на льоду, шоу Romanza, Відень (Австрія);

3) фестивалі кіно та театру: Фестиваль короткометражних фільмів в Оберхаузені (Німеччина); Театралізований фестиваль Spierlart, Мюнхен (Німеччина); Фестиваль «Вишневий ліс», Москва (Росія); Фестиваль оперного мистецтва, Верона (Італія);

4) гастрономічні фестивалі: Міжнародний фестиваль пива, Берлін (Німеччина); Великий британський фестиваль, Лондон (Великобританія);

Октоберфест, Мюнхен (Німеччина); Фестиваль морепродуктів, о-в Гров (Іспанія); Свято молодого вина Бополе Нуво (Франція); Паризький салон шоколаду, Париж (Франція);

5) фестивалі та виставки квітів: Виставка квітів у Челсі, Лондон (Великобританія); виставка квітів у палаці Хемптон Корт, Лондон (Великобританія); Фестиваль хризантем (Японія); Виставка тюльпанів (Нідерланди); Фестиваль бонсай, Нара (Японія);

6) модні покази: Ready to Wear, Париж (Франція); Men s Fashion, Париж (Франція); Milano Moda Bouna, Мілан (Італія);

7) аукціони: Аукціони Сотбі; Аукціони Крісті; Аукціони Дрюо, Париж (Франція);

8) фестивалі музики та музичні конкурси: Фестиваль Capricies, Кранс-Монтана (Швейцарія); Фестиваль Ars Musica, Брюссель (Бельгія); Фестиваль «Сніг та Симфонія», Санкт-Моріц (Швейцарія); Фестиваль музики та мистецтв в Хенлі (Великобританія); Фестиваль джазу в Стокгольмі (Швеція); Музичний конкурс ім. П.І. Чайковського, Москва (Росія); Музичний конкурс «Євробачення»;

9) спортивні події: Олімпіади та міжнародні змагання; Автогонки Формула-1; Автогонки NASCAR, США; Ралі; Мотогонки;

10) міжнародні технічні салони: Авіасалон в Ле Бурже, Париж (Франція); Авіакосмічний салон у Жуковському (Росія); Автосалон в Москві (Росія); «Салон годин», Женева, Цюрих (Швейцарія).

Це спроба класифікації видів подієвого туризму запропонована О. В. Бабкіним, спрощує розгляд подієвого туризму у цілому та надає можливість одразу визначати, яка подія відноситься до якої групи споживачів.

Відповідно до виду, учасники подієвих турів пред'являють підвищені вимоги до засобів розміщення, особливо до їх класичного типу – готелям, транспорту (зручність доставки до місця події), підприємствам громадського харчування та до послуг гідів-перекладачів. Особливість подієвого туризму полягає в тому, що кожен рік він поповнюється новими подієвими турами, які з одноразових переходять в розряд регулярних [4, с.24].

Слід відзначити, що в науковій літературі не представлена інформація, щодо класифікації подієвого туризму в повному обсязі, тому нами була складена класифікація за різними ознаками. Проаналізувавши види та статистику подієвих турів, запропоновану в мережі Інтернет, складемо класифікацію подієвого туризму за масштабом події, за допомогою якої буде складатися головна класифікація. Отже, за масштабом, виділяють події: регіонального рівня, національного рівня, міжнародного рівня.

Відповідно до віку споживачів, масштабу події та видів подієвого туризму можна скласти класифікацію споживачів:

- Особи від 18 років - молодь, віддає перевагу таким видам туризму як: національні фестивалі та свята, театралізовані шоу, фестивалі та виставки квітів, фестивалі музики і музичні конкурси

Ці види подієвого туризму викликають зацікавленість у молоді, це переважно події національного та регіонального рівня, які фактично не потребують матеріальних затрат, наприклад національні фестивалі і свята, на які не треба придбати вхідний квиток, а це дуже вигідно для молоді.

- Особи від 29, які відвідують: фестивалі кіно і театру, гастрономічні фестивалі, модні покази, фестивалі музики і музичні конкурси, спортивні події. Ось ця група споживачів включає в собі подорожі національного та міжнародного масштабу, залежно від виду подієвого туризму.

- Особи від 48 років, які відвідують: національні фестивалі та свята, спортивні події, фестивалі музики та музичні конкурси, аукціони, фестивалі та виставки квітів, фестивалі кіно та театру, модні покази, театралізовані шоу, гастрономічні фестивалі, міжнародні технічні салони.

- Особи цієї вікової категорії мають достатньо коштів для відвідання подій різної тематики, тобто є споживачами тур продукту різних видів родієвого туризму. Ця категорія споживачів найчастіше відвідує події міжнародного та національного рівня, тому що має матеріальну змогу відвідати більшість значимих подій, які проходять закордоном.

Цільова аудиторія подієвого туризму – це забезпечені туристи з доходом вище середнього, а також компанії, що складаються з декількох пар.

Отже, знання груп споживачів подієвого туризму може значно спростити підбір індивідуальних турів, які задовольняють вимогам та побажанням замовників, що орієнтувало б споживача на придбання цього туру на бажану подію.

Таким чином, під подією слід розуміти сукупність явищ, що виділяються своєю неоднозначністю, значимістю для даного суспільства чи людства в цілому, для малих груп або індивідумів. Воно може мати вигляд разового неповторного явища чи періодичного спостережуваного, спостережуваного щорічно або в певні періоди часу.

Дослідження різних підходів до визначення поняття «подієвий туризм», запропонованих в працях А. В. Бабкіна М. Б. та Біржакова наводить на думку, що можна сформулювати найбільш ясне визначення, якщо з'єднати два попередніх поняття та виділити з них головне значення. Отже, подієвий туризм – напрямок туризму, який є значущою частиною культурного туризму, орієнтований на відвідування місцевості в певний час, яка пов'язана зі значною подією в житті спільноти або суспільства та мати змогу не тільки стати її глядачем, а й прийняти в ній участь.

Розглянувши у повному обсязі види подієвого туризму в працях О.В.Бабкіна, ми прийшли до висновку, що у наш час існує багато значних подій, які користуються значною популярністю в споживачів туристичного продукту, тому є багато різновидів подієвого туризму : національні фестивалі і свята, театралізовані шоу, фестивалі кіно і театру, гастрономічні фестивалі, фестивалі та виставки квітів, модні покази, аукціони, фестивалі музики і музичні конкурси, спортивні події, міжнародні технічні салони.

Слід відзначити, що подієвий туризм напрямок молодий, тому у науковій літературі відсутня повна інформація, щодо класифікації подієвого туризму. Отже виходячи з видів подієвого туризму, нами була складена класифікація споживачів за різними ознаками

В силу недостатньої кількості літератури, щодо теорії подієвого туризму, постає необхідність його подальших теоретичних досліджень та розробок.

Література

1. Биржаков М. Б. Введение в туризм : навч. посіб. / М. Б. Биржаков, – СПб: Герда, 2003 . **2. Туристский справочник** : словарь-справочник / [Гусев А. Л., Мукерия Р. А., Верина Г. А.] – М : Принт Арт, 2004. **3. Толковый словарь наиболее употребительных иностранных слов** : толковый словарь / [Медведева А.А.] – М : МНУ, 2009. **4. Бабкин А.В.** Специальные виды туризма. / А.В. Бабкин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.

Продан Ю.О. Теоретична основа подієвого туризму на сучасному етапі.

В даній роботі розкривається теоретична основа сутності подієвого туризму та досліджується представлена в науковій літературі його класифікація, які дозволяють проаналізувати подієвий туризм у цілому.

Ключові слова: подія, подієвий туризм, види подієвого туризму, класифікація подієвого туризму.

Продан Ю.А. Теоретическая основа событийного туризма на современном этапе.

В данной работе раскрывается теоретическая основа сущности событийного туризма и исследуется представлена в научной литературе его классификация, позволяющие проанализировать событийный туризм в целом.

Ключевые слова: событие, событийный туризм, виды событийного туризма, классификация событийного туризма.

Prodan J.A. The theoretical basis of event tourism at the present stage.

In this work revealed the theoretical basis of essence of event tourism and study is presented in the scientific literature of his classification, allowing to analyze the event tourism in general.

Key words: event, event tourism, the types of event tourism, the classification of event tourism.

Рошко Н. Б.

СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

Туризм являє собою одну із ланок сфери обслуговування, в якій послуги надаються не в якості речей, а в якості діяльності. В сфері обслуговування не відбувається характерного для матеріально-речовинного виробництва переходу із форми діяльності у форму продукту. Причому процес виробництва послуг, як правило, завжди співпадає із процесом їх споживання. Метою туристичної діяльності є надання туристичних послуг, а саме продаж їх туристам, який здійснюється за цінами, установленими самим підприємством.

Основним об'єктом бухгалтерського обліку формування та продажу туристичного продукту є фінансові ресурси, вкладені в названі послуги. Звідси усі зміни цих ресурсів, що обумовлюються формуванням туристичного продукту та його продажем, документуються і відображаються в бухгалтерських регістрах, що дає змогу отримувати різну інформацію, необхідну для управління господарською діяльністю в туризмі [2, с. 40] .

Показник господарської діяльності туристичних підприємств, що характеризує ступінь задоволення потреб населення в культурних благах, це дохід (виручка) від реалізації послуг. Для аналізу туристичної діяльності по країні чи конкретному регіону застосовують сукупність показників, наведених в звітності, що дозволяє оцінити якість роботи туристичних підприємств.

На державному рівні здійснюється збір статистичної інформації діяльності суб'єктів туристичної діяльності за попередні роки, і в цілому по галузі туризм та іншими галузями пов'язаними з нею. На основі інформації формуються статистичні збірники, що містять характеристики основних показників туристичної діяльності – це в свою чергу спрощує роботу аналітиків та осіб зайнятих процесом прогнозування розвитку майбутніх подій та тенденцій.

Питанням туристичної діяльності присвячено праці таких дослідників як Мальська М.П., Цибух В.І., Худо В.В., а зосереджують свою увагу на діяльності турагентів та туроператорів такі науковці як Матвієнко А.Т., Кифяк В.Ф. та Мініч І.М. Враховують чітку тенденцію динамічного розвитку

туристичної діяльності в нашій країні зростає необхідність подальших досліджень.

Метою статті є аналіз стану туристичної діяльності та її ліцензування як один із шляхів регулювання.

Так, обсяг організованих турів в 2010 році порівняно з 2009 роком скоротився на 10 %. В той же час обсяг туристичного потоку (і виїзного, і в'їзного) почав збільшуватися з виходом країни з економічної кризи. Так, в 2010 році виїзний потік склав близько 17 млн. чоловік (ріст близько 12% порівняно з 2009 роком), причому в основному це приватні і службові поїздки. У 2010 році основними туристичними напрямками для українців стали Росія (5% приросту, 30% від усього об'єму виїзного туризму), Польща, а Єгипет і Туреччина за традицією теж займають лідируючі позиції [8].

За прогнозами заступника Голови Державної служби туризму і курортів, в 2011 році підвищиться популярність турів в Ізраїль, а в цілому в 2011 році можна чекати збільшення туристичного потоку на 20 %.

Минулого туристичного року збільшилася кількість туристичних поїздок до Автономної Республіки Крим і Карпат. Така тенденція, очевидно, збережеться і в 2011 році. Оскільки ці регіони приваблюють усі категорії туристів можливістю провести дозвілля, відпочити та зайнятися спортивно-оздоровчим туризмом. Не менш важливим фактором Карпатського регіону є культурно-етнографічна спадщина та наявність унікальних архітектурних пам'яток, що слугує добрим фундаментом розвитку туристичної галузі.

Карпатський регіон є одним із лідерів розвитку туризму в Україні; він представлений Чернівецькою, Львівською, Закарпатською та Івано-Франківською областями. Це області, в яких туристична галузь ніколи не була основною, але потенціал її розвитку тут високий, що підтверджується створенням останніми роками правової бази і концепцій розвитку туризму в регіоні.

Вплив туризму на економічний розвиток Карпатського регіону виявляється в підвищенні ділової активності й розширенні виробництва товарів і послуг у результаті збільшення платоспроможного попиту за рахунок іноземних і місцевих екскурсантів. Туристичний бізнес у Карпатському регіоні стимулює розвиток таких галузей, як будівництво, зв'язок, харчова промисловість, сільське господарство, торгівля, виробництво товарів народного споживання та інші.

Спостерігаючи за динамікою туристичних потоків в Україні за 9 міс. 2010 р можна зробити такі висновки:

1.Протягом 9 місяців 2010 р. Україну відвідали 16,6 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 0,8 % або на 139 тис. осіб більше, ніж за аналогічний період 2009 року.

Зростання обсягів в'їзного потоку протягом 9 місяців 2010 р. відбулося за рахунок зростання числа поїздок з приватною метою.

Спадання в'їзного турпотоків з країн ЄС відбулося в основному за рахунок зменшення кількості подорожуючих з країн: Польща (на ↓18 % або на 360,7 тис. осіб), Чехія (на ↓3 % або на 1,3 тис. осіб), Данія (на ↓12 % або на 1,2 тис. осіб), Болгарія (на ↓46 % або на 8,9 тис. осіб), Румунія (на ↓13,9 % або на 113,8 тис. осіб). Зростання в'їзного турпотоків з країн СНД відбулося в основному за рахунок збільшення кількості подорожуючих з країн: Азербайджан (на 14 % або на 7,2 тис. осіб), Казахстан (на 17 % або на 5,7 тис. осіб), Киргизстан (на 52 % або на 4 тис. осіб), Узбекистан (на 10 % або на 7,3 тис. осіб), Росія (на 11 % або на 640,4 тис. осіб).

2. Виїзний турпотік за 9 місяців 2010 р становив 12,9 млн. осіб, що на 11 % або на 1,2 млн. осіб більше, ніж за аналогічний період 2009 року.

Виїзний турпотік збільшився за рахунок поїздок з метою приватних подорожей та службових поїздок.

Зростання виїзного турпотоків з країн ЄС відбулося в основному за рахунок збільшення кількості виїжджаючих українських туристів до: Польщі (на 34 % або на 732,1 тис. осіб), Німеччини (у 2 рази або на 151 тис. осіб), Іспанії (на 31 % або на 6,7 тис. осіб), Греції (на 66 % або на 22 тис. осіб), Угорщини (на 16 % або на 192,9 тис. осіб).

Зростання виїзного турпотоків з країн СНД відбулося в основному за рахунок збільшення кількості виїжджаючих українських туристів до: Грузії (на 33 % або на 5,8 тис. осіб), Білорусії (на 7 % або на 55,7 тис. осіб), Казахстану (на 63 % або на 1,9 тис. осіб), Росії (на 2 % або на 73,4 тис. осіб) та Туркменістану (на 32 % або на 1,9 тис. осіб).

Завдання держави – підтримати внутрішній туризм і стимулювати розвиток візного туризму. Нашій країні потрібно через співпрацю з громадськими організаціями, туристичний бізнес пропагувати в'їзний та внутрішній туризм. Одним із шляхів підтримки туризму є його державне регулювання, зокрема, ліцензування.

Нововведенням 2010 року став Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності», № 2608-VI прийнятий Верховною Радою України 19.10.2010 року, яким скасовується ліцензування турагентської діяльності. Закон набрав чинності з 17.11.2010 р..

Зауважимо, що вказаним законом скасовується лише ліцензування турагентської діяльності, інші вимоги до турагентської діяльності, які прописані в Законі України "Про туризм" (в т.ч. наявність банківської гарантії) залишаються без змін [8].

До листопада 2010 р. спостерігалась чітка динаміка зростання отриманих ліцензій, за даними ліцензійного реєстру суб'єктів туроператорської та турагентської діяльності (табл. 1), що сприяло постійному контролю туристичної діяльності на території України. Станом на 01.11.2010 р. за даними ліцензійного реєстру - ліцензії на туроператорську та турагентську діяльність отримало 8531 суб'єктів господарювання, з них в дії 8152 ліцензії.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця ліцензування туроператорської та турагентської діяльності за 2005-2010 рр.

Період	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Видано ліцензій суб'єктам господарювання, з них:	1284	1637	2229	1664	1248	1836
- на турагентську діяльність	869	1095	1460	1329	918	1363
- на туроператорську діяльність	307	435	629	303	277	399
- на туроператорську діяльність (внутрішній та в'їзний туризм)	108	107	140	32	53	74
Переоформлено ліцензій	43	60	80	115	159	114
Видано копій ліцензій	987	1391	1989	1950	1706	2070
Анульовано ліцензій	80	101	350	400	243	157
Визнано недійсними ліцензій	98	126	167	193	226	184

Аналізуючи основний показник: видання ліцензій суб'єктам господарювання у 2010 році бачимо, що їх чисельність зросла на 588 ліцензій, їх структуру зображено на рис. 1.

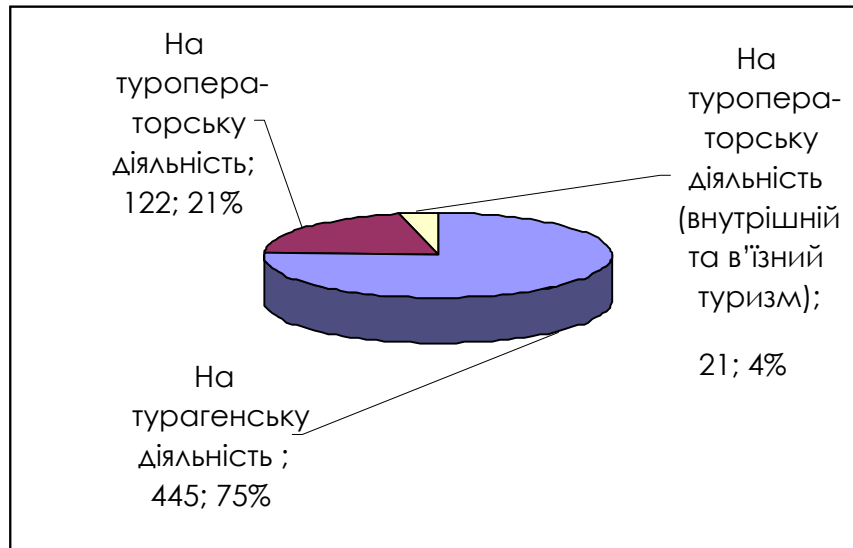

Рис.1. Розподіл ліцензій за 9 місяців 2010 року у порівнянні з 2009 роком між суб'єктами туристичної діяльності

Після змін Закону про ліцензування турагенської діяльності виникла необхідність в формуванні рекомендацій для туropolераторів, а саме:

1) доцільно перевіряти наявність у турагентів банківської гарантії, відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня (стаж роботи в галузі туризму не менше 3-х років або спеціальну туристичну освіту (наприклад, курси));

2) наявність службових приміщень та інших документів, передбачених Законом України «Про туризм».

Контролюючі органи змушені прискіпливіше перевіряти діяльність як туристичних агентів, так і туropolераторів. Отже органи ліцензійного контролю зосереджують свою увагу на туropolераторах, а турагенти чітко підпорядковуються Державній податковій службі.

Основна причина підвищеного інтересу контролерів до туркомпаній у тому, що більшість із них працює з кінцевими споживачами турпослуг (туристами), а також із готівковими коштами. Така специфіка роботи потенційно пов'язана з цілою низкою особливостей перевірок суб'єктів туристичної діяльності контролюючими та правоохоронними органами: починаючи із законодавства про захист прав споживачів і завершуючи касовою дисципліною [7,с. 54] .

Туркомпанії мають чітко володіти правовою базою повноважень контролюючих та правоохоронних органів, щоб протистояти можливим незаконним діям.

Здійснений аналіз стану туристичної галузі в Україні свідчить про динаміку зростання внутрішнього туризму, а також зрослу чисельність в'їзних (іноземних) туристів на територію країни, що потребує вирішення нагальних економічних проблем та зосередження уваги на управлінні туристичною галуззю.

З метою сприяння розширенню та зміцненню туристичної галузі в країні та конкретних регіонах необхідно проводити ряд заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку туризму, а також підвищення якості та асортименту туристичних послуг.

Одним із основних заходів державного регулювання є ліцензування, і зміни які відбулись, сприятимуть зростанню кількості роботи контролюючих та правоохоронних органів.

Література

1. **Закон** України „Про туризм ” від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР в редакції Закону від 18.11.2003 р. № 1282-IV. 2. **Балченко З.А.** Бухгалтерський облік в туризмі і готелях України: Навчальний посібник Київського університету туризму, економіки і права (КУТЕП). - К.: КУТЕП, 2006. - с. 3. **Гура Н.О.** Облік видів економічної діяльності : [підручник]- К.: Центр учбової літератури, 2010.- 392 с. 4. **Журнал** «Все про бухгалтерський облік» № 53 від 09.06.2010 р. 5. **Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І.** Основи туристичного бізнесу: [навчальний посібник].—К: Центр навчальної літератури, 2004.— 272с. 6. **Матвієнко А.Т., Приячук І.В., Лесик М.А., Андрейцев В.В.** Науково-практичний коментар до Закону України „Про туризм ”- К.: Науково-дослідний інститут туризму та курортів, 2006.— 212с. 7. **Усе** про облік та організацію туристичної діяльності. – 5-те вид., перероб і доп.- Х.: Фактор 2008. – 304 с. 8. <http://www.tourism.gov.ua>

Рошко Н.Б. Стан туристичної діяльності в Україні та її регулювання.

В статті охарактеризовано стан туристичної діяльності в Україні, проаналізовано показники її розвитку, на прикладі Карпатського регіону представлено перспективи розвитку галузі туризм та інших галузей, пов'язаних з нею. Розкрито проблеми пов'язані зі змінами законодавчої бази ліцензування, проаналізовано дані щодо ліцензування за останні роки. Визначено проблеми, пов'язані з контролем.

Ключові слова: туристична діяльність, ліцензування, туристичний потік.

Рошко Н.Б. Состояние туристической деятельности в Украине и ее регулирование.

В статье охарактеризовано состояние туристической деятельности в Украине, проанализированы показатели ее развития, на примере Карпатского региона представлены перспективы развития отрасли туризм и других отраслей, связанных с ней. Раскрыты проблемы связанные с изменениями законодательной базы лицензирования, проанализированы данные относительно лицензирования за последние годы. Определенно проблемы, связанные с контролем.

Ключевые слова: туристическая деятельность, лицензирование, туристический поток.

Roshko N.B. The position of the tourist activity in Ukraine and its regulation.

This article gives the characteristics of the tourist activity in Ukraine, analyses its indexes of development on the example of region of Carpathians that represent the prospects of development of tourism and other industries related to it. The problems connected with changes of legislative base of licensing are discussed and the information of licensing is analyzed over the last years. Specified problems connected with the control.

Key words: tourist activity, licensing, the tourist glow.

УДК 378.1(439):379.85

Федоренко О. О.

РЕКРЕАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТУРИЗМУ В УГОРЩИНІ

Актуальність статті полягає у тому, що дослідження та вивчення стану розвитку туризму в Угорщині є надзвичайно цікавим та важливим, так як ця країна є сусідом України, що у великій мірі сприяє організації туристичних відвідувань цієї держави.

Міжнародний туризм входить у число трьох найбільших галузей, поступаючись нафтовидобувній промисловості й автомобілебудуванню, питома вага яких у світовому експорті становить 11% і 8,6% відповідно. У 2008 році сумарний прибуток країн світу від міжнародного туризму складав 7% від загального об'єму світового експорту і 3% від світового експорту послуг [3].

Міжнародний туризм у світі нерівномірний, що пояснюється в першу чергу різними рівнями соціально-економічного розвитку окремих країн і регіонів. Мета статті у тому, щоб ознайомити читачів зі станом рекреаційних зон Угорщини. Унікальність Угорщини полягає в різноманітті природних, географічних, культурних багатств та в досі недостатньо використаному потенціалі, який при постійній дії в економічному плані та підвищенні якості життя має першочергове значення як на національному, так і на європейському рівні.

Особливо багата Угорщина лікувальними мінеральними водами: на території країни зареєстровано 1350 цілющих джерел (термальних), третина з яких використовуються на курортах по всій країні; 35 водолікарень пропонують також медичні послуги, проте, крім них, ще 30 купальних комплексів працюють на лікувальних термальних водах. Курорти Угорщини, бальнеологічні джерела дозволяють використовувати природні види лікування при належному медичному контролі. Угорщина є одним з крупних світових центрів бальнеології, з високим рівнем підготовки фахівців.

Сама природа угорських курортів, розташованих найчастіше навкруги природних джерел, створює абсолютно неповторну, благодатну атмосферу, особливий мікроклімат, сприяючий швидкому оздоровленню в будь-яку пору року [2].

Термальні ванни Угорщини використовувались протягом 2000 років для очищення, релаксації і ослаблення болі. Римляни були першими, хто використовував термальні води Угорщини в першому столітті, коли будували лазні на березі річки Дунай. Найвідоміші курорти в Будапешті були побудовані на рубежі 19-го століття. Термальні води і спа-курорти Угорщини широко розповсюджені. Лише Франція, Японія, Ісландія та Італія мають схожу теплову потужність води.

Угорщина є одним з великих світових центрів бальнеології, з високим рівнем підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Розвиток вищої освіти в Угорщині є одним з найважливіших національних завдань. Виходячи з національної доктрини розвитку освіти країни, вища освіта повинна здійснити значні зміни: набути органічну гнучкість; змінити свої інститути, структури, організаційну основу, навчальні плани, програми спеціалізацій, моделі і форми організації занять; запровадити нові інформаційні технології. Прагнення усіх зацікавлених сторін визначається у тому, щоб вища освіта в Угорщині стала невід'ємним компонентом і одночасно рушійною силою та головним елементом глобального освітнього проекту. Вона повинна сприяти інтеграції в цей проект різноманітних форм освіти шляхом зміцнення зв'язку між ними.

Виходячи з документів ЮНЕСКО, мета освіти полягає в підготовці людини до індивідуальної відповідальності в справах зрілого буття. [1]

Зрозуміло, що розвиток туристської інфраструктури у всьому комплексі культурних, освітніх, інформаційних, технічних, політичних, правових, економічних, адміністративних і інших складових, вимагає конструктивної співучасті різноманітних форм співробітництва влади, бізнесу, засобів масової інформації, суспільних співтовариств, міністерств.

Методологічною основою побудови системи туристичної освіти в Угорщині в сучасних умовах повинен бути підхід до туризму як до освітнього простору, в межах якого відбувається послідовна заміна станів розвитку особистості, її життєве та соціальне самовизначення, становлення інтересів та морально-етичних позицій, професійна кар'єра в умовах глобалізації з обов'язковою самоорганізацією та самореалізацією в інтересах особистості, суспільства і держави.

Багаторівнева і безперервна підготовка та перепідготовка дозволять швидше вирішити завдання прискореного насичення соціальних туристських рухів, туристських підприємств і комплексу, що їх обслуговує, кваліфікованим персоналом, фахівцями і працівниками.

Із 18 ВНЗ Угорщини в 11 університетах готують фахівців для сфери туризму: Будапештський університет «Корвінус», Будапештський економічний університет, Інститут імені Кароя Естерхазі, Інститут туризму і економіки імені Хеллер Фаркаш, Інститут імені Яноша Харшані, Університетський коледж імені Яноша Кодолані, Інститут імені Роберта Кароля, Західно-угорський університет, Університет Паннон, Печський університет, Сольнокський університет. Особливе значення туризм має як фактор соціалізації молодих (недарма в сфері керування його часто поєднують зі справами молоді, спорту і культури), зокрема, у політичній сфері. Це виявляється, зокрема, у розвитку туристської освіти, феномена, що з'явився порівняно недавно.

Успіх підготовки фахівця сфери туризму тісно взаємозалежний із сучасними тенденціями в економіці в усьому світі й у кожній країні, враховуючи політичну, економічну і суспільну ситуації. Завданнями вищої освіти в сфері туризму є:

- забезпечення фундаментальної наукової, професійної і практичної підготовки в сфері туристської діяльності;
- знаходження студентами знань і умінь освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно їх покликанню, інтересам і здібностям;
- удосконалення наукової і професійної підготовки в сфері туризму [3].

Таким чином, наукове дослідження проблем підготовки фахівців сфери туризму констатує той факт, що одним із пріоритетних напрямків у розвитку економіки країни повинний стати туризм, що є найприбутковішою її галуззю, і який вирішує багато проблем забезпечення робочих місць для мільйонів людей.

Ефективність професійної туристської освіти багато в чому буде залежати від прищеплення студентам умінь вчитися самостійно і використовувати те, чого вони

навчилися в практичній роботі. Світ професій і праці знаходиться у постійному русі. Це особливо, стосується сфери туризму.

Зростаючий попит на послуги у сфері дозвілля і туризму призвів до створення широкої палітри спеціальних навчальних закладів. Ті, хто стоять перед вибором професії або хотів би професійно переорієнтуватися, все частіше обирають цю сферу для своєї майбутньої життєдіяльності. Програми навчальних закладів мають враховувати розуміння майбутніх потреб та випускати спеціалістів, що мають достатнє освітнє підґрунтя для реального вирішення як сучасних так і майбутніх завдань [1].

Освіта в туризмі відрізняється великою різноманітністю професій кваліфікаційних рівнів і дипломів. Перехід до ринкових відносин викликав глибокі перетворення в сфері туризму. В результаті скасована централізована система управління туризмом, державна фінансова підтримка розвитку регіональних туристських центрів, порушені основи взаємодії різних регіонів у створенні і просуванні на споживчий ринок туристського продукту.

Разом з тим кожен регіон володіє значними туристськими ресурсами, унікальність та істотна привабливість яких створює передумови для формування внутрішньорегіонального і міжрегіонального туристського продукту.

Різноманіття природних, кліматичних, ресурсних, історичних умов, що сприяють формуванню туристського продукту, стали основою для створення нових рекреаційних зон туристичного призначення. Однак вирішення всіх питань, пов'язаних з відкриттям нових туристичних комплексів, є досить складним процесом, незабезпеченим ні концептуально, ні стратегічно, ні програмно. Усе це визначає необхідність створення соціально-економічного моніторингу сфери туризму, єдиного інформаційного простору, скоординованої державної та регіональної політики з розвитку сфери туризму, організаційно-правового забезпечення реалізації туристських процесів, економіко-фінансової стратегії розвитку регіонального туризму.

В даний час туризм – одна з високоприбуткових галузей світової економіки, виступає в числі найважливіших факторів соціально-культурного розвитку територій. Це сприяє підвищенню рівня і якості життя населення. Розвиток туризму, що виявляється в його багатогалузевому характері і тісній факторній взаємозалежності практично з усіма сферами життєдіяльності, дозволяє використовувати туризм як діючий інструмент стимулювання соціально-економічного росту на національному і місцевому рівнях [3].

Державною програмою розвитку туризму в Угорщині на 2005-2013 роки визначено стратегію розвитку галузі, обґрунтовано основні напрями розвитку туризму, серед яких: підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини. Виходячи із стратегічних завдань розвитку галузі, актуальною і практично значущою

проблемою є теоретичне осмислення стратегії розвитку рекреаційних зон туристського призначення [1]. Вивчення можливих стратегій створення нових місць туристичного призначення на сьогоднішній день є однією з найактуальніших проблем в галузі туризму. При цьому туризм як спосіб життя, для багатьох набув не образного, а буквального значення – в сфері професійної туристської діяльності нині задіяно більш ніж 8% економічно активного населення. Майже всі галузі туризму розвиваються в Угорщині, тому необхідно будувати підготовку фахівців.

Метою є підготовка таких фахівців, які б розуміли загальні вимоги базової підготовки в галузі економіки на більш високому рівні освіти, знали принципи й особливості роботи туристичного сектору, системи послуг, доступних для туристів, принципи і методи, пов'язані з організацією, експлуатацією і управлінням туристичних підприємств різних типів (розміщення, місць громадського харчування, туроператорів, закладів дозвілля), а також характеристики, принципи і методи деяких оперативних районів і функції (маркетинг, фінансування, управління людськими ресурсами) від туркомпаній. З метою досягнення довгострокового успіху бізнесу і економічної вигоди від туризму, навчання та освіта мають величезне значення для цільових груп.

Література

1. **Гульпа Л.Ю.** Тенденції розвитку іншомовної освіти у середніх навчальних закладах Угорської Республіки/ Л. Ю. Гульпа . – Дис.канд.пед.н., 13.00.01. – Київ: Інститут педагогіки АПН України, 2007 – 231 с.
2. **Мишина Е.А.** Реформирование высшего образования Италии и Венгрии в условиях реализации Болонского процесса /Е. А. Мишина . – Дис. канд.пед.н., 13.00.01 – М.: Московский государственный университет технологий и управления, 2006. – 185 с.
3. **Mundruczó, M.** Tourism and tourism education in Hungary; In: Richards, G. ed.: Tourism in Central and Eastern Europe: Educating for Quality; ATLAS, Tilburg University Press, Tilburg, The Netherlands, 1996. – P.47-55.

Федоренко О. О. Рекреаційні аспекти туризму в Угорщині.

.У статті мова йде про розвиток рекреаційних зон в туристичній сфері Угорщини та їх вплив на економіку країни. Автор стверджує, що Угорщина є одним з великих світових центрів бальнеології, з високим рівнем підготовки фахівців.

Ключові слова: рекреація, туристські зони, туризм, підготовка кадрів.

Федоренко О. О. Рекреационные аспекты туризма в Венгрии.

В статье речь идет о развитии рекреационных зон в туристической сфере Венгрии и их влиянии на экономику страны. Автор утверждает, что

Венгрия является одним из крупных мировых центров бальнеологии, с высоким уровнем подготовки специалистов.

Ключевые слова: рекреация, туристские зоны, туризм, подготовка кадров.

Fedorenko O. O. The aspects of recreation in Hungary.

The article focuses on the development of recreation zones in the tourism sector in Hungary and their impact on the economy. The author claims that Hungary is one of the world's major centres of spa treatment with a high level of personnel training.

Key words: recreation, tourism zones, tourism, training of specialists.

УДК 338.48

Чорненька Н. В.

**ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ
СКЛАДОВИХ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ**

Вивчення основних принципів функціонування туристичної індустрії та формування знань про взаємозв'язки усіх її складових дозволяє комплексно зрозуміти роль індустрії туризму у господарському комплексі країни чи регіону.

Індустрія туризму – це міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні турпродукту, здатного задовольняти потреби населення в проведенні дозвілля, в подорожах, відпочинку та оздоровленні шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення [1, с.9].

Елементами туристичної індустрії є підприємства та установи, мета функціонування яких – задоволення певних туристичних потреб (мотиваційних, змістовних, комфортності, атракції тощо).

Принципи функціонування туристичної індустрії регламентуються рядом нормативно-правових документів [2; 3] та аналізуються багатьма науковцями та викладачами-практиками. В загальних рисах умови організації туристичної діяльності описують Сокол Т. Г., Кифяк В.Ф., Чорненька Н. В. [4; 5; 1], економічну сторону організації складових туристичної індустрії розглядають Пуцентейло П. Р., Гудзь П.В., Мальська М. П. [6; 7; 8], менеджмент туризму викладений у навчальних посібниках Бабарицької В. К. та Малиновської О. Ю., Школи І.М., Нечаюк Н.О. [9; 10; 11], ринок туристичних послуг аналізують Любіцева О.О.,

Гонтаржевська Л.І.[12; 13], проблемами функціонування складових туристичної індустрії займаються і інші вчені, що сприяє її розвитку та розширенню в межах суміжних галузей. Однак актуальною є потреба подання завдань та принципів організації індустрії туризму єдиним цілим, що дозволить чіткіше зрозуміти її роль у розвитку господарства певної території та підтвердить нерозривність взаємозв'язків усіх її складових.

Мета статті полягає у викладі завдань індустрії туризму, які реалізуються шляхом їх конкретизації в цілому комплексі послідовних, тісно взаємопов'язаних складових.

У сучасному світовому господарстві туристична індустрія впевнено утримує провідні позиції. Особливо швидкими темпами вона розвивається тоді, коли відсутні аби вичерпані природні та соціально-економічні передумови для розвитку промисловості чи сільськогосподарства. Індустрія туризму – збірна сфера, яка охоплює різні види господарської діяльності, оскільки туристи мають витрати у всіх секторах туристичного обслуговування. Доповнення такого підходу критеріями відбору видів економічної діяльності, а саме: масштабом і концентрацією виробництва, спеціалізацією, переважаючим напрямом туристичних витрат, дає змогу точніше окреслити сферу індустрії туризму. Основу розвитку туристичної індустрії формують такі суттєві моменти як збільшення частки в'їзного туризму, спад диспропорції між ресурсним забезпеченням і ступенем його використання, пропагування національного туристичного продукту та державна підтримка вітчизняного туризму.

Індустрію туризму, як і будь-яку іншу сферу, формують основні та допоміжні її складові.

До основних складових відносимо засоби розміщення, туристичні підприємства, санаторно-курортний комплекс, ресторанне господарство, транспортні перевезення, дозвіллеву сферу.

Обслуговуючі та забезпечуючі функціонування туристичної індустрії галузі включають інформаційна та інституційну складові, зокрема страхові послуги в туризмі, рекламно-інформаційний комплекс послуг, освіту в туризмі, регуляторні особливості функціонування туристичної індустрії, а також пряме відношення до активності процесів функціонування індустрії туризму має організаційно-правове забезпечення, державна туристична політика, інтенсивність та продуктивність міжнародних відносин України в сфері туризму.

Пропонуємо розглянути роль кожної із складових у формуванні комплексного ядра, яким є туристична індустрія.

Розміщення – найважливіша складова індустрії туризму: якщо немає розміщення – немає й туризму. Матеріальна база, що призначена для

розміщення туристів, посідає одне з перших місць при формуванні туристичної інфраструктури, бо якість проживання та відповідне обслуговування, безперечно, впливають на рівень туристичного сервісу. Різноманіття засобів розміщення дає можливість туристам робити вибір, оцінивши умови проживання та рівень послуг, аби найбільш повно задовольнити попит відповідно до доходу, індивідуальних вимог і потреб та виду туризму.

Туристичні підприємства в системі туристичної індустрії також є обов'язковими. Усю діяльність туристичних підприємств у загальному вигляді можна звести до виконання трьох функцій: організаційної (формування комплексних маршрутів для туристських груп та туристів-індивідуалів на основі договорів між підприємствами туристичної індустрії); посередницької (комплектування і продаж послуг та товарів туристського призначення за дорученням підприємств-постачальників туристичних послуг); торговельно-банківської (операції з обміну валют, страхування майна та життя туристів). За змістом та характером основної діяльності туристичні підприємства є свого роду посередниками між споживачем (туристом) та виробником окремих туристичних послуг (засобами розміщення туристів, транспортними організаціями, підприємствами харчування тощо).

Санаторно-курортний комплексу системі туристичної індустрії слід розглядати окремо, оскільки специфіка цього сектора пов'язана із довгостроковими комплексними і цільовими державними та місцевими програмами. Програми розвитку курортів розробляються на основі даних кадастрів природних і лікувальних ресурсів, об'єктивних показників ефективності лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, результатів спеціальних наукових досліджень і проектних робіт, фінансово-економічних показників діяльності курортів. У діяльності санаторно-курортних підприємств основною послугою є оздоровлення споживачів. Однак здебільшого ця послуга реалізується в комплексі зі супутніми послугами: побутовими послугами, послугами харчування, культурно-розважальними тощо.

Сектор харчування представлений закладами ресторанного господарства. Ресторанне господарство – вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності щодо надання послуг відносно задоволення потреб споживачів у харчуванні з організацією дозвілля або без нього. Суб'єкти господарської діяльності здійснюють діяльність у ресторанному господарстві через заклади ресторанного господарства. Організація роботи підприємств ресторанного господарства при готелях набуває специфічних рис, що дозволяє вважати ресторанне

господарство складовою індустрією туризму.

Транспортне забезпечення є важливою складовою туристичного обслуговування. Воно включає доставку до місця призначення та назад, послуги трансферу, надання транспортних засобів для виконання програм обслуговування. Транспортне перевезення входить до комплексу основних послуг. На транспортні послуги припадає значна частина вартості туру.

Перевезення виступає сектором туристичної індустрії, оскільки є невід'ємним етапом подорожей і туристичних поїздок. Ненадання послуги перевезення чи надання послуги неналежного рівня і складу може позбавити туристський продукт його основних властивостей і в крайньому випадку припинити його у відношенні даного споживача чи групи споживачів. Для перевезення туристів і можуть бути використані різні види транспорту, які в сукупності формують транспортну систему. Транспортна мережа шляхів сполучення є підсистемою територіальної системи інфраструктури.

Організація дозвілля є важливою складовою туристичної індустрії, оскільки передбачає удосконалення обслуговування туриста у вільний від інших занять час, залучення його до різних дозвіллевих заходів, організацію ефективного відпочинку людини. Сучасний ринок туристичних послуг неможливий без цілеспрямованої дозвіллевої діяльності, від якої досить часто залежить імідж та популярність готелю чи туристичного комплексу, його прибуток, перспективи і темпи розвитку.

Інформаційна складова є важливим елементом туристичної індустрії, оскільки забезпечує зв'язок як між підсистемами туристичної системи, так і безперервний взаємний обмін інформацією між нею та зовнішнім середовищем. Актуальність проблеми інформаційного забезпечення пояснюється не тільки необхідністю постійного реагування на відповідні сигнали та прийняття адекватних управлінських рішень, а й тим, що інформація перетворюється в специфічний туристичний ресурс. Однією з маркетингових функцій, які реалізують у своїй діяльності підприємства, є комунікаційна політика. Вона складається з: реклами, зв'язків з громадськістю, стимулювання збуту, прямого маркетингу, участі у виставково-ярмаркових заходах, фірмового стилю (брендингу) тощо.

Інституційну основу туристичної індустрії формують інститути загального та спеціального призначення, які забезпечують функціонування всіх суб'єктів туристичного процесу і рух матеріальних, фінансових та інформаційних потоків (банки, страхові компанії, інвестиційні фонди, податкові служби, митниця, інститути ринку праці, відділи статистики тощо).

Інвестиційна політика держави в галузі туризму спрямована на

забезпечення його стійкого розвитку, а також передбачає залучення інвестицій в усі сфери туристичної індустрії та посилення державного контролю за ефективністю інвестицій в туристичну індустрію.

Статистичні дослідження в галузі туризму обумовлені потребою в отриманні об'єктивної та достовірної інформації про стан і розвиток туризму, туристичної індустрії та оцінки її внеску в загальну величину валового внутрішнього продукту, а також вивчення оцінки туристичних потоків, навантаження на туристичні ресурси і об'єкти туристичної індустрії, задоволення туристського попиту та відповідності споживчих очікувань пропозиціям на туристичному ринку.

Специфіка страхування в туристичній галузі виражається в наступному поділі страхових послуг: страховий захист споживачів туристських послуг та страховий захист туристичного підприємства як суб'єкта підприємництва від майнових, транспортних, кредитних та інших ризиків. Оскільки страхові послуги є складовою туристичного продукту, від якості їхнього надання залежатиме успіх туристичного підприємства та темпи інтенсивного розвитку туристичної індустрії в цілому.

Туристична освіта в Україні набуває значного поширення у зв'язку з визначенням пріоритетів розвитку держави та забезпеченням фундаментальної, наукової, загальнокультурної і професійно-практичної підготовки особистості. В сучасних умовах актуалізується системний підхід до формування змісту туристичної освіти, який орієнтується на потреби різних груп суспільства. Зміст підготовки – це єдність теорії і практики, що спрямована на формування професійних знань та вмінь, які забезпечуються загальноосвітнім, економічним, маркетингово-управлінським та фаховим компонентами, а також на розвиток соціально-психологічних і духовно-творчих якостей особистості фахівця, що визначають його здатність працювати як в умовах глобалізації та сталого розвитку, так і невизначеності, спричиненої кризовими явищами, домагаючись при цьому результатів, адекватних вимогам суспільного та науково-технічного прогресу.

Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму, визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони, спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму, визначення основ безпеки туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму, ліцензування, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, встановлення системи

статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу, організації і здійсненні державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму, визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму, участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму

Отже, виробничо-технологічні, інформаційно-комунікативні, фінансово-економічні зв'язки, задіяні у формуванні та функціонуванні індустрії туризму, здійснюються системою підприємств з надання послуг гостинності та посередницьких послуг з організації туристичної подорожі. Саме ці горизонтальні функціонально-інтегративні за сутністю зв'язки дозволяють визначити складові туристичної індустрії як сукупність підприємств, головне призначення яких полягає в організації комфортного та якісного забезпечення мотиваційних вимог туриста. Відповідність вимогам гарантує ефективність їх діяльності на ринках різного рівня. І тільки за умови комплексного вивчення індустрії туризму, з акцентуванням важливості кожної з її складових, ми зможемо мати упевненість, що туризм у нашій країні матиме стійкий розвиток.

Література

- 1. Чорненька Н.** Організація туристичної індустрії [Текст] : навч. посібник для вузів / Н. Чорненька. – К. : Атіка, 2008. – 392 с.
- 2. Закон України “Про туризм”** від 18 листопада 2003 р. № 1282-ІУ.
- 3. Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності** від 11.09.2007 № 111/55.
- 4. Сокол Т. Г.** Основи туристичної діяльності: Підручник. / Т. Г. Сокол. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.
- 5. Кифяк В.Ф.** Організація туристичної діяльності в Україні. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.
- 6. Пуцентейло П. Р.** Економіка і організація туристично-готельногостинного підприємства [Текст] : Навчальний посібник / П. Р. Пуцентейло. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
- 7. Гудзь П.В.** Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П.В. Гудзь – Донецьк: ІЕ ПД НАН України, ТзОВ „Юго-Восток”, Лтд, 2001. – 270 с.
- 8. Мальська М. П.** Туристичний бізнес: теорія і практика [Текст] : навч. посібник для вузів / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2007. - 424 с.
- 9. Бабарицька В. К.** Менеджмент туризму. Туроперейтинг. [Текст] : понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту : навч. посібник / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – 2-е вид., перероб. и доп. – К. : Альтерпрес, 2008. – 287 с.
- 10.** Менеджмент туристичної індустрії: Навч. посібн. / За ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с.
- 11. Нечаюк Л.І.** Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент: Навч. посібн. /

Л.І.Нечаюк, Н.О. Нечаюк. – К. Центр навчальної літератури, 2006. – 348 с.
12. Любіцева О.О.Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – 2-е вид., переробл., доп. / О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2003. – 436 с.
13. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні: навчальний посібник / Донецький ін-т туристичного бізнесу. / Л.І. Гонтаржевська. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2008. – 180с.

Чорненька Н. В. Принципи формування знань про взаємозв'язки складових туристичної індустрії.

У статті розкрито суть і принципи функціонування індустрії туризму на основі аналізу її складових. Охарактеризовано основні складові (розміщення, харчування, оздоровлення, перевезення, дозвілля) та окреслено роль інформаційної та інституційної складових.

Ключові слова: туристична індустрія, принципи функціонування, складові індустрії туризму, комплексний підхід.

Черненькая Н. В. Принципы формирования знаний о взаимосвязях составляющих туристической индустрии.

В статье раскрыта суть и принципы функционирования индустрии туризма на основе анализа ее составляющих. Охарактеризованы основные составляющие (размещение, питание, оздоровление, перевозка, досуг) и обозначена роль информационной и институциональной составляющих.

Ключевые слова: туристическая индустрия, принципы функционирования, составляющие индустрии туризма, комплексный подход.

Chornenka N.V. Principles of knowledge about the interrelation of the tourism industry.

The article presents the essence and principles of the tourism industry by analyzing its components. The basic component (accommodation, meals, recreation, transportation, recreation) and outlined the role of information and institutional components.

Key words: tourism industry, the principles of operation, elements of the tourism industry, an integrated approach.

Швец Ю.Ю.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ТУРИСТИЧЕСКОГО РЫНКА

Территориальная организация общества претерпевает значительные изменения не только на глобальном и национальном, но и на региональном и локальном уровнях. Особенно это характерно для нашей страны, прошедшей за последние десятилетия путь кардинальных перемен, повлекших за собой не только изменения в геополитическом положении, но и в территориальной структуре хозяйства. Это не могло не сказаться на смене научных парадигм, методологических основ и научных категорий.

Эффективность деятельности в любой сфере во многом зависит от ее пространственной организации. Туризм в данном случае не является исключением. Туристическая деятельность сильно зависит от локальных факторов: природных, рекреационных, климатических ресурсов, историко-культурного наследия, других. Туризм играет важную роль в стимулировании хозяйственного развития. Развитие туризма является одним из приоритетных направлений повышения эффективности функционирования территориальных образований. Специфика сегодняшней ситуации состоит в том, что уже произошло осознание важности развития туризма, как эффективного средства значительных валютных поступлений, создания новых рабочих мест, стимула для развития социальной и рыночной инфраструктуры, потенциального объекта инвестирования и т.д. Туризм – это динамичная и многоплановая деятельность, которая присутствует в общественной, культурной, психологической, пространственной и экономической сферах.

Основные научные категории, в том числе «территориальная рекреационная система», формировались в советское время, когда в условиях плановой экономики возможным было прямое управление процессом развития рекреационных систем. Переход на рыночную систему отношений внес существенные коррективы в формирование и развитие рекреационных систем, а также в процессы туристического, рекреационного районообразования. Главной движущей силой системообразования в рыночных условиях стало экономическое поведение всех субъектов рынка, что в туристической сфере проявляется как туристический спрос со стороны потребителей и туристическое предложение со стороны поставщиков турпродуктов. Кроме того, изменившаяся геополитическая ситуация в нашей

стране и в мире в целом существенно повлияла на географию туристических потоков, принципы организации туристической деятельности.

Туристическая сфера охватывает межотраслевой сектор производства услуг и товаров туристического потребления, а также сопутствующие и обслуживающие туризм отрасли экономики. Для определения этого межотраслевого сектора хозяйства западные ученые используют понятие "туристическая индустрия", что по смыслу близко понятию "межотраслевой туристический комплекс" [1].

В условиях расширения ЕС вплотную к украинским границам и активизации евроинтеграционных процессов в Украине на государственном и региональном уровнях существует насущная необходимость в концептуальном переосмыслении геопространственных и функциональных черт туристического региона [2]

Структурная трансформация общественно-экономических отношений обусловила упадок, нерентабельность, отставание от стандартов сервиса и затяжную стагнацию сети заведений рекреации. На этом этапе рыночной реорганизации регионального туристического комплекса чрезвычайно актуальными являются исследования явлений, процессов, закономерностей и тенденций его геопространственной перестройки [3, 4], отраслево-структурной реорганизации, особенностей функционирования и перспективных "полюсов роста"[5].

К актуальным направлениям общественно-географического изучения туристической сферы принадлежит обоснование роли рыночно-экономических, потребительско-социальных, коммуникационных, имиджевых и других факторов, которые наряду с природными и историко-культурными ресурсами определяют географию туристических потоков в регионе, формируют черты современной геопространственной организации регионального туристического комплекса и его соподчиненных таксономических единиц [6].

Однако концептуальные основы формирования туристических регионов противоречивы, методология стратегического развития туристических регионов разработана недостаточно, отдельные особенности этих регионов при формировании долгосрочных программ их развития учитываются не в полной мере. Это не позволяет на практике осуществлять целенаправленное планирование развития туризма на отдельных территориях.

Целью данной статьи является исследование территориальной структуры регионального туристического рынка.

Процесс освоения территорий в социокультурных образованиях является основной причиной районообразования является. Это явление

носит фундаментальный характер и детерминирует частные пространственные проявления. Процессы туристического районообразования имеют долгосрочный характер и связаны с определенным типом освоения территории, которая приобретает рекреационные функции, специализацию в рамках общего разделения труда целостного пространства региона или страны. Процесс туристического районообразования проходит четыре этапа [6]. На первом этапе предполагается существование не освоенной, но стратегически важной территории с потенциальными туристическими ресурсами. Второй этап предполагает быстрый рост нового рекреационного или туристического района, сопровождающийся формированием установки в массовом сознании на уникальность туристических ресурсов данной территории. Третий этап характеризуется достижением туристским районом пика своего развития, за которым следует снижение туристической популярности. В рамках четвертого этапа происходит стабилизация и переориентация туристического района. Район становится полифункциональным, и рекреация начинает губить в нем рекреацию. Тем не менее рекреационная специализация района не теряется, она лишь трансформируется и становится либо дополняющей по отношению к другим, более важным отраслям.

На развитие туристических районов оказывает влияние ряд факторов: уровень экономического развития территории; транспортная доступность, наличие достаточного количества трудовых ресурсов; существование системы расселения.

Различным типам рекреационной деятельности соответствуют соразмерные рекреационные пространства, представляющие собой "... часть социального пространства объединяющего совокупность взаимосвязанных между собой природных и социально-экономических условий, используемых для рекреации" [7, С. 6]. Размер и состав внутренней организации рекреационного пространства имеет иерархическую структуру.

Под туристическим районированием понимается процесс членения территории, при котором районы идентифицируются по наличию у них особых рекреационных признаков и выделяются туристические районы, отличающиеся друг от друга по набору и степени признаков [8].

За основу туристического районирования взяты территориальные туристические комплексы. Туристический район формируется вследствие территориального разделения труда в сфере услуг туризма [9, С. 72]. Крачило М.П. выделил такие таксономические туристические единицы: туристическая зона – туристический регион – туристический район – туристический узел – туристический комплекс – туристический центр – туристическое предприятие [9. с. 73].

Туристический район – это целостная территориальная часть туристического хозяйства страны со своей специализацией в системе территориальной дифференциации и интеграции труда и комплексным развитием на принципах рационального использования природных и общественных факторов. Сложилась такая генерализованная иерархия территориальных таксономических образований: страна – район – узел – центр – пункт. Для туризма особенно важны следующие подразделы: зона – подзона – район, как районные комплексы, в отличие от локальных туристических образований.

Рекреационное пространство рядом ученых разделяется на организованное и неорганизованное [10]. К первому относят пространство, имеющее организованную систему управления условиями рекреационной деятельности, главной целью которой есть повышение ее эффективности, обусловленное наличием характерных, локальных пространств разного масштаба; ко второму – пространство, в котором система условий для рекреационной деятельности регулируется человеком в целях удовлетворения его личных потребностей.

Объединение предприятий в пределах населенного пункта формирует рекреационный пункт и определяет его специализацию [7, с. 48]. Территориальная специализация по выполнению туристическо-рекреационной функции базируется на имеющихся конкурентных преимуществах территории: наличие и типы рекреационных ресурсов, их сочетаемость; уровень развития рыночной, производственной инфраструктуры, а также сопутствующих видов деятельности. Преобладание в структуре культурно-исторических ресурсов создает основу формирования туристическо-экскурсионной специализации элемента территориальной структуры в территориальном разделении труда, а природно-рекреационных – туристическо-рекреационной или курортной.

Туристические районы разделяются на районы широкой и узкой специализации [11]. Внимание организаторов и посредников туристических мероприятий сконцентрировано, в основном, на организации отдыха в сезон отпусков. Туристические регионы широкой специализации важны также для делового туризма. К таким туристским местам относятся транспортные, образовательные и промышленно-административные центры. Образовательные центры – это места, приспособленные для проведения конгрессов, а также учреждения исследовательского и образовательного характера. Туристические регионы узкой специализации отличаются от регионов широкой специализации тем, что основная причина их посещения – желание исследовать данные места. Туристические места узкой специализации подразделяются на места отдыха и места, располагающие

туристскими достопримечательностями. В зависимости от специализации, элементов территориальной структуры, концентрации туристической деятельности, они могут быть представлены пунктами, центрами, узлами, как дискретными, так и ареальными

Всемирная туристическая организация определяет туристический регион как территорию, располагающую большой сетью специализированных сооружений и услуг, необходимых для организации отдыха, учебного процесса или оздоровления, которые продаются туристу или группе туристов производителем услуг [12]. Из этого определения вытекает, что туристический регион – это цель путешествия, туристический продукт и конкурентоспособный субъект.

Районирование туристических территорий может быть использовано для решения следующих первоочередных задач развития туристического рынка: формирование согласованной нормативной правовой базы и системы регулирования туристической деятельности в рамках создаваемого единого туристического пространства; создание условий для развития конкуренции, углубления специализации организаций туризма, развития межрегионального сотрудничества в сфере туризма; создание условий для возрождения и развития в регионах традиционных центров туризма, а также освоение новых туристических районов, имеющих обширные природные и историко-культурные потенциалы; обеспечение в качестве первоочередного развития социального туризма в регионах; совершенствование системы информационного обеспечения в области туристических связей между регионами.

Туристический регион это цель путешествия и туристический продукт. При этом необходимо иметь в виду следующее, что данное определение должно исходить из интересов потребителя, то, чем туристический регион является для определенного туриста, зависит от его потребностей, и то, что регион представляет для туриста продукт, состоящий из комплекса услуг. Таким образом, туристический регион является конкурентной единицей туризма. Стратегической целью региона как конкурентной единицы является обеспечение конкурентоспособности на длительный период. Конкурентные преимущества регионального туристического рынка зависят от влияния: социально-экономической системы, туристической политики, государственных интересов, интересов бизнеса, населения, состояния внешнего и внутреннего спроса, наличия и состояния ресурсов, экологической системы.

Литература

1. **Гудзь П.В.** Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П.В. Гудзь. – Донецьк: ІЕПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2001. – 270 с.
2. **Євдокименко В.К.** Регіональна політика розвитку туризму (Методологія, формування, механізми реалізації) / В.К.Євдокименко – Чернівці: Прут, 1996. – 288 с.
3. **Коніщева Н.І.** Методичні підходи до оцінки соціальних, економічних та екологічних наслідків туризму / Н.І. Коніщева, Н.О. Кушірвіч // Туристично-краєзнавчі дослідження. – К.: Кармаліта, 1999. – Вип. 2. – 656 с.
4. **Мацола В.І.** Рекреаційно-туристичний комплекс України [монографія]/ В.І.Мацола. – Львів: ІРД НАН України, 1997. – 259 с.
5. **Мамутов В.К.** Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / [В.К. Мамутов, А.И. Акмола, Т.Н. Дементьева и др.]. / Академия наук Украины, Институт экономики промышленности. – К.: Наукова думка, 1992. – 141 с.
6. **Николаенко Д. В.** Рекреационная география / Д. В. Николаенко. – М.: Владос, 2003. – 288 с.
7. **Любимцева О.О.** Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любимцева [3-є вид., перероб. та доп.]. – К.: "Альтерпрес", 2005. – 436 с.
8. **Дмитревский Ю. Д.** Туристические районы мира \ Ю. Д. Дмитревский. – Смоленск: СГУ, 2000. – С. 248.
9. **Крачило Н.П.** География туризма / Н.П. Крачило. – К.: Вища шк., 1987. – 208 с.
10. **Мамутов В.К.** Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / [В.К. Мамутов, А.И. Акмола, Т.Н. Дементьева и др.]. / Академия наук Украины, Институт экономики промышленности. – К.: Наукова думка, 1992. – 141 с.
11. **Кабушкин Н. И.** Менеджмент туризма/ Н. И. Кабушкин. – Минск: Новое знание, 2001. – 432 с.
12. Устойчивое развитие туризма: пособие для специалистов по местному планированию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.world-tourizm.org/ruso>.

Швець Ю.Ю. Теоретичні аспекти територіальної структури туристичного ринку.

У статті розглянуто та проаналізовано основні підходи до територіальної структури туристичного ринку. Розглянуто причини, чинники районоутворення, процес туристичного районоутворення. Проаналізовано різні типи рекреаційної діяльності відповідно відповідних рекреаційних просторів.

Ключові слова: туризм, туристичний ринок, територіальна структура.

Швец Ю.Ю. Теоретические аспекты территориальной структуры туристического рынка.

В статье рассмотрены и проанализированы основные подходы к территориальной структуре туристического рынка. Рассмотрены причины, факторы районообразования, процесс туристического районообразования. Проанализированы различные типы рекреационной деятельности в соответствии соразмерных рекреационных пространств.

Ключевые слова: туризм, туристический рынок, территориальная структура.

Shvets, Y. Theoretical aspects of the territorial structure of the tourist market.

The paper reviewed and analyzed the main approaches to the territorial structure of the tourism market. The causes, factors rayonoobrazovaniya, the process of tourism rayonoobrazovaniya. Analyzed various types of recreational activities in accordance commensurate recreational spaces.

Key words: tourism, tourist market, territorial structure.

УДК [338.488.2:640.4] (560)

Tontu Erdal.

**CONTEMPORARY SITUATION OF THE HOTEL INDUSTRY IN
TYRKEY**

For the Turkey, must have an appropriate level of development Hotel Business, because It contributes revitalization of all socio-economic contacts and relations, increases the economic potential of regions, raises the rating of States, some of their cities in the world community, and conversely, lack of hotels slows all of these processes.

The development of hotel business in Turkey has a higher level, and the main income is from inbound tourism (80%). Every year in a summer season Turkey is visiting by more and more tourists from different countries. Major visiting tourists from the European countries – 52%, CIS countries – 19%, Germany – 19%, Great Britain 8,5% and from other countries – 5% [10]. In year 2007, like in the previous years, most visitors stopped in hotels of Istanbul, Ankara, Izmir, in the regions of Antalya, Belek, Side, Alanya, Kemer, Fethiye, Bodrum, Marmaris, Kusadasi and others.

Since the 1980-1985 years in Turkey beginning intensive development of tourism and hotel industry. This was possible due to the adoption of state program of preferential loans and long-term lease of land for building hotels. Investments

in this period reached 10 billion dollars, and the potential of receiving tourists in 1993 has grown to 300 thousand people. During 2006-2007 revenues Hotel Business and Tourism accounted for 15% of the gross value added of all economic sectors. Total income of from reception foreign tourists in 2006 amounted 12,554 million dollars. More than two quarters (63%) of all incomes received from the main activity (payment for residence), 24,1% - from providing additional services, 12,9% - from other activities [17].

Accommodation in a hotel is in standard rooms, family room (Family room), double (Suit, King Suit), apartments, in the main building in the bungalows for 2, 4, 8 standard and family rooms, in the villas. In number fund the standard rooms are 66%, 25% family, suit 8% and 1% of the apartments. Predominance in the number fund of standard rooms is because prices are average and therefore cover a larger contingent of tourists. Price per standard room in the resort hotels of category 4 stars, for example Seher Side, is \$ 500 for 7 days.

Nowadays, unfortunately, impossible to calculate the actual total number of hotel companies throughout Turkey, and many of them do not have certification or have it for a long time. Today in Turkey there are about 1038 Hotels categories from one to five stars, 398 lodgings, 364 apart-hotels, 138 dormitories (hostels). Only on the territory of Antalya coast, the Aegean coast and Istanbul, there are 732 hotels, including 258 five-star, 200 four-star, 138 three-star, 44 two-star, 12 one-star. Also, there are 199 lodgings, 182 apart-Hotels, 69 hostels, which take tourists from the CIS, Germany, England and others. There are hotels and other Hotel Business enterprises that accept only tourists from Europe and from Turkey itself [7, 12].

In the middle of 2007, the total number of rooms in hotels of international class, certified by the Ministry of Culture and Tourism of Turkey, was 600 thousand. With them on the Antalya region had to 280 000, on the Aegean Sea - 172 thousand, and Istanbul - 70 thousand. The most popular tourist center Antalya is because in 2006 it had 6 million foreign tourists, representing 30% of the total number of visitors [16].

Almost all the hotel enterprises - is enterprises of private property.

In Antalya, there are 26 hotels 5, 4 and 3 stars. Three-and five-star hotels, except for traditional comfort with different degrees of remoteness from the city center and outside the presence of their beaches. Usually in the three-star hotels in Antalya there is no beach and vacationers swimming on the town beach, to which they should drive by city transport buses - it reduces the comfort of rest.

In Belek is dominated by luxury hotels, therefore Belek – is a zone for the rich tourists. All the region's 50 hotels. A characteristic feature is the presence of golf courses in numerous hotels.

In Alanya discomfort can be attributed to the remoteness of hotels from the sea (especially in the city), the existence of a lively road between the beaches and hotels and the stifling heat in the high season. Because of these inconveniences in hotels prices are lower than in Kemer on average U.S. \$ 10-15 per day. In Alanya there is one star hotels. In total there are 94 hotels.

In Marmaris there are 43 hotels. Marmaris has a hotel with private beach, numerous restaurants, bars and discos. It is noisy and fun, created good conditions for water types of sport is a place for young people. Hotels in Bodrum low-rise, least of entertainment than in Marmaris. Many hotels are located in the city, far from beaches. Fethiye. It is dominated by five-star hotels or hotels with "all inclusive" [15].

Typological characteristics of Hotels

Depending on the location of hotel enterprise, distinguished: in the center of the city, within the city boundaries or roadside, on the outskirts, near airports and train stations.

Depending on the purpose adopted the following classification of Hotel accommodation.

Hotels for permanent residence at the moment are practically absent.

Transit Hotels serving any contingent in short stop. They are located typically in areas of major transport hubs, railway stations, airports, sea and river stations, bus stations. The level of service and assortment of services is minimal, food is usually not available.

Business-oriented Hotels serving people that stay in business journeys and business trips. Located near the administrative, community centers and other cities without the mandatory presence of green areas for recreation and sports activities.

Resort Hotels placed among greenery arrays, the most distant from urban centers. They required the presence of green areas equipped for leisure and sport. Prevails in the number fund Double rooms. Availability of children's playgrounds, rooms for games and of entertainment. At the same time each hotel for leisure has its own characteristic peculiarities.

Resort Hotels must have Treatment and medical facilities, health use as well as provide dietary meal. Similarly, these Hotels are designed for family recreation, so number fund provided by a system combining residential numbers.

Tours and excursions Hotels have a staff position guides, accompanying the groups, athletic trainers, and Hotels for sports tourism (Tourist basis, mountain Hotels) should have facilities for tourist and sports services (tour offices, hire sports kit, swimming pools) and at near-equipped tourist routes according to the route [5].

Among the listed Hotels special place in specialized Hotels:

camping - camp for autotourists, located in suburban areas, equipped with summer houses or tents. Camping is mostly respected tourists who travel within the country;

rotel - movable Hotel is a trolley with single and double rooms. In the day time tourists get acquainted with various cities and their attractions, and spend the night in the car;

botel - a small hotel on the water (not floating), which can be used properly equipped vessel;

flotel - floating hotel, which is specially equipped ship, tourists are comfortable rooms- cabins, leisure services, facilities for meetings, conferences, congresses, communications, numerous bars and restaurants [11].

Together with the increase of destinations and expanding market segment for cruises and developing a more perfect type of vacation - cruise and flight on the aircraft, which combines the speed of air transport with the romance of sea travel. Facility for placing such a rest called flytel, but with the high cost it is on the market of hotel services is limited.

Hotels in Turkey are classified depending on the location, range of services provided and the proposed level of service.

By the location include the following types of Hotels:

downtown hotel. (If the hotel is located for example in Istanbul, Ankara or another city, where tourism is developed, the hotel closer to the center and its price is higher. If the hotel is located in a resort place, on the contrary, the farther from the sea and close to center, the lower its cost);

roadside. (Typically, these low-rise Hotels with outdoor parking);

Hotels in vicinity of cities and airports [13].

By the level, assortment and cost of service hotel enterprise are divided into several types.

Cheap Hotels or Hotels with limited service which offer minimum services (S-Class). There is an old mansion overhauled the hotel, where you can stop for a long time. Thus, the companies of the catering may be available or may be absent. These hotels prefer to use mainly tourists from Europe (Germans, French, English). Lots of such hotels were not certified, but have a star on the banner. These hotels are located 20-40 minutes from the sea or on the outskirts of the city.

«De Luxe» Hotels — have a fashionable decoration, fitted with quality furniture, well-equipped public areas and must be provided with a large number of staff in relation to the number of rooms. Located usually in the center or on the first line of the sea and provide elite living conditions managers or leisure tourists highest level in a very high price.

High class hotel (High class). Has from 400 to 2000 rooms, located within the city boundaries, on the first or second line from the sea, offers a wide range of

services provided by qualified personnel, businessmen, conferences and individual tourists. The hotel is equipped with expensive furniture and equipment. Price of accommodation - above the average.

Hotel middle level focused on a wide range of consumer, can have a different number of rooms. Aims to use modern technology, reducing operating costs and keeping middle level prices.

Apart-Hotel and Guest House is typically 10 to 100 rooms with conditions similar furnished rooms. Prices vary depending on season and location environment. Targeted at business people or tourists staying for a long time. Also popular with European tourists.

Economy Class Hotel may be small, with a number of rooms from 10 to 150. Appears in the city, has a small staff of personnel, well equipped hotel room capacity, but with food services could only be breakfast. Consumers are usually businessmen, individual tourists.

Motel — designed for tourists traveling by road. It may have 150 to 400 rooms, located near highways, has a small staff of personnel and allows low prices of modern well-equipped rooms. Without food services.

Resort Hotel may have from 100 to 500 rooms, usually remote from the city and located near water reservoirs, seas, in a picturesque place, offers a full range of services mainly works on the system "all inclusive" has many sports facilities, playgrounds, prices - above average, intended for different categories of tourists. Resort Hotels have a large territory, facilities and medical treatment and health improvement (SPA-center), facilities for kids games (mini-clubs), under the supervision of personnel, for sports, entertainment in the afternoon and evening hours, as well as space for holding of congresses and meetings, equipped with all necessary equipment [16].

Turkey has a rich choice of hotels for different tourists. There are Hotels «De Luxe» and «High Class», which focused on rich clients; medium Hotels and economy class, focused on middle-income tourists; also means a long deployment. Resort Hotels in Turkey a large territory, with all necessary equipment and service.

Categories of hotel enterprises. Currently in the world there are about 30 different national systems for classification hotels (star system from 1 to 5, the system of letters - A, B, C, D; system "Crown" or "keys", "diamonds" and so on). Officially, Turkey adopted classification of hotels under the stars, from one to five stars, but the difference is the hotels of category 1 and HV-HV-2. By hotels followings requirements [5,14].

1 Star Hotels * TV and refrigerator on the floor. At least two bathrooms on the floor, a toilet no more than five rooms. The room - sink, mirror, radio, two towels for each resident. Daily cleaning, change of linen every 5 days, towels -

every 3 days.

2 Star Hotels ** Everything in Hotels 1 * only: change of linen every 3 days. The hotel also require a restaurant or cafe, dry cleaning, provide options for catering.

3 Star Hotels *** Since category 3 * and above in each room must be present toilet and bath, TV, refrigerator and air conditioning. Change of towels should be every day. On a hotel territory should settle secured parking, hairdresser, business center, currency exchange and box office ticketing for different types of transport. The hotel staff should have a uniform, differentiated by services.

4 Star Hotels **** Everything that in the hotels 3 *, plus: telephone, hair dryer, shampoo, bath gel in each room. Doors heightened secrecy. Daily change of towels, which should not be less than 2 per resident. Breakfast menu served in the room. On a hotel territory situated: beauty salon, fitness center, car rental. At the entrance you can always see the hotel sign, glowing, tourists will be met without fail doorman.

5 Star Hotels ***** Same as in 4 * hotels, but at higher quality levels. And also a second bathroom in the room, telephone in bathroom. Hotel Categories HV-1.

Hotel club of the first category of cottage accommodation for 2, 4, 8 or more rooms. Corresponds approximately 4-5-star. Differ large territory, landscaping, extensive animation, but in small numbers. Many hotels accommodation in bungalows made as well as in the main body. These hotels have a word Club in the title. If the hotel is the main building, the numbers in it are usually more comfortable than the bungalows. Also, sometime in May in a bungalow is not advisable to settle - they have not dried up after winter, they damp, cold and wet. There is practically always in a bungalow floor tiles, and in major buildings - covered with carpet [8].

Unfortunately, if the hotel have the main building and bungalows, then no touroperator tourists will not guarantee resettlement in the main building - all on the discretion of the local administration. In place, of course, you can try to resolve this issue, but there is no guarantee that tourists do not settle in the bungalow [18].

However, there are a number of five-star hotels, where the bungalows have very comfortable structure and even have their own pools (for example, Club Ali Bey, Club Turan Prince World, Silence Beach, Club Voyage Sorgun).

Hotels HV-2 - Club Hotel is the second category, lower than the HV-1.

But tourists when choosing a hotel may face some inconvenience and even problems. Theoretically, classification of hotels in Turkey is European. That is, if the facade of the hotel is five stars, the head should have a European certificate.

However, in practice it turns out that they often give wishful thinking - that star - that is, a certificate no. But the certificate is not most terrible, most importantly, the hotel while practically all the parameters do not correspond to the declared level.

Or there is a certificate exists but it is received ten years ago and since then has not been confirmed (hotel level checked and confirmed annually), and by the time the alleged hotel with five stars down on the at best three or four, even excluding furniture That is completely crazy, and disrespect and rudeness of service personnel. Therefore quite common in Turkey, where only recently built and certified in three star hotel is noticeably better than five star, which is itself the category itself or appropriated, or received it long ago and has since has not received and restoration certification.

To distinguish good from bad hotel should be considered one of the criteria - is the price. If the normal price for the five stars - \$ 1000 for ten days, and tourists and offers five stars for \$ 500-600, this virtual five stars. However, the price says not for everything [6].

1. It is important to find out how long the hotel is built or when it completely rebuilt. It is better to choose the recently built hotel, so that this order of magnitude less likely to get something appropriate between price and comfort. There are cases when tourists pay good money for five stars, and then found out that somehow big hotel, with all necessary service, but built long ago and has not repaired for ten years, the numbers correspond to category 2 stars and be in them very frustrating, because everything is outdated and that collapses [17].

2. Much depends on the current owner of the hotel. They often pass from hand to hand, and it happens that when former owner in him everything was fine, but a new owner and the hotel is markedly decreased by level. But there are exceptions. For example, Silence Park Hotel in Side has changed owners and was connected to a network of hotels Sueno, which undoubtedly impacted favorably on it, and is currently entitled Sueno Beach Side.

3. In Turkish hotels, especially medium and low categories, often enough to change the name. If upscale hotels have a high and almost brand will never change, the medium and small hotels are very fond of camouflage. If the hotel has received a bad reputation under the name, for example, Burburis Club, next year it is has Juniana Club Hotel. A couple of years - Atlantis Resort. A year later - Albatros Inn. This greatly complicates search for reviews of this hotel in the Internet, read reviews and highly recommended.

4. Also, 5-star category hotel can arrogating extra informal stars for any additional services, such as large water park (which is also open for tourists from other hotels) or Dolphinarium, Amusement Park etc. In most cases this is just an

advertising trick of hotel owners and tour operators. The quality of service these stars has not affect [6, 12].

Quality of service in tourism defined as the aggregate properties of tourist services and service processes to respond or conditioned by the anticipated needs of tourists.

From the law about protection of consumers follows that the quality of services - is a collection of characteristics of services, capable to meet the needs of tourists. Also have to answer their purpose, accurate and timely performed, consistent with the principles of comprehensive, collective and aesthetics, be safe both for tourists and for the environment. Hotels of Turkey provides many services that are free and paid.

In Turkey, the majority of hotels are working on the system All inclusive. «All inclusive» - is a system for services provided on a hotel territory for free and unrestricted for a period of time. In Turkey and other countries like to add to this pleasant apposition phrases such as: «ultra all inclusive», «All inclusive excellent», «All inclusive superior», «all inclusive vip class». This is nothing more than spontaneous activity, and in most cases these labels - just a promotional reception. However, some taken in the world "types" of "all inclusive" exists. This «Mini all inclusive» - customer service system that works not until midnight, as usual, and from 10 am to 9 pm. And «Max inclusive» - when the cost of the tour included not only local but also imported soft drinks and free refill the minibar in the room[4].

So hotels that are working on the type of "all inclusive", must provide their residents only one thing - the full board. And all the "details" now depends on a specific place, besides the variety and quantity of services provided, directly dependent on "star" hotel. Thus, if a tourist buys a round of "All Inclusive" in two- or three-star hotels, a difference of only consist of room and board that during the entire vacation will give you free drinks. However, in most cases not even necessary to count on diluted juices: from nonalcoholic drinks you will offer, likely to drink soda with Chemical Concentrates, and alcohol is bound to be local for imported drinks need to pay. Smorgasbord tourists guaranteed, but the menu will be regularly repeated and extreme number of products per customer. Also tourists will give a free sunbeds, umbrellas and any entertainment in the form of ping-pong or catamaran. Well shortcomings "two-star" service you might feel on the rare, not very thorough cleaning and sluggish staff [3].

At four stars hotels system "All inclusive" means that the three meals per day will be added brunch or one more supper. In addition, the choice of dishes will be on the order more, and offered free drinks from 7 to 24 hours. In the non-stop bar cocktails are mixed for guests, but the cocktails will be with local alcohol again.

On the dinner in the average five-star hotels offer a limited number of dishes. Soft drinks and local beverages poured out from 10 am to midnight, and in several up to two or three nights. Top-class hotels offering their customers import drinks, snacks and organize bars with snacks on the beach and pool. Also these hotels have several restaurants system of A la Carte. Typically, they provide the Turkish, Far East, Italian, Mexican and fish cuisine. Supervising for children the whole day, and the same tourists guaranteed intensive animation. If you buy a ticket in a fairly large hotel, tourists will be offered free gym, cards, darts, pool, basketball and volleyball courts, shooting galleries, water sports, swimming pools and Aquaparks, bowling, and sometimes even a sauna or Turkish steam bath. Thus, this type of relaxation involves free use of all hotel facilities, the conclusion is clear: it worth buying tour of "All Inclusive" just a big hotel with lots of entertainment. Only in this case tourists will experience the beauty of this unique system of and feel the difference from its usual half board [61]. Such a holiday is suitable only for special categories of tourists - those who are not seeking to inspect local attractions and make long walks. At first the hotel All Inclusive "of beach created in countries where the guests can't went out of a hotel territory particular nowhere.

So if you are curious tourist and prefer to saturated vacations of cultural program better to buy a tour of for half board or «bed and breakfast». Such systems are distributed mainly in large cities such as Istanbul.

One more feature of system of "all inclusive" - mediocre service. Managers European hotels say that «All inclusive» undermines the foundations of any service - a personal interest of staff. In hotels of the regular maintenance staff used to tip the wait for their work, therefore seeks to make its better. Here tourists have paid and are not want to spend extra money on the tips [8].

Guest Relation – Service of the hotel, the staff of which is liaison between the guest and the hotel manager or management that is designed to address various problems that may arise in the vacationers [14]. This service is common in hotels of Turkey and Egypt. If the hotel is focused on taking Russian-speaking tourists, the staff of the service must know Russian, and English or Turkish to convey the request to the leadership. Also with its help tourists can reserve a table at the restaurant A la Carte and learn required information on additional hotel services. At this time, Guest Relation absent in Ukrainian hotels.

Also a great importance to the needs of tourists in the holiday and have a good time with entertainment programs (animation), which offers hotel. The presence of animation service helps attract customers, improve service quality and their expansion, creating an upbeat mood of the visitors. Hotels of Turkey offers a wider range of entertainment programs, many of which are already included of the tour price. In the afternoon you can use the services of children's animators, who

consider for your kids, the club teenage, step aerobics, gymnastics, water gymnastics, volleyball, basketball, pool games and ashore, Yoga, SPA-center, amusement park, the organization of excursions. Evening times are offered different shows, for example, in musical theater, cabaret, dance shows, Turkish folklore, dance courses, discos, television rooms and more. Also in the halls of hotels you can find various travel agencies that offer various excursions by Turkey [8, 15].

After reviewing contained information we can make the following conclusions.

1. Hotel industry - an important component of services of Turkey. Turkey has a large number of hotels of different categories, guest houses, apartment hotels, and hostels with a qualitative service. But there are some flaws in the hotel. The most important of them is that not all hotels have certification or passed it long ago. Tourism and hotel industry field in Turkey began to develop very quickly, while the income of Turkey's incoming tourism. Tourism and hotel industry of Turkey, bringing 15% percent of income and the economy develops rapidly.

2. Distinguish following hotels in Turkey: «De Luxe» and «High Class», which focused on wealthy clients, hotels of economy class, focused on middle-income tourists. There is also a means of a long stay placing. You should also separate the Turkish resort hotels with a large area, with all necessary equipment and quality service.

3. Turkey has a European classification system for hotels comfort. According to this system of hotels divided into 5 categories, but Turkey is an additional category of hotels HV-1 and HV-2. Category "1 star" among the lowest of hotels and category "5 stars" highest. In category HV placement is not in the main building and in bungalows. A very big problem in Turkey is that many of hotels do not match the declared category.

4. Quality of service, the number and assortment services in Turkish hotels depends on the tour valuables and category of hotel. Turkish hotels have a very high quality service. A lot of hotels prefer the service of tourists on a "all inclusive", where tourists provided food (buffet), free drinks throughout the day and use a variety of additional services. Also in Turkish hotels exists Guest Relation service where animation is very effective service.

Effective functioning of hotel management opportunities for positive changes in the economy of Turkey, an important prerequisite for the development of international relations and unite the country in the world community.

Literature

1. **Antalia** Hotels Catalogue. Trek Travel International. Atatürk Bulvari Aksaray, - Istanbul / Turkey. SITA: ISTTEXH, - 534 p. 2. **Elihan Akshid**. Turkey is a civilized country: Guide to Turkey. - Istanbul - 2006 - p.157. 3.<http://turizmbiz.ru/st1> 4.http://www.avial-tour.ru/strana/turkey/zadavaemye_v_oprosy/ 5. <http://www.hoteliero.com/statja/> 6.<http://www.hotels.su/news/castnews.asp/> 7.http://www.iatalvoyage.com/hotel_klass_turk.php/ 8.<http://www.nbuvgov.ua/eb/ep.html/> 9.<http://www.news.glavpets.ru/8339240c.html/> 10. <http://www.prohotel.ru/> 11.http://www.tourlib.columb.net/Lib/Books_tourizm/ 12.<http://www.turkeyhotelinfo.ru/page/17/> 13.<http://www.turkeyhotelinfo.ru/page/6/> 14. http://www.tkvote.ru/info_turkey/history/ 15.<http://www.tourindustrial.com/culture.php/> 16.<http://www.tourindustrial.com/nature.php/> 17.<http://www.tourmaster.com.ua/poleznoe/articles/prosmotr/article/interesnaja-poezdka-v-turciju-nabludenija.html/> 18.http://www.from-ua.ru/news/hotel_45-49/ 19.http://metroptours.com/turkey/ist_htls/

Тонту Ердал. Сучасний стан готельної індустрії в Туреччині.

В статті розкрито положення сучасного стану готельної індустрії в Туреччині. Розглянуто всі існуючі види засобів розміщення Туреччини. Проведено їх типологічну характеристику, рівень розвитку готельних підприємств та якість обслуговування в готелях Туреччини. Виявлено категорії оцінювання готельних підприємств та систему класифікації готелів за рівнем комфортності.

Ключові слова: готельна індустрія, сучасний стан, туризм.

Тонту Эрдал. Современное состояние гостиничной индустрии в Турции.

В статье раскрыто положение современного состояния гостиничной индустрии в Турции. Рассмотрены все существующие виды средств размещения Турции. Проведена их типологическая характеристика, уровень развития гостиничных предприятий и качество обслуживания в отелях Турции. Вывявлены категории оценки гостиничных предприятий и система классификации отелей по уровню комфортности.

Ключевые слова: гостиничная индустрия, современное состояние, туризм.

Tontu Erdal. Contemporary situation of the hotel industry in Turkey.

The article deals the provisions of the current state of the hotel industry in Turkey. Considered all existing types of accommodation in Turkey. Conducted typological characteristics, level of development of hotel enterprises and the

quality of service in hotels in Turkey. Detected categories of evaluation of hotel enterprises and system of classification of hotels according to the level of comfort.

Key words: hospitality industry, present state, tourism.

УДК: 338.48-6:7/8

Zhang Hua, Zheng Jiaze

APPROACH FOR REVITALIZING WENZHOU YONGCHANG CASTLE – RESTOTATION AND TOURISM DEVELOPMENT BASED ON MULTI-CULTURE RESOURCE

1.1 Geographical Environment of Yongchang Castle Area

The planned area, belonging to Yongqiang, Longwan District, southeast of Wenzhou, Zhejiang Province, which is located at 27 °54'N and 120 ° 48 E with altitude of about 3 meters. It is 24 kilometres away from centre Wenzhou City and 4 kolometres away from Wenzhou airport. It is a coastal plain, saline alkali soil area wiyh subtropical marine mosoon climate. The planned area covers around 5.3 hectares approximately out of the castle. Around the castle, the moat, Miaoshang River, Yongqiangtang River, Xialuzhai River, and Qingbaitang River compose the area's water system. Inside the castle, the Up River and the Down River (run from south to north) connect with the ten cannals (runs from east to west) to from a cross and draw the water into the castle, which comes from east of Daluo Mountain in the west of Yongchang Country and runs from southwest to northeast, flowing through the castle and finally runs into the water system and joins the Oujiang River (the second longest river of Zhejiang Province) to the north (Southeast University, 2004).

1.2 Historical Evolution of Yongchang Castle

The construction work of Yongchang Castle started in December, 1558 (year of Jiajing, Ming Dynasty) and ended in November, 1559. Given the fact that it took only 11 months and 7000 taels to finish the castle, it's incredible to imagine the difficulty, quality and the speed. It was supported by the vast majority at that time and indeed served greatly in resisting the enemies. From the calendar of the extant stone bridge along the Down River, which was left from Chenghua, Ming Dynasty, it can be speculated that the Up and the Down River had already existed before the castle was built and the village had also taken shape.

People of the southeast coastal area, especially south of Zhejiang Province in Ming Dynasty suffered a great deal from the invaders. In April of 1558 (37th year Jiajing, Ming Dynasty), two native Wang's clansmen sacrificed their lives while

fighting against the invaders. Instantly, every villagers were thrown into a wave of grief and the clansmen grew up resentfully, calling for donation to build the castle against the enemies and protect their homeland.

In the middle of Ming Dynasty, brick industry in the coastal area of Wengzhou was quite prosperous. As a result, the four gates in Yongchang Castle—Yingchuan, Zhenshan, Tongshi, Huanhai---were all built of black bricks. Best of all, facing the East Sea, the Huanhai Tower stands in the breach and has building Wengcheng (round as earthen pot) inside, with sandwich wall, blind pass, watch station, cannon window and tower built on the wall. At the bottom of the first castle wall, vestiges of broken stone was left from fight when invaders fired the city wall [1].

1.3 Current Economy of Castle Area

The economy has gained rapid development in the 1990s and secondary industry has already taken over agriculture, becoming the major industry. Villagers in the castle are mainly engaged in small scale manufacture and commercial business. Totally more than half of the population own family workshops, work in factories or do business themselves. Others work in larger factories in the town or have a job in Wenzhou City. The demand for labor force attracts lots of migrant workers, most of which are from Sichuan Province, western of China, live in the castle and undertake some manual work with less technical skills in leather, shoe, steel pipe, valve, machinery manufacture industry. With the development of economy, it is in urgent need to maintain the public security and improve the infrastructure as well as the environment pollution.

1.4 Landscape Analysis

There is no much virescence around the Yongchang area and the natural landscape here is lack of features. There are many trees of Banyan, palm and privet in the castle, but no street trees have been planted. There is no vegetation on the granite mountain near the village. While the mountains, 1.5 kilometers to the south and the west of the castle, are covered with pine forest. Traditional countryside pattern with high building density lies alongside the Up and Down river. But because no great change has been made to the water system, the pattern of traditional country on south of the lower reaches of the Yangze River still exists.

Due to the reconstruction of most old architectures, the integrity of the castle landscape has been destroyed.. The quality of landscape along the Up River is in need of improvement for as much as the environment has changed. Part of the mountain ridge is also sheltered from the newly-built civilian houses. Visiting landscape can be described as: orbicular, the castle is surrounded be rampart, gate tower, moat and farmland close-by;the zonal landscape is formed by the scenery along the Up River and the Down River as well as other cannalsL the patch

scenery consist of some old civilian house such as the Ancestral Hall of Wang's the Memorial Hall of Shidafu and Zhuangyuan Lane [2].

2. Distinctive multi-culture of Yongchang Castle

Having endured all the hardships of life, people in Yongchang are always patriotic, self-reliant, practical, They exert and striv hard without any stop. Those qualities have already formed a kind of unique regional culture and value orientation, which are brought to a great height of development in the culture of Yongchang Castle, varios kinds culture has been bred up in this place.

2.1 Art of Ancient Planning and Architecture

The site of Yongchang Castle is chosen based on the principle of facing the sea resting by the river, leaning against the mountains and having acces to water, which is very scientific and of brightly local characteristics.Canals and roads in the castle are generally designed in the shape of the Chinese word---井, this kind of water system mainly taking two rivers and ten cannals as the backbone constitutes the unique and major space structural morphology of Yongchang Castle [3].

The castle has been a rectangular shape in a plane, it is 757 meters long and 449 meters wide with a perimeter of more than 2400 meters. The rampart is close to 6 meters high and the wall foot os more than 4 meters wide while the top is 3.8 meters. Furthermore, the measurment is regarded the standart paradigm at that time. There are twelwe watchtowers and more than six with unimpeded routeway both on land water. There used t be 15 hectare of farmland between which rivers connect with cannals and joint to bridges, which provide for urgent need of soldiers and people in dengerous situation. Once it was recorded, «As the invaders saw the farmland and water system in the castle, they withdraw instantly», from which we can realize the perfect design and wise forethought at that time.

The streets and rivers in this castle present like a crossword puzzle and yamun, and ancestral halls, main houses, gardens, storehouses,private schools are all built along them. The various sculpt of stone bridges, houses, boats, hills nearby and the dense trees consist of a typical South Zhejiang countryside bazaar scene. The ancestral halls and the houses are mostly closed courtyard, and are arranged along the vertical axis. Like the Ancestral Hall of Wang's, Zhuangyuandi, Ditangdi, lots of the archetictures have different halls along their axle wire and living rooms, studies, storehouses, kitchens were collocated along the right and left axes.

What's more, there are also passageways, walls, parterres, dooryards, water pools and so on. With plans they can both be sepaated sequestered yards themselves and be connected naturally. Gardens can also be found behind a house mostly in structure type of Chuandou, fences were feld either with granite stone as thick wall or black brick as thin empty wall [1, 3].

2.2 Unique Farming and Reading Culture

The Wang's are prominent and intellectual families in Wenzhou and as the dwelling place of Wang's, Yongchang Castle has rich style of study and has produced lots of eminent people. Since the time of Hongzhi in Ming Dynasty, there have been lots of dignitaries and more than 100 of literatures, which have been paid great attention. Cultural accumulation made it possible for the castle to inherit the essence of its history and to raise lots of intellectuals that were known all over southern Zhejiang Province. The history of its development can be regarded as the epitome of the local cultural and social development.

The Wang's believe that farming can make people wealthy while reading can make people respectable so that farming and reading are regarded as two most important things for the family's survival and development. The cultural outlook of Yongchang Castle is formed gradually with the efforts of the Wang's generation by generation. With the influence of such kind of ideological trend, the Wang's do not attach great importance to their clan cultural contribution, but also are proud of assisting the local cultural and educational development [2].

2.3 Unique Patriarchal Clan Culture

The Wang's conception of kinship includes living with clan together, farming and reading as their heirlooms and a hierarchy among a family, which can be obviously discovered from organizing their own army, constructing Yongchang Castle, deciding the location, managing the water system and building the ancestral hall or even everything related to public relation and interest. They have cultivated good qualities of frugality, righteousness, politeness and emphasizing education. Those who could have more rallying point when appealing behaviours are often considered as a role model. Meanwhile, we can also see the self-discipline from the regulations of the clan.

2.4 The Distinctive Folk Culture

With a long cultural history, Yongchang Castle is an inspiring and propitious place for yielding outstanding people, rich social customs and flourishes with colorful sorts of crafts. During the festivals, there are traditional events and performances such as local operas, temple fair, dancing dragon lantern and rowing dragon boat race. Besides, traditional crafts include wooden carvings, stone process, drum-making, blue cloth dyeing and making traditional rice-food. But it is a pity that some of the folk culture does not get well preserved. According to the lunar calendar, on every 12-th of February, there will be a grand sacrifice ceremony held in Wangshi Ancestral Temple to honor the family glories and to inspire the descendant.

2.5 Landscape Characteristics and Value Orientation

Yongchang Castle is a private castle with the landscape feature of both military functions and civilian residence; It is a center of the Ouyue Culture with

rich humanistic connotation originated from Ming Dynasty in Wenzhou; it is a water regions of southern Zhejiang with the distinctive architecture features of Ming dynasty.

Yongchang Castle is the only nongovernmental castle of the two castles existed in Zhejiang Province used to resist the invaders. Therefore, it is of great value to study the defence system of the southeast coast area in Ming Dynasty, and it also shows great social and cultural value through its unique structure, crisscross water system, houses of Ming and Qing Dynasty style and the traditional living style kept in the castle [3, 4].

3. Guiding Ideology of Restoration

3.1 Emphasis on Protection, urgent Restauration

The fundamentality of the revitalization and sustainable development of the castle lies in the protection of cultural heritage. Since the founding of Yongchang Castle Protection and Construction Administrativ Committee in September , 2002, the construction work of this castle has started. The restoration of the former residence of one dignitary, Dutangdi, got the aid from the EU Asia-Urbs programme «Revitalizing by restoring» and it was approved in the final project evaluation in November, 2004. Scientific planning and appropriate design should be followed so that a satisfactory planning on protection and restoration can be made. Besides, the restoration should also be based on the historical facts and the important heritage should be paid the most attention. Relying on the original water system pattern, seperated achitectural heritage need to be joined together to form a preservation patch. According to the framework of its integral protection, the programme of Yongchang Castle is divided into three levels: the protection of whole space pattern, the protection of subarea and the protection of each individual architectural of the sites, should follow the protection requirements of historical sites and integrity of the style. All aspects, including the appearance, shape,size, color and height should be in conformity with the protected architecture and fit in the traditional space feature [1].

3.2 Reasonable Reservation, Overall Renovation

The protection of a single heritage site should adapt to to the history and culture of the area and integrate the surrounding landscape. Importance should be attached to the regulation of the indusrial structure in the castle, including the consolidation of household industries, fromation of joint-stock companies and relocation of those industries to the industrial parks outside the castle in the west. Besides, traditional industries with local characteristics should be encouraged. In the reconstruction of the residential district, the allocation mode of the current curtilage sites should be abandoned, while densely low-rise dwelling houses with traditional style and features will be built to replace it. Meanwhile, residents will be resettled outside and some modern architectures which badly destroyed the

overall landscape will be down to keep the integrity of the environment. The additional facilities should be controlled within the minimal range, the size and style of the supporting architectures for business use should be strictly limited. All projects structures should be non-permanent designed so that they can recover to the original state if necessary [3].

3.3 Fully Excavate the Case Culture and Spirit

With the management of the Council of Yongchang Castle Folk Customs Research which was set up in June 2007, the monograph that records the customs and social traditions of the castle has been published. There are three aims of this organization: Firstly, to collect and preserve more cultural and historical materials of the castle in order to discover deeper of its cultural connotations; Secondly, to do further research on its rural scene and folk customs which will be collected together with literature describing the castle; Thirdly, to collect more works by celebrities recording about the place and their own life stories as well.

We can study the place from the aspects of the old fortification, village planning, architectural aesthetics, customs and habits and so forth to excavate the aboriginal and authentic local culture and keep up the spirit of patriotism.

4. TOURISM DEVELOPMENT BY RATIONAL USING THE HERITAGE

4.1 Heritage Value and Significance of Tourism Development.

The most effective way of protection and development is to make full use of the heritages which cannot play role in the primitive way (Bian B.L., 2009) If they are given new functions to develop, they can not only inherit the traditional culture, but also bring benefits for the economy and society. Because of the lag of cultural transmission, ancient architectures in Wenzhou have kept more old system of Song and Yuan Dynasty than other places. The old patterns are remained and architectures of Ming and Qing Dynasty still exist in the castle, so the human history landscape of Yongchang Castle are quite rare in the province and embraces high aesthetic value especially when it combined with rurality, the value for tourism is obviously revealed.

It is necessary to promote the cultural value of this place so that the income from tourism can ensure the expenditure of protection. Historical heritages are not only representatives to show a city's unique features and culture details, but also the important foundation for the culture constructing, development of public population quality and promotion of its modernization and civilization. (Wang Y., 2009) A successful protection can help to exploit the economic potential of a historic site and add the fascination of a castle tourism. The essential thing during the protection process is to inherit the historic context and continually add vitality into it to keep the heritages, as well as the society sustainably developed [4].

4.2 The Use of Heritages in Tourism

The principles of tourism development is to respect the integrity of cultural heritage, to protect the aboriginality and authenticity of the community culture, keep the harmony of facilities and services, and to develop tourism economy through making full use of the cultural heritages diversity (Bian B.L.,2009). Feasible ways of making use of heritages are as follows:

(1) Ideological Educational Site: In July 1994, Yongchang Castle was named as the education base for patriotism and revolutionary traditions. The education to teenagers about their local cultures and moralities of loving their homeland is quite essential to the prosperity of a city. Nowadays, lots of wealthy people are moving out of the city center while many migrant workers are moving in instead, this leads to declining of the quality of population. Cultural heritages can exert a subtle influence on educating the people by making them feel responsible and respectful to history and love their own homeland.

(2) Research Base: the protection and development of Yongchang Castle have two advantages. First, it is a cultural heritage with complete architectural pattern of Ming Dynasty and distinguishable characteristics of watery town, which is known as the "tangible" material. Second, the castle is of "intangible" spirit as a good representative of patriotism and vivid reflection of the Ouyue culture. The unique castle structure, riverway systems, civilian residence, bridges and alleys and farmland patterns are all typical paradigm for professionals, scholars and students to study the ancient military fortified systems, the ancient architecture arts, social environment and folk culture of ancient villages.

(3) New Utilities of remaining building: Establish a series of special museums based on the original fortified buildings, dwelling houses and ancestral halls. The schemed museums are: Huanhai Tower (a museum of military), Ancestral Hall of Wangs (a museum of Yongchang's history), №51 Ximen Lane (traditional handicraft workshop), Dutangdi (a museum of the dwelling houses) and Zhuang Yuan Di (a museum of the imperial examination). Moreover, some of the historical architectures can be rebuilt for the purpose as activity center or tea houses for the local residents, and the churches can still be used as a religious place.

(4) Tourists Experience Sites: the architectures can be run as traditional hotels, pubs, taproom or teahouses for visitors to experience the aboriginal lives here. Like the old architecture Huanyuan Gujing (Garden Ancient Wall) used to be a tea house. Tourism planning can recover its original appearance and design it to be a place for tea (Zhejiang University, 2008)

5 DISCUSSION AND EXPECTATION

5.1 Development Model of Yongchang Castle

As it is not a castle of a large scale, it should apply the mode of attaching to a large city, constructing the new town and the old town independently. Castle parks

can be built with the theme of cultural landscape. The main principle is to recover its previous appearance based on the style of Ming Dynasty and to find a new mode for its cultural tourism development simultaneously (Audax Z.P. Mabulla 2007)

5.2 Integrating Castle Development with the City Constructing

The cultural facilities in Longwan District of the castle have to be equipped a lot and the residents are short of spiritual lives there. The development of Yongchang Castle will help to improve the infrastructure as well as the whole environment of the city. What's more, it is of great significance in promoting local economic growth transformation and urban modernization.

Yongchang Castle as the important carrier of establishing historical and cultural status of Wenzhou city. The surroundings of the castle, infrastructure and the auxiliary systems should be well developed on the premise of protecting historical relics and natural landscape. The farmland and the greenbelt must keep well outside the castle, and the style including the surroundings need to be unified to make Yongchang Castle as another image brand "culture" in the tourism market of Wenzhou city besides the two other well-known scenery sites Yandang Mountain and Nanxi River and let it be worthy of the name "the First Castle of Jiangnan".

5.3 Developing the Castle spirit

We should on one hand restore the natural appearance of the castle and on the other hand discover the rich cultural deposits and spirits of the castle and propagate it well. Yongchang Castle is a landmark of the development of the Ouyue Culture. The spirit of self-dependence and self-discipline is the rudiment of modern "Wenzhou Spirit". It is also an intangible asset in future's development.

5.4 Heritage Value Education

The way of educating through traveling enables it to be the effective carrier for the transmission of Chinese traditional virtues and the promotion of Wenzhou spirit, as well as the construction of contemporary morality. As teenager's educational base of local culture, it is of great importance to get them involved in the protection process because it is related to the continuity, as well as the re-creation of the cultural heritages (Aplin G., 2007; Yang F.Q., 2007).

Literature

1. Bian B.L.(2009). The Protection and Sustainable Development of Famous City Pinyao. *China Ancient City*,(6),45-48. **2. SouthEast Unuversity**, Institute if City Planning and Designing(2004), Conversation Planning of Yongchang Castle. **3.Wang Y.** (2009), The Ancient City, the Ancient Architecture, The Ancient Culture----Exploration of Development and Protection of the Historical and Cultural City Jinan, Dissertation Volume A+C, (10),86-87. **4. Zhejiang**

University, Research Centre of Landscape tourism Planning and Designing (2008), Tourism development Scheming and Constructing Planning.

Чжан Хуа, Чжэн Джазе. Підхід для відродження Веньчжоу Йонгчанг замок - відновлення і розвиток туризму на основі мультикультурних ресурсів.

Стаття присвячена відновленню та планування розвитку Веньчжоу Йонгчанг замку, який був побудований 450 років тому. Досліджується еволюція замку, аналіз раціонального розподілу древніх укріплених будівель, оцінка ландшафтних характеристик і соціального значення культурної реліквії. Експлуатація замку є переконливим доказом нескінченної мужності і мудрості місцевих жителів, які обороняли батьківщину в той час.

Ключові слова: Веньчжоу Йонгчанг замок; культурна спадщина, розвиток туризму

Чжан Хуа, Чжэн Джазе. Подход для возрождения Вэньчжоу Йонгчанг замок - восстановление и развитие туризма на основе мультикультурных ресурсов

Статья посвящена восстановлению и планированию развития Вэньчжоу Йонгчанг замка, который был построен 450 лет назад. Исследуется эволюция замка, анализ рационального распределения древних укрепленных зданий, оценка ландшафтных характеристик и социального значения культурной реликвии. Эксплуатация замка является убедительным доказательством бесконечного мужества и мудрости местных жителей, обороняющих родину в то время.

Ключевые слова: Вэньчжоу Йонгчанг замок; культурное наследие, развитие туризма

Zhang Hua, Zheng Jiase. Approach for Revitalizing Wenzhou Yongchang Castle – Restoration and Tourism Development Based on Multi-culture Resource

The article is devoted to the reconstruction and development planning Wenzhou Yongchang castle which was built 450 years ago. Study the evolution of the castle, an analysis of the rational distribution of the ancient fortified buildings, the assessment of landscape characteristics and social value of cultural relics. Exploitation of the castle is a convincing proof of infinite courage and wisdom of local people, defending their homeland at that time.

Key words: Wenzhou Yongchang Castle; cultural heritage; tourism development.

EFE ALI.

FEATURES ETHNIC-CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE AND TURKEY

The official language of the Republic of Turkey - Turkish. At resorts, you can speak English, German, sometimes in Russian. In modern Turkish language many borrowings from French and Italian. Widespread English and German. Since 1928 modern Turkish language uses the Latin alphabet. Language reform together with the transition to the Latin alphabet replaced Arabic and Persian borrowings initially Turkish words. Arabic is widely used in mosques, madrasas, for inscriptions on souvenirs. Russians and Turks fought among themselves about 500 years with few interruptions. As a result of the close collision in the languages of many common words. Even the samovar - also the Turkish word [15, p.108].

Religion - Islam. Islam infused many areas of public life. But religion in Turkey is separated from the state compared to other Islamic countries.

The province is still common for Europeans is an exotic phenomenon of polygamy (mormon). In some Turkish villages in one man can have up to six companion. Koran - the holy book of Muslims - to have multiple wives, provided that every man will be able to provide financially. Thus in Turkey in the family house is divided into two halves: male (selyamlyk) and female (harem). Each wife has her own room. In part husband's duty to bestow gifts and personal attention to each wife equally. Any wife may maintain its own economy, which gives her some independence.

From 15 years Turks are obliged to observe the fast, which runs in the ninth month on the Muslim lunar calendar. In Turkey this month called Ramadan. Fasting Muslims different from Christianity. Throughout the day can neither eat nor drink, do not smoke or smell something nice. It should also refrain from anything that can bring satisfaction. End of Ramadan celebrated for three days. During the holiday Kurban Bairam, which lasts four days, each Muslim family sacrifices a ram in honor of Abraham. On the eve of the holy places in the restaurants in advance to reserve.

Enterprises are divided into food inn, where all day you can get a hot dish like thick soup (Chorba) and restaurants that do not serve soups and vegetable dishes, but there is every roast. In those restaurants where there is no menu, you can go to the kitchen and select a dish to taste [45, p.19].

Istanbul smells permeated with baked corn, fragrant spices, roasted meat. The best and most expensive restaurants of Istanbul - the Bosphorus. Most

successful choice in such restaurants - fish and all kinds of seafood - from huge lobsters to fried in oil with garlic sauce mussels. All the products at first, living in a swim in the aquariums at the entrance. Turks choose restaurants for the rest, focusing not on the kitchen, and a singer who stands there. Distinguished guests will plant closer to the stage. Price dish depends not on its quality, but from the fact situation in which it is filed. Special place in Turkish national cuisine are sweet, they are known the world over. The most famous pahlava - puff pastry dough. The custom is to meet guests coffee in Turkey since ancient times. Use of this drink spread here in the XVI century. Visiting the Turks should not give up drinks. Coffee has become an integral part of the ritual of Turkish hospitality, and of withdrawing from it householder perceives it as a manifestation of disrespect to him. One of the most popular drinks - crayfish (anise vodka), which the dilution water is white, for what was called "Lion milk. Many of the wines, especially whites, are generally good quality [15, p.111].

Ukrainian culture inherits many religious and cultural traditions of Kievan Rus and the Byzantine Empire. Some have made the impact of neighboring countries, especially Russia, Poland, Austria and Turkey. Polish and Austrian influence noticeably in western Ukraine, while Russia - in the eastern and southern Ukraine.

National language - Ukrainian. As Russian and Belarusian, formed on the basis of regional dialects of Old Rus language. The regional dialects of modern Ukrainian language combined into 3 groups - speech the northern, north-western, south-east speaking [22, p.149].

For religion Ukrainian Orthodox Christians. This religion is very different from Islam, because women in our country have equal rights with men. They are active in social, political and spiritual life.

Ukraine experienced a literary and artistic revival in 1920, but most writers and artists associated with him, or died or ceased to work during the Stalinist terror of 1930. Then Ukrainian writers and artists found themselves under Communist Party control and could only create works of "socialist realism". National art and literature were revived by Khrushchev's "vidlyzi" and "Sixties generation, appeared in this period. The next revival of culture took place after 1987 as a result of glasnost, perestroika and independence [59].

In the spiritual culture of the Ukrainian people leading place belongs to the rites, customs, folk art, art that date back to its roots in ancient times rodopleminnyh relations. For a long time are the following ordinances as Christmas carols, holiday of spring, hope for a successful harvest, autumn festivals and more. Most pre-revolutionary traditions and holidays were religious. The Soviet regime created a thoroughly Soviet special traditions and festivities associated with the heroism of the revolutionary masses, military victories, date of

birth and death of the Bolshevik leaders. After the collapse of the Soviet Union in 1991 in Ukraine revived many former national and religious traditions and holidays. The most popular New Year, Christmas and Easter. National holiday is Independence Day, marked on 24 August, International Women's Day (March 8), Constitution Day (June 28) survived, and some festivals of Soviet times.

Ukraine and Turkey have rich ethnic culture, traditions and customs, and roots that goes into the past of both countries. But for the typical Turkish deeper impact of religion on cultural life, character and traditions, as well as stricter observance of rites and customs, than in our country. Ukraine since the proclamation of independence took a course for the revival of national identity, culture initially Ukrainian customs and traditions, to strengthen the Ukrainian language as the state.

Tourism resources or a countries

Many tourists visit the resort not only to relax and rejuvenate, but also with cognitive goals. So to attract tourists is crucial presence of tourist resources. In this section we give the description of the main tourist attractions, natural and historical monuments of Ukraine and the Turkish Republic.

Istanbul - one of the oldest and most beautiful cities in the world. The city-port with 2500 years of history, which was the capital of three empires: Roman, Byzantine and Ottoman, and that economic and cultural capital of Turkey. Double changed its name (Byzantium, Constantinople) and religion. Currently in Istanbul coexist two religions: Christianity and Islam.

Istanbul - the only city in the world located on two continents. It divided the Bosphorus into two parts: the European and Asian. Population reaches 12 million [45, p.64].

Attractive force of Istanbul - the flavor of historic monuments, combined with the rapid pace of modern life. Istanbul - a recognized tourist center with many restaurants, bars and nightclubs with interesting programs and show-known casinos. Although in 1923 the capital was moved to Ankara, Istanbul still remains the center of cultural and spiritual life in Turkey.

Church of St. Sophia with a large dome and beautiful mosaics. Temple 1,5 thousand years. For the size it is the 4 th place in the world after St. Peter's in Rome, Seville Cathedral and Milan Cathedral.

The town of about 900 mosques. Blue Mosque Sultan Ahmed with six minarets. Along the coast are fragments of ancient fortress walls. Bunk aqueduct Valens - plumbing, built servants of Rome.

Sultan's palace Topkapi harem of which covers an area 15000 m², guarded by 500 black officers. In the treasury is one of the world's largest collections of luxury goods. It also saved a 4-kilogram emerald and the famous "Diamond lozhkarya" in 86 ct [15, p.114].

Galatians observation tower - a former prison converted into a nightclub with a circular balcony. Hence the city seems chopped dish. Most "crack" - the Bosphorus. The strait connects the Black and Marmara Sea and divides the city into the European and Asian parts. "crack" a little less - Golden Horn bay, in turn, divides European Istanbul in two.

Antalya - the best resort in the Mediterranean. This International Airport Ataturk "Tourists come from around the world to start his trip on the Mediterranean coast of Turkey. According to UNESCO, the Antalya region as one of the ecologically cleanest places on the planet.

One of the most ancient monuments of the city - Hadrian's Gate, leading into the city. They were built in honor of visiting the city in 130 BC. AD the Roman Emperor Hadrian, who was famous travelers that saw many countries. The monumental and yet graceful gate had tryarochni holes, and their columns were crowned with Corinthian capitals. Earlier gate was bunk, made up the second tier of the statue of the emperor and his family [46, p.4].

The Turkish restaurant will offer guests dishes of national cuisine and Turkish raki (anistic vodka). The sounds of Eastern music local dancers perform bellydance. On Turkish beaches holidaymakers entertained massists-vytivnyky. Young people playing bingo, throwing tennis balls into the empty glasses and cups. Evening at the traditional concert solemnly declared winners. Antalya is located near the ancient city Termesos, Faselis and others. In the north-east of Antalya is Lara township. Here begins the natural sandy beach.

Belek - young resort is 25 km. south of Antalya, one of the world's largest tourism projects.

The main pride of Belek - pine groves and healthful air. Here are the best in Europe and Asia, golf courses, numerous tennis courts, parks, club hotels, running a riding school. Especially popular National Golf Club [45, p.67].

In Belek you can go on an excursion to the amphitheater of Aspendos, which is well preserved from ancient times. In the old theater still impressive acoustics, so here are held music festivals. On the road to Aspendos located aqueduct, built during the Roman rule. Nearby are the ruins Perzi - the largest city of ancient Pamphylia States [15, p.116].

Alanya, founded in IV. BC during the Roman Empire, was famous pirate base fleets, known as Korakasion. Kill from pirate raids hid in the fortress that once served as their headquarters. Later, Anthony Marks gave the city and surrounding area Cleopatra, who started to use the local forests to build its fleet. XIII in 1913. captured the city governor Seldzhukskyy Alayeddin Kelkubat, Korakasion that renamed in Alayya and made it his winter residence.

The main attraction of Alanya - built in the XIII century. Byzantine fortress on the top. Since it offers a magnificent panoramic view of the surroundings. Preserved red tower, which protected the harbor.

Kemer is 45 km. west of Antalya at the foot of the Taurus Mountains, surrounded by pine trees and citrus orchards. He bathed by the crystal clear waters of Mediterranean Sea. The name of this ancient city and now the resort center of the growing VI found in the book "Iliad" by Homer. Under the old transfer here lived Chimera (hence the name of the town appeared) - a monster that spew flames, with the lion head, goat body and tail of the snake.

Questioner tourists advised trip to the resort town of oatmeal, located not far from the world. In recent years, cash has evolved from a fishing village in the resort with developed infrastructure. Here you can wander through the narrow streets and ancient bazaars, visit the many bars, restaurants and discos. With Kasha advised to go to Xanthos, Patara and Litun - Craziess ancient Lycia. Xanthos, the capital of ancient Lycia, located in the picturesque green place. Holy Lycian Centre Litun impressive ruins of the ancient majesty of the imagination. There are three temples dedicated to the goddess Leto and her children, Apollo and Artemis.

Tekirova - is located 20 km. from Kemer. This village was once ancient Phaselis - a favorite place of winter recreation Alexander Macedonian. Established rodostsyamy in VI. BC, he soon became an important harbor, as seen by ships depicted on its coins. Historians recall three ports, and today still remains of walls that surrounded one of them. Well preserved remains of an amphitheater, an aqueduct that provided residents with water, paved road that leads to the arch, erected in honor of Emperor Hadrian.

In 15 km. from Kemer is Bellibi. There are thick pine forests and beautiful beaches. Pa mountain slopes, which looms to the sea, built new hotels and clubs. In Beldibi popular cycling. Doors many cafes and bars, shops and eastern benches are open to visitors.

5 km. of Kemer is that tourists love to town Kyrish, elegant hotel which attracts regular customers. The beauty of the wonderful nature of this region can be felt, making walking or cycling tour [27, p.169].

Side. City resort, located on a small peninsula at 75 km. east of Antalya. It has many attractions. Each piece bears traces of different cultures and civilizations. Here you can see the ancient temples of the gods Apollo, Athena, Dionysus, a ruined amphitheater, Roman baths, renovated into a museum, and many more. Side and environs (Belek, Manavgat, Serik, Titriyen gel, Alanya) famous waterfalls and beautiful scenery.

Side today - a vibrant resort destination with sandy beaches, citrus groves and numerous modern hotels. Attracts tourists and beautiful lake Titriyen-gel (trembling lake). Summer is very hot in Side [45, p.114].

Aegean coast. Resorts Aegean Sea appeared in the Russian tourist market later than Antalya, in 1995, the most famous resorts in the region: Marmaris, Kusadasi, Korfakan, Bodrum and Fethiye.

Marmaris - Turkey's most prestigious resort. Located an hour from Dalaman airport. The city lies on the crossroad of the Mediterranean and Aegean seas on the shore of picturesque fjords, surrounded on all sides by mountains covered with pine forest. From a small fishing village in the early 70's of XX century. Marmaris turned into a recreation center, managing to maintain its charm. During the construction of hotels vvodylosya restrictions on height, but much of the peninsula now closed for investments to maintain the natural beauty of the coast. Turgut Özal, as the president of Turkey, Marmaris has chosen for his summer residence, and another former president, Kenan Erven, he went down, and settled in Marmaris.

Quieter, family atmosphere prevails in Kusadasi, a small town north of Marmaris. Kusadasi is translated from Turkish means "Bird Island". The former pirate stronghold, in recent years, the city became a famous resort. Typical for this town are sandy beaches and coves, many fish restaurants, souvenir shops, hotels, bars, discos and cafes.

The least-known resort of Bodrum in Ukraine, where people relax themselves Turks. In ancient times it was the city of Halicarnassus. Built on the banks of two natural harbors, Bodrum gave the world "father of history" Herodotus, and was the trading capital of ancient civilizations. The museum exhibited the remains of Bodrum oldest ship in the world. Bodrum - the city of lovers, romantics and artists, the city for those who love beauty and harmony. Bodrum - a blue water, the best beaches and isolated coves for those wishing to swim, go fishing or scuba. Connoisseurs of art and history, see here fifth wonder of the world - the tomb Mavsola [24, p.92].

The resort of Pamukkale (translated means "cotton castle") - a miracle of nature with a rich and grand history. Turks say: "Who was not in Pamukkale, Turkey did not see that. " Pamukkale, known since ancient times for its medicinal waters and beautiful scenery. Water, enriched with calcium, millennia of flowing down the mountainside, has created a whimsical little terraces and pools. In these waters bathing Cleopatra [46, p.12].

If tourists are willing to spend three days seeing unique miracle of nature, they can recommend to visit Cappadocia. Here in the accumulation of folded rocks preserved underground city of early Christians who were hiding from persecution. In the mountains Christians built underground churches impressive beauty. Outwardly, they were well camouflaged, allowing protect against looting. Inside the walls are decorated with beautiful frescoes.

In the Black Sea coast of Turkey poorly developed tourism. There are ski resorts. This Uludag and Palandoken.

Ukraine no less rich in tourist resources. The purpose of visiting our country are mainly medical, holiday and business tourism. The main tourist area is the capital of Ukraine - Kyiv, the Crimean and Carpathian regions. Carpathians - a ski resort, so it is better to visit during the winter. Crimean region, particularly the South Coast of Crimea, a great place for summer holidays. The most popular tourist resorts such as town of Alushta, Yalta, Alupka Bakhchisaraj Simferopol, Sevastopol, and many others.

One of the most beautiful urban routes in the world is considered Hre - schatyk. Large, green, white stones with the ensembles of buildings, it smoother arc Shevchenko joins the European area, as if inviting visitors to get here enjoy the strange wonders of Kyiv - its parks and gardens, which lie on the Dnieper hills to see the tracery bridges across the Dnieper Admire the picturesque landscapes. Here in the old part, at the Sofia area, overlooking Saint Sophia Cathedral, founded in 1037 by Yaroslav the Wise in honor of the victory over Pechenegs. Saint Sophia Cathedral in 1982 was one of the centers celebration of 1500 anniversary of the foundation of Kyiv, and later - and 1000 anniversary of the introduction of Christianity in Russia.

Kyiv is described as an air museum. In the real masterpieces of architecture and include St. Andrew's Church, and Marian Palace - the great creations V. Rastrelli and the Kiev-Pechersk Lavra, and the building of the university outside of Vladimir, and the National palace "Ukraine", National Opera of Ukraine, Home V. Gorodetsky and many other conores that are legitimate pride in Kiev.

Carpathian Mountains - the oldest mountain range in Europe, distinctive cultural region. Holidaymakers in the Carpathians can be year round. The most popular ski resorts are Slavske, Bukovel Dragobrat. Summer travel to the Carpathians tourists who prefer green tourism is horseback riding, swimming in mountain rivers and so on or extreme tourism is hiking on foot, by bike or jeep, paragliding. Carpathians is the ideal place for healing and recovery due to the many mineral springs. The most famous health resorts of the Carpathians - Svalyava, Polyana.

Carpathians is a home for people, hwo like active leasure. Many types of extreme sports that are practiced here, rates are combined with economic and convenient nature and landscape cover.

In the Carpathians, there are still types of sports tourism: climbing climbing (mostly in the mountains Goverly because they have concentrated all dvohtsyachnyky Ukrainian Carpathians, and places for mountaineering well developed); alloys with obstacles (virtually all major rivers - Prut, waters, and

Stry etc.), skiing, snoubordyzm (most mountain bases and resorts, five months a year, starting in November), hiking (mountain, traveling on foot or bicycle in the foothills - a huge variety of original life that is absolutely amazing with such a proper landscape) hunt (forests, national parks and reserves at your disposal), fishing, and finally paragliding. 30 km. from Yaremche and 110 km. from Ivano-Frankivsk, at an altitude of 900 m above sea level at the foot of the mountain village Bukovel Polyanitsa Transcarpathian region is a tourist complex Bukovel. Rest in Bukovele - nice and easy; mountains which allegedly surrounded Bukovel on all sides, closing it from cold winter winds, creating comfortable conditions for rest.

For fans of a different kind of entertainment Bukovel will also be interesting. During the celebration of Christmas and New Year gala dinners are offered in support of local musicians. It also organizes festive races (Easter, Ivan Kupala, Spas, etc..) gutsulskie entertainment, bus tours, barbecue on a mountain valley, hiking for mushrooms and berries, with mineral springs [14, p.11].

Slavs'ke. Rest in Slavsky - a healthy, convenient and comfortable holiday for lovers of winter fun. This corner of the Carpathians became a Mecca for skiing in winter and summer tourist destination. Rest in Slavsky - a nice and comfortable thanks to a few dozen resorts, private hotels and complexes, as well as houses and cottages in the private sector [41, p.29].

In addition to holidaymakers Trostyana 9 more lifts on different mountains, which are both in the village and next to it. Together, they can take an hour to 7000 skiers. A variety of terrain and level of difficulty of trails to relaxation as amateurs and enthusiasts and professional athletes. Getting to this or that is not difficult to lift. If you arrived at Slavske not a car but, for example, by train, then you will be waiting at the station local "Hammer" - GAZ-66. From bases and private cottages also arranged transfers [35, p.132].

Crimea - a peninsula, omyvanyy Black and Azov seas, linked to the mainland Ukraine Perekopsky isthmus. In the south rise the mountains of the peninsula.

Southern coast of the peninsula is largely due to its popular resort. The peninsula is rich with rare plants and animals, unique landscapes. Many of them are under reserve protection. Total area of protected area, is about 700 square kilometers. Many of the reserves open to tourists visiting [47].

Alushta. The city is located on the Black Sea, in the valleys of the Ulu-Uzen Demerdzhi and surrounded by an amphitheater of Main Ridge of Crimean Mountains, 45 km. from Simferopol and 32 km. from Yalta, which has bus and trolley traffic.

Yalta - a resort city on the Black Sea, one of the nicest and most interesting cities in the world. Slender cypress and palm trees, palaces, the sea spray on a gentle sun, seafood, fruits and fine wine.

Livadia architectural and park complex - one of the greatest architectural monuments and architecture. Palace built by the project wonderful Yalta architect, academician NP Krasnov (1865-1939) in Italian Renaissance style.

"Swallow's Nest" rises above sheer sea cliff Weymer Ai Thodor cape. Amazing monument of architecture, history. Certificate of human courage - "Swallow's Nest - chivalrous medieval castle. "Swallow's Nest" in its present form was built in 1912 by the architect A. Sherwood, the son of famous architect V. Sherwood, author of the Historical Museum on Red Square in Moscow.

Massadriivskyy Palace is situated not far from Yalta. Massandra remarkable his palace. The so-called residence of Tsar Alexander III. The building of the palace near the church in the name of the Beheading of John the Baptist Chapter began in 1881, Prince SM Vorontsov - the successor of Governor-General of New Russia MS Vorontsov. He chose to build a town, rich in picturesque cliffs, caves and springs. Palace back in style of Louis XIII.

Simferopol - the capital of the Autonomous Republic of Crimea (translated from Greek "city-collector). The city was founded in 1784 and is relatively young with many Crimean cities. Situated in the foothills of the Crimea in the river valley Salgir.

In Simferopol, Crimean visit History Museum, Crimean Ethnographic Museum and the Simferopol Art Museum [35. p.78].

Bakhchisarai - Palace Gardens - the former residence of the Crimean khans. Known primarily Khan's palace.

Bakhchisarai Palace was built as the residence of birth Herayev dynasty - rulers of the Crimean Khanate - for two and a half centuries (from 1530's to 1783). The convenient geographical location - at the crossing of trade routes from the eastern steppe and the Crimea in the south and west - gave khans new wealth and benefits. Son of Haji Giray Giray Mengli decided to build a palace that would utopav in green gardens and vineyards. Therefore, the city began to refer Bahchisaraem (Palace Gardens). This brief background of the palace, which is a complex architectural art facility, which changed its appearance over three centuries (XVI-XVIII) [35, p.92].

Literature

1. **Elikhan Akshid.** Turkey is civilized country: Virtual tours of Turkey. – Istanbul, - 2006, - p.157. 2. Antalya Hotels Catalogue. Trek Travel International. Atatürk Bulvari Aksaray, - Istanbul / Turkey. SITA: ISTTEXH, - 534 p. 3. [http:// turizmbiz.ru/st1 - 13.html/](http://turizmbiz.ru/st1-13.html/) 4. [http:// www. avial-tour.ru/strana/](http://www.avial-tour.ru/strana/)

turkey/ zadavaemye_voprosy/ 5.http://www.hoteliero.com/statja/gostinichnoe_hozajstvo/ukrain/ 6.<http://www.hotels.su/news/castnews.asp/> 7.http://www.iatalvoyage.com/hotel_klass_turk.php/ 8. <http://www.nbu.gov.ua/eb/ep.html/> 9. <http://www.news.glavpets.ru/8339240c.html/> 10 <http://www.prohotel.ru/> 11. http://www.tourlib.columb.net.ua/Lib/Books_tourizm/ 12. <http://www.turkeyhotelinfo.ru/page/17/> 13. <http://www.turkeyhotelinfo.ru/page/6/> 14. http://www.tkvote.ru/info_turkey/history/ 15.<http://www.ukrindustrial.com.ua/ukraine/culture.php/>16.<http://www.ukrindustrial.com.ua/ukraine/nature.php/> 17. <http://www.tourmaster.com.ua/poleznoe/articles/prosmotr/article/interesnaja-poezdka-v-turciju-nabludenija.html/> 18. http://www.from-ua.ru/news/hotel_45-49/ 19. http://metropolstours.com/turkey/ist_htls/

Ефе Али. Риси культурно-етнічного спадку України та Туреччини.

В статті розглянуто риси культурно-етнічного спадку двох країн – України та Туреччини і можливість його використання в туризмі.

Ключові слова: культурно-етнічний спадок, туризм.

Ефе Али. Черты культурно-этнического наследия Украины и Турции.

В статье рассмотрены черты культурно-этнического наследия двух стран – Украины и Турции и возможность его использования в туризме.

Ключевые слова: культурно-этническое наследие, туризм.

Efe Ali. Features Ethnic-Cultural Heritage Of Ukraine And Turkey.

There are such themes that taring plase in this state: features of ethnical heritage in both contries – Ukraine and Turkey. And possibilite to use this in tourism.

Key words: ethnical-cultural heritage, tourism.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

УДК 338. 48 (477.61)

Барабаш О.І.

ПРИРОДНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У МІСТІ ЛУГАНСЬКУ

Луганськ – індустріальне місто, народногосподарський профіль якого протягом багатьох років визначало промислове виробництво, основними галузями якого були машинобудування і металообробка, металургійна, легка і харчова галузь, мукомельно-круп'яна, галузь промбудматеріалів. Однак, за останні 10-15 років окремі промислові райони втрачають своє функціональне призначення «промислової зони», зважаючи на припинення життєдіяльності і перепрофілювання багатьох підприємств.

Сьогодні місто не має достатніх можливостей для переходу до високо індустріальної стадії. Луганськ має нижчий, порівняно з середнім в Україні, рівень розвитку високотехнологічних виробництв, недостатньо сформований третинний сектор економіки.

Все дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери Луганська та області набуває туризм. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності є важливим чинником підвищення якості життя в місті, утворення додаткових робочих місць, поповнення місцевого бюджету та підвищення його авторитету як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках.

В Луганську та області туризм ще не є високо дохідною галуззю, як в інших містах. Але в останні роки відбувається зріст обсягів реалізації туристичних послуг. Підсумки розвитку туристичної галузі Луганська відповідають динаміці економічних процесів, що відбуваються в місті.

Природні ресурси є провідним фактором, який визначає рекреаційне використання території. Від того, яким набором природних ресурсів володіє територія, залежить організація видів і форм рекреаційної діяльності.

Проблематиці розвитку туристичної галузі міста Луганська на основі природних умов присвячувались науково-дослідні роботи наступних вчених: О.П.Фісуненко, В.І.Жадан, І.Г.Мельник, А.А.Панкратьєв, Д.В.Симоненко. Ці автори розглядали дане питання досить віддалено від сучасних потреб населення та динаміки розвитку туризму. Тому дана стаття набуває актуальності та наукової новизни.

Ціль статті – розглянути природні умови міста Луганська як основу розвитку рекреаційної та туристичної діяльності.

Під природними рекреаційними ресурсами розуміють природні територіальні комплекси, окремі компоненти природного середовища і їх речовинні складові, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні і кількісні параметри і служать або мають всі передумови для того, щоб служити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення людей [1, с. 12]. Згідно класифікації туристичних ресурсів, що рекомендована кафедрою туризму та готельного господарства ЛНУ імені Тараса Шевченка, до таких ресурсів належать кліматичні, гідрологічні, літолого-геоморфологічні, орографічні, біотичні, ландшафтні. Оцінивши дані ресурси ми зможемо визначити рекреаційні умови міста Луганська, які сприяють рекреаційній діяльності, але не є її матеріальною основою (естетичність, пейзажне різноманіття ландшафтів, кількість сонячних днів у році і т.д.).

Клімат є одним з провідних ресурсів, що зумовлює просторову організацію відпочинку. Клімат Луганська, що формується під впливом порівняно великої кількості сонячної радіації, переважно континентального повітря помірних широт та віддаленості від океанів і морів, характеризується як помірно континентальний з достатньо жарким, засушливим літом та порівняно холодною зимою з нестійким сніжним покривом [2, с. 99]. Щоб детальніше ознайомитися з температурними показниками, проаналізуємо таблицю 1.

Таблиця 1
Клімат Луганська

Показник	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Рік
Середній максимум, °С	-3	-2	4	14	20	24	26	25	20	12	4	0	12
Середня температура, °С	-6	-5	1	10	16	20	22	21	15	8	2	-2	9
Середній	-9	-8	-3	6	11	14	16	15	10	4	0	-5	4

мінімум, °С													
Норма опадів, мм	36	29	29	39	44	62	51	39	33	27	42	43	474

Середньорічна температура повітря в Луганську коливається від +6,9 до +7,4°С. Найхолоднішим місяцем є січень, найтеплішим – липень: середньоліпневі температури коливаються в межах +21-22°С, середньосічневі – -7-8°С. Кількість днів із температурою > 15°С – 120-130 днів, < 0°С – 120-125днів [3, с. 62]. В цілому, за рахунок того, що переважають континентальні повітряні маси, опадів випадає мало: 400-500мм на рік, з них 40% випадає в холодний період року (близько 185мм) і 60% – в теплий період (близько 279 мм) [4]. Така тривалість теплих днів дає змогу говорити про розвиток літніх видів рекреації та організації відпочинку в місті.

Стійкий сніговий покрив з'являється з настанням систематичних морозів і його тривалість коливається 60-65 днів, середня потужність снігового покриву складає 11-20 см. Це дає змогу користуватися розробленими лижними маршрутами (Луганськ – Іванівка, Луганськ – Фрунзе) та організувати зимову рекреацію.

Загалом для Луганська є характерним материковий рух атмосферного тиску, в результаті чого взимку на території міста переважають вітри східного і південно-східного напрямку, а влітку – західного. Середньорічна швидкість вітру – 4,1м/сек [2, с. 102-109].

Аналіз кліматичних умов свідчить, що з квітня по червень та з серпня по листопад в Луганську встановлюється так званий період комфорту, який найбільш сприятливий для відпочинку і протягом якого доцільно використовувати кліматичні умови як рекреаційні.

В організації відпочинку особлива роль належить водним об'єктам. Можливість займатися різноманітними видами спорту, мікрокліматичний комфорт, естетична дія берегових мальовничих ландшафтів, зміна вражень – все це, діючи в комплексі, сприяє тому, що водойми цілком можна вважати природними лікувальницями.

Основу гідрологічних ресурсів міста Луганська складають р.Сіверський Донець, р.Вільхівка, р.Лугань та Луганське водосховище.

Сіверський Донець – найбільша ріка східної та четверта за величиною ріка України, права притока Дону. Загальна протяжність складає 1053 км, довжина в межах області – 265 км, загальна площа басейну – 98 900 км, площа водозбору в межах області – 3706 км². Середньорічний стік – 183,4 млн. м³. Сіверський Донець бере початок на Середньоросійській височині в

Белгородській області Росії та протікає Белгородською і Ростовською областями Росії, а також Харківською, Донецькою та Луганською областями України. Живлення Сіверського Донця переважно снігове, весіння повинь займає близько двох місяців з лютого по квітень, в цей період вода підіймається на 3-8 м. Ширина руслу в основному коливається від 30 до 70 м, а в зоні водосховищ – 4 км. Дно руслу переважно піщане, нерівне, з коливанням глибини від 0,3 м до 10 м. Ріка взимку замерзає, товща льоду сягає 20-50 см. Період замерзання складає 2-3 місяці з середини грудня до кінця березня.

В Сіверському Донці водиться 41 вид риб. Одночасно з цим, забруднення ріки і велике рекреаційне навантаження призвели до істотного зменшення рибного запасу. Найбільш розповсюджені дрібні види риби: окунь, плотва, краснопірка, а серед середніх та великих видів (судак, сом, щука) в нинішній час великі екземпляри зустрічаються все рідше.

Сіверський Донець вважається однією з мальовничих рік Східноєвропейської рівнини. Уздовж його берегів прокладено немало пішохідних та велосипедних маршрутів. Але особливою популярністю користується сплав на байдарках. Туристичні маршрути по Сіверському Донцю мають I (найнижчу) категорію складності. Рекомендований час поїздки з травня по вересень, але найкращим часом вважається липень, коли ще не скошені луки уздовж берегів. Долина Сіверського Донця різноманітна, так як має яскраво виражену асиметрію: правий берег переважно крутий, гористий, має чагарники або широколистяні ліси, а лівий берег – з лугами, озерами, болотами. Сіверський Донець до Лисичанська зберігає відносно чисту воду для купання, на його берегах багато піщаних пляжів, тому на річці також популярний літній відпочинок та купання.

Лугань (Луганка) – права притока р. Сіверський Донець, бере початок в м. Горлівка, тече у межах Донецького кряжу, впадає у Сіверський Донець на сході від Луганська. Довжина ріки – 198 км, площа басейну 3740 км². На початку ХХ ст. була судноплавною. Нині Лугань використовується в рекреаційних цілях, по річці розроблені водні маршрути: 1) від гирла р. Лугань до гирла р. Велика Кам'янка: Веселеньке (околиці Луганська) – Попівка; 2) річкою Лугань та річкою Сіверський Донець: Веселеньке (околиці Луганська) – Слов'яносербськ; 3) Річка Лугань – річка Айдар: Веселеньке (околиці Луганська) – Старобільськ.

Вільхівка (Вільховка, Ольхівка) – права притока р. Лугань, сточище Сіверського Донця. Довжина річки 83 км, площа басейну – 814 км². Використовується для водопостачання, зрошення, рекреації.

Режим річок в значній мірі визначають кліматичні умови. За характером водного режиму всі річки Луганська відносяться до

східноєвропейського типу з чітко вираженими весняними повенями, низькою зимовою меженню та декілька підвищеним рівнем води восени (внаслідок опадів) і зимою (із-за частих відлиг). Для річок характерне утворення льоду частіше всього з кінця листопада на малих і на початку або середині грудня на Сіверському Донці та до середини березня.

В живленні рік головна роль належить талим сніговим водам (65-75%), літньо-осінніми дощам (близько 25%) та істотну роль в стійкому живленні рік відіграють підземні води (5-10%) [2, с. 90].

Водні об'єкти міста Луганська використовуються для відпочинку, купання та риболовства. Популярністю користуються водні маршрути по р. Сіверський Донець та р. Лугань. При умові раціонального користування водними об'єктами та поліпшення гідрологічного та санітарного режиму річок, шляхом розчищення русел від мулу, облаштування прибережних захисних смуг, очищення поверхневого стоку, можна говорити про організацію більш якісного та продуктивнішого відпочинку та оздоровлення населення.

Важливе місце серед рекреаційних ресурсів займає рельєф. Він суттєво впливає на просторову диференціацію кліматичних, біотичних та інших ресурсів. З іншого боку, рельєф відіграє важливу роль у задоволенні потреби людини в красі, створюючи сприятливий психологічний клімат для успішного лікування, відпочинку та оздоровлення. З метою запобігання рекреаційній дигресії рекреаційному освоєнню території має передувати ознайомлення з особливостями її рельєфу для визначення оптимального рекреаційного навантаження.

Луганськ розташований між такими формами рельєфу – невеликою степною Старобільською рівниною та лісостеповою височиною – Донецьким кряжем. Поверхня більшої частини території – хвиляста рівнина, що поступово знижується з півночі (висота до 230 м) на південь (30-50 м). На південному сході міста – відроги Донецького кряжу.

Луганськ розташований на Луганській ерозійно-денудаційній рівнині, яка стикається із закритою частиною складчастого Донбасу. На денну поверхню тут виходять крейдяні, палеогенові і неогенові утворення. Луганська ерозійно-денудаційна рівнина розвинена в межах зони мілкої складчастості [2, с. 85].

У долинах рік Сіверський Донець, Лугань та Вільхівка – заплавні тераси, решта території – розчленована підвищена лесова рівнина позальодовикової області.

Ріки і струмки, розмиваючи поверхню Донецького кряжу та Старобільської рівнини, утворили долини, балки, ярки. Між ними

збереглися узвишся: гряди, пагорби, гривки. Ці характеристики сприяють розвитку пішохідного туризму.

За оцінкою вченого В.Д.Данильчука найсприятливішою для лікувально-оздоровчих цілей з функціональної та естетичної точок зору є пересічна місцевість із зазначеним в розробленій ним таблиці (див. табл. 2) перепадом відносних висот [3, с. 90].

Таблиця 2

Оцінка рельєфу для лікувально-оздоровчих занять

Характеристика	Міра сприятливості		
	Сприятливий	Відносно сприятливий	Несприятливий
Глибина розчленування, м	30-60	10-30	менше 10
Густота розчленування, км	менше 1	1-3	більше 3

Стан рельєфу Луганська щодо таких показників як глибина та густота розчленування, згідно таблиці можна охарактеризувати як сприятливий. Глибина розчленування рельєфу складає від 30-40 м в долинах річок до 60 м на південному сході території, яка представляє собою розчленовану підвищену лесову рівнину поза льодовикової області. Густота розчленування складає 0,4 км, що також говорить про сприятливість місцевості для організації лікувально-оздоровчих занять [2, с. 80-81].

Мінерально-сировинна база Луганська представлена переважно корисними копалинами, що мають осадове походження. Вони виникли шляхом седиментації в морях, заливах, лагунах, озерах, в межах боліт. Морське походження мають більшість корисних копалин Луганщини: крейда, вапняк, мергель, піски формовочні, будівельні, морські глинисті породи, фосфорити.

Взагалі мінерально-сировинну базу Луганщини складає на 62% паливо-енергетична сировина, 21,7% – сировина для будівельних матеріалів, на 14,9% – підземні води.

У ґрунтовому покриві Луганська переважають чорноземи, що сформувались у наслідок дернового процесу ґрунтоутворення, який розвивається під лучно-степовою та степовою трав'янистою рослинністю на різних, переважно лесових породах. Щорічне відмирання рослин та їх розкладання в умовах недостатньої зволоженості обумовлює значну кількість гумусу. Луганськ розташовується на лучно-чорноземних і лучних ґрунтах на алювіальних відкладах у долинах річок, а також на чорноземах звичайних малопотужних малогумусних на лесоподібних породах.

Біотичні ресурси – ресурси живої природи, що сприяють лікуванню й оздоровленню, а також задоволенню духовних потреб людини та організації окремих видів туризму [5, с. 66].

Луганськ знаходиться в зоні різнотравно-кострецево-ковилового степу. Рослинність у наслідок антропогенної діяльності зазнала великих змін. Більша частина приміської території Луганська розпахана, тільки на схилах ярків, в долинах рік збереглися ділянки степової рослинності. Лісів мало і розташовані вони нерівномірно. Основні масиви лісів знаходяться в басейні р. Сіверський Донець. Переважають ліса байрачного типу. Вони ростуть в балках і відрізняються істотною різноманітністю: в них нараховується близько 59 порід дерев та чагарників. Переважають дуб, береза, ясен, жовта акація, терен, бузина, калина, шипшина. Дані види зустрічаються на узліссях і галявинах. Рослинні біотичні ресурси Луганська включають і окремі рідкісні та зникаючі види. Такі рослини потребують суворої охорони і відновлення (сальвінія плаваюча, гісоп крейдяний, тюльпан дібровний та змієлистий, ковила пірчаста та українська та ін.).

Окремо виділяють штучні насадження та озеленені території загального користування. Вони включають лісові ползахисні полоси, захисні ліси та озеленені зони навколо великих міст, лісопаркові масиви, міські зелені насадження, озеленені території житлових районів – парки, сквери, бульвари. Загальна площа цих територій в Луганську складає 206 га. На одного мешканця припадає 8,9 м²/чол., що звичайно нижче нормативного показника (21,4 м²/чол.). В складі штучних насаджень міста Луганська переважають дуб черешчатий, клен польовий і ясенелистий, липа сердцелисна, ясен пенсільванський, береза бородавчата, черемха звичайна, каштан конський, яблуня, шовковиця, хвойні (сосна звичайна і кримська), бузок й ін.

Варто зауважити, що штучні насадження, озеленені території міста та приміські ліси являють собою механічну перешкоду, яка сприяє формуванню більш сприятливого мікроклімату в місті за рахунок зниження швидкості вітру, очистки повітря від шкідливих домішок. Зелені міські насадження збагачують повітряний басейн міста киснем.

Ліси зеленої зони, розташовані на відстані, яку протягом години можна подолати громадським транспортом, використовуються жителями міста для масового відпочинку. Ліси, що знаходяться ближче до міста, часто використовуються для прогулянок окремих громадян, шкільних екскурсій тощо. У приміських лісах населення збирає гриби, ягоди, в них прокладені туристичні маршрути. В умовах Луганська активно використовуються для сезонного відпочинку зелені зони міста – парки культури і відпочинку,

сквери, території, що склалися на правобережному схилі та в заплаві р. Сіверський Донець.

Фауністичні ресурси Луганська представлені переважно представниками тваринного світу, що пристосувалися до життя в умовах міста. Серед них достатньо добре себе почувають багато які птахи: голуб сизий, горлиця кільчата, грач, галка, сорока, шпак, горобець домашній і польовий, ворон сірий, синиця велика, ластівка та ін.

В межах міста можна зустріти жабу зелену і звичайну, вужа звичайного, ящірку притку. Типові представники фауни міста кожани.

Не так багаточисленні в Луганську ссавці: щур сірий, миша домашня, ласка, куниця кам'яна, тхір.

В дубово-соснових терасах річок водяться їжак звичайний, мишоподібні гризуни, білка, заць-русак, козуля, лось, дика свиня, єнотовидна собака. В дубових лісах живуть лисиці, олені та інші представники лісостепової фауни.

Своєрідний тваринний світ водоймищ і берегових територій міста. В басейні ріки Сіверський Донець зустрічається єдиний представник круглоротих – мінога українська, численність якої дуже незначна і продовжує зменшуватися. Серед риб переважають щука, в'юн, карась, горчак, плотва, сом, угор річковий, судак, окунь, колюшка та інші.

Численні земноводні (тритон звичайний, жаба зелена і звичайна, жаба озерна і ставкова, рідше – жаба гостроморда), зустрічаються плазуни – черепаха болотяна, вуж звичайний і водяний.

Різноманітна орнітофауна водоймищ і берегових територій: кряква, чирки, гоголь, лисуха, очеретниця, кулик, чібіс, червонозобик та ін. Дуже рідко можна зустріти журавля, гусей, чаплю, скопа, лелеку білого та ін.

Серед ссавців для водоймищ Луганська характерні кутора водяна і полівка водяна. Зустрічаються норка європейська, видра, ондатра, бобр річковий, практично зникла хохуля.

Біотичні ресурси Луганська потребують досконалої організації суворої охорони та відновлення. Біотичні ресурси міста повинні складати основу якісного відпочинку населення та задовольняти його потреби в оздоровленні, відновленні фізичних, моральних та інтелектуальних сил.

В географічному розумінні ландшафт – об'єктивно існуючий, історично відокремлений і генетично однорідний комплекс, який має однаковий геологічний фундамент, один тип рельєфу, однаковий клімат і ґрунтово-рослинний покрив, а також складається з властивого даному ландшафту набору більш дрібних природних комплексів (місцевостей, урочищ та ін.) [2, с. 148].

В межах Луганської області виділяють 10 видів ландшафтів, які об'єднують 44 індивідуальних ландшафти.

Луганський вид об'єднує 4 індивідуальних ландшафти (Луганський, Веселогорівський, Ольховсько-Луганчикський і Кружилівський) ерозійно-аккумулятивних сильнорозчленованих і горбистих переважно лесових рівнин на мезо-кайнозойських породах різного літологічного складу з чорноземами звичайними мало- та середньогумусними під різнотравно-типчакково-ковилевими і петрофітними степами, байрачними лісами і рослинністю крейдяних виступів. Ландшафти сформувались в місцевості між річками Лугань, Луганчик та Сіверський Донець. В геологічній будові вони характеризуються потужним покривом мезо-кайнозойських відкладень різного літологічного складу на мілкоскладчастій герцинській основі та значним поширенням лесових і лесовидних відкладень нестійкої потужності.

В рельєфі чітко виражені давні та сучасні тераси річкових долин; міжрічкова місцевість широка з густою ярково-балочною мережею.

Луганський вид ландшафту характеризується розповсюдженістю сільськогосподарських угідь і промислових комплексів на місці дубово-соснових лісів, піщаних та різнотравно-кострецево-ковилевих степів з окремими фрагментами рослинності цілинних степів, крейдяних виступів та байрачних лісів, що збереглися [2, с. 154].

Рекреаційна цінність ландшафту також визначається такими показниками, як лісистість, породний склад і бонітет деревостою; естетичність і частота зміни пейзажів, ландшафтів; фітонцидність; заболоченість території; наявність грибних та ягідних місць, водойм; доступність для рекреантів і з точки зору ведення рекреаційного господарства; географія нозоаралів та інших медико-географічних особливостей території.

В науковій літературі існує поняття естетичної цінності ландшафту. В.Мацола включає в поняття естетичної цінності коефіцієнт горизонтального та вертикального поділу території, її лісистість, віковий і породний склад лісів (див. табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка естетичної цінності території (за В.Мацолою)

Показники	Бали		
	3	2	1
Горизонтальний поділ території, км/км ²	1-2	0,5-1; 2-3	менше 0,5; більше 3

Вертикальний поділ рельєфу, м:			
а) для гірських територій	понад 200	100-200	менше 100
б) для горбистих територій	понад 50	10-50	менше 10
в) для рівнинних територій	понад 10	5-10	менше 5
Лісистість, %	25-50	менше 25 більше 50	відсутні
Породний склад	змішані широколистяно-хвойні	соснові, широколистяні	інші – хвойні та дрібно-листяні
Віковий склад	перестиглі, стиглі, досягаючі	середньо-вікові	молодняк

Використовуючи запропонований В.Мацолою метод оцінки естетичної цінності території ми можемо оцінити ландшафт території міста Луганська.

Враховуючи той факт, що такі показники як горизонтальний та вертикальний поділ території міста Луганська в науковій літературі відсутні, ми беремо за основу середній показник по Луганській області і обов'язково враховуємо специфіку поверхні рельєфу території, на якій розташовується місто.

Таким чином, горизонтальний поділ території буде дорівнювати 0,8 км/км² (2 бали), вертикальний поділ рельєфу – 20 м (3 бали). Лісистість території Луганська дорівнює 0,9 %. Це дуже невисокий показник, але ми оцінюємо його все ж в 2 бали, бо приміські ліси, озеленені території та парки наявні.

Породний склад представлений переважно хвойними та широколистяними насадженнями (2 бали), а віковий склад можна охарактеризувати як середньо-вікові (2 бали).

Ми прийшли до висновку, що ландшафт території Луганська хоча і має низьку міру екзотичності, унікальності та характеризується відсутністю яскраво вираженої контрастності у рельєфі, але визначається як відносно сприятливий для організації рекреаційної діяльності, а також має посередні показники з естетичної цінності території.

Таким чином, на основі проаналізованих даних, ми дійшли висновку, що природні умови міста Луганська сприятливі для розвитку цілого ряду рекреаційних занять та організації рекреаційної та туристичної діяльності як для місцевого населення, так і для приїжджих туристів. Про це свідчать

розглянуті в статті показники. Варто зазначити, що деякі з компонентів природного надбання потребують охорони, захисту від нераціонального використання, розробки планів виходу об'єктів з незадовільного стану та посилення їх рекреаційних функцій.

Література

1. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та куротологія [Електронний ресурс] / Н. В. Фоменко. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/fomenko.htm. **2. Фисуненко О. П.** Природа Луганской области / О. П. Фисуненко, В. И. Жадан. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ имени Тараса Шевченка», 1994. – 233 с. **3. Стафійчук В. І.** Рекреологія : Навчальний посібник. / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с. **4.** Луганськ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. **5. Мельник І. Г.** Рекреаційна географія : Методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Туризм» і «Готельне господарство» / І. Г. Мельник. – Луганськ : «Альма-матер», 2007. – 72с.

Барабаш О. І. Природні умови розвитку туризму у місті Луганську.

В статті детально проаналізовані та оцінені природні ресурси та умови міста Луганська з точки зору доцільності організації рекреаційної та туристичної діяльності на території міста. Виявлено переваги та недоліки природних умов Луганська.

Ключові слова: природні умови території, естетична цінність ландшафту, природні ресурси.

Барабаш О. И. Природные условия развития туризма в городе Луганське.

В статье детально проанализированы и оценены природные ресурсы и условия города Луганска с точки зрения целесообразности организации рекреационной и туристической деятельности на территории города. Вывявлены преимущества и недостатки природных условий Луганска.

Ключевые слова: природные условия Луганска, эстетическая ценность ландшафта, природные ресурсы.

Barabash O.I. Natural conditions of development of tourism in Lugansk.

In the article in detail natural resources and conditions of Lugansk are analysed and appraised from the point of view expedience of organization of

recreation and tourism activity on territory of city. Found out advantages and disadvantages of natural conditions of Lugansk.

Key words: natural conditions of Lugansk, aesthetically value of landscape, natural resources.

УДК 338.48(477.83.)

Бігус М.М., Подвірна Х.Є.

ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС ЛЬВІВЩИНИ НА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

На сучасному етапі розвитку Україна стоїть перед важливим вибором, який полягає у визначенні пріоритетного напрямку розвитку економіки. За таких умов, правильним рішенням являється - туристичний бізнес, який увійшов у нове століття і став глибоким соціальним та політичним явищем, що позитивно впливає на економіку країни та її регіони.

Про перспективність туристичної діяльності свідчать показники розвитку не лише розвинутих країнах, але й країнах, що розвиваються. Світові тенденції розвитку туристичної діяльності досягли України та її регіонів.

На регіональному рівні туристичний бізнес формується на основі наявних місцевих обсягів туристично – ресурсного потенціалу, туристичної інфраструктури та туристичних потоків [10. с.7]. Відповідно до зазначених передумов практично усі регіони України мають можливості для подальшого розвитку туристичного бізнесу. Особливо це стосується Західного регіону України, зокрема Львівщини.

Львівська область є однією з найбагатших областей в Україні на пам'ятки історії, культури і старовини. На її території знаходиться 7 курортів, 2 Національні парки «Сколівські Бескиди» та «Яворівський», близько 130 санаторно-курортних закладів та інших закладів оздоровлення, майже 70 діючих підприємств готельного господарства. В області зосереджена одна четверта частина всього історико-культурного фонду України, що охороняються державою, а також налічується близько 70 історичних малих міст, 8 історико-культурних і історико-архітектурних заповідників: у Львові, Жовкві, Белзі, Золочеві, Олеську, Уричі і в с.Нагуєвичі.

Але незважаючи на наявні природні ресурси, в умовах виходу країни з кризи, Львівщині важко розвивати внутрішній туризм, створювати сприятливі умови для в'їзного туризму, підвищувати якість життя в області без державної підтримки та залучення іноземних інвестицій. З огляду на зазначені обставини виникла потреба у дослідженні стану економічного навантаження на туристичну галузь регіону в умовах виходу з кризи.

Проблематика розвитку туристичного бізнесу висвітлена у працях таких відомих науковців як Агафонова, М.І. Долішній, Л.Г., Любіцева О.О. [5. с.15], Мальська М.П. [6. с.37], Слободян П., Ткаченко Т., Щепанський Є.В. та інші. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку туристичної індустрії зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як Н.В. Антонюк, Н. М Ганич, В.В. Худо, Виноградарська А., Хлопак С.В., Дж. Майкенза, інші.

Проте вплив невикористаного наявного рекреаційного потенціалу на стан та розвиток туристичного бізнесу Львівщини є ще мало дослідженим. Тому вивчення сучасних аспектів розвитку туристичного бізнесу, зокрема обласного регіону, є досить актуальним.

Метою роботи є характеристика сучасних аспектів розвитку туристичного бізнесу Львівської області на загальнонаціональному рівні, а також виявлення потенційних можливостей та загроз для розвитку туризму регіону.

Особливістю туристичного потенціалу України є те, що вона поєднує в собі красу степової та лісної природних зон, а також гірські пейзажі. Окремі її регіони є дуже привабливими для туристів, зокрема для іноземних. Про це свідчить динаміка відвідань України іноземними туристами, кількість яких збільшилась у 4 рази за останні 7 років.

Протягом 2010 року Україну відвідали 21,1 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 2 % або майже на 381,2 тис. осіб більше, ніж у 2008 році. Зростання обсягів в'їзного потоку протягом 2009 р. відбулося за рахунок зростання числа поїздок з приватною метою.

Структура в'їзного турпотоку за мотивацією:

Службова поїздка	0,7 млн. осіб	4 % потоку	зменшення на 10 % або на 84,5 тис. осіб
Організований т-м	1,2 млн. осіб	6% потоку	зменшення на 17 % або на 234,7 тис. осіб
Приватний туризм	19,2 млн. осіб	90 % потоку	збільшення на 4 % або на 700,4 тис. осіб

В структурі в'їзного турпотоку відбулися такі зміни – частка організованого туризму зменшилась з 7% за 2009 р. до 6 % за 2010 р. частка

приватного туризму збільшилась з 89% за 2009 р. до 90 % за 2010 р., частка службових поїздок, як і за 2009 р залишилась 4 %.

Структура в'їзного турпотоку за країнами походження:

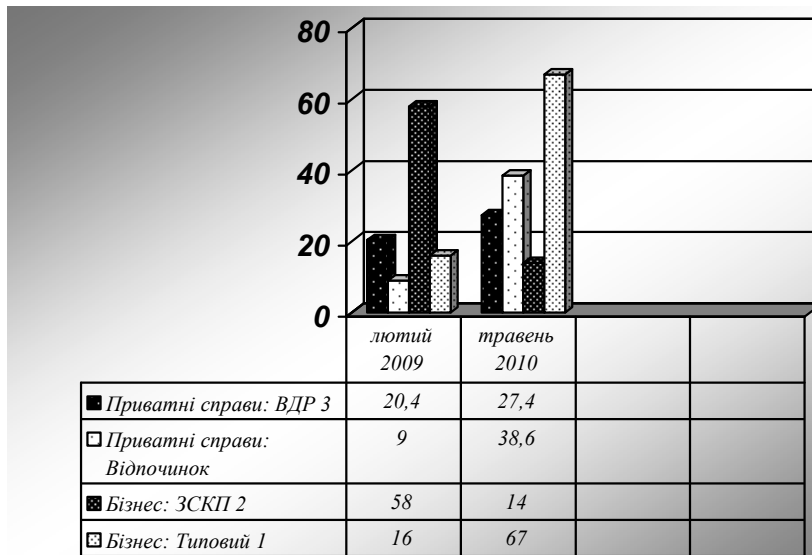
Країни СНД	15,4 млн. осіб	73 % потоку	збільшення на 5 % або на 747,9 тис. осіб
Країни ЄС	5,3 млн. осіб	25 % потоку	зменшення на 7 % або на 393,4 тис. осіб
Інші країни	458,1 тис. осіб	2 % потоку	збільшення на 6 % або на 26,6 тис. осіб

Спадання в'їзного турпотоку з країн ЄС відбулося в основному за рахунок зменшення кількості подорожуючих з країн: Польща (на ↓18 % або на 457 тис. осіб), Великобританія (на ↓4 % або на 2,5 тис. осіб), Данія (на ↓6 % або на 0,7 тис. осіб), Румунія (на ↓15 % або на 166,8 тис. осіб). Зростання в'їзного турпотоку з країн СНД відбулося в основному за рахунок збільшення кількості подорожуючих з країн: Азербайджан (на 14 % або на 9,4 тис. осіб), Білорусь (на 2 % або на 72,6 тис. осіб), Киргизстан (на 72 % або на 7,5 тис. осіб), Узбекистан (на 9 % або на 9,1 тис. осіб), Росія (на 13 % або на 927,4 тис. осіб) [1. с.4].

Що стосується регіонального туристичного бізнесу, то це один з найпопулярніших шляхів розвитку Львівщини. Отримані результати дослідження здійсненні міжнародною консалтинговою компанією Monitor Group свідчать про те, що Львівщина приймає понад 400 тисяч туристів на рік [7. с 47]. Для Львівської області даний показник є не високий, основною причиною цього можна вважати відсутність належної рекламної компанії Львівщини, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Туристи обирають Львівщину переважно для відпочинку, огляду історичних пам'яток та ознайомленню з місцевою культурою. Бізнес - туризм становить третину від загального обсягу поїздок.

Це яскраво ілюструє рис. 1.

Рис

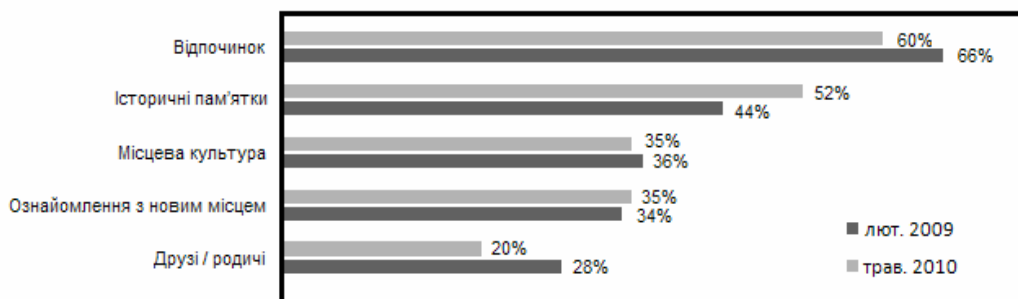
.1 Опитування в'їзних туристів

Бізнес: Типовий 1 – типова бізнес – поїздка, така як, наприклад, відвідування філіалу компанії;

Бізнес: ЗСКП 2 – зустрічі, стимули, конференції та події;

Приватні справи: ВДР 3 – відвідування друзів / родичів

5 ключових причин для поїздки (%)

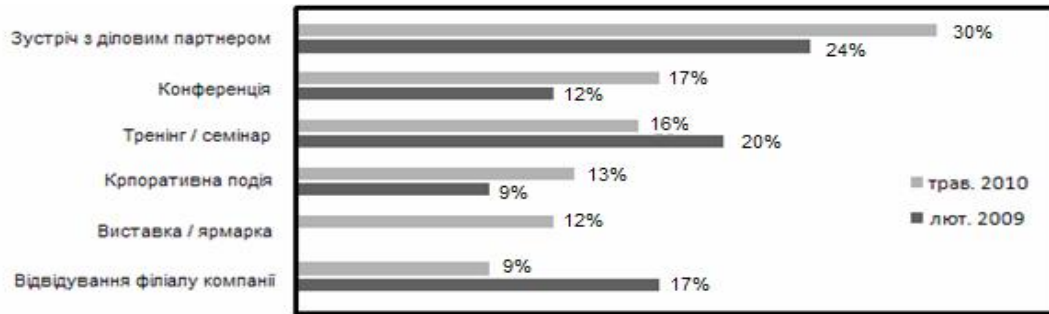

Рис.2 Опитування в'їзних туристів: Мета поїздки

У результаті опитувань було зроблено наступні висновки:

- Відпочинковий туризм характеризується великою кількістю туристів з низькими/середніми доходами, віком від 18 до 45 років.
- Основною метою приїзду туристів до Львова та Львівської області є відпочинок, вивчення історичних пам'яток та культури.
- На сьогодні інформація про Львівську область поширюється в основному через поради інших туристів; Інтернет використовується не часто.
- У першу чергу, туристів хвилює: громадський транспорт, безпека, стан довкілля, дороги та наявність туристичної інформації.
- Бізнес-туризм є додатковою можливістю для Львівщини оскільки він створює високу додану вартість [7. с 52].

Туристів, які відвідують Львівщину можна охарактеризувати за рядом ознак. Основні ознаки: вік та суму грошей котрі турист потенційно може витратити. З огляду на те, варто виділити і цільові групи туристів, а це:

- Молоді, активні туристи, чутливі до цін.
- Дорослі туристи з вищим рівнем доходів.
- Чутливі до цін туристи з України [7. с 54].

Варто звернути увагу на позитивні зрушення в інформацій політиці Львівщини. На 15 % зросла кількість туристів, що дізнались про місто через засоби Інтернет (див. рис. 3.)

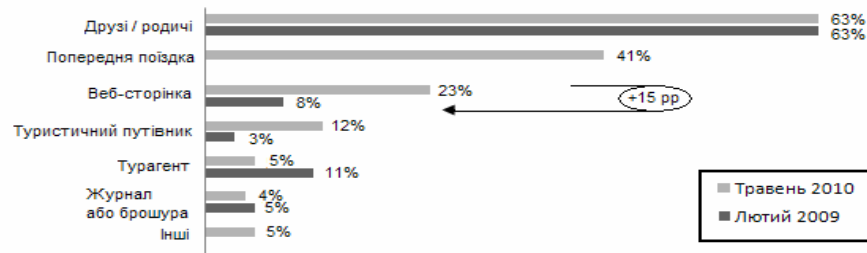

Рис.3 Ключові джерела інформації для планування подорожі

Окрім наведених вище даних, здійснених міжнародною консалтинговою компанією Monitor Group Львівська область працює в напрямку залучення прямих іноземних інвестицій в сферу туризму.

Львівщина – це край величезного інвестиційного потенціалу в галузі туризму. Обсяг прямих іноземних інвестицій у регіон подано на рисунку 4.

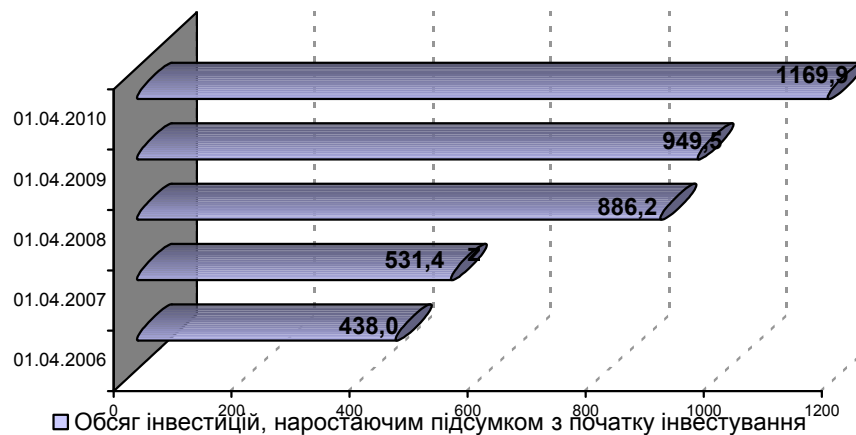

Рис. 4 Прямі іноземні інвестиції в Львівську область, млн.дол.США

У 2010 року обсяг прямих іноземних інвестицій у сферу туризму становив 8,4% [2].

Динаміки росту рис. 2 свідчить про те, що Львівська область обрала правильну стратегію розвитку в сфері туризму. Адже для Львівщини інвестиції у транспорт, електропостачання і зв'язок – це забезпечення освіти молоді, у водопостачання і каналізацію – це покращення здоров'я населення, у телекомунікації – це зв'язок між покупцями і продавцями, врешті – решт інвестиції – це можливість покращити туристичну базу області.

В результаті здійсненого дослідження за допомогою SWOT – аналізу Львівської області виділено сильні та слабкі сторони й сприятливі

можливості і потенційні загрози туристичного потенціалу Львівщини [8. с.24]. Серед сильних сторін туристичного потенціалу області є: наявність природних та рекреаційних ресурсів (мінеральні води, природні та ландшафтні парки, пам'ятки садово – паркового мистецтва), велика кількість санаторно – курортних установ, потенціал для сентиментального, релігійного та інших видів туризму. До слабких моментів туристичного потенціалу Львівщини належать: недостатня кількість готелів різних стандартів, недостатня туристична промоція регіону, недостатньо розвинуті місцеві та національні туристичні агенції, відсутність області у міжнародній туристичній мережі, екологічні проблеми, недостатньо розвинута інфраструктура охорони природи. У переліку сприятливих можливостей туристичного потенціалу Львівщини варто назвати: розвиток “сентиментального” туризму для українців, поляків, євреїв та ін., результативна промоція України та Львівщини, поліпшення міжнародного іміджу України та регіону, розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури [8. с.24]. Серед потенційних загроз для туристичного потенціалу Львівщини потрібно звернути увагу на: занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури обласного центру, недостатньо активна та ефективна промоція регіону на міжнародному рівні, стійкий негативний міжнародний імідж України та Львівської області, недостатнє поліпшення туристичної інфраструктури, розрахованої на різні цільові групи, складна екологічна ситуація, внаслідок активної експлуатації транспортних коридорів.

Виходячи з вище наведеного, Львівській області слід найближчим часом мобілізувати ресурсний потенціал в напрямку:

- підвищити рівень усвідомлення важливості збереження культурної спадщини та залучення до цього інвестицій
- забезпечення надходження достатньої туристичної інформації;
- покращити інформацію і зміст повідомлень про Львівщину в Інтернеті;
- визначити 4-5 основних заходів, які можуть стати основою для щорічної програми заходів, спрямовані на покращення відвідуваності;
- збільшити кількість готелів через залучення тих же інвестицій.;
- покращити митний режим.

Реалізація основних напрямів стимулюватиме туристичний бізнес регіону, посилить взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку регіону, а також дасть можливість збільшити приплив українських та іноземних туристів до регіону.

Література

1. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні за 2010 рік. - Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=46>. - Заголовок з екрану.
2. Інвестиційна діяльність області 2010 року. Режим доступу : <http://www.loda.gov.ua/ua/priorities/lvov-tourist/>- Заголовок з екрану.
3. **Кифяк В.Ф.** Організація туризму: Навч. посіб. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – 344 с.
4. **Коцан Н.Н., Мазурець Р.Р.** Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму / Н.Н. Коцан, Р.Р. Мазурець // Наук. вісн. Влолин. нац. ун-ту ім. Л. Українки. – 2008. - № 6. – С.148-153.
5. **Любіцева О.О.** Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К., 2004. – 436 с.
6. **Мальська М.П., Худо В.В.** Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо. – К. : Центр учбової лри, 2007. – 424 с.
7. **Кобзарев О., Шепітьяк С., Пундор А.** та інші. Львів'яни починають і перемагають / О. Кобзарев, С. Шепітьяк, А. Пундор. Інститут міста, 2010. – с. 119
8. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року. Економіка. Суспільство. Середовище. Моніторинг за 2009 рік. / за заг. ред. С. Матковського. – [вип. 9]. – Львів, 2010. – 266 с.
9. Статистичний збірник «Готельне господарство та туризм у Львівській області». - Львів, 2010. / під заг. ред. С. Матковського. - Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2010. – 111 с.
10. **Чорненька Н.В.** Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник / Н.В. Чорненька. 3-те вид., доповнене і перероб. – К.: Атака, 2008. – 392 с.

Бігус М.М., Подвірна Х.Є. Туристичний бізнес Львівщини на загальнонаціональному рівні

В статті розкриті сучасні тенденції розвитку туристичного бізнесу обласного регіону на прикладі Львівщини. Здійснений порівняльний аналіз розвитку туристичного бізнесу Львівської області та України в цілому. Розглянута структура в'їзного туризму України. Виділена структура джерел інформації для планування подорожі до Львівщини. Наведена динаміка прямих іноземних інвестицій у туристичний бізнес області за 2006 – 2010 рр. Запропоновані перспективи розвитку туристичного бізнесу регіону.

Ключові слова: туризм, туристичний бізнес, туристичний потік, в'їзний туризм, інвестиції .

Бигус М.М., Подвирна Х.Є. Туристический бизнес Львовщины на общенациональном уровне

В статье раскрыты современные тенденции развития туристического бизнеса областного региона на примере Львовщины. Осуществлен сравнительный анализ развития туристического бизнеса Львовской области

и Украины в целом. Рассмотренная структура въездного туризма Украины. Выделенная структура источников информации для планирования путешествия во Львовщину. Приведенная динамика прямых иностранных инвестиций в туристический бизнес области за 2006 – 2010 гг. Предложенные перспективы развития туристического бизнеса региона.

Ключевые слова: туризм, туристический бизнес, туристический поток, въездной туризм, инвестиции.

Bihus M.M., Podvirna H. E. Tourism business of the Lviv region at the national level.

The article reveals contemporary trends in the tourism industry on regional level on the example of Lviv region. The comparative analysis of tourism business development of the Lviv region and Ukraine in general has been performed. The structure of inbound tourism in Ukraine has been reviewed. Selected structure of data sources for planning a trip to Lviv. Provided dynamics of foreign direct investments into the tourism business of the Lviv region for 2006 – 2010. Suggested development prospects of tourism business in the region.

Key words: tourism, travel business, tourist flow, inbound tourism, investments.

УДК 911.3

Божук Т.І., Прокопчук Л. А.

**СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ВИННОГО ТУРИЗМУ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Територія Закарпатської області є привабливою як для вітчизняного, так і для іноземного туриста. Адже саме тут розташовані такі природні ресурси: водні – водоспади «Шипіт» у Міжгірському районі, «Воеводин» у Перечинському р-ні, «Скакало» в Мукачівському р-ні, «Нірешський» в Хустському р-ні та ін.; ріки – Тиса, Уж, Латориця, Боржава; озера, серед яких найбільшим є «Синевир»; спелеологічні ресурси: соляні – Солотвинські копальні; карстові – Діравий камінь, Ведмеже ікло, Княгиня; мармурові – Ділове, Грабово; Карпатські гори – Говерла, Піп Іван, Петрос, Драгобрат та ін. Серед історико-культурних можемо відзначити: історичні парки-пам'ятки, державні заказники, музеї, театри, сакральні об'єкти, замки-фортеці. На високому рівні розвинений сільський туризм (зосереджений в

сільській місцевості області), кінний (центрами розвитку є Міжгірський, Свалявський, Перечинський, Ужгородський, Іршавський, Великоберезнянський райони), велосипедний (північно-західна частина Закарпаття), водний (тур на території Виноградівського та Хустського районів), пішохідний (включає всю територію Закарпатської області), гірськолижний (Міжгірський, Воловецький, Рахівський, Ужгородський, Великоберезнянський, Мукачівський райони розвитку) [8].

Закарпатська область славиться своєю родючістю, на її території розвиваються різні галузі господарства, зокрема виноградарство, для якого досить сприятливі природно-кліматичні умови. Площа виноградних насаджень Закарпаття становить біля 5,0% від загальної площі насаджень в Україні. Найбільшу площу виноградників (25,7%) займають господарства Мукачівського, найменшу (12,4%) – Виноградівського р-нів [2].

Винний туризм досить нове явище на ринку туристичних послуг України, його дослідження в науковій літературі є маловивченим. Підходи до визначення категорії «винний туризм» в основному розроблені в іноземних джерелах. Зокрема, винний туризм – спеціалізований вид туризму, що має на меті дегустацію, споживання, купівлю вина безпосередньо у виробника. Винний туризм включає в себе: відвідування плантацій виноградників; дегустаційних залів та підвалів; ресторанів, що пропонують послуги дегустації вина; відвідування винних фестивалів; відвідування інших спеціалізованих заходів. У Законі України «Про туризм» (стаття 4), винний туризм не виділений як окремий вид, хоча, судячи за популярністю, цей вид туризму має попит і активно розвивається.

Основні публікації останніх років з питань сучасного стану, відродження та розвитку виноградарства та виноробства в Україні належать вченим-аграрникам і економістам. Питання перспективи щодо функціонування винного туризму в публікаціях розглядали В. Рибінцев [7]. Серед іноземних авторів проблемами функціонування винного туризму займалися Ліз Шарплес, Брок Кемборн, Річард Мітчелл, Майкл Холл, Нікі Месіонос, Дональд Гетс [9], [10]. Дослідження сучасного стану та умов функціонування виноробних та виноградарських підприємств, виділення головних проблем їх функціонування, а також виявлення пріоритетних напрямків розвитку цих підприємств висвітлювала в своїй статті О. Павлова [4]. Розглядав взаємодії туристичної сфери та винного туризму Е. Маслов [3], в статті «Резерви стійкого розвитку винного туризму та готельного комплексу». Також у статті Є. Маслова «Розробка моделі ефективного управління винного туризму» висвітлено важливість винного туризму в економічному розвитку України як одного із пріоритетних напрямків туризму.

Мета даної роботи полягає у висвітленні питань, пов'язаних із розвитком винного туризму, культурою дегустування вин. Для вирішення поставленої мети виконано такі завдання: проведено аналіз існуючого стану винного туризму, зроблено огляд основних винних фестивалів і турів, що відбуваються у Закарпатській області.

Винний туризм у Закарпатті стає дедалі популярнішим серед туристів, свідченням чого є опитування експертів, проведені в січні 2010 р. в місті Ужгороді. На сьогоднішній день проводяться численні винні фестивали: «Червене вино» (м. Мукачеве, січень), «Біле вино» (м. Берегове, квітень), «Сонячний напій» (м. Берегове, травень) та фестиваль молодого вина «Закарпатське Божоле» (м. Ужгород, жовтень) і фестиваль «Угочанська лоза» (м. Виноградів, червень).

Екскурсійна програма туру включає не тільки дегустацію вина, а й відвідання замків, музеїв, релігійних об'єктів та ін. Кафедра туризму Ужгородського національного університету, Туристичний інформаційний центр Закарпаття на замовлення Асоціації приватних виноробів краю розробили унікальну програму «Винний туризм Закарпаття». Розроблено також тур «Закарпатський винний шлях», основна програма якого передбачає відвідання найкращих винних місць області: винні підвали родини Ковач у м. Ужгород, дегустаційну винну залу «Шардоне» у м. Ужгород, «Старий підвал» у м. Берегове, Берегівський музей, господарство «Шош» у с. Кідьош, господарство «Анталовський» в с. Бобовище. Крім цього, туристи можуть оздоровитися, приймаючи винні ванни та винний пілінг, відвідаючи винну баню в готелі Унгарський (м. Ужгород), де програмою передбачено ночівлю. Під час туру з'являється нагода пізнати мистецтво дегустації, а також ознайомитися із технологією виробництва. Туристам також цікаво почути про історію виноробства на Закарпатті й особливості професії винороба; дізнатися, в яких кількостях вживати вино, щоб воно принесило користь; а також про лікувальні властивості вина та ампелотерапію. Лікарі стверджують, що вино перешкоджає розвитку атеросклерозу, його цінна властивість – здатність знижувати вміст холестерину; при розладах і хворобах шлунково-кишкового тракту корисні червоні вина; перешкоджає розвитку карієсу і відкладенню зубного каменю; вино – чудовий антистресовий засіб. В такий спосіб формується первинна культура споживання якісного вина, яка на даний момент у стані розвитку. Туристичні маршрути слід розробляти саме на той період, коли відбуваються основні фестивалі з метою залучення більшої кількості туристів. Зазвичай відвідання винних свят є неорганізованими, тобто без чітко розробленого туру і тому не включає відвідання інших об'єктів закарпатського краю.

У сільськогосподарських підприємствах Закарпатської області переважають площі низькоякісних ізабельних сортів (70,0%) і європейських (відповідно – 30,0%). На сьогодні в насадженнях краю залишилось дуже мало таких сортів як Мускат білий, Фурмінт, Королева виноградарників, Мускат Гамбурзький, Шасла мускатна тощо. За останні 10 років значно скоротились площі європейських сортів. Для інтенсифікації галузі потрібна державна підтримка та її фінансові капіталовкладення. Проблеми відтворення виноградарства небайдужі багатьом науковцям-дослідникам регіону. На думку В. Горзова, основним завданням розвитку галузі є закладання нових та реконструкція старих виноградників саджанцями перспективних високоврожайних європейських сортів [1]. З ним погоджується і ряд інших науковців, які вважають, що детальна інвентаризація існуючих насаджень збільшить в майбутньому виробництво винограду [5]. За словами І. Радина, розвиток виноградарства залежить від державної підтримки [6]. На сьогодні виноробні підприємства Грузії, Молдови та Румунії за державної підтримки активно освоюють ринки європейських країн. Щодо сучасного стану Закарпаття, то приватне виноробство стрімко зростає. Про це свідчить створення нових та реконструкція старих винних підвалів. Хоча існує проблема підвищення вартості ліцензій на виготовлення вина в області, тому дрібні виноробні підприємства та приватні винороби можуть сподіватися лише на прибутки, отримані від туристичної діяльності (згідно повідомлень газети «Старий замок»). Нещодавно закарпатські винороби звернулися із листом до Президента України з пропозицією про встановлення диференційованої вартості ліцензії для виноробів залежно від обсягів розливу вина.

Найбільшою проблемою винного туризму є те, що не формується винна культура. Виходом із цієї ситуації може стати поєднання сільського туризму та винного. Винороб, приймаючи у себе вдома туристів, буде залучати їх до процесу збору винограду, виробництва вина, і в такий спосіб формуватиметься культура споживання вина.

Гостинне Закарпаття пропонує пізнавально-винний тур у межах 1–3 днів. Тур включатиме м. Мукачеве з відвіданням замку «Паланок», екскурсією площею Миру та вечірньою дегустацією вина. Місто Ужгород, де передбачатиметься екскурсія Ужгородським замком, Музеєм народної архітектури та побуту, а на завершення – вечеря в готелі «Унгварський», де передбачена дегустаційна програма вин. На завершення туру пропонуємо відвідання замських садіб та дегустаційних залів із наступною купівлею вин («Сапераві», «Мерло», «Каберне», «Каберне оксамит», «Леанка», «Старовинний Замок», Сонце в бокалі», «Ізабелла десертна», «Ізабелла», «Кагор», «Троянда Закарпаття» та ін.), сувенірної продукції (кераміка із

національною символікою, плетінки для вина, дерев'яні ґрати для перенесення вин і келихів, кошики для винограду).

На підставі проведеного дослідження виявлено можливості ресурсного потенціалу для розвитку винного туризму та зосереджено увагу на факторах, які заважають його розвивати. В подальшому потрібно збільшити кількість кваліфікованого персоналу, відкриваючи нові напрямки спеціалізації у вищих навчальних закладах; доцільно розробляти нові маршрути, пов'язані з винним туризмом; частіше проводити винні фестивалі за сприяння органів місцевої влади; готувати цікаві пропозиції для виходу на світовий ринок туристичних послуг; проводити співпрацю із провідними виноробними країнами світу (Францією, Італією, Іспанією).

Література

1. **Дубовий Б.** Відродження садівництва і виноградарства // Новини Закарпаття. – №131. – 9.09.1999. – С. 4.
2. **Іванченко В. Й., Бузні А. М., Матчина І. Г.** Напрями розвитку і наукового забезпечення виноградарства в Україні // Виноград. Вино. – 2001. – №1. – С. 3-6.
3. **Маслов Е. С.** Можливість розвитку винного туризму та готельного комплексу // Вчені записки ТНУ. Серія : Економіка, 2007. – Т. 20 (59). – №1. – С. 102-107.
4. **Павлова О. С.** Актуальні проблеми розвитку виноградарства та виноробства . – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса.
5. **Подоля О., Токар Н., Шнайдер В., Захарець В.** Садівництво і виноградарство – пріоритетні сировинні галузі для переробної і харчової промисловості Закарпаття // Матеріали регіональної науково-практичної конференції, 7 липня 1998р.- Ужгород:Патент, 1998.-с.257-261.
6. **Радин І.** Проблеми розвитку галузей садівництва, виноградарства і виноробної промисловості Закарпаття // Матеріали науково-практичної конференції, 13-14 березня 1997 р. – Ужгород, 1997. – С. 209–213.
7. **Рыбинцев В., Хоффман Д.** Винный туризм как инструмент оживления хозяйственной деятельности // Виноград и вино Росси. – №2 – 2000 – С. 45-47.
8. **Туристичний путівник «Закарпаття туристичне»** серії «Україна запрошує». – Вид-во «Світ Успіху». – 2007. – С. 224-264.
9. **С.Michael Hall, Gary Johnson, Brock Cambourne, Niki Macionis, Richard Mitchell, Liz Shaples,** Wine Tourism around the world: development, management and markets // Wine tourism: an introduction. – Oxford: Butterworth Heinemann 2002. – P. 1–24.
10. **Donald Getz.** Explore wine tourism: management, development & destinations. – New York, Sydney, Tokyo: Cognizant Communication Corporation 2001. – 255 p.

Божук Т., Прокопчук Л. Сучасний стан і перспективи розвитку винного туризму (на прикладі Закарпатської області)

В даній роботі охарактеризовано питання ресурсного потенціалу Закарпатської області, який використовується для туристичних потреб; виділено винний туризм як особливий і перспективний вид туризму. Подано літературний огляд сучасного стану виноградарства, організації дегустацій та винних турів, що проводяться. Сформульовано пропозиції щодо розвитку винного туризму на досліджуваній території.

Ключові слова: винний туризм, Закарпатська область, перспективи розвитку, дегустація, винний тур.

Божук Т., Прокопчук Л. Современное состояние и перспективы развития винного туризма (на примере Закарпатской области)

В данной работе охарактеризованы вопросы общего ресурсного потенциала Закарпатской области, который используется для туристических целей, выделен винный туризм как особый вид туризма. Рассмотрен литературный обзор современного состояния виноградарства, организации дегустаций и винных туров, которые проводятся. Сформулированы предложения по развитию винного туризма на исследуемой территории.

Ключевые слова: винный туризм, Закарпатская область, перспективы развития, дегустация, винный тур.

Bozhuk T., Prokopchuk L. Current state and prospects of development of wine tourism (for example, Transcarpathia)

This article characterizes total resource potential of the Transcarpathian region, which is used for tourist needs, with emphasis on wine tourism as a special kind of tourism and promising. The literary review of current state of viticulture, organizing wine tours and tastings are given. Proposals for the development of wine tourism in the areas, which investigated are formulated.

Key words: Wine tourism, Transcarpathian region, prospects, tasting, wine tour.

Денисик Г.І., Чиж О.П.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Наявність проблеми пов'язаної з формуванням туристичної «індустрії» в Україні зазначається багатьма науковцями. По суті, як проблеми такої немає: надто багатий досвід розвитку «індустрії» туризму у країнах світу. Однак, розвиток туризму в Україні має свої особливості з якими саме пов'язані проблеми. До таких особливостей відносимо: наявність надзвичайно багатой та різноманітної (природної, історичної, архітектурної, культурної та ін.), але занедбаної спадщини; відсутність належної туристської інфраструктури, особливо доріг і готельно-ресторанних комплексів та підготовленого, хоча би за європейськими стандартами, персоналу, що обслуговує туристів. Урахування цих особливостей *характерних* для всієї України і вирішення пов'язаних з ними *однакових* проблем, може призвести до *втрати регіональних ознак у розвитку туризму*. При наявності однакових проблем розвитку, туристичні компоненти Поділля і Донбасу мають суттєво відрізнятись між собою.

Аналітичний огляд літератури за минулі 30 років показує, що проблемі регіональних особливостей розвитку туризму в Україні не приділяється належної уваги. Частіше розглядаються загальні питання, що зумовлено сучасним станом його розвитку. З цього приводу є лише окремі роздуми, точніше побажання науковців Бейдика О.О., Любіцевої О.О., Дмитрика О.Ю., Дудчак С.В., Казакова В.Л. та ін. Поза увагою залишається й використання ландшафтних особливостей регіонів у туристичній діяльності, про що засвідчили доповіді на сумісній конференції науковців України і Польщі «Ландшафт і туризм», що відбулася у Сімферополі 2010 р.

Враховуючи це, вважаємо за необхідне детальніше розглянути проблему регіональних особливостей розвитку туризму в Україні, виділити окремі регіони та визначити найбільш притаманні їм види туризму, що пов'язані з специфікою господарської діяльності у цих регіонах, та формування відповідних їм антропогенних ландшафтів.

З початку 90-х років ХХ ст.. туризм в Україні розвивається значно активніше, ніж упродовж ХХ ст.. загалом. Формуються нові стандарти та уявлення про те, де і як можна подорожувати, розробляються нові туристські маршрути, покращується обслуговування туристів. Разом з тим, сучасний турист стає більш вимогливим до вибору регіону подорожі і надає перевагу

тим, які йому найбільше подобаються, або регіонам про які є гарна інформація. Туристська інформація про буд-який регіон включає в себе три складових: природу, економіку (населення та його господарство) і духовну сферу. Як в Україні, так і за кордоном, екскурсоводи теж звертають увагу на ці складові: гори і ріки, печери і каньйони, рослини й тварини, пам'ятки архітектури, археології, історії та сучасні культові споруди тощо. Безперечно, що у кожному регіоні вони різні, але уже давно усталена й незмінена схема їх подання, часто робить екскурсії чи подорожі нецікавими, а регіони подібні один до іншого. Поступово, це може спіткати й Україну, якщо не будемо чітко виокремлювати регіональні особливості природи й відповідно до них розвивати специфічні види туризму.

Є ще одна особливість у розвитку світового й, особливо, українського туризму. Розвиток сучасного і майбутнього туризму неможливий без врахування антропогенізованої природи і наявності антропогенного ландшафту, його структури, особливостей функціонування, екологічного стану, туристської привабливості тощо. Серед антропогенних ландшафтів найбільші площі займають сільськогосподарські, вони охоплюють 35% території нашої планети, в Україні 67%, а в окремих областях (Тернопільська, Кіровоградська та ін.) – до 84%. Землеробство у продовж сторіч було, є і зараз символом української культури, українського способу життя.

У тому, що українська культура за своїми витокami є переважно сільською, землеробською, немає нічого такого, що можна було б соромитися. Більшість нині передових і розвинутих націй починали своє сходження із землеробства. Етнографи і культурологи вважають, що саме землеробські народи зробили найважливіший внесок у розвиток світової культури. Це необхідно враховувати в розвитку сучасного і майбутнього туризму, особливо в Україні, де сільськогосподарські ландшафти не лише база становлення «зеленого туризму», але є також фоновими для інших видів туристської діяльності. Разом з тим, це не означає, що в Україні необхідно розвивати лише сільський і сільськогосподарський туризм. Кожний регіон має свої специфічні природні, історичні й соціально-економічні особливості, що дає змогу суттєво урізноманітнювати туристську діяльність (табл. 1).

Таблиця 1.

Переважаючі напрями дослідження антропогенних ландшафтів у модельних регіонах України та розвитку у їх межах туризму

/п	Природно-господарські регіони	Фонові антропогенні ландшафти, що потребують детальних досліджень	Провідні типи і види туризму
.	Західне Полісся	Сільськогосподарські (власне польові, польові ландшафтно-інженерні системи), лісові антропогенні й частково промислові та рекреаційні	Сільськогосподарський та лісогосподарський, частково селитебний
.	Українські Карпати	Лісові антропогенні, рекреаційні, частково-промислові та сільськогосподарські лучно-пасовищні	Лісогосподарський, селитебний, сільськогосподарський (лучно-пасовищний), частково-промисловий
.	Поділля	Сільськогосподарські (польові й садові) лісові антропогенні, селитебні, частково промислові, рекреаційні й дорожні	Сільськогосподарський (польовий і садовий), сільський, частково лісогосподарський і промисловий
.	Київське Придніпров'я	Сільськогосподарські (польові й лучно-пасовищні), лісові антропогенні, промислові селитебні, радіаційні, дорожні та водні	Селитебний (міський і сільський), промисловий, частково сільсько-лісогосподарський та белігеративний
.	Лівобережне Придніпров'я	Сільськогосподарські (польові), частково лісові антропогенні, промислові та селитебні	Сільськогосподарський (польовий), частково селитебний та промисловий
.	Промислове Придніпров'я	Промислові, дорожні, водні	Промисловий, водний

		антропогенні, сільськогосподарські (польові), селитебні, частково лісові	антропогенний, частково сільськогосподарський, селитебний, белігеративний і дорожний
	Донбас	Промислові, селитебні, сільськогосподарські (польові), дорожні, частково лісові й водні антропогенні	Промисловий і селитебний, частково сільськогосподарський і дорожний
	Причорномор'я	Сільськогосподарські (польові, садові, лучно-пасовищні),	Сільсько-лісогосподарський, селитебний (міський), частково промисловий і белігеративний
	Крим	Сільськогосподарські (власне-польові, польові ландшафтно-інженерні системи, садові і лучно-пасовищні), рекреаційні, селитебні, лісові й водні антропогенні та дорожні	Сільськогосподарський (польовий і садовий), селитебний, частково лісогосподарський і дорожний

Таким чином, регіональні особливості розвитку туризму визначатимуться не лише наявністю тих чи інших історичних, архітектурних та культових об'єктів, але й структурою та станом ландшафтів регіону, особливо фонових. Безперечно, що у таких регіонах як Донбас, Промислове Придніпров'я (особливо Кривбас), частково район Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну і навіть Передкарпаття провідним видом туризму є і у майбутньому буде індустріальний, але він розвиватиметься краще на фоні гарно організованих сільськогосподарських, лісових, селитебних й дорожних ландшафтів, які у цих регіонах за площею теж домінують. Будь-який вид туризму чи туристичну діяльність не можна відривати від фонових ландшафтів регіону де вони розвиваються.

Денисик Г.І., Чиж О.П. Регіональні особливості розвитку туризму в Україні.

Розглянуто проблему регіоналізації туризму в Україні; у межах дев'яти природно-господарських регіонів України виокремлено основні класи антропогенних ландшафтів на фоні яких розвивається сучасний і буде формуватися майбутній туризм; виділені основні типи і види туризму у кожному природно-господарському регіоні, зазначено, що вибір туристом того чи іншого регіону залежить від різноманіття не лише туристських послуг, але й наявних антропогенних ландшафтів.

Ключові слова: регіон, розвиток, туризм, ландшафт, проблема, майбутнє.

Денисик Г.И., Чиж О.П. Региональные особенности развития туризма на Украине.

Рассмотрено проблему регионализации туризма на Украине; в пределах девяти природно-хозяйственных регионов выделены основные классы антропогенных ландшафтов на фоне которых развиваются современные и будет формироваться будущий туризм, выделены основные типы и виды туризма в каждом природно-хозяйственном регионе, отмечено, что выбор туристом региона зависит от разнообразия не только туристических услуг, но и существующих антропогенных ландшафтов.

Ключевые слова: регион, развитие, туризм, ландшафт, проблема, будущее.

Denysyk G.I, Chizh O.P. Regional features of tourism in Ukraine.

The problem of Ukrainian tourism regionalization within nine natural-economic regions of Ukraine were singled out, the main classes of anthropogenic landscapes in the background of which the current and future tourism is developing, the basic types and kinds of tourism were made in each natural economic region, noted that the choice of a tourist region depends not only diversity of tourist services but existing man-made landscapes.

Key words: region, development, tourism, landscape, problem, future

Залещик В.В.

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Факторний аналіз має непересічне значення як один із низки методів суспільно-географічних досліджень. У сукупній географічній інформації про рекреаційно-туристичний комплекс Луганської області важливим завданням є визначення факторів його розвитку та сили їх впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що опублікована чимала кількість підручників, де розкриваються теоретико-методичні основи факторного аналізу (А.М. Дубров, В.С. Мхитарян, Л.І. Трошин, І.І. Єлісеєва, Т.М. Сізова та ін.). Використання факторного аналізу в географічних дослідженнях представлено в роботах О.І. Шаблія, К.В. Мезенцева, О.Г. Топчієва, С.І. Іщука та ін.

Метою статті є факторний аналіз чинників розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області.

Завданнями статті є визначення чинників розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області та їх факторний аналіз.

Фактори утворення рекреаційно-туристичного комплексу є діючою силою та джерелом його формування. Фактор - (від. лат. factor - чинник) - умова, рушійна сила, причина якогось явища [3, с. 497]. Розвиток РТК відбувається в певних економічних, соціальних та природних умовах, які по-різному впливають на процеси комплексоутворення. Вплив може бути позитивним у тих випадках, коли умови, в яких розвивається комплекс, сприяють його формуванню, і негативним, - коли вони стримують розвиток комплексоутворюючих процесів. Залежно від того, в яких соціальних умовах розвивається економіка країни, як вона забезпечена природними та економічними ресурсами, який рівень розвитку її продуктивних сил, складаються умови формування РТК [1, с. 17].

В основі побудови моделей факторного аналізу лежить твердження про те, що множину взаємозв'язаних (корельованих) показників, що характеризують певний суспільно-географічний процес, можна представити меншою кількістю гіпотетичних змінних - факторів (ранжируваних за силою впливу) та множиною незалежних залишків. Іншими словами, за допомогою факторного аналізу ми можемо n показників замінити значно меншою кількістю (k) факторів, що математично можна представити наступним чином [2, с. 23]:

$$x_i = \sum_{j=1}^k l_{ij} f_j + \varepsilon_i, i = \overline{1, n} \quad (1)$$

Факторні навантаження являють собою коефіцієнти кореляції між показниками (змінними - x_i) та факторами (f_j) і показують навантаження j -го фактору у i -й змінній, або навантаження i -й змінної на j -й фактор.

Факторні навантаження знаходяться в межах від -1 до +1. Знак "+" чи "-" вказує на наявність прямої або оберненої залежності між показником і фактором. Зміст факторів визначають показники (змінні), що мають найбільші факторні навантаження (найближчі по модулю до одиниці).

Отже, завдання факторного аналізу полягає у лінійному перетворенні n - вимірного простору у k - вимірний, тобто у перетворенні матриці парної кореляції показників розмірністю $n \times n$ у матрицю факторних навантажень розмірністю $n \times k$.

Факторний аналіз виконується на реальних статистичних матеріалах Луганської області за допомогою математичного процесора MathCad 2000 та програми MS Excel 2003.

З метою визначення факторів, що впливають на розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області в якості вихідних даних обрали такі показники: фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності (x_1), щільність населення (x_2), кількість населення (x_3), кількість чоловіків до працездатного віку (x_4), кількість жінок до працездатного віку (x_5), кількість чоловіків працездатного віку (x_6), кількість жінок працездатного віку (x_7), кількість чоловіків непрацездатного віку (x_8), кількість жінок непрацездатного віку (x_9), середньомісячна заробітна плата (x_{10}), кількість безробітних (x_{11}), викиди шкідливих речовин (x_{12}), транспортування пасажирів автобусом (x_{13}), наявність автомобілів в особистій власності (x_{14}).

Соціально-економічний чинник	
X1	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності
Демографічний чинник	
X2	Щільність населення
X3	Кількість населення
X4	Населення у віці молодшому за працездатний

	(чоловіки)
X5	Населення у віці молодшому за працездатний (жінки)
X6	Населення у працездатному віці (чоловіки)
X7	Населення у працездатному віці (жінки)
X8	Населення у віці старшому за працездатний (чоловіки)
X9	Населення у віці старшому за працездатний (жінки)
X10	Середньомісячна заробітна плата
X11	Кількість безробітних
Екологічний чинник	
X12	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря
Інфраструктурний чинник	
X13	Перевезення пасажирів автобусами
X14	Наявність автомобілів в особистій власності

Їх набір, зрозуміло, є суб'єктивним. До цього слід додати, що ми виходили із принципу статистичної доступності показників. Тобто за основу взято всі показники, що наводяться в стандартному статистичному довіднику по Луганській області в розрізі адміністративних районів.

На першому кроці розрахунків кількість факторів ми обираємо рівною кількості показників і отримуємо такі результати (Таблиця 1).

Таблиця 1

Фактори	Дисперсія	% загальної дисперсії	Кумулятивна дисперсія	Кумулятивний відсоток
1	9,5840	68,46	9,584	68,46
2	1,4330	10,24	11,017	78,69
3	1,0970	7,84	12,114	86,53
4	0,7750	5,54	12,889	92,06
5	0,4214	3,01	13,310	95,07
6	0,3194	2,28	13,630	97,36
7	0,2424	1,73	13,872	99,09
8	0,0558	0,40	13,928	99,49
9	0,0415	0,30	13,970	99,78
10	0,0180	0,13	13,988	99,91
11	0,0084	0,06	13,996	99,97
12	0,0033	0,02	13,999	99,99
13	0,0008	0,01	14,000	100,00
14	0,0002	0,00	14,000	100,00

Наведені у таблиці дані мають такий зміст:

- у першому стовпчику міститься інформація про дисперсію кожного з факторів, яка дорівнює сумі квадратів факторних навантажень всіх показників на кожний фактор;
- у другому стовпчику містяться дані про те, яку частину сумарної дисперсії усіх показників описує даний фактор. Як можна бачити з наведеної таблиці, в нашому випадку перший фактор пояснює 68,46% загальної дисперсії, другий – 10,24%, третій - 7,84% і т.д.;
- у третьому і четвертому стовпчиках відповідно наводяться кумулятивні (накопичені) значення дисперсії та їх відсотковий вираз.

Оскільки кількість факторів дорівнює кількості показників, то факторні дисперсії (сума квадратів факторних навантажень показників $h_{x_i}^2$, що показує яка частка дисперсії показника x_i описується виділеними факторами) всіх показників дорівнюють 1, а загальна дисперсія дорівнює кількості показників (в даному випадку 14, у відсотковому виразі - 100%). Після цього визначаємо, яка кількість факторів є оптимальною. Звичайно користуються одним з трьох, найпоширеніших, критеріїв:

- за кумулятивним відсотком: в якості визначальних обираються фактори, що сумарно охоплюють приблизно три чверті вихідної інформації (тобто кумулятивний відсоток повинен бути більшим за 75%). В нашому випадку три перших фактори пояснюють понад 86,53% загальної дисперсії, і тому саме на такій кількості факторів варто зупинитися;
- за критерієм Кайзера: обираються тільки фактори із дисперсією більше 1. Враховується те, що, якщо фактор не виділяє дисперсію еквівалентну, хоча б дисперсії одного показника, то він відкидається. За цим критерієм у наведеному прикладі нам варто виділяти три фактори;
- за критерієм "кам'янистого осипу" Кеттеля: на графіку дисперсій (Рис. 1) знаходиться таке місце, де зменшення власних значень зліва направо максимально уповільнюється. Передбачається, що справа від цієї точки знаходиться лише "факторіальний осип" (термін "осип" запозичений з геології, де означає уламки гірських порід, що накопичуються в нижній частині скелястого схилу). Відповідно до цього критерію, як видно з рисунка, у нашому прикладі можна залишити 3 фактори.

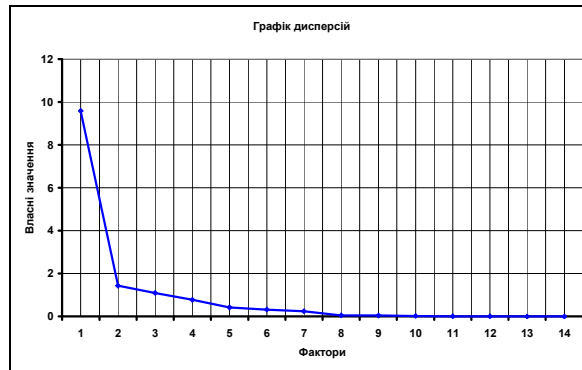

Рис.1

Таким чином, згідно розглянутих критеріїв ми будемо виділяти три фактори, що впливають на розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області. Тепер необхідно здійснити процедуру обернення осей координат, обравши варімаксний спосіб обернення.

Отримуємо такі результати (Таблиця 2).

Таблиця 2

Показники	Факторні навантаження		
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
X1	0,008	-0,265	0,863
X2	-0,583	-0,177	0,423
X3	-0,987	-0,009	-0,021
X4	-0,985	-0,049	-0,044
X5	-0,984	-0,051	-0,052
X6	-0,993	0,008	-0,027
X7	-0,973	-0,013	-0,035
X8	-0,988	-0,006	-0,049
X9	-0,991	0,024	-0,032
X10	-0,134	0,816	0,284
X11	-0,370	-0,770	-0,104
X12	-0,832	0,113	0,217
X13	-0,803	0,218	-0,155
X14	-0,975	0,085	-0,038
Загальна дисперсія	9,58	1,43	1,10
Частка загальної дисперсії	0,6846	0,1024	0,0784

Кожний показник тепер ми можемо тепер представити у такому вигляді:

$$x_1 = 0,008f_1 - 0,265f_2 + 0,863f_3 + \varepsilon$$

$$x_2 = -0,583f_1 - 0,177f_2 + 0,423f_3 + \varepsilon \text{ і т.д.}$$

Аналіз отриманих результатів розпочинається із визначення, які конкретні показники становлять зміст кожного фактору. Звичайно, показник включається до того фактору, факторне навантаження на який є найбільшим, хоча, якщо факторне навантаження показника на кожний з факторів є меншим за 0,6-0,7, то цей показник варто виключити з аналізу взагалі, оскільки він підібраний некоректно і є статистично не значимим.

Як видно з Таблиці 2, у нашому випадку перший фактор формують показники $x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8, x_9, x_{12}, x_{13}, x_{14}$, другий - x_{10}, x_{11} , третій - x_1 . Показник x_2 помилково включено до тих, що істотно впливають на розвиток РТК Луганської області і його варто виключити.

Далі за визначеним набором показників кожний фактор інтерпретується, тобто отримує назву. Так, перший фактор який складають показники кількість населення (x_3), кількість чоловіків до

працевдатного віку (x_4), кількість жінок до працевдатного віку (x_5), кількість чоловіків працевдатного віку (x_6), кількість жінок працевдатного віку (x_7), кількість чоловіків непрацевдатного віку (x_8), кількість жінок непрацевдатного віку (x_9), викиди шкідливих речовин (x_{12}), транспортування пасажирів автобусом (x_{13}), наявність автомобілів (x_{14}), можна інтерпретувати як *якість життя населення*. Другий (середньомісячна заробітна плата (x_{10}), кількість безробітних (x_{11})) – *рівень заробітної плати*, третій - *фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності*.

Для визначення сили впливу кожного фактору, вони ранжуються за остаточним (після обернення) процентом охарактеризованої інформації. В нашому випадку - останній рядок Таблиці 2. Якщо ці дані перевести у відсотки, бачимо, що фактор *якості життя населення* є найвпливовішим щодо розвитку РТК Луганської області, оскільки охоплює 68,46% загальної дисперсії. Другим за силою впливу є *рівень заробітної плати* (10,24%), третій - *фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування видами економічної діяльності* (7,84%).

Висновок. Таким чином слід зазначити, що найбільший вплив на розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області має фактор 1 – *якість життя населення*, менший за силою впливу 2-й фактор – *рівень заробітної плати* та досить не помітний вплив – фактор 3 –

фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності.

У подальшому дослідженні буде виконано множинний регресійний аналіз та використано результати для прогнозування розвитку РТК Луганської області.

Література

1. Ішук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування / С. І. Ішук . – К., 1996. **2. Мезенцев К.В.** Про використання факторного аналізу в регіональних дослідженнях // Економічна та соціальна географія. – К, 2002. **3. Український Радянський Енциклопедичний Словник:** в 3-х т. / Редкол.: ... А.В.Кудрицький (відп. ред) та ін. – 2-е вид. - К.: Голов. Ред. УРЕ, 1987. - 736 с.

Залещик В.В. Факторний аналіз чинників розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Луганської області.

В статті виконано факторний аналіз на прикладі Луганської області.

Ключові слова: факторний аналіз, фактор, рекреаційно-туристичний комплекс.

Залещик В.В. Факторный анализ условий развития рекреационно-туристического комплекса Луганской области.

В статье выполнен факторный анализ на примере Луганской области.

Ключевые слова: факторный анализ, фактор, рекреационно-туристический комплекс.

Zaleshik V.V. Factorial analysis of conditions of the development of recreation- tourist complex in Luhansk region.

Factorial analysis is executed in article in Luhansk region.

Key words: factorial analysis, factor, recreation-tourist complex.

Кирилюк Л. М.

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В РАМКАХ ПІДГОТОВКИ ДО ЄВРО-2012

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Відновлення фізичних та моральних сил людини, в час великих потрясінь, які переживає наша держава на сучасному етапі розвитку суспільства та реорганізації економіки, має надзвичайно велике значення. А тому важливо знати можливості того чи іншого регіону країни надати такі послуги як для місцевих жителів так і для транзитних пасажирів. Особливо актуальною є дана проблеми в час входження нашої держави в європейське співтовариство та в світлі проведення Європейського чемпіонату по футболу „Євро-2012”.

Поки що, дослідження такого плану тільки розпочинаються, або є ще поодинокими. Але їх необхідно інтенсифікувати, адже часу до проведення європейського чемпіонату все менше і менше. А тому вивчення сфери дозвілля необхідно розпочинати з рівня порівняно невеликого регіону – адміністративної області.

Вінницька область відноситься до центральних областей України. Вона має вигідне геополітичне розташування. Через її територію проходять майже усі міжнародні транспортні коридори, які об'єднують Європу та Центральну та Східну Азію. Крім того вона „комфортно” (приблизно по середині) розташована між містами в яких пройде основна частина чемпіонату Європи по футболу у 2012 році (Варшава, Краків, Київ, Львів, Донецьк). А тому знання та пропаганда сфери дозвілля нашої області, є важливим чинником її розвитку, особливо в умовах економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одними з перших сферу активного дозвілля розпочали вивчати соціологи. Географи ж в цій сфері вивчали лише окремі аспекти дозвілля. На нашу думку слід більше уваги звернути увагу на географію культури та рекреаційну географію. Цими напрямками соціально-географічних досліджень займалися та займаються: географією культури (В. Кубійович, О. Шаблій, Л. Шевчук, У. Садова, В. Куценко); рекреаційна географія (С. Кузик, О. Бейдик, М. Мальська) [1, 5]. Вони як правило вивчають ці проблеми в загальних рисах на рівні держави. Їхні учні та послідовники розпочали вивчення складових частин сфери дозвілля на рівні регіонів порівняно недавно – 10-15 років тому. Не є виключенням із цього правила і дослідження галузей дозвілля у Вінницькій області. Окремі її аспекти досліджували викладачі кафедри фізичної

географії Вінницького педагогічного університету – А. В. Гудзевич, Ю. В. Яцентюк, О. М. Гусак та інші. Але найповнішим, на сьогоднішній день, є дослідження викладача кафедри економічної і соціальної географії цього ж університету Г. В. Чернової „Територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області”. На цю тему нею було захищено кандидатську дисертацію у 2007 році [7]. Крім того окремі аспекти сфери дозвілля досліджувались під час написання студентами дипломних робіт. Але цілісного дослідження сфери дозвілля, особливо для потреб, в першу чергу транзитних пасажирів ще практично не було. Ми, цією публікацією спробуємо заповнити цю прогалину.

Постановка завдання та мета статті. Дати комплексну характеристику усіх складових частин сфери дозвілля Вінниччини, спрогнозувати перспективи та проблеми її розвитку в найближчі роки, визначити її вплив на розвиток економіки регіону.

Мета статті – пропаганда складових частин сфери дозвілля та привернення уваги усіх гілок влади до перспектив розвитку цієї складової частини туристичного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Функціонально – компонентну структуру дозвілевої індустрії Вінницької області складають 10996 закладів, з яких 6848 заклади творчого дозвілля, 102 – рекреаційно-туристичного, 1064 – спортивного, 2589 закладів культурного дозвілля, 396 – розважального [6]

В результаті нашого та інших досліджень було виявлено, що заклади дозвілля нерівномірно розташовані по території області. Проаналізувавши географію їх розташування та територіальну концентрацію, Чернова Г.В. та ряд інших дослідників дійшли до висновку, що на території Вінницької області формується 7 районів дозвілевої галузі: Північний, Західний, Центральний, Північно-Східний, Південно-Західний, Південний, Південно-Східний[7, ст. 14-19] .

Виходячи з головної мети нашого дослідження – надання максимальної інформації для транзитних пасажирів зупинимось на характеристиці районів по території яких проходять автомобільні магістралі міждержавного значення і які активно, навіть тепер, під час економічної кризи, використовуються для сполучення: Варшава--Вінниця-Донецьк-Ростов-на-Дону та Чоп-Львів-Вінниця-Київ. Ці траси проходить по території 3 районів: Північного, Центрального та Південно-Східного.

Першим гостей які приїдуть із заходу зустрічає *Північний район дозвілля*. До його складу входять Хмільницький, Літинський, Калинівський, Козятинський і Погребищенський адміністративні райони. В цьому районі виділяються 3 центри дозвілля – Хмільник, Калинівка та Козятин. Тут зосереджена найбільша в області частка закладів культури – 21 %, значно

менша частка закладів ресторанного господарства – 12 % та найменша частка готелів – 3,6 %.

Разом з тим на території цього району розташований курорт міжнародного значення „Хмільник”, де сконцентровано 85,5 % закладів санаторно-курортного лікування області, які одночасно можуть прийняти більше 600 відпочивальників. При правильно поставленій рекламі цей курорт може бути максимально завантажений, ще до початку чемпіонату і навіть під час його проведення. Адже він знаходиться всього за 25 км від вище названих автомобільних магістралей. Крім того санаторії можна використати як готелі (рівень сервісу тут досить високий) для вболівальників середнього статку, адже курорт розташований всього за 230 км від столиці Києва. Економічно вигідніше буде проживати в Хмільнику з його низькими цінами, ніж в дорогих київських готелях [6].

Значні перспективи в світлі проведення європейського чемпіонату по футболу може мати і місто Козятин. Уже навіть тепер, до столиці з цього міста можна дістатися всього за 1 год. 30 хв. (що значно швидше ніж з багатьох спальних районів столиці до його центру) за допомогою швидкісних та комфортних електропоїздів.

Крім того в лісах біля Уладівки (за 20 км від Хмільника або Калинівки) проживає найбільше у Європі стадо зубрів тварин занесених до Міжнародної Червоної книги). Єгері навіть зараз з задоволенням нададуть можливість певний час поспостерігати за цими велетнями лісу. А під час проведення чемпіонату такі спостереження можуть дати значні надходження до місцевого бюджету.

Центральний район, до складу якого входять Вінницький, Тиврівський, Немирівський, Тульчинський та Липовецький адміністративні райони, характеризується значною концентрацією закладів дозвілля. Саме тут розташований єдиний вузол дозвілля – м. Вінниця, а також один із найпотужніших центрів – Немирів. В цьому районі знаходиться 67,8 % місць закладі готельного господарства і 34,2 % місць в закладах харчування від обласного показника. На цій території розміщено 978 пам’яток історії та культури, 65 природоохоронних об’єктів, 442 заклади культурного дозвілля[6].

Район в достатній мірі забезпечений готелями. Основна їх частина зосереджена в обласному центрі – місті Вінниці. Переважна більшість з них являють собою невеликі, але затишні (сімейні) готелі. Зараз відбувається удосконалення їх інфраструктури та підвищення рівня комфортності.

Центральний район володіє також і всіма іншими складовими частинами для повноцінного відпочинку туристів. Саме в цьому районі зосереджені найновіші кінотеатри та Інтернет-клуби. Для бажаючих

поспілкуватись з природою – центральний парк культури і відпочинку імені М. Горького та „Дружба” у Вінниці, парки санаторіїв „Авангард” у місті Немирів та „Сокілець” у селі Сокілець Тульчинського району.

Район багатий на різноманітні пам'ятки історії та культури. На північно-західній околиці Вінниці (с. Пирогово) розташований національний музей-садиба М. І. Пирогова. У центрі міста розташований літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського, який було відкрито 8.11.1927 р. у будинку, де народився письменник.

Місто Тульчин розташоване за 38 км від автодороги Львів-Донецьк. З цим містом пов'язані імена багатьох видатних людей, в ньому розміщена велика кількість архітектурних пам'яток. При в'їзді в місто вас зустріне один з найкращих палаців нашої держави – палац Потоцького

З 1769 по 1797 р. в Тульчині перебував великий російський полководець О. В. Суворов. В 1954 р. йому відкрито пам'ятник. На початку ХХ ст. в Тульчині жив і працював визначний український композитор М. Д. Леонтович. Зберігся будинок, де жив композитор. У 1977 році в цьому будинку відкрито музей.

В районі заслуговує на увагу невелике село Тиманівка. Саме тут фельдмаршал О. Суворов написав свою знамениту книгу „Наука перемагати”. В селі діють музеї О. Суворова, художній ім. Т. Шевченка, історії села.

Потужним рекреаційним центром району є місто Немирів. Крім санаторію „Авангард”, який розміщений на території палацу графині Грохольської та парку міста має цілий ряд пам'яток місцевого значення. В місті добре розвинена система громадського харчування. На околиці міста Немирів, по дорозі на Умань, поблизу села Озеро до наших днів збереглися залишки скіфського городища „Немирів”, яке є одним з найбільших по площі серед правобережних скіфських поселень. Крім того на його території зростає 10 видів червонокнижних рослин.

Якщо ж вам не до вподоби гамір провінційного міста Немирів, то за 20 км від Вінниці знаходиться невелике селище Вороновиця. Саме поблизу цього селища випробовував свій перший літак Можайський. А тому радимо відвідати його музей, що знаходиться в селищі. Крім того на території поселення та в його околицях нараховується понад 20 кафе та магазинів, те можна посмакувати стравами національної кухні.

Для тих хто бажає якоїсь етнічної родзинки, варто відвідати село Воробіївка, що знаходиться в 25 км від Немирова по дорозі на Могилів-Подільський. Саме тут в останні роки проводяться „Подільські Шешори”, або його нова назва „Арт-поле”. На околиці села знаходяться широко відомі серед любителів сплавів на байдарках та катамаранах Воробіївські та

Сокілецькі пороги.

Центральний район характеризується найкращою транспортною доступністю. Він має зручне автомобільне та залізничне сполучення зі всіма районами та іншими областями України.

В найближчій перспективі необхідно збільшити мережу автокемпінгів та мотелів та підвищити рівень сервісу в них. Потребують реконструкції і більшість закладів громадського харчування, в першу чергу в містах та селищах.

Південно-Східний район складається з: Гайсинського, Теплицького, та Бершадського адміністративних районів. Його площа – 3,2 тис. км². Район має 2 готелі, в яких 67 номерів, що мають 115 ліжко-місць. Незначна кількість готелів та місць в них пояснюється середнім положенням району між Вінницею та Уманю, які є більш привабливими з точки зору туристів. Значні перспективи для розвитку має місто Гайсин, яке в найближчому майбутньому має перетворитися на потужний вузол відпочинку та рекреації[6].

На території району зосереджено 35 природоохоронних об'єкти, 431 пам'ятка історії та культури, 344 заклади культурного дозвілля.

Район відносно бідний на визначні пам'ятки, які б масово притягували туристів. Серед визначних слід відмітити село Рахнівку Гайсинського району, де народився великий український поет та правозахисник Василь Стус. Нещодавно тут було встановлено йому пам'ятник, а в школі діє його музей. В селі Марківка діє народний музей композитора М. Леонтовича та знаходиться його могила. Цікаво буде відвідати і музей гончарного мистецтва (музей-садиба братів Герасименків) в селі Новоселівка (бубнівська кераміка).

Район має розгалужену мережу автомобільних та залізничних шляхів. При проведенні певних заходів у районі доцільно розвивати оздоровчо-рекреаційне, спортивне дозвілля та сільський туризм.

Таким чином, Вінницька область, завдяки своєму стратегічному транспортному положенню, може і повинна зайняти одне з провідних місць по обслуговування транзитних пасажирів, як на сучасному етапі розвитку так і під час проведення футбольного чемпіонату „Євро-2012”. Для цього область має достатню кількість закладів громадського харчування, пам'яток культури та історії, інших закладів культурного відпочинку, але відносно малу кількість готелів та інших закладів розміщення туристів. Тому в перспективі саме тут відбуватимуться найбільші зміни.

Література

1. **Бейдик О. О.** Рекреаційно-туристські ресурси України /

О. О. Бейдик. – К.: Київський університет, 2001. – 395 с. 2. **Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В.** Дозвіллезнавство. Навчальний посібник / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с. 3. **Пістун М. О.** Основи теорії суспільної географії / М. О. Пістун. - К.: Лібра, 1996. 4. **Піщун С. Г.** Особливості дозвільної сфери у сучасному суспільстві // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. - 2005. - Випуск 2., спец. - С. 341-346. 5. Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля: Науковий збірник. – Кам'янець-Подільський, 1992. – 251 с. 6. Статистичний щорічник Вінниччини за 2007 рік. – В., 2008. – 652 с. 7. **Чернова Г. В.** Територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області // Автореф. дис. канд. геогр. наук., К.: - 2007. – 23 с.

Кирилюк Л. М. Особливості туристичної інфраструктури Вінницької області в рамках підготовки до ЄВРО-2012.

У статті охарактеризовано сучасний рівень розвитку сфери дозвілля Вінницької області. Регіональні її особливості показано через комплексну характеристику районів дозвілля, що формуються на території області – Північний, Західний, Центральний, Північно-Східний, Південно-Західний, Південний, Південно-Східний. Спрогнозовано зміни, які будуть відбуватися в світлі проведення „Євро-2012”

Ключові слова: сфера дозвілля, райони дозвілля.

Кирилюк Л. М. Особенности туристической инфраструктуры Винницкой области в рамках подготовки к ЕВРО-2012.

В статье охарактеризован современный уровень развития сферы досуга Винницкой области. Региональные ее особенности показаны через комплексную характеристику районов досуга, которые формируются на территории области – Северный, Западный, Центральный, Северо-восточный, Юго-западный, Южный, Юго-восточный. Спрогнозированы изменения, которые будут происходить в свете проведения „Евро-2012”

Ключевые слова: сфера досуга, районы досуга.

Kyrylyuk L. M. Features of tourism infrastructure Vinnytsia region inpreparation for EURO-2012.

The modern level of development of sphere of leisure of the Winnitca area is described in the article. Its regional features are rotined through complex description of districts of leisure, which are formed on territory of area, – North, Western, Central, North-eastern, South-west, Sonth, South-east. Changes which will take a place in the light of leadthrough of „Euro-2012” спрогнозованы

Key words: sphere of leisure, districts of leisure.

Клок Н.В.

АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ УРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ'Я

Сьогодні сільськогосподарське виробництво в Україні залишається переважно головним видом господарської діяльності на селі, від якої очікують основної частини грошових надходжень для фінансово-матеріального забезпечення сільської родини. Проте сучасна економічна ситуація поставила саме сільськогосподарську галузь виробництва у край економічно невідгідне становище, чим значно зменшила її значення як засобу вирішення фінансових проблем села. Така ситуація змушує сільське населення замаслюватись над пошуком нових, альтернативних джерел надходження чи заробляння грошей. Такою альтернативою виступає сільський туризм.

Оскільки сільський туризм представляє собою інтегровану форму сільськогосподарської і туристичної діяльності, то доцільно розглядати регіональні умови впливу як на сільське господарство, так і на туризм. Для об'єкту дослідження візьмемо Українське Придунав'я, яке включає п'ять адміністративних районів – Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський і Татарбунарський.

Проблематикою розвитку сільських територій за рахунок розвитку туризму на селі займається низка вітчизняних вчених: Г.Черевко, В.Липчук, Ю.Васильєв, Ю.Губені, М.Рутинський, Ю.Зінько та інші. Але недостатньо дослідженим залишається питання впливу регіональних умов на розвиток сільського туризму.

Для Українського Придунав'я властиві специфічні особливості ведення сільського господарства. До них належать: 1) географічне розташування; 2) природно-кліматичні умови; 3) демографічні особливості, пов'язані з більшою часткою сільського населення та його міграцією; 4) рекреаційний характер регіону; 5) недостатній розвиток соціальної інфраструктури, особливо в сільській місцевості. Ці ж особливості визначають і специфіку туристичної діяльності.

Основною особливістю Українського Придунав'я є його економічне становище та географічне сусідство з Європейським Союзом. Це позитивно і негативно впливає як на сільське господарство, так і на розвиток сільського туризму. Позитивний вплив полягає в наступному:

- залучення прогресивного досвіду і тенденцій розвитку сільського господарства і сільського туризму;
- залучення іноземних інвестицій, зокрема в рамках програм Євросоюзу щодо розвитку прикордонного й транскордонного співробітництва;
- кращі доступи до міжнародних ринків, зокрема щодо залучення іноземних туристів.

Негативний вплив прикордонного розміщення проявляється у:

- посиленні конкуренції як на ринку сільськогосподарської продукції, так і туристичних послуг з боку зовнішніх суб'єктів;
- зменшення попиту на вітчизняні продовольчі товари та послуги сільського туризму з огляду на їх низьку якість і конкурентоспроможність.

До основних особливостей соціально-економічного характеру досліджуваного регіону треба зарахувати наступні показники:

Таблиця 1.

**Соціально-економічні особливості досліджує мого регіону
(1 січня 2010 року)**

Показники	Одеська область	Болградський	Ізмайльський	Кілійський	Ренійський	Татарбунарський
Кількість сільських пунктів	1127	21	22	18	7	34
Сільське населення, тис. осіб	795,9	54,0	47,4	24,6	18,4	28,4
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства, грн.	927	747	840	1030	718	991
Кількість зареєстрованих безробітних, осіб.	17474	1591	1344	620	367	395
Міграційний приріст (скорочення) населення, осіб	5719	84	-132	-130	57	33

Розраховано на основі даних [1].

Дані таблиці свідчать, що основною проблемою в регіоні є забезпечення повної зайнятості населення й зниження рівня офіційного і

неофіційного безробіття. Частково ця проблема вирішується за рахунок міграції населення, яка тут є високою і набула катастрофічних соціальних наслідків. Цілком впевнено можна зазначити, що проблема зайнятості частково може бути вирішена за рахунок прикладання сил у сфері послуг, зокрема сільського туризму.

Особливість ведення сільського тризму значною мірою залежить від особливостей сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 2.

Питома вага господарств населення у виробництві основних видів сільськогосподарської продукції, 2009 р., %

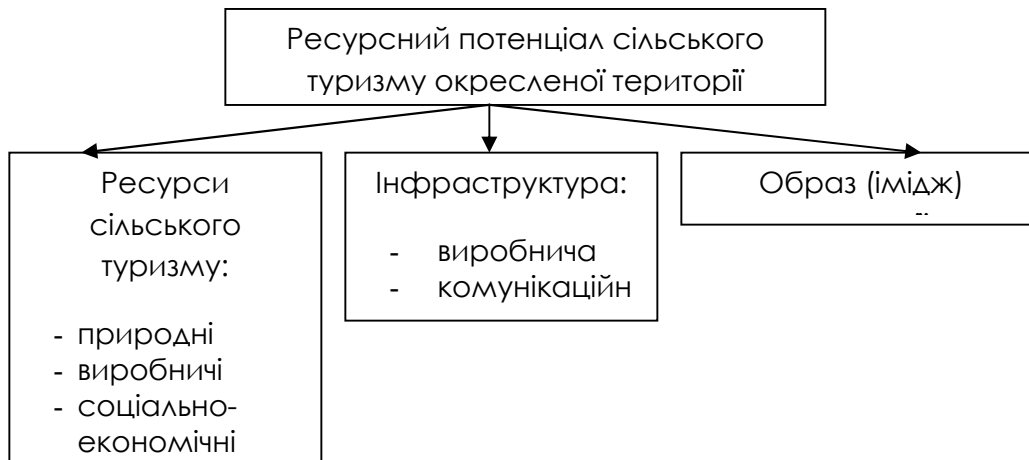
Продукція	Україна	Адміністративні райони				
		Болградський	Ізмаїльський	Кілієський	Ренієський	Татарбунарський
Зернові і зернобобові культури	25,0	29,3	20,2	27,3	24,9	9,2 ³
Соняшник	21,9	22,3	17,8	30,1	26,4	5,3 ³
Картопля	98,6	100,0	99,3	94,7	100,0	00,0 ¹
Овочі	87,9	98,8	96,6	96,3	97,5	5,8 ⁶
Плоди та ягоди	87,8	93,7	93,5	94,6	100,0	7,2 ⁹
М'ясо усіх видів	57,3	92,2	72,5	69,8	84,8	5,4 ⁹
Молоко	81,5	77,4	81,6	93,3	86,2	7,9 ⁹
Яйця	46,4	92,5	100,0	98,2	100,0	00,0 ¹

Розраховано на основі даних [1].

Як видно з результатів розрахунків (табл. 2.), з усіх основних видів сільськогосподарської продукції у господарствах населення Українського Придунав'я виробляється набагато більша її частка, ніж в середньому в Україні. Таким чином, у досліджуваному регіоні є кращі умови для продовольчого самозабезпечення домогосподарств і, відповідно, забезпечення інших осіб, які тут перебувають на відпочинку.

Достатньо характерною особливістю регіону є його історичні традиції, ментальність місцевих жителів. Саме це й приватновласницькі настрої дозволили зберегти велику духовну і культурну національну спадщину на селі. Підтвердженням є те, що тут проживає понад сорока національностей які багаті культурними традиціями. Однак соціальний розвиток значно нижчий порівняно із загальнонаціональним рівнем, що свідчить про певну дискримінацію даної частини держави з боку провідників державно-розподільчої системи влади. Етнографічна своєрідність краю, де ще збереглась висока культура господарювання, традиції і навички народу, близькість розвинутих цивілізованих країн Західної Європи створюють передумови для швидкої адаптації місцевого сільського населення до нових економічних умов, зокрема до розвитку нових видів підприємництва на селі.

Основою сільського туризму вважається рекреаційний потенціал відповідної території, тобто сукупність природних, етнокультурних, розселенських та суспільно-демографічних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку сільського зеленого туризму. Таким чином потенціал сільського туризму формується з ресурсів сільської території, інфраструктури та образу території (рис.1).

Рис.1. Ресурсний потенціал сільського туризму окресленої території

Агрорекреаційні ресурси - це «об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які можна використовувати з метою відпочинку, оздоровлення і туризму у сільській місцевості кількісно обмеженого контингенту людей у фіксований час з допомогою наявних

матеріальних можливостей» [2]. Ресурсний потенціал сільського туризму, на наш погляд, формують: природні, виробничі, соціально-економічні, історико-етнокультурні та інформаційні ресурси.

Природні ресурси – це «навколишнє середовище з мережею сільських поселень, наявними природними об'єктами (річки, ставки, ліси та ін.), що володіють рекреаційними властивостями, та ареалами мало змінених людиною природних екосистем [3].

Історико-етнокультурні ресурси складають пам'ятки історії, матеріальної та духовної етнокультури й сакральної архітектури.

Виробничі ресурси агротуристичного потенціалу території формують наявні об'єкти щодо розміщення гостей й виробництва необхідної кількості продовольства для задоволення їх харчових потреб. Цю групу ресурсів утворюють житловий фонд селянського господарства, його земельні, трудові та матеріальні ресурси.

Соціально-економічні агорекреаційні ресурси - це «історично сформована система сільського розселення, типи і розміри поселень, традиції народної забудови, традиції аграрної культури місцевого населення, соціальний клімат на селі, ставлення автохтонів до приїжджих тощо»[3].

Інформаційні ресурси сільського туризму охоплюють внутрішню (на території і для жителів даної території) та зовнішню (для клієнтів - туристів) інформацію про сільську місцевість, її рекреаційно-відпочинкову, історичну та культурну привабливість. Саме цим визначається ступінь та ефективність комунікації в сільській місцевості.

Кожна з груп ресурсів сільського туризму безпосередньо чи опосередковано впливає на формування інфраструктури та імідж території (рис.1).

Агорекреаційну інфраструктуру складає сукупність об'єктів, які сприяють відпочинку на селі. З погляду особливостей агротуристичного продукту доцільно виділяти інфраструктуру виробничу, що сприяє виробництву цього продукту, та комунікаційну. Детальний поділ об'єктів щодо належності до окремих видів інфраструктури ускладнений, оскільки діяльність практично всіх об'єктів скерована на формування або створення додаткової вартості агротуристичного продукту.

Образ території - це сформований у суспільстві або окремих його групах імідж про данні території щодо наявності ресурсно-інфраструктурного потенціалу й рівня обслуговування туристів.

Туристично-рекреаційні ресурси України достатньо багаті. Для одержання систематизованих даних щодо можливостей розвитку агротуристичних господарств та формування ринку послуг сільського туризму в Українському Придунав'ї проведено ґрунтований SWOT-аналіз

наявного потенціалу внаслідок якого встановлено основні сильні і слабкі сторони регіонів стосовно можливостей розвитку сільського туризму, а також можливі шанси покращання ситуації та можливі загрози їх реалізації, що дає змогу комплексно оцінити реальну ситуацію з передумовами для розвитку сільського туризму в досліджуваному регіоні (табл. 3).

До групи слабких сторін регіону, як і цілої держави, щодо можливостей розвитку сільського туризму слід зарахувати надзвичайно нестійку політичну ситуацію, що відповідно дестабілізує економіку, що, наприклад, значною мірою стримує процес збільшення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку, в тому числі в розвиток сільського туризму.

Таким чином, щодо матеріально-технічної і ресурсної бази в областях досліджуваного регіону України сьогодні сформовані необхідні передумови, які можуть сприяти розвитку цього виду діяльності як форми нетрадиційної зайнятості сільського населення у вигляді його самозайнятості і як напряму диверсифікації підприємницької діяльності на селі в контексті зрівноваженого розвитку сільських регіонів та підвищення багатофункціональності села.

Таблиця 3.

**SWOT-аналіз потенціалу розвитку сільського туризму
Українського Придунав'я**

Міцні сторони	Слабкі сторони
<p align="center">Природне середовище:</p> <ul style="list-style-type: none"> - своєрідність та привабливість природи; - сприятливий ландшафт (рівнини, ріки, озера); - наявність умов для риболовлі, мисливства, кінної їзди, тощо; - сприятливий (помірний) клімат; - запаси чистої якісної води; - чисте повітря, розмаїта флора і фауна. <p align="center">Соціальний розвиток:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення доходів сільського населення внаслідок 	<ul style="list-style-type: none"> - мала популярність територій; - нерозвинена нічліжна і сервісна база; - низька активність у сфері охорони навколишнього середовища; - низький рівень використання навколишнього природного середовища для відпочинку. - високий рівень безробіття; - нерозвиненість соціальної інфраструктури;

<p>згорання сільськогосподарського виробництва;</p> <ul style="list-style-type: none"> - прикордонне розміщення; - наявність значних людських ресурсів; - наявність не використовованого житлового фонду; - гостинність, привітність і освіченість місцевого сільського населення. <p>Економіка:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення доходів сільського населення внаслідок згорання сільськогосподарського виробництва; - наявність на селі не використовуваних трудових і матеріальних ресурсів; - відсутність крупних промислових виробництв. <p>Культурно-історичні цінності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - надбання культури та історична спадщина; - зальний рівень культури на селі і в сільських родинах; - історико-архітектурні об'єкти та музеї. 	<ul style="list-style-type: none"> - брак лікарень, аптек, спортивних об'єктів і споруд; - нестача досвіду у здійсненні сільським туризмом. - відсутність системи підготовки кадрів для сільського туризму; - нерозвиненість місцевої інфраструктури; - відсутність інвестицій у виробничу сферу; - відсутність інформаційно-маркетингової служби; - нерозвиненість ринку агротуристичних послуг; - відсутність підтримки держави, банків та органів місцевої влади. - поганий стан об'єктів культурної та історичної спадщини.
<p>Шанси</p>	<p>Загрози</p>
<ul style="list-style-type: none"> - потенціал для розвитку сільського господарства; - можливості для розвитку торгівлі, сервісу; - можливості для розвитку виробничої і соціальної 	<ul style="list-style-type: none"> - погіршення екологічної ситуації в агротуристично потенційних регіонах; - впровадження високих ставок оподаткування доходів від діяльності сільського

інфраструктури; - можливість підтримки держави; - перспектива впровадження ринку землі; - активізація іноземних туристів та інвесторів; - створення агротуристичних громадських організацій, асоціацій. - підвищення рівня маркетингу; - підвищення рівня комп'ютеризації.	туризму; - погіршення умов для ведення сільськогосподарського виробництва; - браку коштів у селян для ведення агротуристичної діяльності; - загострення конкуренції.
---	--

Література

1. Міста та райони Одеської області за 2009 рік: Статистичний збірник. За редакцією **Т.В.Копилової** – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2010. – 320с. 2. **Рутинський М.Й., Зінько Ю.В.** Сільський туризм. Навчальний посібник / М.Й. Рутинський, Ю.В.Зінько. – К.: Знання, 2006.- 271с. 3. Менеджмент сільського туризму: Методичний посібник, випуск 5– Одеса: Центр розвитку та правової підтримки села, 2009. – 56с.

Клок Н.В. Аналіз ресурсного потенціалу розвитку сільського туризму Українського Придуна'я.

Розглянуто сільський туризм як альтернативне джерело надходження грошей в сільські місцевості Українського Придунав'я. Проаналізовано складові ресурсного потенціалу сільського туризму. Зроблен SWOT-аналіз потенціалу розвитку, що дає змогу комплексно оцінити реальну ситуацію з передумовами для розвитку сільського туризму в досліджуваному регіоні.

Ключові слова: сільський туризм, ресурсний потенціал, особливості Українського Придунав'я, перспективи розвитку.

Клок Н.В. Анализ ресурсного потенциала развития сельского туризма Украинского Придунаья.

Рассмотрен сельский туризм как альтернативный источник поступления денег в сельские местности Украинского Придунавья. Проанализированы составляющие ресурсного потенциала сельского туризма. Сделан SWOT-анализ потенциала развития, что дает возможность

комплексно оцінить реальну ситуацію с передумовками для розвитку сільського туризму в досліджуемому регіоні.

Ключевые слова: сільський туризм, ресурсний потенціал, особливості Українського Придніпров'я, перспективи розвитку.

Klok N. V. The analysis of the resource potential of the development of rural tourism on the Ukrainian Pre – Danube territory.

Rural tourism considered as an alternative source of income in rural areas on the Ukrainian Danube territory. Components of the resource potential of rural tourism were analyzed in this article. The SWOT analysis of the development potential of rural tourism was done. It gave an opportunity to estimate the real situation. The pre-conditions of the development of rural tourism are revealed in this article.

Key words: rural tourism, resource potential, Ukrainian Pre-Danube peculiarities, prospect for development.

УДК 338.484

Кратінов Р.О.

МОДЕЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ТУРИЗМУ З ЕКОНОМІКОЮ РЕГІОНУ

Туризм як форма рекреації перетворився в потужну, одну з найбільш сталих складових світової економіки, яка за останні десятиріччя має стабільні темпи зростання і вважається одним з найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку. Невід'ємною рисою сучасного рекреаційно-туристичного комплексу (РТК) є високий рівень функціонування соціальної сфери, сфери послуг, транспорту, зв'язку, що сприяє перетворенню його на прибуткову галузь економіки як окремого регіону, так і держави в цілому.

Проблемам економіки туризму та його значенню у соціально-економічному розвитку територій присвячено чимало наукових робіт [1;2].

Узагальнення цих робіт та рекомендації світових туристичних організацій складають основи методичних підходів до визначення і конкретизації ролі сучасного туризму в суспільстві. Але більшість наукових робіт присвячена дослідженню ролі туризму на національному рівні та міжнародним порівнянням і все більше відчувається недостатність наукових

узагальнень стосовно ролі тризму в соціально-економічному розвитку окремих регіонів держави.

Мета статті – відтворити модель взаємодії туризму з економікою регіону та ринками туристичних послуг.

Туризм – явище поліфункціональне, і має багатогранний вплив на різні сфери життєдіяльності суспільства, який проявляється на міжнародному, національному та регіональному рівнях. Реалізація туристичного бізнесу як сфери господарської діяльності в умовах окремого регіону породжує впливи економічного, соціального і гуманітарного характеру, відповідно до основних функцій туризму.

При визначенні впливу туризму на економіку регіону, як і на економіку країни в цілому, розрізняють прямий вплив і опосередкований.

Прямий вплив – це результат витрат туристів на купівлю туристичних послуг, товарів туристського та іншого призначення під час переїзду та під час перебування в місті призначення. Згідно рекомендаціям ВТО до туристських витрат відносять: пакет послуг на відпочинок або комплексний тур; розміщення; транспорт; харчування та напої; рекреаційні, культурні та спортивні заходи; витрати при оформленні на послуги відвідуванні магазинів; інші – страхування подорожі, витрати на обмін валюти, митне оформлення, послуги зв'язку та т. і.

Кошти, отримані від туристів ідуть не тільки на виплату заробітної плати обслуговуючих підприємств, компенсацію витрат на утримання підприємств та їхній прибуток, який може витратитися на розвиток цих підприємств, або інвестуватися в інший регіональний бізнес. Витрати туристів підвищують дохід регіону, забезпечують поповнення регіонального та місцевих бюджетів за рахунок податків, зборів до пенсійного фонду, фонду зайнятості, фонду соціального страхування та інших виплат, передбачених законодавством, які здійснюються підприємствами туристичної індустрії.

Функціонування підприємств туристичної галузі опосередковано зумовлює виробництво товарів та послуг в інших сферах економіки, пов'язаних із задоволенням споживчих потреб туристів. Тобто, мова йде про непрямий вплив туризму на економіку регіону, дія якого раніше за інші галузі економіки, позначається у розвитку транспорту, зв'язку, фінансової та інформаційної сфер.

Доходи і розвиток окремих підприємств та, навіть, цілих галузей значною мірою залежать безпосередньо від туристичної діяльності. За розрахунками спеціалістів Туристичної адміністрації України питома вага доходів від обслуговування туристів складає у загальному обсязі доходів, %: туристсько-екскурсійні послуги - 100; санаторно-курортні та оздоровчі - 90;

пасажирські перевезення на транспорті - 80-90; послуги сувенірної промисловості - 80-90; готельних підприємств - 60-70; послуги з видачі віз та консульських дій - 60-70; послуги фотокінолабораторій - 40-50; виробництво товарів спортивного і туристського призначення - 30-40; телефонний зв'язок (міжнародний та міжміський) - 30-40; послуги підприємств громадського харчування - 30-40; пунктів прокату - 30-40; закладів культури, фізичної культури і спорту - 30-40 [3].

Таким чином, від функціонування ринку туристичних послуг безпосередньо залежить життєдіяльність окремих галузей господарства, великої кількості підприємств, відрахування яких також надходять до державного та місцевих бюджетів, пенсійного та інших соціальних фондів.

Непрямий (опосередкований) вплив туризму на економіку регіону обумовлюється відомим ефектом мультиплікатора, який проявляється в міру просування грошових потоків в туристській сфері регіону. Підприємства, які безпосередньо отримують кошти за послуги від туристів, для забезпечення виробництва цих послуг мають потребу в придбанні товарів та послуг у підприємств інших секторів в регіоні, або за його межами, користуються послугами банків, комунальних служб, проводять закупки продовольчих товарів, устаткування, меблів і т.і. Таким чином туристські витрати породжують ланцюг: витрати-прибуток-витрати-прибуток і т. д. Чим більше доля доходів від туристів, що обслуговуються в регіоні, тим більше ефект мультиплікатора.

За оцінкою швейцарських вчених, мультиплікатор доходу від виробництва туристичних послуг суттєво диференціюється в залежності від країни або регіону і складає від 1,2 до 4,0 [1]

В роботі [2], зазначається, що туризм виступає як механізм перерозподілу національного доходу на користь країн, що спеціалізуються на туризмі. Як свідчать дослідження, здатність туризму до перерозподілу грошових потоків проявляється і на регіональному рівні. На рис.1 надається спрощена модель взаємодії туризму з економікою регіону і ринками туристичних послуг. За цією схемою пропонується простежити наступне.

Досягнення певного соціально-економічного розвитку є основою формування відповідного рівня життя населення і попиту в туризмі. Цей попит є диференційованим, і в залежності від рівня доходів населення його можна поділити у першому наближенні на три сегменти: регіональний, національний і міжнародний, які зумовлюють відтік туристичних потоків до ринків інших регіонів, що складають національний ринок, і до ринків інших країн, що складають міжнародний ринок туристичних послуг. Регіон відповідно до своїх можливостей,

рівня соціально-економічного розвитку та, зокрема, розвитку туристично-рекреаційної сфери як галузі послуг, виробляє туристичний продукт (пропозицію). У разі його високої якості і наявності конкурентних переваг регіональний ринок може мати частку національного ринку і, міжнародного, які обумовляють приток туристів з інших регіонів і країн. Споживання туристичних послуг обумовлює надходження до регіонального бюджету та ефект мультиплікатору, що сприяє підтримці регіонального розвитку і поліпшенню соціально-економічних умов життя населення. На схемі це показано ланцюгом зворотного зв'язку. В подальшому в умовах економічної стабільності формується новий цикл: підвищення попиту – стимулювання і розвиток пропозиції – збільшення надходжень.

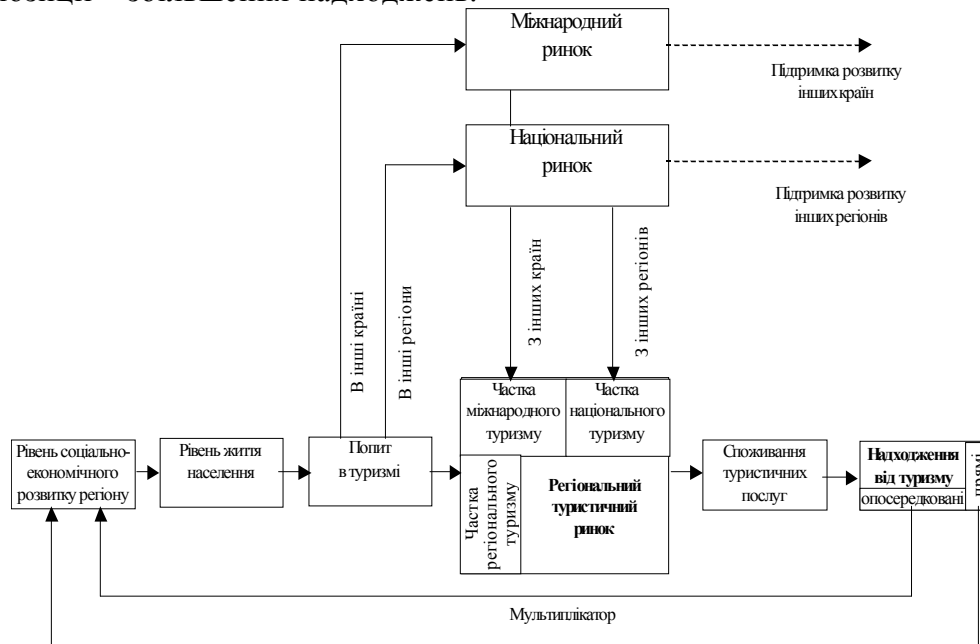

Рис. 1. Модель взаємодії туризму з економікою регіону і ринками туристичних послуг.

Внесок галузі туризму в економічний розвиток регіону буде тим більший, чим більші туристичні потоки зможе обслуговувати регіональний ринок, оскільки пропорційно цим потокам збільшуються загальна сума витрат туристів на різноманітні туристичні і інші послуги, тим більша грошова маса "осідає" в регіоні. Причому цей процес відбувається і з коштами, які завезли і витратили туристи з інших регіонів та інших країн. Тобто, в даному випадку кошти працюють на регіон, в якому вони витрачаються. З цих же причин відтік туристів в інші регіони і країни сприяє економічному зростанню відповідних територій - створенню

додаткових робочих місць, наповненню бюджетів цих територій, розвитку інфраструктури, підвищенню рівня і якості життя.

З позицій регіону відтік туристів і, таким чином, відтік грошових потоків – явище негативне і його можна зменшити в ринковому середовищі лише на конкурентній основі, поліпшуючи рівень та якість туристичних послуг.

Запропонована модель наочно демонструє перерозподіл надходжень від туризму в залежності від конкурентоспроможності пропозиції на ринках туристичних послуг.

Література

1. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма: Учеб. пособие.– М.: Финансы и статистика, 2002. – 176 с. **2. Квартальнов В.А.,** Зорин И.В. Экономика туризма. М.: Финансы и статистика. – 2001. **3. Держтурадміністрація** України, Держкомстат України. Наказ «Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності» // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.rada.gov.ua

Кратінов Р.О. Модель взаємодії туризму з економікою регіону.

В статті запропоновано модель взаємодії туризму з ринками рекреаційно-туристичних послуг.

Ключові слова: рекреаційно-туристичний комплекс, ринок, регіон.

Кратинов Р.А. Модель взаимодействия туризма с экономикой региона.

В статье предложена модель взаимодействия туризма с рынками рекреационно-туристических услуг.

Ключевые слова: рекреационно-туристический комплекс, рынок, регион.

Kratinov R.A. The model of co-operation of tourism with the economy of the region.

The model of co-operation of tourism with the markets of recreation-tourist services is offered in the article.

Key words: recreation-tourist complex, market, region.

Максимюк Н.В.

КАЧЕСТВО УСЛУГ – ОСНОВА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЪЕКТОВ РАЗМЕЩЕНИЯ АРК

Финансовый результат от обычной деятельности до налогообложения санаторно-курортного, гостиничного и туристического комплекса АРК сократился в 2009г. по сравнению с 2008г. на 51,9% и составил 83218 тыс. грн., а пансионаты, гостиницы и туристические агентства получили убыток от обычной деятельности до налогообложения (4895,3 тыс. грн, 1065,4 тыс. грн. и 34929,9 тыс. грн. соответственно) [1]. Основной причиной сложившейся кризисной ситуации является снижение числа количества обслуженных туристов за 9 месяцев 2009г. по сравнению с аналогичным показателем за 9 месяцев 2008г. (на 29,3%) за счет уменьшения иностранных туристов (на 30,1%) и продолжительности отдыха. Это обусловлено снижением показателя «качество отдыха» в 2009г. Сохранение данной тенденции может привести к банкротству предприятий индустрии туризма.

Теоретические и практические основы оценки качества услуг объектов размещения нашли отражение в исследованиях отечественных и зарубежных ученых. Среди которых можно выделить изучение качества туристических услуг как инструмента сохранения лояльности клиента Котлером Ф., Боуэном Дж., Мейкензом Дж. [3], построение моделей управления качеством услуг в туризме Апилата Е.В. [4], определение роли оценки качества в конкурентоспособности туристических предприятий Сидоренко И. О. [5], использование информационных технологий в управлении качеством услуг предприятий гостиничного хозяйства Босовской М.В. [6], выявление факторов качества санаторно-курортных услуг Артюховой И.В. [7].

Изучение опубликованных работ по вопросам качества услуг объектов размещения свидетельствует об отсутствии всестороннего рассмотрения проблемы качества услуг в туризме в Украине и наличия ряда нерешенных и дискуссионных вопросов относительно критериев его оценки. Актуальность этих вопросов, недостаточность теоретической разработки и решения проблем прикладного характера определили выбор темы исследования.

Целью исследования является разработка рекомендаций по повышению эффективности деятельности объектов размещения АРК за счет улучшения качества обслуживания.

Новизна данного исследования состоит в комплексном подходе при изучении качества услуг объектов размещения АРК как основы повышения эффективности деятельности объектов размещения АРК.

Для достижения поставленной цели планируется решить ряд задач: определить понятие «качество» для услуг объектов размещения, выявить критерии его оценки, выполнить сравнительный анализ критериев оценки качества услуг и разработать рекомендации по повышению эффективности деятельности объектов размещения АРК за счет улучшения качества обслуживания

«Качество – совокупность всех свойств и характеристик товара или услуги, которые влияют на их способность удовлетворять потребительские запросы» [3, с.45]. Общественная организация «Ассоциация курортов Крыма» выделяет четыре категории оценки качества отдыха в Крыму в целом: «отличное», «хорошее», «удовлетворительное», «неудовлетворительное». По данным маркетинговых исследований на «удовлетворительно» и «неудовлетворительно» качество отдыха оценили 5,03% отдыхающих в АРК в 2009г. (4,71% в 2008г.), также снизился показатель «отличной» оценки с 84,61% до 72,73% за аналогичный период [2]. Другим, «возможно, наилучшим показателем качества является показатель удержания постоянных потребителей» [3, с.86]. Этот показатель также снизился с 85% в 2006г. до 81,7% в 2009г. Однако такая общая система качества отдыха не позволяет потребителям сделать выбор конкретного объекта размещения.

Для оценки качества услуг объектов размещения в АРК единой системы показателей, рассчитанных для всех предприятий пока не существует. Одной из популярных систем оценки качества услуг в АРК является «потребительский рейтинг» общественной организации «Ассоциация курортов Крыма», который рассчитывается по 12 показателям (уровень сервиса, гостеприимство, оценка работы здравницы, оценка отдыха в целом, условия проживания, качество питания, лечение, досуг/развлечения, компетентность персонала, скорость обслуживания, спортивно-оздоровительные условия, пляж) с 2006 года на основе ежегодных специальных крупномасштабных маркетинговых исследований [2]. За основу взята 100-балльная шкала по каждому показателю, по результатам ежегодно выявляются лучшие объекты размещения в АРК. Разработанная мониторинговая система позволяет оценивать уровень и динамику качества услуг, предоставляемых объектами размещения АРК. Недостатком данной системы является сложность сопоставления потенциальными потребителями результатов исследования по АРК с

данными качества обслуживания объектов размещения Европы, Турции, Египта и т.д.

Решить данную проблему сможет адекватная современным экономическим условиям категоризация услуг объектов размещения. С 2004г. в Украине действует ГСТУ 4269:2003, в котором описан порядок присвоения категорий гостиницам и другим объектам, предоставляющим услуги по временному размещению людей по 134 критериям [7-8].

Гостиницам присваиваются пять категорий: «пять звезд», «четыре звезды», «три звезды», «две звезды» и «одна звезда». Другим объектам, предоставляющим услуги по временному размещению (проживанию), в том числе мотелям, пансионатам, домам отдыха, туристическим базам, кемпингам, категория присваивается по уровню обслуживания в них (первый, второй, третий, четвертый и соответственно пятый уровень). Свидетельство о присвоении категории выдается не более чем на три года или при наличии в гостинице системы управления качеством не более чем на пять лет [8].

Классификацию отелей и аналогичных средств размещения по категориям осуществляют согласно общей характеристике отеля, которую определяют комплексом требований к обустройству территории, внешним элементам, общественным помещениям, общему техническому оборудованию, номерному фонду, технической оснащенности номеров, оснащенности номеров мебелью и инвентарем, санитарному оборудованию номера, обустройству санитарных объектов общего пользования, помещениям для предоставления услуг питания, дополнительным помещениям для предоставления других услуг, услугам службы приема, швейцара, подъема багажа, уборки номера горничной и т.д., услугам питания, требования к персоналу и его подготовленности, а также общие требования относительно учета потребностей инвалидов [7].

Свидетельство о присвоении категории в соответствии с ГСТУ 4269:2003 в Украине на 07.02.2011г. уже получили 29 объектов размещения, среди них Отель «Левант», г. Ялта (свидетельство № 007 АР срок действия с 24.12.2010 по 24.12.2013), Гостиница «Спортивная», г. Симферополь (свидетельство № 013 АР срок действия с 24.12.2011 по 24.01.2014), гостиничный комплекс «Динамикс», пгт. Черноморское (свидетельство № 016 АР срок действия с 24.12.2011 по 24.01.2014), Отель «Апогей», Евпатория (свидетельство № 021 АР срок действия с 24.12.2011 по 24.01.2014).

Альтернативным вариантом оценки качества услуг объектов размещения является Система распределенной звёздности объектов размещения Крыма (СРЗКК), разработанная Крымской ассоциацией

туристических агентств (КАТА) и одобренная комиссией Верховной Рады АР Крым по туризму [9].

Фактически, гостиницам предлагают получить сертификат распределенной звёздности КАТА, который может стать альтернативой для владельцев гостиниц, которые не готовы пройти государственную сертификацию по ГОСТУ 4269: 2003.

Требования КАТА значительно меньше по составу и содержанию государственных норм. В ГОСТУ 4269:2003 134 пункта, а системе распределенной звёздности объектов размещения Крыма КАТА их около тридцати [9].

«Исходя из реалий сегодняшнего уровня комфорта и сервиса, существенного разнообразия и отличий крымских, во многом ещё бывших советских, объектов размещения и лечения от отелей, общественная методика СРЗКК в отличие от ГОСТУ 4269 отдельно определяет ориентировочную «звездность» по следующим шести параметрам: месторасположение; номера; питание; инфраструктура и сервис; оздоровление или лечение; озеленение» [9].

По результатам «опросов более 15 тысяч отдыхающих и 2 тысяч профессионалов курортов и туризма за период 1995-2010 гг. по пятибалльной шкале определены баллы курортов Крыма» [9]. Балл курорта вычисляется как средний балл мнения туристов по 20 наиболее существенным параметрам, влияющим на выбор курорта и 3 параметрам обобщенного влияния на привлекательность региона.

В качестве параметров региона выбраны общий уровень курорта, гостеприимство, забота властей, климат, расположение, транспорт и дороги, связь и Интернет, достопримечательности, история и культура, экскурсии, лечение и оздоровление, чистота курорта, чистота пляжа, чистота моря, сервис и развлечения, развлечения детям, безопасность вечером, тишина ночью, озеленение, общепит, ресторан.

Параметры обобщенного влияния на привлекательность региона включают «бренд курорта — известность (раскрученность) региона как признанного курорта как фактор привлечения внимания, Web-имидж — количество негативных отзывов о курорте как фактор влияния на выбор, дороговизна — сложившееся мнение как фактор влияния на все цены» [9].

С нашей точки зрения сертификат КАТА не является объективным, он может дискредитировать государственную систему сертификации, дезориентировать потребителей, что негативно отразится на имидже Крыма как курорта в целом.

Однако существующий ГОСТУ 4269:2003 также уже не отвечает современным требованиям туристов, поскольку не включает систему on-line

бронирования, наличие домашней страницы отеля, работы с жалобами клиентов и т.д.

В качестве образца для нового государственного стандарта рекомендуется использовать Единую систему стандартов для отелей Hotelstars Union, которую подписали гостиничные ассоциации Австрии, Венгрии, Германии и Чехии 14 декабря 2009 года в Праге [10]. Профессиональные союзы отельеров Нидерландов, Швеции и Швейцарии присоединились к договору. Австрия, Чехия, Германия и Швеция ввели общие критерии для классификации отелей с января 2010 года, Швейцария и Нидерланды – с 2011 года. В Венгрии проводится работа по полной гармонизации национальных критериев классификации.

Новая классификация работает на основе 270 единых критериев по шести блокам: здания/номера, мебель/оборудование, обслуживание, досуг, «маркетинг взаимоотношений», внутренние конференцзалы [10].

В частности, в число новых критериев входит веб-сайт гостиницы, система постоянного менеджмента жалоб, система управления качеством, on-line бронирование с помощью возможностей электронной системы резервирования, возможность для туристов оставить отзыв на сайте или на домашней странице.

Для каждой из пяти категорий необходимо иметь обязательную комбинацию базовых критериев и определенные факультативные критерии (см. рис.1.).

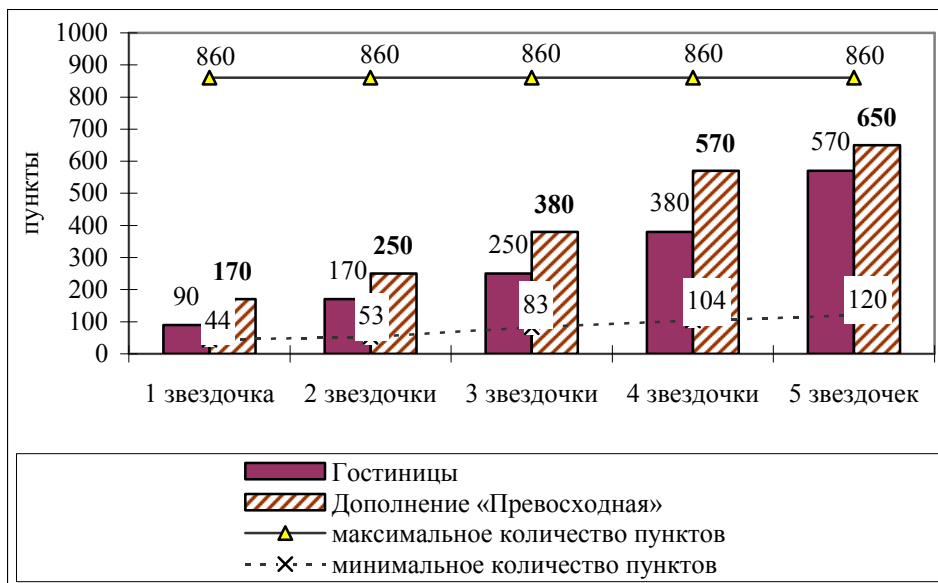

Рис. 1. Минимальное и максимальное число пунктов для получения соответствующей категории в соответствии с Единой системой стандартов для отелей Hotelstars Union

Европейские категории можно использовать в системах on-line бронирования и в собственной информационно-рекламной продукции.

Ведущие эксперты рынка уже высказали мнение о том, что внедрение в нашей стране данной европейской системы позволит значительно укрепить доверие европейской туристической индустрии к украинскому туристическому продукту.

Категоризация гостиниц в Украине по Единой системе стандартов для отелей Hotelstars Union потребует повышения качества услуг размещения. «Более высокое качество обслуживания приводит к более высокой степени удовлетворения потребителя, оно также требует более высоких затрат. Однако инвестиции в облуживание обычно окупаются в результате повышения показателя удержания потребителей и роста объема продаж» [3, с.86]. В нестабильных экономических условиях Украины, с нашей точки зрения, прежде, чем вкладывать ресурсы в переоснащение гостиницы для достижения более высокой категории, обязательно следует провести анализ эффективности этого проекта, учитывая спрос, уровень конкуренции, стоимость капитала и т.д.

Таким образом, для повышения эффективности деятельности объектов размещения АРК на государственном уровне необходимо принять единую систему категоризации гостиниц на основе Единой системы стандартов для отелей Hotelstars Union, что будет способствовать взаимопониманию между объектами размещения и туроператорами, турагенствами, потребителями; позволит повысить удовлетворенность потребителей, поскольку качество услуг будет соответствовать ожидаемым условиям. Крымским объектам размещения необходимо повышать качество услуг для достижения европейской категории как инструмента привлечения новых и сохранения лояльности постоянных клиентов, формировать адекватную категории ценовую политику.

В качестве направления дальнейших исследований выбрано изучение ценовой политики объектов размещения АРК.

Литература

1. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2008/2009 році /Держкомстат України Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, статистичний збірник, Сімферополь, 2009 — 148с. 2. Здравниці и отели Крыма 2010 /Ассоциация курортов Крыма. ООО «Издательство «Полипресс», 2009. —

144с. **3. Котлер Ф.** Маркетинг. Гостеприимство. Туризм/ Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Дж. Мейкенз. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 1063с. **4. Апилат Е.В.** Построение регрессионной модели управления качеством услуг в туризме/ Е.В. Апилат// Вісник Харківського державного політехнічного університету, № 5, 2000. — С.41-45. **5. Сидоренко І. О.** Критерій якості в конкурентоспроможності туристичних підприємств/ І. О. Сидоренко // Вісник ДІТБ: Серія “Менеджмент та маркетинг”. / Наук. ред. Н. Й. Коніщева. — Донецьк, 2002. — № 6. — С. 144-148. **6. Босовська М.В.** Використання інформаційних технологій в управлінні якістю послуг підприємств готельного господарства / М.В. Босовська // Транскордонне співробітництво як фактор активізації євроінтеграційних процесів : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (6-7 травня 2008 р., м. Чернівці ; Чернів. торгов.-екон. ін-т). — Чернівці, 2008. — С. 350-353. **7. Послуги туристичні. Класифікація готелів** — ДСТУ 4269:2003. — [Чиний від 2004-08-17]. — К.: Держспоживстандарт України, 2004. — 16 с. — (Національні стандарти України) **8. Порядок встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)** / Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 803 **9. Система распределенной звёздности объектов размещения Крыма:** по состоянию на 09.11.2009 — <http://www.star-hotel.crimea.ws/> **10. Hotelstars Union. Criteria 2010-2014.** — Prague: HOTREC, 2009, 22 p.

Максимюк Н.В. Якість послуг – основа для забезпечення ефективності діяльності об'єктів розміщення АРК

У статті виявлені критерії оцінки якості послуг об'єктів розміщення АРК, зроблен порівняльний аналіз на основі споживчого рейтингу Асоціації курортів Криму, ДСТУ 4269:2003, Системи розподіленої зірковості об'єктів розміщення Криму Кримської асоціації туристичних агентств і Єдиної системи стандартів для готелів Hotelstars Union. Розроблені рекомендації з підвищення ефективності діяльності об'єктів розміщення АРК за рахунок поліпшення якості обслуговування.

Ключові слова: якість, категорії об'єктів розміщення, ефективність діяльності.

Максимюк Н.В. Качество услуг – основа для обеспечения эффективности деятельности объектов размещения АРК

В статье выявлены критерии оценки качества услуг объектов размещения АРК, выполнен их сравнительный анализ на основе потребительского рейтинга Ассоциации курортов Крыма, ГСТУ 4269:2003,

Системы распределенной звёздности объектов размещения Крыма Крымской ассоциации туристических агентств и Единой системы стандартов для отелей Hotelstars Union. Разработаны рекомендации по повышению эффективности деятельности объектов размещения АРК за счет улучшения качества обслуживания.

Ключевые слова: качество, категории объектов размещения, эффективность деятельности.

Maksymyuk N.V. Quality of services – a basis for provision of hotels activity efficiency of Crimea

In the article criterias of an estimation hotels services quality in Crimea are revealed, their comparative analysis on the basis of a consumer rating of Crimea resort Association, State standard of Ukraine 4269:2003, Systems allocated hotels categories of Crimea of the Crimean association of travel agencies and Uniform system of standards for hotels Hotelstars Union is made. The recommendations about increase of hotels activity efficiency of Crimea at the expense of servicing quality improvement are developed.

Key words: quality, hotels categories, activity efficiency.

УДК: 338.48-44(1-22)

Матвеева Я.А.

РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Зелений туризм передбачає застосування в туристичній індустрії екологічних методів і технологій. У німецькомовних країнах прикметник «екологічний» вживається дуже рідко, а найбільш широко використовується термін «м'який туризм», або «екологічний та соціально відповідальний туризм». Цей термін, як альтернативу індустріалізованого масовому туризму, запропонував в 1980 році Р. Юнг. Зазвичай м'який туризм протиставляється жорсткого, головною метою якого є максимізація прибутку. Для м'якого туризму пріоритетні не тільки успішний бізнес, а й турбота про культурне благополуччя туристичних регіонів, щадне використання їх ресурсів, мінімізація збитків навколишньому середовищу.

Метою даної статті є визначення шляхів вирішення проблеми зеленого екологічного туризму в Луганському регіоні.

На сьогоднішній день туризм, зокрема сільський зелений – найбільш стрімко зростаюча галузь у світі. Приблизно десять відсотків світового валового продукту приносить міжнародна туристична індустрія. Біля п'ятсот мільярдів доларів США становлять щорічні надходження від світової туристичної галузі й прогнозується зростання до одного трильйону в 2010 році.

Сільський зелений туризм – це саме той сектор економіки, який заслуговує на більшу увагу в Україні. Він потенційно може забезпечити значний внесок в економіку села у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, поповнення державного бюджету через сплату податків, сприяє зниженню імпорту та інтенсифікує використання місцевих сировинних ресурсів.

Іноземні туристи, прихильники відпочинку в українському селі, так само як і регіональні споживачі, сплачують усі відповідні податки, такі як податок на додану вартість та акцизний збір і тягнуть за собою сплату інших податків другими господарюючими суб'єктами.

Слід відзначити, що галузь туризму в Луганській області, згідно матеріалів «Програми розвитку туризму в Луганській області на 2010-2015 роки» має певні проблеми, серед яких найсуттєвіші:

- низький рівень конкурентоспроможності туристичного продукту області;
- недостатній рівень розвитку спеціалізованої інфраструктури туризму в області;
- недостатність за кількісними, якісними параметрами та за структурою рівня науково-методичного та кадрового забезпечення сфери туризму області;
- відсутність цілісної системи державного управління туризмом у регіонах, підпорядкованість закладів розміщення туристів, санаторно-курортних, оздоровчих та рекреаційних закладів, які надають туристичні послуги, різним центральним органам виконавчої влади;
- невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам;
- недосконалість бази даних стосовно об'єктів туристичної сфери [1].

До «проблемних» можна віднести і організацію зеленого туризму в Луганській області. Це зумовлено певними чинниками:

- непристосованість значної частини природних територій та об'єктів культурної спадщини для туристичних відвідувань;

- відсутність сприятливих умов для розвитку інфраструктури туризму, дієвої підтримки розвитку пріоритетних видів туризму;
- імідж Луганської області як непривабливого для туризму регіону;
- невідповідність послуг, що надаються підприємствами інфраструктури туризму світовим стандартам якості;
- відсутність кваліфікованих фахівців у галузі туризму області;
- відсутність комплексної програми реалізації туристського потенціалу з урахуванням спеціалізації регіону на туристському ринку, виділення цільових сегментів і пріоритетів розвитку, чіткого позиціонування впізаного образу Луганської області [1].

Аналіз законодавчих актів, наукових досліджень і публікацій з проблеми дозволяє стверджувати, що вивчення проблеми «зеленого» туризму постійно знаходиться в центрі уваги вчених. Даними питаннями займаються О. Слепокуров, О. Дмитрук, М. Товта, О. Васильєва та інші.

Зелений сільський туризм, або агротуризм, особливо популярний у США та країнах Західної Європи - відпочинок у сільській місцевості (у селах, на хуторах, у зручних селянських будинках). Туристи якийсь час ведуть сільський спосіб життя серед природи, знайомляться з цінностями народної культури, прикладного мистецтва, з національними піснями і танцями, місцевими звичаями, беруть участь у традиційному сільському працю, народних святах і фестивалях.

Найменш розвинений сільський зелений туризм у Східній Україні. Такі густонаселені області, як Луганська і Донецька налічують всього кілька туристичних садиб:

- Мрія рибалки (м. Щастя);
- Дім, закутаний в теплінь (сmt Біловодськ);
- Єрмак (сmt Біловодськ);
- Садиба на узліссі (с Шульгінка);
- Лісовий затишок (с Дубове);
- Екстрім (с Болотенное) [2].

Однак реальний попит на замський відпочинок у цих високо урбанізованих районах вельми високий і лише частково задовольняється пропозицією відпочинку на морському узбережжі, або в інших регіонах.

Природа Східної України дивовижна. Луганщина, схід України - прекрасна і самотня земля. Перший промінь сонця в нашій країні падає на нашу Луганську землю, стелиться вздовж долини Сіверського Дінця. Степові простори в давнину називали дике поле, - майже єдиний край, де можна побачити навесні і сріблясте переливання ковили на вітрі, почути дзвінкі поздоровлення жайворонка і свист вартою нашого степу - байбаків.

Хвилясту рівнину з донецькою височиною на півдні прорізають річки басейну Сіверського Дінця. Понад шістдесят озер, лісові масиви Станично - Луганського заповідника, байраки яри заповідного стрілецької степу, сотні видів степових, лучних, лісових рослин, пам'ятники історії та архітектури - цьому краю є що пропонувати на національному ринку сільського зеленого туризму, на якому він тільки починає свою діяльність. Сільський зелений туризм підходить і для сімейного відпочинку і для самотійного. Тут можна забути про турботи. Але головне, що відпочинок у селі означає оздоровлення.

Як студентка зі спеціальності 5.03070101 «Туристичне обслуговування» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» Коледжу технологій та дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, можу передбачити, що в області є багато яскравих місць, що повинні стати гарними базами для зеленого туризму.

Так, наприклад Міловський район запрошує помилуватися Стрілецьким степом, що знаходиться на території району, який не може не вразити людське око своєю красою і неповторністю. На туристів чекають екскурсії на конях до стрілецького заповідника, який розташований в с. Криничне. Міловчани своєю гостинністю славляться на всю Луганщину. Оселі з українським колоритом, катання гостей на кінні й підводі – це візитна картка цього туристичного маршруту.

Не менш привабливе своїми зеленими розмаїттями Новопокровський район. Це «легені» нашої області завдяки цілющому повітрю хвойних лісів. На основі місцевої мінеральної води успішно лікуються шлунково-кишкові розлади, хронічні захворювання печінки.

Є можливість здійснити прогулянки на конях, велосипедах чи човнах, порибалити, покупатися, побачити печери та дивовижний світ новопокровської природи. На Новопокровщині знаходяться унікальні за своєю красою місця.

Також своєю красою славиться Сватівський район. Ви маєте можливість помилуватися дивовижними краєвидами цієї місцини. Насолодитись кришталево-чистим повітрям, відпочити на берегах озера або річки. Прогуляйтесь по середньовічним печерам. Також на території зеленого краю мають ся цілющі джерела.

Старобільський район знаменитий своїми неповторними краєвидами та архітектурними пам'ятками. Кожен, хто забажає сюди приїхати, має змогу пройти берегами річки та насолодитись її буркотінням. Прийняти сонячні та водні ванни, зловити рибу.

Вас чекають екскурсії до плотини, москалівського та підвісного мостів, кетаміну, часовні, до старої пожежної вежі з кованими сходами XIX ст. Цей

край здивує вас своїм храмом, діючим жіночим монастирем, також старою будівлею ХІХ ст., виготовленою з червоної цегли (колишній дім вчителя).

Насолодитись лісовими масивами вас запрошує Кременський район – це одне із наймальовничіших місць Луганської області. Навколо зелені ліси соснових, березових і дубових багаторічних дерев, а в лісах багата фауна: кабани, лисиці, зайці, лосі, олені тощо.

Сільський зелений туризм є одним з найбільш перспективних і ефективних напрямів культурного розвитку сіл Біловодська. База для розвитку зеленого туризму в районі була закладена в 2006 році, коли був створений інформаційно-туристичний центр. І хоча цей вид туризму є досить новим видом відпочинку, але в його основу закладено багата історична та культурна спадщина Біловодщини. Місто входить в єдине туристичне кільце Луганщини, оскільки на території району знаходяться численні заповідні об'єкти.

І це далеко не повний перелік потенційних місць зеленого відпочинку на Луганщині...

Таким чином, екотуризм, заснований на принципах сталого туризму, може сприяти вирішенню безлічі проблем, пов'язаних з деградацією навколишнього середовища, в першу чергу, деградацією земельних і водних ресурсів, біорізноманіття. Його розвиток дозволить збільшити зайнятість населення в депресивних сільськогосподарських районах, що буде сприяти відродженню Українського села.

Неодмінною умовою такого відродження є екологічна освіта і просвіта, «екологізація» економіки, включаючи і сферу туризму, підвищення інформованості суспільства та забезпечення доступу до екологічної інформації, а також перехід від декларативності до реальної політики сталого розвитку, з прийняттям відповідних державних програм с залученням і виділенням необхідного фінансування

Література:

1. **Програма** розвитку туризму в Луганській області на 2010-2015 роки
Режим доступу: http://www.irp.lg.ua/ukr/content.php?typ=83319433_5548. 2. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://turgreen.lg.ua> 3. **Дмитрук О.Ю.** Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Режим доступу: http://tourlib.net/books_green/dmytruk6.htm

Матвєєва Я.А. Розвиток зеленого туризму у Луганській області.

В статті розкрито проблему розвитку зеленого екологічного туризму в Луганському регіоні; доведено потенційні можливості Луганщини для подальшого розвитку зеленого туризму та його вплив на економіку регіону.

Ключові слова: сільський зелений туризм, м'який туризм, екотуризм, екологізація, Луганщина.

Матвеева Я.А. Развитие зелёного туризма в Луганской области.

В статье раскрыто проблему развития зеленого экологического туризма в Луганском регионе; доказано потенциальные возможности Луганщины для дальнейшего развития зеленого туризма и его влияние на экономику региона.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, мягкий туризм, экотуризм, экологизация, усадьба.

Matveeva Y. A. The development of green tourism in the Luhansk region.

In the article the problem of green eco-tourism in the Luhansk region, proved the potential of Lugansk region to further develop green tourism and its impact on regional economy

Key words: rural green tourism, soft tourism, ecotourism, greening, mansion.

УДК 332.135

Медведєва К. В.

**РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО
ТУРИЗМУ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА**

Увага до транскордонних процесів на території України обумовлюється специфічністю як географічного розташування держави, так і історичних умов, за яких Україна знаходиться на межі сходу і заходу, на межі індустріальних і постіндустріальних держав, розділяється між проєвропейським та проросійським напрямком інтеграції. З огляду на це, специфічним для Українських прикордонних територій є те, що вони можуть розвивати транскордонні відносини не тільки з державами-членами Європейського Союзу, а й з державами пострадянського простору. Розвиток

таких взаємовідносин потребує пристосування європейського досвіду до національних умов.

Найбільш показовим прикладом транскордонної взаємодії на сході України є єврорегіон «Слобожанщина». Він органічно поєднує прикордонні регіони двох держав, як найбільші історично сформовані територіальні та функціональні осередки Слобожанської історії та культури. Найкраще історичну та пізнавальну цінність даних регіонів можна розкрити за рахунок розвитку регіонального історико-культурного туризму, оскільки він є однією з найважливіших сфер соціально-економічної діяльності суспільства, торкається усіх сфер життєдіяльності, стає не тільки ефективним засобом соціального та культурного розвитку населення, а й формування ринкового господарювання, надходження чималих коштів до бюджетів. Сьогодні стосовно розвитку історико-культурного туризму «Слобожанщини» існує низка проблем, обумовлених недосконалістю законодавчої бази, ускладненим процесом перетину кордону, недоліками в системі регіонального управління, недостатнім фінансуванням, незадовільним екологічним станом та рівнем безпеки. Подолати зазначені перепони можливо шляхом активної участі у транскордонному співробітництві.

Значна увага науковців загалом до транскордонного співробітництва почала проявлятися ще у 90-х роках. Першими проводили дослідження в цій галузі такі європейські вчені, як Р.Ратті, Г.-М.Чуді (Швейцарія), Д.Віллерс (Німеччина); П.Еберхардт, Т.Коморніцкі, Т.Лієвські, М.Ростішевські (Польща); Б.Борисов, М.Ілієва (Болгарія). З початком наближення кордонів Європейського Союзу до України та виникненням тут перших транскордонних формувань, цим питанням почали більш активно цікавитися й вітчизняні вчені: П.Ю.Беленький, М.І.Долішній, Є.Б.Кіш, Н.П.Луцишин, Н.А.Мікула, І.В.Студенніков та ін.

Однак, не зважаючи на підвищений інтерес до цього питання, існуючої науково-методичної бази недостатньо через незначну кількість досліджень з питань розвитку саме історико-культурного туризму в рамках транскордонного співробітництва. До того ж, співробітництво в цій галузі неможливе без оцінки наявного регіонального потенціалу. Відсутність загальноприйнятої методики комплексної оцінки історико-культурного потенціалу єврорегіону, а також методики інтегральної оцінки ефективності його використання є на даному етапі провідними перепонами для подальшого розвитку.

Головним завданням дослідження є аналіз отриманих результатів оцінки історико-культурного потенціалу єврорегіону «Слобожанщина» та подання рекомендацій щодо раціональності його використання.

У європейських країнах прикордонні регіони розглядають культурну спадщину і відповідно регіональний туризм як джерело розвитку. Принципами сучасної туристської політики європейських країн є децентралізація, делегування повноважень органам місцевого самоврядування, підтримка місцевих ініціатив, розвиток усіх форм туризму, всебічна співпраця державного, приватного та комерційного секторів [1]. У межах регіонального туристського комплексу можливе провадження єдиної програми освоєння єврорегіону «Слобожанщина». Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок про актуальність та доцільність вивчення, використання, охорони та відтворення історико-культурних ресурсів в межах транскордонного співробітництва, що визнане пріоритетним напрямком в Концепції державної регіональної політики з 2001 року як найбільш дієвий засіб зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем [2].

Дослідження історико-культурного потенціалу єврорегіону Слобожанщина слід здійснювати за регіонами та районами, що мають до нього територіальну приналежність. На базі вивчення законодавчих актів [3-8], було сформовано перелік об'єктів, що є пам'ятниками історії і культури, розташованих на території єврорегіону «Слобожанщина», взятих на державну охорону. Цей перелік містить 2121 об'єкт в Белгородській області та 173 об'єкти в Харківській області. При цьому кількість історико-культурних об'єктів Харківщини, які не входять до об'єктів державної охорони нараховує близько 1157 об'єктів. Це свідчить про суттєву відмінність підходів до процесів управління, використання, обліку та охорони історико-культурного надбання в Україні та Російській Федерації. Наглядно це можна побачити на рис. 1, 2. Така відмінність обумовлена неефективністю державного управління в цій галузі в Україні, незначною участю в процесах використання та охорони регіонального надбання місцевих органів влади, недостатністю місцевих законодавчих актів, регулюючих склад реєстрів охорони історико-культурних ресурсів. Це формує низку проблем у використанні історико-культурного потенціалу, вирішення яких можливе лише за допомогою активного залучення місцевих органів влади до процесів управління спадщиною національного та регіонального значення, участі в міжрегіональних проектах з Белгородською областю, як спорідненою історичною територією, розробки програм та проектів в межах транскордонного співробітництва.

Структура історико-культурного потенціалу за видами ресурсів дає змогу зробити висновок, що найбільш поширеними в Белгородській області є пам'ятки археології (43%) та історії (40%), менш чисельними пам'ятки архітектури (15%) і малочисельними – пам'ятки монументального та садово-

паркового мистецтва. В Харківській області найбільш розповсюджені пам'ятки архітектури (61%), значну долю займають пам'ятки археології (24%) та історії (12%). Порівняння дає змогу зробити висновок, що ресурси цих регіонів можуть доповнювати один одного. Це особливо актуально при розробці тематичних маршрутів, що мають бути орієнтовані на поєднання однорідних за типом об'єктів.

Аналіз загального територіального розташування історико-культурних об'єктів показує, що найбільша концентрація пам'яток припадає в єврорегіоні безпосередньо на прикордонні території (Харківський, Чугуївський райони в Харківській області; Валуйський, Волоконовський, Шебенкинський та Красногвардейський райони в Белгородській області), що заздалегідь програмує міжрегіональну співпрацю в напрямку розвитку культурно-пізнавального туризму, орієнтованого на створення мережі відповідних маршрутів, на успіх та максимально можливий позитивний ефект.

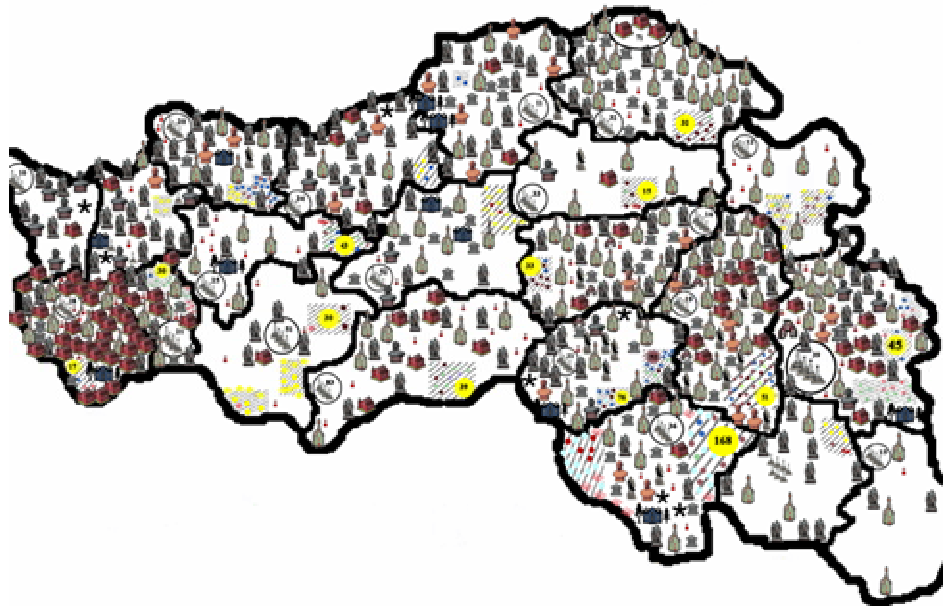

Рис.1 Концентрація історико-культурних ресурсів Белгородської області, взятих під охорону

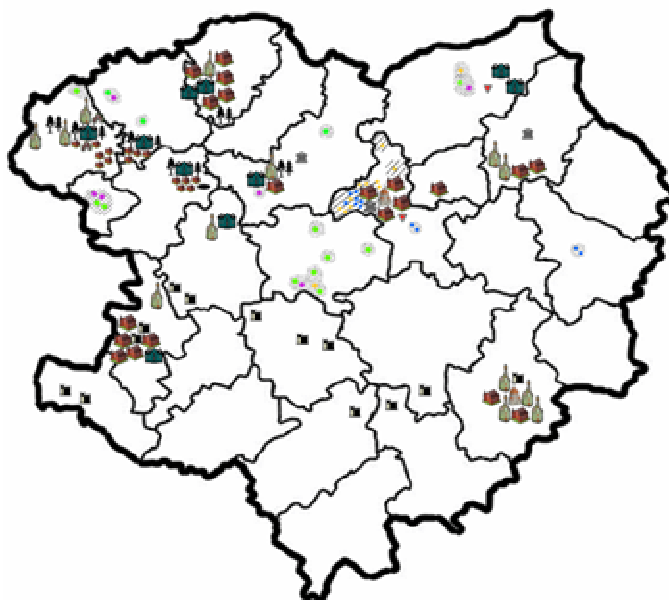

Рис.2 Концентрація історико-культурних ресурсів Харківської області, взятих під охорону

Пам'ятки містобудування та архітектури		Пам'ятки монументального мистецтва	
	Собор		Бюст
	Церква, храм		Пам'ятник
	Будівля (пам'ятка архітектури)	Пам'ятки садово-паркового мистецтва	
	Садиба		Садово-парковий пам'ятник
	Будівля театру, публ. бібліотеки		Парк
	Фортеця	Пам'ятки археології	
	Ворота		Пам'ятки археології
	Вітряк		Селище
	Криниця		Городище
Пам'ятки історії			Курган
	Братська могила		Могильник
	Комплекс братських могил		Майстерня
	Будівля (пам'ятка історії)		Археологічні предмети
	Бюст (пам'ятка історії)		Стоянка
	Меморіал, місце воєнних дій		
	Могила		
	Історико-культ. заповідник		

Рис. 3 Умовні позначення до рис. 1, 2

Аналіз кількісної структури історико-культурного потенціалу є недостатнім, оскільки він досить обмежено показує наявний потенціал. Тому його оцінка є необхідною складовою частиною загальнодержавної та міжрегіональної політики розвитку туризму, оскільки саме якісна сторона територіальних надбань є основною передумовою подальшого розвитку територій в напрямку збереження історико-культурної самобутності. Але наявність передумов не дає гарантій успішного прогресу в подальшому. Його забезпечення має бути обумовлено грамотно побудованою послідовністю дій державних та перш за все місцевих органів влади, що в даному випадку мають бути спрямовані на облік та моніторинг історико-культурної спадщини, що в подальшому дає можливість ефективно управляти її використанням.

Проаналізовані підходи до оцінки історико-культурного потенціалу регіону дають змогу зробити висновок про найбільшу доречність та актуальність використання бальної методики для оцінки історико-культурного потенціалу, запропонованої Кравцовим В.С., Гриньовим Л.С., Копачем М.В., Кузиком С.П. [9, с. 65-74]. Її основними перевагами виявлено: детальна класифікація історико-культурних ресурсів, визначеність бального підходу до оцінки окремих складових історико-культурного потенціалу, адаптованість до оцінки потенціалу в межах певних територіальних угруповань.

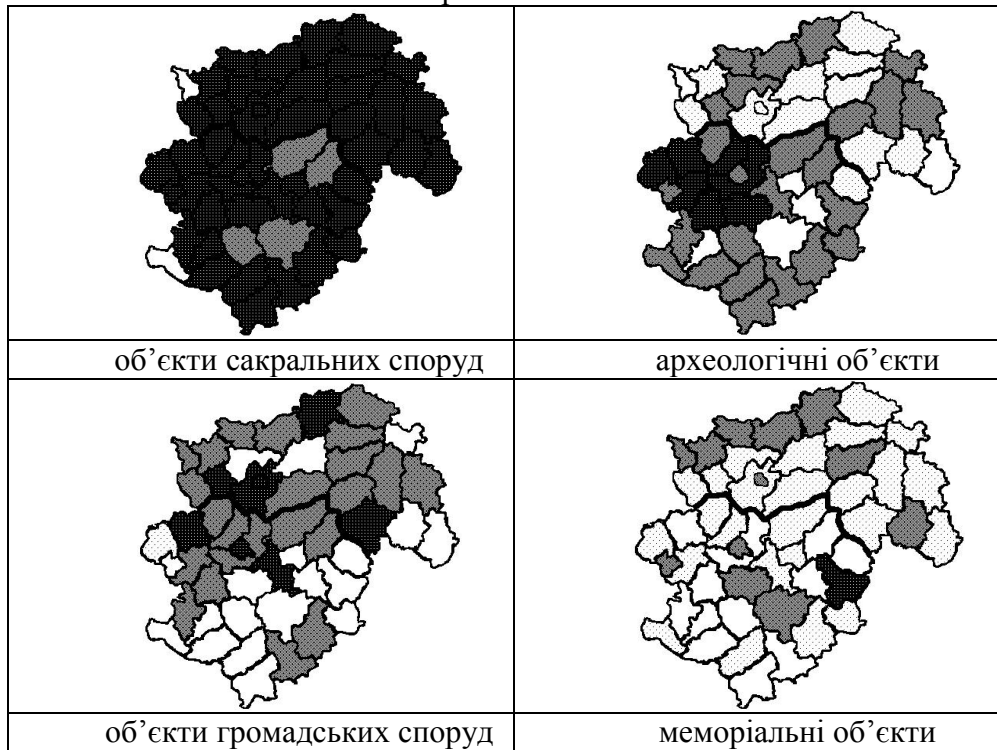
Використання такої методики при оцінці історико-культурного потенціалу єврорегіону «Слобожанщина» дозволило визначити інтегральний показник рівня пізнавальної цінності кожного окремого району у складі Белгородської та Харківської областей, а також провести територіальне групування даних локацій за величиною інтегрального показника. Результати групування наведені у таблиці 1.

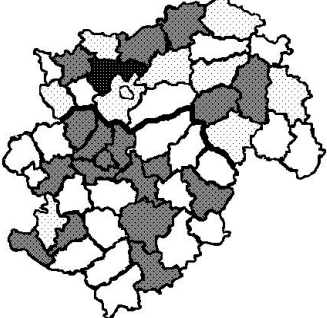
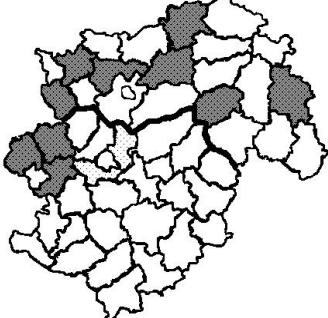
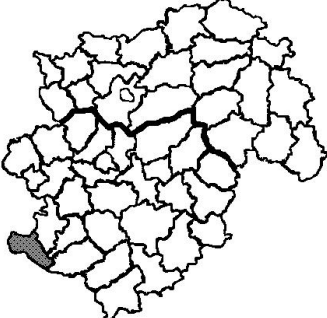
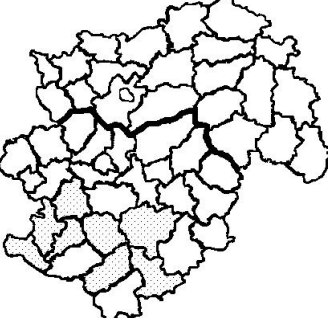
Ранжування районів єврорегіону за результатами розрахунків та їх відповідне групування вказує на те, що найбільш раціональним варіантом використання історико-культурного потенціалу є його диференціація на класифікаційні підгрупи та групування локацій, на яких ці підгрупи концентруються. Таким чином, отримано всім напрямків розвитку історико-культурного потенціалу в єврорегіоні. Оскільки однією з основних проблем його використання є нерівномірний розподіл ресурсів по території областей, що спричиняє незадіяність багатьох видів потенціалу, то актуальними постають питання об'єднання споріднених за якісною складовою потенціалу територій з метою організації мережі тематичних маршрутів по всій території єврорегіону «Слобожанщина» із залученням максимальної кількості об'єктів та територій.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що подальший розвиток регіонального історико-культурного туризму в напрямку транскордонного співробітництва є можливим і очевидно необхідним заходом, оскільки дозволить сформувати широку мережу маршрутів історико-культурного туризму на території євро регіону. Серед них, відповідно до наведеного аналізу, найбільш чисельними та значимими будуть маршрути за участю сакральних, археологічних, архітектурних та меморіальних об'єктів. Формування бази транскордонних історико-культурних маршрутів дозволить зробити туризм багатофункціональним, різноманітним і зберегти його самобутність.

Таблиця 1

Групування території євро регіону «Слобожанщина» за рівнем атрактивності

	
<p>об'єкти, пов'язаних з життям і творчістю відомих людей</p>	<p>палацо-паркові ансамблі</p>
	
<p>об'єкти народної архітектури</p>	<p>об'єкти оборонного будівництва</p>

Можливості для досягнення вище зазначеного відкриються в разі виконання низки рекомендацій. По-перше, для білгородсько-харківської інтеграції необхідний єдиний інформаційний простір, який може включати: регіональну інформаційно-довідкову базу «Слобожанщини», що міститиме окрім іншого кількісні та якісні характеристики наявних та потенційних історико-культурних ресурсів; базу даних про умови ведення бізнесу в сусідніх регіонах країн, моніторинг та інформаційний супровід змін в законодавствах; загальну систему збору і поширення інформації та її залучення до комплексної системи регіонального розвитку; банк регіональних ініціатив і проектів міжрегіональної співпраці; створення слобожанських засобів масової інформації або регулярних телепрограм, де могли б висвітлювати основні регіональні події, проблеми, законодавчі акти в галузі розвитку міжрегіонального історико-культурного туризму, проводитися публічні дискусії про перспективи розвитку євро регіону з огляду на удосконалення систем та механізмів використання історико-культурних ресурсів. По-друге, необхідний позабюджетний фонд підтримки міжрегіональних проектів, спрямованих на співпрацю територій, окремих підприємств і організацій з метою поліпшення системи

використання об'єктів культурної спадщини. По-третє, необхідне систематичне проведення різного роду форумів, що закріплюють і розширюють партнерські стосунки в різних сферах життя, зокрема у сфері історико-культурного туризму, включаючи і діяльність законодавчих органів влади в регіонах обох держав, що забезпечують просування ідей і лобювання інтересів прикордонних регіонів на державному рівні в своїх країнах.

Наступним кроком розвитку регіонального туризму європейського регіону «Слобожанщина» є удосконалення комплексної оцінки історико-культурного потенціалу, розробка системи інтегральної оцінки, створення комплексу програм з популяризації національного надбання та подальшого розвитку транскордонних зв'язків.

Література

1. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm>. 2. **Концепція державної регіональної політики** №341/201 від 25 травня 2001 року. 3. **Закон України** «Про затвердження загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 роки»// Відомості Верховної Ради – 2004 – № 32 – ст.390. 4. **Закон України** «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради – 2004 – № 26 – ст.361. 5. **Закон України** «Про охорону культурної спадщини»// Відомості Верховної Ради – 2000 – № 39 – ст.333. 6. **Закон України** «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» від 23 вересня 2008 року N 574-VI// Відомості Верховної Ради – 2009 – № 8 – ст.105. 7. **Постанова Кабінету Міністрів України** від 3 вересня 2009 р. N 928 «Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до державного реєстру нерухомих пам'яток України». 8. **Решение исполнительного комитета Белгородского областного Совета народных депутатов от 29 сентября 1983 года № 373** «О принятии под охрану памятников истории и культуры». 9. **Кравців В.С.,** Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. - Наукове видання. - Львів: НАН України. - ІРД НАН України. - 1999. - 78 с.

Медведєва К.В. Розвиток регіонального історико-культурного туризму як один з напрямків транскордонного співробітництва.

В статті розглянуті основні проблеми розвитку регіонального туризму. Основна увага приділяється можливості застосування регіонального історико-культурного надбання для поглиблення транскордонних зв'язків.

Метою статті є аналіз комплексної оцінки історико-культурного потенціалу євро регіону «Слобожанщина» та розробка пропозицій щодо раціональності його використання.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, євро регіон, історико-культурний потенціал, комплексна оцінка.

Медведева Е.В. Развитие регионального историко-культурного туризма как одного из направлений трансграничного сотрудничества.

В статье рассмотрены проблемы развития регионального туризма. Основное внимание уделяется возможности использования регионального историко-культурного наследия для углубления трансграничных связей. Целью статьи является анализ комплексной оценки историко-культурного потенциала евро региона «Слобожанщина» и разработка предложений по рациональности его использования.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, евро регион, историко-культурный потенциал, комплексная оценка.

Medvedieva K.V. Historical and cultural tourism of regional development as one of cross-border cooperation directions.

The issues of regional tourism development have been treated in the paper. Focus has been on application of historical and cultural heritage for enhancement cross-border cooperation. The aim has been to analyzed comprehensive evaluation of historical and cultural potential and elucidate proposition for his rational implementation.

Key words: cross-border cooperation, evroregion, historical and cultural potential, comprehensive evaluation.

УДК 338.483.1 (510)

Родіна Г. В.

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ПРОВІНЦІЇ ДЖЕТЬЯН (КНР)

Туризм сьогодні перетворився на унікальну великомасштабну світову індустрію, яка грає суттєву роль в житті суспільства, а туристичні ресурси стають найважливішою частиною національного багатства багатьох країн. Туристичні ресурси вкрай необхідні як для розвитку цієї індустрії, так й для підтримання умов існування людства та підвищення якості життя. Виходячи з цього, необхідно використовувати їх раціонально, з урахуванням того, що

певні ресурси є вичерпними. Актуальність даної проблеми ми бачимо в тому, що туристичні ресурси потребують не тільки вивчення, але й детального аналізу та розрахунків навантаження при їх використанні в туризмі.

У науковій літературі з туризму достатньо широко висвітлюється питання щодо туристичних ресурсів Китаю та окремих його провінцій (Ван Тьєн Тьєн, Джен Тваней Тьєн, Ю Тао Фан та ін.), географії туристичних ресурсів (Джан Юе Сі, Ван Кай та ін.), впливу туристичних ресурсів на розвиток туризму (Чи Чен Чьон, Чен Гуо Фей). Актуальність проблеми значення туристичних ресурсів також підтверджується численними науковими дослідженнями вчених азіатського регіону.

Мета даної статті полягає у тому, щоб показати яке значення задля розвитку туристичного бізнесу в КНР мають туристичні ресурси та як ця проблема вирішується.

Слід зазначити, що у КНР дослідження та аналіз туристичних ресурсів розпочалися тільки з 1970-х років [1]. Інтерес до туризму та очевидність його економічної перспективності спостерігається й визначається як на науковому рівні, так і з боку уряду. У наукових статтях та літературі з туризму, акцентується на дуже повільному просуванні досліджень щодо туристичних ресурсів країни. Також недостатня увага приділяється комплексній оцінці туристичних ресурсів. На нашу думку, такий підхід дуже схожий із ситуацією в Україні, де туризм тільки визнали окремою галуззю економіки держави. Як у КНР, так й в Україні туризм знаходиться ще на ранній стадії свого розвитку. Пекінським центром наукових досліджень у сфері туризму було відмічено, що в майбутньому розвиток туристичної галузі буде супроводжуватися ретельним вивченням туристичних ресурсів й відбуватиметься спільно з розвитком їх охорони та захисту.

У КНР загальновизнаною є класифікація туристичних ресурсів за їх характером. Ця класифікація єдина та прийнята Головним державним управлінням з контролю та перевірки на основі опублікованого документу, а саме "Класифікація, дослідження і оцінка туристичних ресурсів" (2005). Відповідно до цього документу, туристичні ресурси за характером і місцем знаходження були поділені на вісім основних класів: ґрунтові, морські (водні), тварини і рослини, небесні явища (кліматичні), руїни і реліквії, архітектурні споруди, торгівля і культурна діяльність людини. Кожен клас має по декілька підкласів.

Географія розповсюдження туристичних ресурсів по території КНР відбиває розвиток туризму у певних її регіонах. Саме географія туристичних ресурсів зумовила поділ території КНР на сім головних туристичних

регіонів [3]. Серед них виділяється провінція Джетья, яка займає лідируючі позиції у розвитку туристичного бізнесу в країні. Вона зібрала всі національні та культурні види мистецтва, ландшафти субтропічного поясу і розвинену промислову, сільськогосподарську, науково-технічну індустрію, а також, достатню кількість туристичних ресурсів.

За результатами досліджень щодо виявлення забезпеченості провінції туристичними ресурсами (2005-2008 рр.), в 11 містах провінції Джетьян, було виявлено та затверджено 21126 найменувань відособлених туристичних ресурсів [2; 4]. Крім того, була проведена комплексна оцінка туристичних ресурсів кожного окремого міста, зокрема достатку ресурсів, щільності населення, якості та поєднання статусу, а також горизонтальний порівняльний аналіз між містами провінції Джетьян. Ці дослідження, дали підстави стверджувати, що достаток природних ресурсів навколо затоки Ханчжоу є найвищим. Туристичні райони Цзінхуа, Цюйчжоу та Лішуй провінції Джетьян з очевидними перевагами природного туризму знаходяться на другому місці. За наслідками дослідження проведеного в цілях вивчення туристичних ресурсів в провінції Джетьян видно, що це найперспективніша провінція в області розвитку туризму, оскільки вона являється лідером щодо наявності різних видів туристичних ресурсів, а рівень життя населення вважається одним з вищих в Китаї. Тому керівництвом провінції була відмічена безперечна цінність туристичних ресурсів задля економіки, їх подальше вивчення та практичне застосування у туристичній галузі.

Можна сказати що, при такому багатому туристичному потенціалі та розвиненій економічній структурі КНР може стати лідером у туристичних відвідуваннях в азіатському регіоні. Саме туристичні ресурси та розвинена інфраструктура Китаю сприяли підвищенню обізнаності країни на світовому туристичному ринку, а відтак, й збільшенню турів до цієї країни.

Отже, у ході нашого дослідження було з'ясовано значення туристичних ресурсів задля розвитку туризму. На нашу думку, досвід китайських науковців щодо проведення моніторингу та дослідження туристичних ресурсів, безумовно можуть статися у нагоді й при вивченні туристичних ресурсів в Україні. Треба перейняти й досвід у плані раціонального використання туристичних ресурсів, впровадження заходів щодо захисту та збереження туристичних ресурсів, які також мають важливе значення для розвитку туристичної індустрії.

Наше дослідження може стати фундаментом для проведення комплексної оцінки туристичних ресурсів провінції Джетьян та визначення її потенціалу для розвитку релігійного туризму.

Література

1. Ван Кай Места сосредоточения основных туристических ресурсов в Китае и межпровинциальный анализ туристических ресурсов. / Ван Кай. – Пекин, 2004.- 542 с. 2. Джан Юэ Си География туристической индустрии в провинции Джэтянь. / Джан Юэ Си. – Пекин, 2005. – 319с. 3. **China Academic Journal, 1994-2010**, Resources and Environment in the Yangtze Basin код статьи: 100428227 (2006) 0220157207. 4. Чэн Гуо Фэй Частный бизнес и туристические инновации провинции Джэтянь. / Чен Гуо Фей. – Хиошан, 2008.- 234с.

Родина Г.В. Туристичні ресурси провінції Джэтянь (КНР).

В статті розглядаються туристичні ресурси провінції Джэтянь. Висвітлено питання значення та впливу туристичних ресурсів на розвиток туристичної галузі.

Ключові слова: туризм, туристичні ресурси, комплексна оцінка.

Родина А.В. Туристические ресурсы провинции Джэтянь (КНР).

В статье рассматриваются туристические ресурсы провинции Джэтянь. Освещаются вопросы значения и влияния туристических ресурсов на развитие туристической отрасли.

Ключевые слова: туризм, туристические ресурсы, комплексная оценка.

Rodina A. V. The tourist resources of province Dzhetyan.

The tourist resources of province of Dzhetyan are considered in the article. The questions of value and influence of tourist resources on development of tourist industry are exposed.

Key words: tourism, tourist resources, complex estimation

УДК 338.48-6

Свірідова Н.Д., Пристюк В.М.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Феномен індустріального туризму є недостатньо висвітленим в роботах українських та російських вчених. Він частіше ототожнюється з поняттям «діловий туризм», який означає поїздки зі службовою метою. Але більшість зарубіжних авторів розглядають поняття індустріального туризму набагато

ширше. Деякі з них вважають, що індустріальний туризм припускає проведення екскурсій по працюючих підприємствах і надає можливість туристам стати учасниками процесу виробництва. Інші стверджують, що індустріальний туризм – це відвідування об'єктів промислової спадщини, тобто непрацюючих підприємств, пристосованих для туристів та музеїв. І незначна кількість вчених припускає, що поняття індустріальний туризм вміщує обидва варіанти: тобто відвідування як працюючих підприємств, так і компаній, що призупинили процес виробництва та відкрили свої двері для туристів.

Однак, ставши окремим видом туризму, індустріальний туризм не загубив зв'язку з іншими різновидами туристичної галузі. Окрім ділового туризму, індустріальний туризм міцно зв'язаний з сільським туризмом. Також існує зв'язок індустріального туризму з культурним туризмом, адже, відвідуючи музеї та об'єкти індустріального туризму туристи занурюються у світ культури, пізнають не тільки діяльність підприємства, але й культуру регіону. Саме тому, актуальним питанням є дослідження методичних підходів до визначення об'єктів індустріального туризму, застосовуючи сукупність способів теоретичного дослідження й практичного здійснення конкретних завдань.

Проблеми розвитку туризму розглядалися ще в працях А. Сміта та Д. Рікардо як вид діяльності на основі двосторонніх обмінів продуктами туризму у різних країнах. Територіальні та рекреаційно-оздоровчі аспекти використання туристичного потенціалу України розглядаються Агафоновою Л.Г., Азаровим В.І., Арчером Б., Бабарицькою В.К., Бочаном І.О., Булом А., Волошиним Н.І. Гроздинською І.О., Гуляєвим Б.Г., Долішнім М.І., Коніщевою Н.Г., Кравцівим В.С.

Багато вітчизняних вчених вивчали та аналізували у своїх працях стан та проблеми розвитку туризму в Україні та на регіональному рівні, серед них: С.Н.Шкарлет, О.Н.Кальченко, М.Г. Бойко, І.С. Пруська, О.С.Гринькевич, М.М.Біль, Ю.Б.Феленчак, Л.Т.Шевчук. Однак, на нашу думку, у дослідженнях вищезгаданих вчених не знайшли достатнього відображення окремі аспекти розвитку індустріального туризму та методичні підходи, щодо визначення його об'єктів.

Мета статті – дослідити методичні підходи до визначення об'єктів індустріального туризму та виявити основні фактори, які впливають на ступінь привабливості об'єкту індустріального туризму.

Далеко не кожне підприємство може стати об'єктом індустріального туризму. Тому є доцільним визначити види підприємств, які потенційно можуть бути задіяні в туристичній сфері як об'єкти індустріального туризму (табл. 1).

Таблиця 1

Типи потенційних об'єктів індустріального туризму
в Луганській області [1, с. 57]

Тип індустрії	Приклади
Сільське господарство	Фермерське господарство
Бізнес та праця	Фондова біржа, рада з торгівлі
Комунікації	Радіомовлення, фільми, видавнича справа
Енергія	Гідроелектростанції, шлюзи та дамби
Рибальство	Обслуговування риболовецьких судів
Продукти харчування й напої	Безалкогольні та алкогольні напої, пивоварні, виробництво цукерок, сироваріння, перегінні заводи, харчова промисловість, морозиво, переробка м'яса, закуски
Послуги з охорони здоров'я	Медичні центри
Ремесло	Виробництво скла, гончарство, текстильна промисловість
Обробна промисловість	Бондарні, виробництво тракторів, взуття, свічок
Металургійна промисловість та переробка родовищ	Гірничорудна промисловість, переробка родовищ
Суспільні послуги	Пожежні, правоохоронні органи
Транспорт	Автомобільний, залізничний, авіаційний транспорт
Наука і технології	Університети, науково-дослідні центри

Картер виділяє наступні види об'єктів індустріального туризму:

«усе під контролем» – припускає сумнівну промисловість, наприклад, ядерну енергію. Головна причина, по якій підприємства повинні бути зацікавлені в розвитку індустріального туризму є відновлення загубленої довіри та утвердження суспільної думки про свою діяльність;

«дива світу» – демонстрація великих проектів, таких як цивільне будівництво, що мають великі масштаби кінцевого продукту;

«екскурсії по магазинах» – включають індустрію, засновану на дрібному ручному виробництві або предметах розкоші, декоративних виробів, які тісно пов'язані з місцем відвідування;

«спостереження за робочим процесом» – надає можливість зрозуміти, як функціонує підприємство й провести спостереження за робочим процесом

виробництва продуктів першої необхідності, таких як хліб і молоко. Даний вид індустріального туризму особливо актуальний, коли необхідно подивитися на процес управління на практиці [2].

Ламмерс називає такий вид турів «всебічні управлінські тури». Під час таких екскурсій гід не тільки розповідає, як компанія виробляє товари й/ або послуги, але і як ведуться справи компанії [2, с. 85].

Об'єкти індустріального туризму можуть розрізнятися по ступеню автоматизації промисловості, відчутності спостережуваного процесу, залученню відвідувача до процесу виробництва, а також по ринку товарів і/ або послуг (табл.2).

Таблиця 2

Характеристика об'єктів індустріального туризму за різними ознаками

Ознаки	Характеристика об'єктів
Ступінь автоматизації виробництва	дрібномасштабне виробництво, товари дрібного ручного виробництва, ювелірні вироби, живопис; великомасштабне виробництво, промислові товари, переробка сировини, будівництво
Ступінь відчутності спостережуваного процесу	відчутні продукти, виробництво фізичних товарів (кераміка, вино); невідчутні продукти, здійснення обслуговування (тури в будинок парламенту або освітні установи)
Ступінь залучення відвідувача до процесу виробництва	пасивне залучення, спостереження за процесом виробництва без фізичного втручання; активне залучення, фізичне залучення в процес виробництва
Ринок товарів і/ або послуг	промисловість: виробництво товарів і/ або послуг для широкого кола покупців. Туристи не допускаються до об'єкту, тому що місцевість є небезпечною; індустріальний туризм: виробництво товарів і/ або послуг для широкого кола покупців і/ або для туристів. Обмежений доступ туристів до об'єкту; споживчий туризм: виробництво товарів і/ або послуг тільки для туристів. Туристи допускаються до об'єкту, але не беруть участь у процесі виробництва

Відповідно до опитування, що було проведено в 1992 році у Великобританії, головними причинами, чому люди відвідують підприємства, є:

побачити й випробувати процес виробництва;
придбати вироблені товари [3].

Отже, виділимо основні фактори, які визначають ступінь привабливості об'єкту індустріального туризму:

1. Привабливість виробленої продукції. Як затверджує Мадер, туристичний потенціал компаній в основному залежить від виду виробленої продукції. Він підкреслює, що споживчі товари становлять особливий інтерес для відвідувачів, а послуги й супутні товари є менш привабливими для туристів. Мадер пропонує модель, що дозволяє класифікувати товари індустріального туризму. Він виділяє вісім різних категорій:

товари, які носять символічний характер у регіоні (порт і все пов'язане з ним у Роттердамі, виробництво сиру в Гауде, банани й кава у Гватемалі, і, відповідно, вугілля в Луганській області);

фірмові товари: автомобілі, спортивні товари й пиво.

товари народного споживання: лимонад, пиво, шоколад, газети й зубна паста;

товари з повсякденного життя: автомобілі, дорогі годинники, діаманти й парфуми;

предмети розкоші: автомобілі, годинники і ювелірні прикраси;

технологічні товари: автомобілі, комп'ютери, мобільні телефони й компакт-диски;

товари, що представляють специфічний інтерес: енергетика, водні ресурси, телебачення, об'єкти суспільного призначення, продукти харчування й театр (за сценою);

ремісничі товари: скло, порцеляна й ковальське виробництво.

Відповідно до думки Мадера, ці категорії працюють кумулятивно: так, продукт є більш привабливим з погляду туризму (і може створити більший попит на індустріальні тури), якщо він належить до декількох із цих категорій. Аналізуючи список категорій, представлених вище, він відзначає, що автомобіль відноситься до багатьох з перерахованих категорій: це фірмовий товар, предмет розкоші, товар з повсякденного життя, а також є технологічним товаром. Крім того, великі машинобудівні заводи відбивають особливості регіону. Привабливість продукту й, отже, попит на індустріальні тури настільки високий, що виробники автомобілів прийшли до розробки екскурсій по підприємству природним шляхом.

По даним інших авторів (наприклад, Гелберта), харчова промисловість належить до сегменту, що є досить привабливим для відвідувачів. Більша частина об'єктів індустріального туризму в усьому світі містить у собі компанії, що належать до цієї категорії [4].

2. Доступність. Доступність об'єкту індустриального туризму є одним із ключових факторів привабливості турпродукту. Незалежно від того, наскільки привабливий продукт, якщо він не є доступним, попит на нього впаде до нуля. Очевидно, що доступність залежить від місця розташування підприємства, а також наявності необхідної інфраструктури й транспортних послуг (наприклад, суспільний транспорт). Для іноземних цільових груп доступність міста також є важливим чинником (наприклад, наявність міжнародного аеропорту). Крім того, необхідно брати до уваги доступність виробничого об'єкту, з огляду на потреби людей з обмеженими можливостями. Об'єкт індустриального туризму повинен перебувати в такому місці, де його можна було б легко знайти, тобто туристи повинні бути проінформовані про місце знаходження підприємства. Інформація може бути позначена на міських вивісках, у пресі, телебаченні, Інтернеті.

Митчелл і Орвіг відзначають, що, наприклад Каліфорнія використовувала стандартні символи й знаки уздовж дороги, які вели до численних винних заводів. Ця ж система може також збільшити доступність інших об'єктів індустриального туризму [1, с. 32].

3. Оснащеність об'єкту індустриального туризму. Попит на об'єкти індустриального туризму може бути підвищений шляхом надання спеціальних засобів обслуговування для відвідувачів, таких як інформаційні (інтерактивні) панелі, презентація додаткових послуг, підприємств громадського харчування тощо.

4. Професіоналізм гідів. Даний фактор є одним з найбільш важливих, тому що враження туристів прямо залежить від якості проведеної екскурсії. Залучення гідів, що досконально володіють інформацією про підприємство й продукцію, що виробляється, а також іноземними мовами позитивно позначиться на розвитку галузі.

5. Надання можливості придбання товарів після екскурсії. Як правило, основною метою туристів, які відвідують об'єкти індустриального туризму, є ознайомлення з продукцією, що виробляється з наступним її придбанням. Тому, працюючи за принципом «все й відразу» підприємство приречене на успіх.

6. Створення умов відчутти, спробувати й доторкнутися до продукту. Залучення туристів у процес виробництва створить відчуття причетності до процесу виробництва, і тим самим буде сприяти посиленню враження.

7. Вартість вхідних квитків. Цей фактор значно впливає на вибір об'єкту індустриального туризму й ураховується під час ухвалення рішення про участь в індустриальному турі. Відповідність понять «ціна – якість» буде сприяти високому попиту на екскурсію.

Для визначення ступеню привабливості індустриальних турів розробимо бальну шкалу, яка допоможе оцінювати об'єкти індустриального туризму з урахуванням вище приведених факторів. Візьмемо одну характеристику вартістю в 1 бал. Тоді, в залежності від кількості отриманих балів можна буде визначити, наскільки є привабливим той чи інший об'єкт з точки зору індустриального туризму (рис. 1).

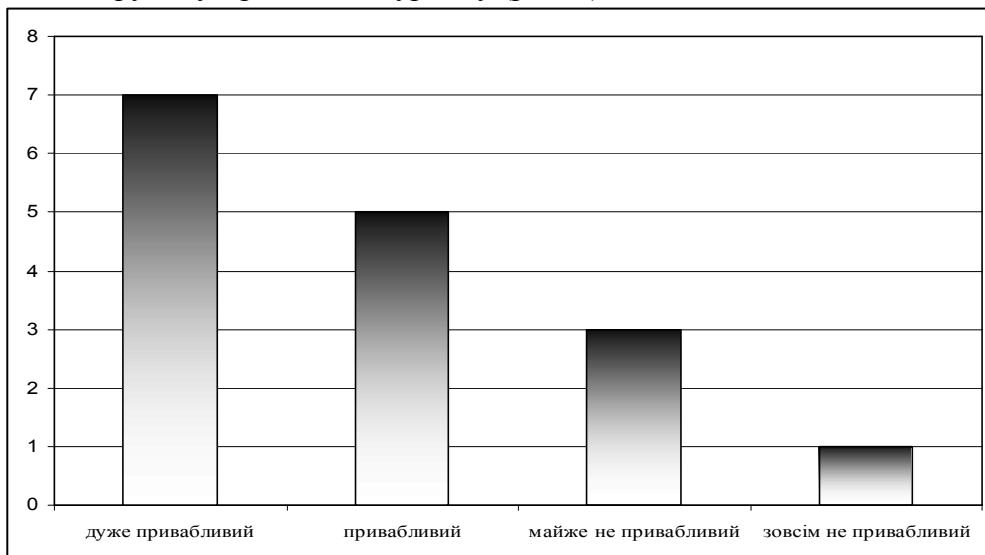

Рис. 1 Шкала ступеню привабливості об'єкту індустриального туризму
Джерело: власна розробка автора

При наявності 7-6 балів об'єкт стає дуже привабливим; отримавши 5-4 бали – привабливим; маючи лише 3-2 бали – майже не привабливим; та володіючи 1 балом – зовсім не привабливим. Тобто, наприклад, якщо підприємство, яке відкрило свої двері для відвідувачів має цікавий асортимент продукції, є територіально доступним, пропонує спеціальні засоби обслуговування для відвідувачів, має професіональних гідів, надає можливість придбати товари після екскурсії, створює належні умови для того, щоб туристи змогли стати учасниками виробництва і відчули продукцію на смак або на дотик, має гнучку цінову політику, тоді цей об'єкт буде максимально привабливим й залучить багату кількість туристів до індустриальних турів. Запорукою успіху визначення об'єктів індустриального туризму буде служити орієнтація на різні цільові групи й врахування побажань всіх категорій туристів.

На основі проведеного дослідження в статті визначено та охарактеризовано потенційні об'єкти індустриального туризму в Луганській області в залежності від типу продукції, що виробляється. Також виділено

фактори, що визначають ступінь привабливості об'єктів індустріального туризму та пояснено їх важливість при виборі туристами місця призначення. Такі фактори містять в собі: привабливість виробленої продукції, доступність, оснащеність об'єкту індустріального туризму, професіоналізм гідів, надання можливості придбання товарів після екскурсії, створення умов відчутти, спробувати й доторкнутися до продукту, вартість входних квитків. За допомогою визначених факторів виникне можливість оцінити привабливість об'єктів індустріального туризму.

Література

1. Frew, Elspeth Ann Industrial tourism: a conceptual and empirical analysis. PhD thesis, Victoria University, 2000. – 178 p. 2. Lammers T. “How to Spend Your Summer Vacation: Inc’s Guide to Great Company Tours” / T. Lammers. - Inc. 12, 87, 1990. – 115p. 3. Henly A. “Industry Shows Its Face” / A. Henly. - The Engineer, 27 October, 28, 1988. – 37 p. 4. Кайзер Ф.-Й. Управление инновационными проектами / Ф.-Й. Кайзер, Г. Г. Богомазов, З. А. Сабова. – М.: ИЦ «Академия», 2001. – 213 с.

Свірідова Н.Д., Пристюк В.М. Методичні підходи до визначення об'єктів індустріального туризму.

Розглянуто існуючі методичні підходи до визначення об'єктів індустріального туризму та виявлено основні фактори, які впливають на ступінь привабливості об'єкту індустріального туризму.

Ключові слова: індустріальний туризм, об'єкт індустріального туризму, індустріальний тур.

Свиридова Н.Д., Пристюк В.Н. Методические подходы к определению объектов индустриального туризма.

Рассмотрены существующие методические подходы к определению объектов индустриального туризма и выявлены основные факторы, влияющие на степень привлекательности объекта индустриального туризма.

Ключевые слова: индустриальный туризм, объект индустриального туризма, индустриальный тур.

Sviridova N, Prystyuk V. Methodical approaches to determine the industrial tourism.

The existing methodological approaches to determining the industrial tourism and identifying the basic factors determining the degree of attractiveness of the industrial tourism.

Key words: Industrial tourism, industrial tourism facility, the industrial tour.

Скабара Р.М.

МУЗЕЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Музейний туризм – це специфічна діяльність музеїв в сфері пізнавального туризму з виробництва і реалізації різних туристських продуктів музейного характеру (створення експозицій, організація екскурсій, музейних магазинів тощо), а також, у багатьох випадках, з організації туристичного циклу (проживання, харчування, трансфер, інформаційне забезпечення).

Розвиток музейного туризму, на нашу думку, має базуватися на ідеї комплексного показу історії і культури територій, що входять в коло наукового, просвітницького та інших традиційних інтересів музею, обумовлених особливостями і складом тих чи інших музейних колекцій.

Базовими процесами, що пов'язані зі створенням музейно-туристських продуктів є інтерпретація культурної спадщини території і напрацювання специфічних музейно-туристських креативних рішень.

На жаль, в Україні майже не використовується історико-культурна спадщина для формування спільної ідентичності, консолідації громадян різних регіонів, формування позитивного іміджу держави.

Проблеми залучення музейних закладів до співпраці з індустрією гостинності є предметом дослідження не лише музеєзнавців, а й представників інших наукових напрямів; вагомий внесок у вивчення різних аспектів цієї проблеми зробили і представники львівської географічної школи.

Вважаємо, що наукові дослідження, метою яких є аналіз проблем та перспектив використання історико-культурних туристичних ресурсів, зокрема музейного фонду, і напрацювання практичних рекомендацій для вирішення виявлених проблем, є актуальними і поступово набирають конструктивного спрямування.

Метою роботи є аналіз сучасного стану, виявлення проблем і перспектив використання музейного фонду, розвитку музейного туризму як перспективного напрямку індустрії гостинності Львівської області.

Для досягнення мети дослідження виконані завдання: - ознайомилися зі станом, сучасними підходами та понятійно-термінологічною системою дослідження музейного туризму; - зібрали і впорядкували статистичну і аналітичну інформацію, що характеризує історію та сучасний стан розвитку

музейництва в Львівській області; - вивчили особливості розміщення на території Львівської області об'єктів музейного фонду; - проаналізували проблеми та розкрили потенціал розвитку музейного туризму в Львівській області.

Індустрія гостинності Львівської області представлена підприємствами, організаціями і установами, які спеціалізуються на різних видах туризму, мають відмінні риси геопросторової організації і чинники, що її визначають, різнонаправлені вектори росту. Подальший розвиток галузі, зокрема її інфраструктурних компонентів, набув актуальності через необхідність якісної підготовки до проведення фінальної частини першості Європи з футболу у 2012 році.

Львівська область є найбільшою в Україні за кількістю, різноманітністю і ступенем збереження історико-культурних пам'яток, зокрема тих, що належать до архітектурно-містобудівної спадщини. В області на державний облік узято 3659 пам'яток архітектури і містобудування, з яких 794 – національного значення.

Основна частина історико-культурних, зокрема історико-архітектурних, пам'яток у Львівській області розташовані в обласному центрі, містах Жовква (в межах Державного історико-архітектурного заповідника), Белз (в межах Державного історико-культурного заповідника), Золочів (Музей-заповідник „Золочівський замок”), Дрогобич, Старий Самбір, Рава-Руська, населених пунктах, що складають Золоту підкову Лева.

Місто Львів за кількістю пам'яток архітектури різного часу і стилів є другим в Україні. Найбільше представлена середньовічна архітектура і тому центральна частина міста оголошена історико-архітектурним заповідником і внесена до „Списку світової культурної спадщини” ЮНЕСКО. Добре збережені культові споруди різних релігійних течій, житлова забудова, палацові й адміністративні будівлі, планувальна структура міста.

Як свідчать дані Львівського обласного управління статистики, на кінець 2008 р. на території Львівської області діяло 19 музеїв, що на дві одиниці менше, ніж у попередньому році, але на 5 більше, ніж у 1990 р.

Впродовж 1990-2008 рр. кількість відвідувань діючих музеїв Львівської області скоротилася на 35% (з 2246,0 тис. відвідувань у 1990 р. до 1670,5 тис. відвідувань у 2008 р.); цей показник поступово збільшується, починаючи з 2000 р. Одночасно зростає і показник відвідуваності музеїв, що розраховується на 100 осіб населення: з 39 у 2000 р. до 65 у 2008 р.

Вже у 2009 році музеї Львівської області відвідало на 132 тис. осіб менше, ніж за попередній період. Про це йдеться у звіті управління культури і туризму Львівської облдержадміністрації.

За таких обставин кількість екскурсій також зменшилась, відтак 2009 року у музеї області проведено 17062 екскурсії, а 2008 – 19672. Попри це музеї області продовжують активно працювати в організації виставкової діяльності. У 2009 році відбулося 339 виставок, а 2008 – на 8 менше.

Якщо порівнювати відвідуваність музеїв області з відвідуваністю театрів, концертних організацій чи, тим більше, кінотеатрів, то значна перевага – на боці музеїв. Варто зазначити, що такі результати досягаються і, в тому числі, за рахунок туристичного потоку з-поза меж Львівщини.

Музейний фонд області у 2008 р. – це 1158,1 тис. експонатів, з яких впродовж року доступними для відвідувачів були лише 47,3 тис. або 4,1%; 93,6 тис. експонатів (8,1%) потребують різного рівня реставрації; 93,2% експонатів музеїв Львівської області належать до державної частини Музейного фонду України.

Якщо брати до уваги інформацію Львівського обласного управління статистики, то у 2008 р. 92,9% відвідувань музеїв припадає на 11 музеїв Львова, решта – на музеї, що діють в Дрогобичі, Самборі, Стрию, Бродівському, Городоцькому, Дрогобицькому і Кам'янка-Бузькому районах області. Такі просторові диспропорції є традиційними.

У Львові, наприклад, діють: Історичний музей, Львівська галерея мистецтв, Музей Львівської сакральної барокової скульптури „Творчість Іоанна Георгія Пінзеля”, Музей давніх пам'яток Львова (відділ Львівської галереї мистецтв), Національний музей, Музей етнографії та художнього промислу, аптека-музей, Музей історії медицини Галичини імені Мар'яна Панчишина, Музей народної архітектури та побуту, Державний природознавчий музей, Мінералогічний, Геологічний, Археологічний музеї Львівського національного університету імені І. Франка тощо.

У складі відвідувачів музеїв Львівської області постійно більшу частину складають учні, слухачі та студенти (866,0 тис. осіб або 51,8% загальної кількості). Традиційно ця категорія відвідувачів віддає перевагу історичним та етнографічним музеям у Львові (94,1%). Саме тому музеї Львівської області співпрацюють зі школами у межах програми „Музейна педагогіка” й „Школа і музей: працюємо разом”.

Наприклад, у Національному музеї відбуваються відкриті та інтегровані уроки і семінари для вчителів образотворчого та музичного мистецтва, християнської етики, української літератури, історії (Національний музей у Львові ім. А.Шептицького), змонтовано фільм „Львівська галерея мистецтв” для використання педагогами у школах, у Львівському музеї історії релігії підготували нові сценарії ігрової екскурсії „Міфологія Стародавнього Єгипту”, інтерактивні лекції „Всесвіт у твоїх долонях”, театралізовані екскурсії „Музейна візитівка”.

Важливим, на нашу думку, є показ музейних експонатів поза територією музею, в 2008 р. одинадцять музеїв області організували 81 таку виставку (всього 319 виставок впродовж року). Ця практика дає неоцінений досвід, вона дасть можливість створити додаткову рекламу музею, дозволить підготуватися до можливих більш інтенсивних туристських акцій. Для формування програм спеціалізованого туризму музеям необхідно попередньо вирішити низку завдань.

Найбільш простим рішенням є пропозиція по спеціалізації на історії і культурі свого регіону чи на імені будь-кого з відомих земляків, однак, у більшості випадків туристичний ринок автоматично відкидає подібний підхід.

Привабливими для вибору спеціалізації є подієвий туризм. Він, як правило, пов'язаний з унікальними подіями, приуроченими лише до конкретної території – найбільшими ярмарками, фестивалями, народними святами, річницями подій, ювілеями тощо. Насамкінець, для спеціалізації дуже важливими є власне музейні ініціативи.

Наступним завданням є грамотне укладання туристичної програми і туристичного маршруту. Власне музей і його цікаві місця ніколи не приваблять до себе такої уваги як цікавий маршрут з різноманітними об'єктами (наприклад, навіть в рамках однієї спеціалізації).

Ще одним важливим завданням є поєднання в межах музею комплексу функцій з організації туризму (передовсім екскурсійної діяльності і розміщення). Надання туристу нічлігу в конкретному місці збільшує прибутковість обслуговування на порядок; це своєрідний специфічний туристичний закон і він може бути застосований і в організації музейного туризму.

Тут зазначимо, що екскурсійною роботою займаються практично усі музеї Львівської області. У 2008 р. в 19415 екскурсіях в музеї взяли участь 503,9 тис. осіб, з них 335,6 тис. – учні та студенти.

Звичайно, легше це здійснити музеям-заповідникам, на територіях яких можливе будівництво готелів чи пристосування для цієї мети прибудов. Проте і в межах музею можлива реалізація такої ідеї.

В будь-якому випадку важливо не віддавати повністю організацію нічлігу, харчування і відпочинку туристів в рамки іншої туристичної фірми (тоді музею залишаються лише прибутки від продажу вхідних квитків), а організувати обслуговування цього невеликого туристичного потоку. У цьому випадку може виникнути проблема отримання нової ліцензії.

Насамкінець, потрібно відмітити ще одне важливе завдання – створення рекламної інформації і її поширення. Загальна реклама, навіть якщо вона буде яскравою і професійно виконаною, не принесе успіху.

Найважливішою умовою є наявність максимальної і чіткої інформації про пропонуваній тур: географічна карта, транспортна доступність, докладна характеристика всіх пунктів маршруту, місць нічлігу, погодинний розклад кожного дня туру, а також чітке вказання ціни і можливих скидок.

Отже, співробітництво музеїв і туристичної індустрії пов'язане зі спільною ресурсною базою для розвитку цих видів діяльності, ґрунтується на сучасних тенденціях як у вдосконаленні роботи музеїв, так і у формуванні попиту на туристичний продукт.

Однією з таких тенденцій є поступовий перехід від дослідження і збереження окремих пам'яток культури і природи до дослідження і збереження спадщини у її цілості і багатоманітті. Це вкрай важлива тенденція, яка визначає багато інших аспектів соціокультурного розвитку початку нового тисячоліття.

На наше переконання, музейний туризм може стати засобом внутрішньої мобілізації, засобом адаптації до умов ринку, це можливість вибудувати зовнішні стосунки, нову політику музею, відкриту назовні. Таким чином туризм може стати не додатковим, структуроутворюючим видом діяльності музею.

Можна стверджувати, що формування і реалізація спеціалізованої туристичної програми є серед можливостей кожного музею Львівської області. Спочатку це буде незначний туристичний потік спеціалістів чи тих людей, що цікавляться українською природою, історією чи культурою. Проте, саме такий невеликий потік є в силах обслужити колектив музею.

Література

1. Кузик С.П. Туризм і культурне середовище: особливості розвитку та використання // Туризм на порозі ХХІ ст.: освіта, культура, екологія. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18-22 жовтня 1999 р., м.Київ). – Київ: Вид-во „КІТЕП”, 1999. – С.44-46. **2. Мазурик З. В.** Культурна спадщина як туристичний продукт // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу. №9. 2005 р. – С. 243–246. **3. Музеї Карпатського регіону.** Каталог. – Львів: Центр Європи, 2004. – 64 с. **4. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм у Львівській області.** Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2009. – 46 с.

Скабара Р.М. Музейний туризм як перспективний напрям розвитку індустрії гостинності Львівської області.

У статті виявлено і проаналізовано сучасний стан, проблеми і перспективи залучення музейних установ Львівської області до співпраці з

індустрією гостинності. Відзначено, що ця взаємодія пов'язана зі спільною ресурсною базою для розвитку цих видів діяльності, ґрунтується на сучасних тенденціях як у вдосконаленні роботи музеїв, так і у формуванні попиту на туристичний продукт.

Ключові слова: музей, музейний туризм, індустрія гостинності екскурсія.

Скабара Р.М. Музейный туризм как перспективное направление развития индустрии гостеприимства Львовской области.

В статье выявлены и проанализированы современное состояние, проблемы и перспективы вовлечения музейных организаций Львовской области в сотрудничество с индустрией гостеприимства. Отмечено, что это сотрудничество связано с общей ресурсной базой для развития этих видов деятельности, базируется на современных тенденциях как усовершенствования работы музеев, так и в формировании спроса на туристический продукт.

Ключевые слова: музей, музейный туризм, индустрия гостеприимства, экскурсия.

Skabara R.M. Museum tourism as a direction of development of the industry of hospitality of the Lviv area.

In article problems and prospects of involving of the museum organizations of the Lviv area in cooperation with the hospitality industry are revealed and analysed a current state. It is noticed that this cooperation is connected with the general resource base for development of these kinds of activity, is based on modern lines as improvements of work of museums, and in formation of demand for a tourist product.

Key words: a museum, museum tourism, hospitality, excursion.

УДК 359.09

Смирнов І.Г

**ЖІНКА, ІМ'Я ЯКОЇ З'ЄДНУЄ ТРИ ТУРИСТИЧНИХ ДИВА
УКРАЇНИ: СОФІЯ ВІТТ-ПОТОЦЬКА**

Туристичні дива України, що були визначені в 2007 р., мають у своєму складі три, назви яких поєднані з однією історичною постаттю – Софією Вітт-Потоцькою, яку в другій половині XVIII ст. п'ять найбільших

королівських дворів Європи визнали найвродливішою жінкою епохи Просвітництва. До цих туристичних чудес України належать Хотинська фортеця, Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець» та Національний дендрологічний парк «Софіївка» в Умані. Якщо перші два були лише місцями перебування пані Софії в певний час, то останнє диво – Дендропарк «Софіївка» завдячує прекрасній грекині всім – і назвою, і ідеєю, і втіленням, і сучасним статусом. Отже, на часі є розкрити зв'язки Софії Вітт-Потоцької з наведеними туристичними чудесами України та показати значення «Madame la Comtesse» у розвитку туризму (в історичному контексті і в сучасному) на Поділлі, Буковині та в Україні.

Літературні джерела та публікації охоплюють як польськомовну літературу [3; 7], так і україномовну [1; 2], включаючи деякі праці автора [4; 5; 6].

Метою статті є розкрити значення постаті Софії Вітт-Потоцької у розвитку туризму на Поділлі та в Україні як в історичному контексті, так і в сучасному, враховуючи проведення Євро-2012 в Україні та Польщі.

З ім'ям Софії Главані, primo voto(перший шлюб (лат.)) Вітт, secondo voto(другий шлюб (лат.)) Потоцька, пов'язана історія найфеноменальнішого сходження щаблями суспільного визнання, яке тільки знала історія моралі колишньої Речі Посполитої. Коли Софія Главані, як проста дівчина грецького родоvodu з Стамбулу вступила на подільську землю в 1779 р., маючи дев'ятнадцять років, в її гаманці лежало всього сто рублів, які за дорученням інтернунція Карла Боскампа їй видав військовий комендант Кам'янця-Подільського Ян Вітт, і це було все її майно. Коли ж наприкінці свого життя в 1822 р. графиня Софія Потоцька склала заповіт (який було покладено до архіву Імператорської Опікунської ради Російської імперії), вона заповідала своїм дітям рухомість і нерухомість, загальна вартість яких перевищувала 10 млн. рублів. Стільки їй залишилося після смерті другого чоловіка Станіслава Щенсного Потоцького, а це ж була тільки частина (до того ж менша) величезного багатства одного з найзаможніших польських магнатів, яким вона розпоряджалася впродовж багатьох років. Сприятливий збіг обставин не раз високо підіймав ціну її зів'ялої вже краси, ціну, оплачену тяжкою працею сотень тисяч українських селян.

Щодо соціального походження Софії Главані, то існують дві версії. Перша, яка нині визнана істинною, виводить її родовід із збіднілої грецької родини, що мешкала в передмісті Стамбулу. Слід зазначити, що після захоплення Візантійської імперії в 1453 р. турками-османами та утворення Османської імперії з столицею в Стамбулі (за Візантії-Константинополі), положення грецького населення стало надзвичайно важким. Бувша титульна нація Візантійської імперії в Османській імперії трактувалася та всіляко

принижувалася, як народ другого сорту: по-перше, тому що не турки, по-друге, тому що християни (не мусульмани). Особливо важким було становище грецьких жінок, оскільки чоловіки-греки могли знайти собі роботу в торговельному плаванні між численними островами Грецького архіпелагу, в торгівлі, навіть у турецькій поліції (нижні чини). Саме з такої родини походила Софія (у дитинстві її звали Дуду), батько якої служив за найнижчим рангом у міській поліції та невдовзі помер. Зрозуміло, що після цього родина Главані потрапила в скрутне становище.

Інша версія походження Софії Вітт-Потоцької нав'язана з легендою про її аристократичне походження з родини Панталіса Маврокордато, члена княжої грецької родини, спорідненої з давніми володарями Візантії. Правнучка Панталіса нібито вийшла заміж за молодого грецького магната Челіче й народила від нього Софію. Версія про знатне походження Софії з княжого роду Челіче де Маврокордато всіляко поширювалася родиною першого її чоловіка – Вітт, а потім – родиною Потоцьких, ну і, зрозуміло, самою Софією.

У житті Софії Главані було чотири головних дебюти. Уперше вона дебютувала в ролі грецької служниці в польській місії в Стамбулі, яку очолював королівський інтернунцій (посол) Карл Боскамп – Лясопольський (1777-1778 рр.). Її на цю посаду влаштувала мати. Головним завданням Дуду на цій посаді було розважати посла та подобатися його гостям.

Другий дебют був складнішим – вона стала дружиною офіцера Речі Посполитої, сина коменданта Кам'янецької фортеці (до речі, найбільшої в Польщі на кінець XVIII ст.) майора Юзефа Вітта, вступила в права шляхетського стану, опанувала його етикет. Усі ці події в житті Софії Главані, тепер уже Софії Вітт, відбувалися далеко від Стамбулу – вже на Подільській землі, в Україні. Як це сталося? Отже, після закінчення терміну своєї місії в Стамбулі, Боскамп повертався до Варшави і Дуду вмовила взяти її з собою. Вони проїжджали через Хотин, де заміжком за турецьким баші (начальником) була її сестра (за іншими даними – тітка), потім через Кам'янець-Подільський, де з Софією познайомився та закохався у неї Юзеф Вітт. 14 червня 1779 р. він узяв шлюб з нею в парафіяльному костьолі в Зіньківцях (передмістя Кам'янця). Отже, в житті Софії Главані-Вітт Кам'янецький період тривав з 1779 до 1793 рр. Чим він відзначився з точки зору туризму? Перш за все тим, що протягом 1781-1782 рр. це молоде подружжя перебувало у весільній подорожі в Європі – в Німеччині, Бельгії, Франції і Австрії. І тут відбувся третій дебют Софії Главані – як дами вищого світу, як уславленої красуні, що стала окрасою королівських салонів у Варшаві, Берліні, Парижі, Відні (відповідно – її знайомство з польським королем Станіславом Августом Понятовським, пруським – Фрідріхом II,

французькою королевою Марією Антуанеттою, австрійським цісарем Йосипом II). До речі, знайомство Софії Вітт з австрійським цісарем відбулося на відомому бельгійському курорті Спа, який у другій половині XVIII ст. був модним місцем літніх зустрічей вишуканої публіки з багатьох країн Європи, передусім із Франції, Англії, Австрії. Приводом до щорічних приїздів у Спа була гадана лікувальна властивість тамтешніх мінеральних вод, яким приписували надзвичайно велику шкалу застосувань, насправді ж до Спа їхали переважно порозважатися. Спа вважався не лише модним, а й дуже вишуканим курортом. Сюди приїжджали найвідоміші європейські магнати й фінансисти, а нерідко й вінценосні особи. Софія та Юзеф Вітт були, мабуть, одними з перших подільських «туристів», що завітали до Спа (і напевно першими, які залишили офіційну згадку про це – рис. 1). Але саме тут у Спа, відбувся третій дебют, що відкрив перед Софією шлях на вершини суспільної ієрархії, та означав важливу якісну зміну в її житті: саме в цей момент вона перестала бути просто дружиною майора Юзефа Вітта, у той час, як майор Юзеф Вітт став просто чоловіком славнозвісної красуні Софії.

Усе свідчить про те, що Софія швидко відмовилася від своїх колишніх безтурботних і фривольних манер поведіння; вона й далі була для всіх неймовірно ввічливою, милою, кокетливою, якщо це допомагало їй заручитися прихильністю якогось впливового сановника чи магната, але найбільше дбала про те, щоб зберегти своє нове суспільне становище, яке так несподівано здобула для себе. Вона уникала (принаймні публічно) зайвої фамільярності в поведінці з своїми залицяльниками, хоча вже у 1780-1781 рр. Поділлям почалися ширитися плітки про її короточасні романи та різні «пасажі», які через кілька років набудуть великого розголосу в усій Польщі і навіть за її межами.

Після великої тріумфальної подорожі Європою, під час якої Софія звикла до обожнювання з боку найчільніших осіб Варшави, Берліна, Парижа, Відня, повернення до маленького містечка на південно-східних кордонах Речі Посполитої, населеного переважно вояками, вірменами-торговцями та кримінальними злочинцями (які відбували кару в замкових льохах) було для неї сумним та нудним. Кам'янець-Подільський, легендарна та найбільша фортеця Речі Посполитої на її південно-східних кордонах, на той час уже значно підупав, але стрімкі масивні мури фортеці над Смотричем, північною притокою Дністра в добу правління останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського вважалися ще міцними укріпленнями, які за невеликих видатків на модернізацію, могли б обернутися на неприступну твердиню. Місто, що розкинулося в підніжжі замку, мальовниче, відреставроване стараннями коменданта Яна Вітта (який

одночасно виступав й архітектором), природним каньйоном оточене водами Смотрича, який майже замкненим зливом охоплював увесь Кам'янець (нині це – Старе місто), з населенням, що сягало декілька тисяч осіб, було важливим торгівельним центром на тзв. Галицькому торговельному шляху, що вів з Німеччини й Польщі через Галичину та Поділля до Молдови, а далі – до самого Стамбулу. Тут можна було придбати лейпцизькі, вроцлавські, російські й турецькі товари, такі як, наприклад, цитрини, помаранчі, волоське або нікопольське вино, воблу (сушену рибу), рибу свіжу, вуджену, мариновану, кав'яр, осетрину, віск, лій і шкіри. З Стамбулу, Криму кам'янецькі купці-вірмени привозили килими, оксамит, зброю, вина, дорогі пахощі, пряності-все те, що складало комфорт тодішнього побуту. Головним осередком торгівлі в Кам'янці був Вірменський ринок, куди прибували каравани верблюдів з східними товарами, по які приїжджали купці з півночі та заходу. В місті функціонувало ще два ринки – Польський та Руський.

Але для Софії Вітт всього цього було замало. І її можна було зрозуміти. Замість пишних салонів європейських столиць-набагато скромніші покої гарнізонного помешкання генерала Вітта; замість галантних аристократів, дипломатів і двірських сановників – юрба безцеремонних офіцерів місцевого гарнізону й подільської провінційної шляхти, які нахабно залицялися до вродливої пані віце-комендантші. Її обожнювала половина чоловіків усього околу, вона викликала захват у приїжджих, і в такий спосіб отримала статус своєрідної «туристичної принади» Кам'янця, але така популярність її не дуже задовольняла, до того ж це не додавало їй доброї слави. Не допомогло й те, що Юзеф Вітт спеціально для Софії улаштував у долині Смотрича літній палац з садом. Алеї саду протягнулися вздовж обох берегів річки, були прикрашені екзотичними квітами та деревами. Софія, в платті з криноліном, який вона першою одягла в місті, походжала по саду, зриваючи з дерев жовтогарячі персики та стиглі груші. Але незабаром і це їй знудилося. Софія шукала будь-якого приводу вирватися нарешті з Кам'янця у широкий світ.

У серпні 1787 р. вона разом з пані Уршулею Мнішек, дружиною кам'янецького хорунжого, вирушила у велику туристичну експедицію (подорож) до Стамбулу та на острови Грецького архіпелагу (з наміром дістатися аж до Єгипту), у якій взяли участь понад тридцять осіб. Про цю дивну й загадкову подорож часто згадується в приватній та офіційній кореспонденції від 1787 р., але й нині про неї відомо небагато. Так, досі не вдалося з'ясувати, чи то була просто екстравагантна розважальна прогулянка пересичених дам та їхніх кавалерів, чи може, як вважали деякі історики, закамупльований розвідувальний захід, інспірований одним з європейських дворів напередодні сподіваної війни між Оттоманською

Портою і Росією та Австрією. Відплиття відбулося з російського порту Херсон на кораблі «Катерина Велика». У складі товариства дам було дев'ять, чоловіків – двадцять три. Відомо, що на судно також взяли музикантів і шатра, щоб час від часу робити висадки на березу моря. Попливли тим самим шляхом, яким понад сто з лишком років тому ковзали по чорноморських хвилях легкі козацькі чайки, раптово нападаючи на прибережні турецькі селища і навіть на передмістя Стамбулу. На жаль, відомі прізвища тільки частини цих незвичайних туристів. Крім Мнішек і Вітт, в експедиції взяли участь дві панни Секежинські. Серед чоловіків був генерал К. Менчинський (який перебрав на себе обов'язки адміністратора та скарбника подорожі), С. Тарновський, капітан кавалерії Скварський, Я.Остроруг (розповідали, що під час подорожі він невтомно фліртував з пані Вітт), якийсь полковник Ключевський, двоє Зdzeковських, Новаковський, Кшижановський. Імена решти учасників експедиції невідомі до сьогоднішнього дня [3, 135]. По прибутті до Стамбулу думки учасників експедиції щодо подальшого подорожування поділилися. Пані Мнішек, можливо, була схильна плисти якомога швидше до Архіпелагу, а Софія, мабуть, воліла якомога довше затриматися в Стамбулі, оскільки саме тут для неї приготували зустріч, завдяки якій вона зразу стала дамою номер один експедиції й остаточно затьмарила своїх попутниць. До того ж у Стамбулі жила її родина.

Російський чорноморський порт Херсон, заснований у 1775 р., швидко розростався і через десять років був уже найважливішим торговельно-транспортним центром цієї правобережної України. Через Херсон після 1783 р. велася головна російська та польська торгівля з середземноморськими портами та країнами Близького Сходу. Серед інших товарів щороку в Херсонському порту на чужоземні судна вантажили понад 2000 пудів подільської й української пшениці. Кількість мешканців Херсона ніби то складала 50 000, у місті діяло кілька французьких і грецьких домів, які були посередниками в експорті та імпорті різних товарів із Польщі та Росії до Стамбулу, Марселя, Кадікса й Неаполя. Функціонували тут і дві польські контори – П.Потоцького та П. Теппера. Було тут і польське консульство, відкрите за наказом Станіслава Августа в 1783 р. Через початок російсько-турецької війни в липні 1787 р. уся привабливість туристичної прогулянки пішла нанівець. Учасники експедиції поділилися в Стамбулі на малі групи: одні збиралися продовжувати експедицію запланованим раніше маршрутом, незважаючи на воєнну небезпеку, інші вирішили повертатися додому кружним безпечним шляхом. Пані Вітт належала до останніх і через Відень, Варшаву і Львів безпечно повернулася до Кам'янця. Відносини її з Юзефом

Віттом, який після смерті батька став генералом і комендантом Кам'янецької фортеці, були остаточно зіпсовані, хоча вона народила йому сина Яна.

У 1791 р. починається четвертий і останній дебют Софії Главані-Вітт – її відносини з наймогутнішим магнатом Польщі – Станіславом Щенсним Потоцьким. Маєтки Потоцького займали територію близько 1,5 млн. га, на нього працювало 130 000 кріпаків в Україні та Польщі, а річний дохід господаря Тульчина перевищував 3 млн. польських злотих. Під час балу в Яссах, яким ушанували день іменин імператриці Катерини II він, можливо, вперше відкрив Софії свої почуття. В польській історії, зокрема історії Першої Речі Посполитої, постать С.Щ. Потоцького не тішиться доброю славою. Вважається, що саме він разом з коронним гетьманом К. Браницьким та польним гетьманом С. Жевуським, утворивши Тарговицьку конфедерацію, спрямовану проти короля Польщі Станіслава Августа Понятовського, забили останній цвях в труну Першої Речі Посполитої, зробивши можливим другий поділ Польщі 1793 р. та зникнення незалежної польської держави з мапи Європи внаслідок третього і останнього поділу Польщі в 1795 р. Але нас у даній статті більше цікавить доля Софії Главані-Вітт, яка на новому етапі свого життя та суспільної кар'єри на Поділлі вирішила зв'язати своє майбутнє з Щенсним Потоцьким. Для історії дворічної гамбурзької еміграції цього магната разом із Софією Вітт в 1793-1795 рр., на жаль, бракує будь-яких джерел. Можна тільки приблизно уявити, як виглядало їхнє безтурботне існування в цьому великому німецькому портовому місті (наприкінці XVIII ст. воно налічувало близько 130 000 мешканців). В 1795 р. Софія ще Вітт подалася до Варшави, а потім Львова, щоб розпочати справу про розлучення з Юзефом Віттом. Тим часом, ще в 1793 р., в Мінську, Софія народила Щенсному Потоцькому сина, якого назвали Константином. Це був перший з вісьмох дітей, які мали народитися від нешлюбного, а потім шлюбного зв'язку Софії Главані з Станіславом Щенсним Потоцьким. До шлюбного узаконення цього зв'язку Софія народила ще двох дітей – Миколая і Гелену. Але всі трое позашлюбних дітей померли ще в ранньому дитинстві. Натомість щасливо зросли ті п'ятеро дітей, які народилися вже після шлюбу Щенсного з Софією.

Риску майже 17-річного заміжжя Софії Главані за Юзефом Віттом було підбито в 1796 р., коли була узгоджена і підписана в Львівському суді розлучно-майнова угода, яку підписали обидві сторони, а також свідки. Деталі цієї угоди можна взяти в [3, 266-267]. Але залишалася ще одна перешкода – шлюб Щенсного Потоцького з Юзефіною. Незважаючи на це, Софія Главані вже з 1796 р. проживала разом з Щенсним у його маєтку в Тульчині (нині Вінницька обл.). Осівши в Тульчині, Щенсний робив усе, що було в його змозі (а міг він багато), аби надати привабливості цій місцевості

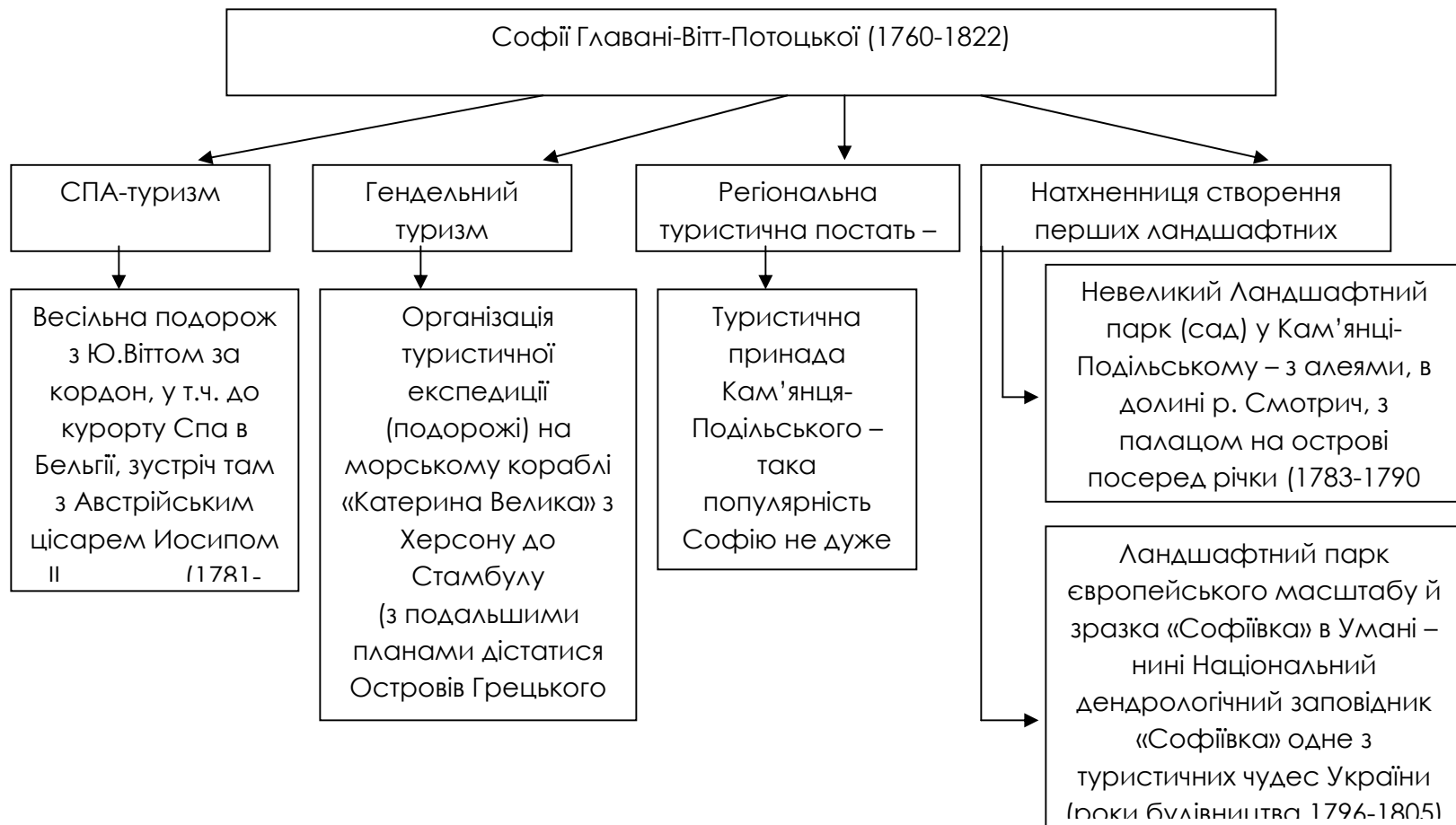
в очах вродливої грекині. На острові посеред тульчинського ставка він спорудив турецьку лазню, оточену колонами з майстерною різьбою в мавританському стилі, а розкішне обладнання для лазні за великі гроші спровадив із Стамбулу. Тож Софія могла розкошувати тут у турецьких ваннах, до яких звикла ще замолоду. Та найщедрішим та безумовно найпрекраснішим подарунком Щенсного Софії був великий парк під Уманню (нині Черкаська обл.), названий «Софіївкою»; саме цей парк згодом став найдовговічнішою і найславетнішою пам'яткою, пов'язаною з її ім'ям (нині – це Національний дендрологічний парк «Софіївка», позначений серед семи Туристичних чудес України). Творцем «Софіївки» (автором топографічного та архітектурного проектів парку, а також керівником усіх робіт) був талановитий офіцер польської артилерії, який до 1793 р. перебував на службі Речі Посполитій, капітан Людвік Метцель (1764-1848). Це була дійсно магнацька фантазія – її реалізація протягом дев'яťох років (1796-1805) обійшлася, за оцінками, в 15 млн. польських злотих. Під Умань тисячами зганяли панщинних селян з возами й лопатами; мармур, статуї, гідравлічні машини Метцель замовляв у країнах Західної Європи; рідкісні види дерев і саджанці найрізноманітніших рослин, які не зустрічалися в Україні, привозили аж з Туреччини. За чотири роки (до 1800) було закінчено найважливішу частину парку з двома штучними ставками, горішнім і долишнім. Різниця рівнів цих ставків становила 23 м; оригінальна гідравлічна конструкція, яку спроектував Метцель, підводила струмисько води до фонтана в долишньому ставі з мінімальною затратою енергії, завдяки чому фонтан бив на висоту 20 м. Удача просторова архітектура, каскади, штучні гроти, мальовниче розміщення буйної рослинності становили головні принади цього чудового парку, який ще й нині вважається найгарнішим парком у всій Європі. «Софіївка» дуже швидко набула величезної популярності, ще за життя Софії її відвідували численні туристи й про неї багато писалося. Софія до кінця свого життя дуже любила цей парк, який носив її ім'я. Їй лестило, що ця чудова пам'ятка садово-паркової архітектури – данина її вроді закоханого в неї Щенсного. Із «Софіївкою» пов'язувалися найприємніші спогади про перший період її спільного з Потоцьким життя в Україні.

Великий день у житті Софії Главані настав 17 (28) квітня 1798 р., коли в тульчинському костьолі перед шлюбним вівтарем вона нарешті здобула право носити прізвище Потоцької. Про життя Софії й ситуацію в Тульчині протягом 1799-1805 рр. відомо небагато. Деякі дані свідчать, що 1800 року (на своє сорокаріччя) вона разом зі Щенсним здійснила тривалу подорож на Захід, під час якої серед інших країн відвідала Італію. За якийсь час після повернення з цієї подорожі Софія народила другого сина, зачатого в шлюбі

зі Щенним – Мечислава, в наступні роки на світ по черзі прийшли дві доньки – Софія й Ольга, нарешті, наймолодший син Болеслав. Точні дати народження цих дітей, на жаль, невідомі. Станіслав Щенний Потоцький помер у Тульчині в березні 1805 року, у віці п'ятидесяти трьох років. Софія пережила його на 17 років і закінчила своє життя в 1822 році, 12 (24) листопада. Її тіло поклали на вічний спочинок не в Тульчині, а в Умані, неподалік від її улюбленої «Софіївки». Однак там вона пролежала нецілу чверть століття. 1832 року маєток і парк під Уманню, якими понад десять років володів перший шлюбний син Щенного та Софії Олександр Потоцький, було конфісковано на користь російської державної скарбниці. «Софіївка» отримала нову назву – «Царицин сад» - і перейшла у власність імператорської родини. Невдовзі домовину з тлінним прахом Софії Потоцької перевезли з уманської церкви до Тального в Уманському повіті, яке успадкувала після матері її дочка Ольга Потоцька-Наришкіна. Її поставили в підземеллі місцевої церкви, яку згодом, 1846 р., було перебудовано. Після 1917 р., в період тзв. радянської секуляризації більшості сакральних споруд в Україні та Росії, церкву в Тальному знову перебудували й призначили для інших потреб. Однак гробниць у підземеллі цієї будівлі ніхто не чіпав. Нині у відновленій церкві й досі спочиває прах тієї, яку в другій половині XVIII ст. п'ять найбільших королівських дворів Європи визнали найвродливішою жінкою епохи Просвітництва.

Постать Софії Вітт-Потоцької має тісні й розгалужені зв'язки з зародженням та розвитком туризму в Україні. З її ім'ям пов'язаний (і названий) Національний дендрологічний парк «Софіївка», занесений в перелік «Семи туристичних чудес України» (рис. 1). З її життям пов'язані ще два туристичних дива України – Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» (де Софія Вітт провела майже 17 років свого заміжжя за віце-комендантом, згодом комендантом Кам'янецької фортеці, майором, згодом генералом Юзефом Віттом і де ним був створений для неї ландшафтний парк, який на жаль, не зберігся до нашого часу) та Хотинська фортеця (де вона перебувала проїздом у Кам'янець). Софія Вітт, мабуть, однією з перших подолян відвідала відомий й нині курорт Спа в Бельгії. Її можна вважати й засновницею «гендерного туризму» в Україні, якщо згадати подорож до Стамбулу та на Грецькі острови, організаторками якої були дві жінки – подолянки Софія Вітт та Уршуля Мнішек. Можна пригадати й інші зв'язки Софії Вітт-Потоцької з зародженням та розвитком туризму в Україні, але й наведеного вище, на нашу думку, цілком достатньо, щоб присвятити статтю цій непересічній жінці епохи Просвітництва, чие життя пройшло в Україні, на Поділлі, й до цього часу викликає цікавість як українських, так і іноземних (особливо польських та грецьких) туристів. А

найкращою згадкою і пам'яткою на честь Софії Вітт-Потоцької є Національний дендрологічний парк «Софіївка», який й нині викликає захоплення в тисяч відвідувачів з усіх куточків світу. Його буде цікаво відвідати й Українським та іноземним туристам – відвідувачам Євро-2012 (особливо полякам та грекам) протягом одноденної екскурсії з Києва.

Рис. 1. Внесок Софії Главані-Вітт-Потоцької (1760-1822) у зародження й розвиток туризму в Україні

Література

1. Будзей О.В. Вулицями Кам'янця-Подільського / Серія «Історичні місця України / О.Будзей. – Львів: Світ, 2005. – 272 с. **2. Винюкова-Волкова В.** Легенди старого Кам'янця / В. Винюкова-Волкова. - Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2009. – 48 с. **3. Лоск Є.** Історія прекрасної бітинки /З польськ. пер. А Андрухів /Серія «Життєписи»/ Є. Лоск. – Київ: Юніверс, 2005. – 448 с. **4. Смирнов І.Г.** Логістика туризму: Навч. пос. / І. Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с. **5. Смирнов І.Г.** Логістичний аспект туристичних чудес України: заповідник «Кам'янець» // Географія та туризм. – Вип. 11. – 2011. – С. 136-148. **6. Смирнов І.Г.** Туристичні чудеса України в етнографічному туризмі: заповідник «Кам'янець» (транспортно-логістичний аспект) / І.Смирнов // Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2011. – С. 84-87. **7. Dr Antoni J. – Rolle.** Losy pięknej kobiety/ Wybor pism. – Krakow, 1966, T.1. - С. 148-198.

Смирнов І.Г. Жінка, ім'я якої з'єднує три туристичних дива України: Софія Вітт-Потоцька.

Представлено історичну постать Софії Вітт-Потоцької, ім'я якої пов'язує між собою три туристичних дива України – Національний дендрологічний парк «Софіївка» в Умані, Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець» та Хотинську фортецю. Матеріал статті є цікавий для туристів – вболівальників Євро-2012 (особливо поляків, росіян та греків), для яких доцільно організувати одноденну екскурсію з Києва до Дендрологічного парку «Софіївка» в Умані.

Ключові слова: Національний дендрологічний парк «Софіївка», Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець», Хотинська фортеця, Софія Вітт-Потоцька.

Смирнов И.Г. Женщина, имя которой объединяет трое туристических чудес Украины: София Витт-Потоцкая.

Представлена историческая фигура Софии Витт-Потоцкой, имя которой связывает между собой три туристических чуда Украины - Национальный дендрологический парк «Софиевка» в Умани, Национальный историко-культурный заповедник «Каменец» и Хотинскую крепость. Материал статьи будет интересным для туристов - болельщиков Евро-2012 (особенно поляков, россиян и греков), для которых целесообразно организовать однодневную экскурсию из Киева в дендрологический парк «Софиевка» в Умани.

Ключевые слова: Национальный дендрологический парк «Софиевка», Национальный историко-культурный заповедник «Каменец», Хотинская крепость, София Витт-Потоцкая.

Smyrnov I.G. The woman, whose name unites the three tourist wonders of Ukraine: Sophia Witt-Pototska.

Represented historical figure of Sofia Witt-Potocka, whose name is connected with three touristic wonders of Ukraine – National Dendrological Park “Sofiyivka” in Uman, National Historical and Architectural Reservation “Kamenets” and Fortress of Hotyn. Article material is interesting for tourists – soccer fans EURO-2012 (especially for Poles and Greeks), and for them there is a sense to propose a one-day trip from Kyiv to National Dendrological Park “Sofiyivka” in Uman.

Key words: National Dendrological Park Sofiyivka, National Historical and Cultural Reserve "Kam'yanets", Hotyn fortress, Sophia Witt-Potocka.

УДК 338 (477.61)

Сорокіна Г.О., Сорокін А.Ю.

**ВИКОРИСТАННЯ ГЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК
ЛУГАНЩИНИ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ**

В останні десятиліття в туристичній сфері з'являється цілий ряд нових форм і видів туристичних послуг, в тому числі орієнтованих на пізнання природи у всіх її проявах. Екологічний туризм виник як альтернатива ресурсоємному, «жорсткому» туризму. Від традиційного туризму екотуризм відрізняється такими ознаками, як :

- переважання природних об'єктів туризму;
  - менша ресурсо- та енергоємність;
  - безпосередня участь у соціально-економічному розвитку територій;
  - екологічна просвіта туристів.
- До основних принципів екологічного туризму належать:
- відвідування добре збережених природних територій;
  - невиснажливе, стає використання природних ресурсів, збереження природного, соціального й культурного різноманіття;
  - дотримання певних (досить жорстких) правил поведінки;
  - менша, ніж при звичайних видах туризму, інтенсивність використання природних ресурсів;
  - екологічна просвіта туристів, їх участь у місцевих культурних і природоохоронно-заповідних діях;
  - ретельне планування екологічних турів, комплексний підхід до їх розробки та проведення; інтеграція екотуризму в плани регіонального розвитку територій;

- участь місцевого населення у розвитку туризму й отримання ним фінансових та інших переваг від цієї діяльності;
- екологічне навчання персоналу, зайнятого у сфері екологічного туризму [1,2,3].

Важливе значення для вивчення проблеми розвитку екологічного туризму в різних регіонах мають праці авторитетних вітчизняних та зарубіжних вчених : О.О. Бейдика,

М.Ю. Белікова, М.Б. Біржакова, Г.С. Гужина, О.Ю. Дмитрука, В.А. Ємельянова,

В.П. Кекушева, М. Майя, Я.Б. Олійника, А.С. Слепокурова, В.Б. Степаницького, О.О. Любіцевої, В.В. Храбовченка та ін.

Проблемам вивчення та охорони геологічних пам'яток природи були присвячені роботи О.П. Фісуненка, Н.Є. Коротенко, В.П. Гриценка, В. В. Манюка, А.В. Лапо,

В.А.П. Уїмблдону, Н.П. Герасименко та інших авторів.

Різним аспектам розвитку екологічного туризму в Луганській області присвячені публікації І.О. Татолі, С. О. Дітковської, Л.В. Мальцевої, О.А. Панкратьева та ін.

Дослідження названих авторів відображають різноманітні аспекти проблеми розвитку екологічного туризму в Україні та за кордоном, питання вивчення та охорони геологічних об'єктів, однак, у публікаціях названих авторів геологічні пам'ятки не розглядалися в якості найважливіших туристичних об'єктів Луганської області.

Метою даної публікації є обґрунтування використання геологічних пам'яток Луганської області в якості об'єктів екологічного туризму, конструювання маршруту екологічного туру по мінералогічним об'єктам, розробка комплексу заходів, спрямованих на збереження та популяризацію туристичних об'єктів Луганщини.

Сучасний екологічний туризм досить багатогранний і багатоаспектний. Розвиток різноманітних його форм на тій чи іншій території залежить, в першу чергу, від природних особливостей регіону, де представлений даний вид туризму. На наш погляд, на території Луганської області найбільш актуальною формою екологічного туризму є науковий та пізнавальний екологічний туризм, який передбачає ознайомлення з геологічними пам'ятками цього регіону. Це пов'язано з унікальною геологічною будовою Луганської області, яке відображає й дає можливість вивчити еволюцію земної кори від докембрію до четвертинного періоду включно.

Геологічні пам'ятки Луганської області відносяться до різних типів. Тут представлені:

- стратиграфічні об'єкти, які представляють собою відслонення (та свердловини) гірських порід, цінні для визначення й вивчення

стратиграфічних одиниць; стратотипи, еталонні розрізи фанерозойських підрозділів та визначення їхніх меж;

- палеонтологічні об'єкти – місцезнаходження рослинних і тваринних макро- та мікрорешток, що демонструють етапи історії розвитку органічного світу;

- тектонічні об'єкти – відслонення й форми рельєфу, що демонструють тектонічні та геодинамічні процеси;

- геоморфологічні об'єкти – окремі форми рельєфу або комплекси форм, що найбільш яскраво відображають взаємодію ендегенних та екзогенних чинників і процесів;

- гідрологічні об'єкти – унікальні природні виходи підземних вод, які відрізняються дебітом, характером мінералізації, лікувальними властивостями води й т. ін., а також водоупорів;

- мінералогічні об'єкти – місцезнаходження рідкісних або типових для України мінералів та мінеральних асоціацій;

- петрологічні об'єкти – місцезнаходження різних типів гірських порід, текстур та структур.

Стратиграфічні, тектонічні, геоморфологічні об'єкти досить складні для сприйняття туристами, які не займаються геологією, у зв'язку з цим ці геологічні пам'ятки використовуються як об'єкти наукового туризму, який передбачає туристичну подорож, у процесі якої суб'єкт отримує необхідну наукову інформацію з певної наукової проблеми [4, с. 95] Такий вид туризму достатньо специфічний і розрахований на певний контингент туристів.

Палеонтологічні, гідрологічні, петрологічні й мінералогічні об'єкти можуть бути зрозумілі й цікаві будь-якому контингенту туристів, починаючи від молодших школярів і закінчуючи спеціалістами геологами, за умов наявності компетентного в геологічному відношенні екскурсовода.

У даній публікації ми зупинимося на використанні мінералогічних пам'яток як об'єктів екологічного туризму. З цією метою нами розроблений маршрут по Антрацитівському району Луганської області, який рясніє мінералогічними об'єктами.

Отже, маршрут має назву

«Мінералогічна скарбниця Луганщини»

Маршрут «Мінералогічна скарбниця Луганщини» знайомить туристів з мінералогічними об'єктами Луганщини. На цьому маршруті можна зібрати цікаві зразки мінералів для шкільного музею або для власної колекції.

Мета: науково-пізнавальна.

Нитка маршруту: Єсаулівка – Гостробугорський – Центрально-Нагольчанський.

Кілометраж: 10 км.

Тривалість: пішохідний маршрут розраховано на один день із зупинкою на обід.

Сезонність: весна – осінь.

Склад групи: 10 – 15 осіб приблизно одного віку зі спільною метою та гарною фізичною підготовкою.

За територіальною ознакою – місцевий (у межах Антрацитівського району). За видом маршруту – пішохідний. За категорією важкості – пішохідний маршрут вихідного дня. Відповідно до будови траси – лнійний. За характером організації – плановий.

Характеристика туристичних об'єктів на маршруті

Однією з найважливіших переваг мінералогічних пам'яток є те, що вони містять зразки мінералів, вилучених з порівняно великих глибин, де не відбувалися процеси вивітрювання. Деякі з них є унікальними не лише для Луганської області, але й для України.

Єсаулівка. Луганська обл., Антрацитівський р-н, на 1 км південно-західніше с. Єсаулівка. Площа 4 га. Породні відвали розвідувальних шуфрів. Мінералогічний. Він є одним з найбагатших у Донбасі за кількістю мінералів. Тут відомо близько 45 мінералів. У породних відвалах можна спостерігати мінерали, майже не зачеплені процесами вивітрювання.

Гостробугорський. Луганська обл., Антрацитівський р-н, 3 км на південь від с. Єсаулівка. Відвали розвідувальних канав і шуфрів. Мінералогічний. У 1894 р. тут уперше в Донецькому басейні було виявлено золото. Наявні такі мінерали: кварц, анкерит, пірит, галеніт, золото та ін.

Центрально-Нагольчанський. Луганська обл., Антрацитівський р-н, в 1 км на південь від с. Нижній Нагольчик, приблизно в 3 км на схід від Гостробугорського родовища. Відвали шуфрів. Мінералогічний. Геологічний об'єкт є одним з найбагатших за кількістю мінералів. На родовищі трапляються пірит, арсенопірит, бурконіт, бряклі руди.

Антрацитівський район є цікавим не тільки при вивченні геологічних об'єктів. На його території знаходяться 16 річок, озера, три ландшафтні заказники, два урочища, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, які будуть цікавими для відвідування туристами під час проходження екологічного маршруту.

Розроблений маршрут є екологічним оскільки в процесі його проходження дотримуються викладені вище принципи екологічного туризму.

У даній статті ми представили всього лише один екологічний маршрут, основними об'єктами якого є геологічні пам'ятки, хоча потенціал Луганської області дозволяє розробити сотні таких маршрутів.

Незважаючи на величезні можливості Луганської області у відношенні розвитку екологічного туризму, на жаль, на сьогоднішній

день цей регіон не є туристським центром, який динамічно розвивається. Туристичні ресурси, в тому числі й геологічні пам'ятки, знаходяться сьогодні не в найкращому стані. Деякі з них втратили природоохоронний статус з причини їх часткового або повного руйнування. Враховуючи вищесказане, ми вважаємо необхідною розробку комплексу заходів, спрямованих на збереження та популяризацію туристичних об'єктів Луганщини. Наведемо деякі з них:

1. Здійснення цілеспрямованих досліджень з інвентаризації унікальних туристських об'єктів з детальною їх характеристикою.

2. Проведення робіт з виявлення нових туристських об'єктів.

3. Створення повного каталогу з коротким описом туристських об'єктів, у тому числі і його електронного варіанта.

4. Виділення вузлових зон екологічного туризму та застосування по відношенню до них комплексу природоохоронних заходів, а також використання їх для наукового туризму.

5. Популяризація знань про туристські об'єкти шляхом:

а) впровадження до шкільного курсу факультативу чи гуртка «Луганщина туристична» або «Туристичні ресурси рідного краю»;

б) систематичної публікації статей з туристської тематики для широкого кола читачів у популярних виданнях, у мережі Інтернет;

в) організації тематичних виставок з використанням фотографій, плакатів, малюнків найбільш яскравих туристських об'єктів.

6. Активне залучення вищих навчальних закладів, в яких є туристські спеціальності, для виявлення та опису нових туристських об'єктів.

7. Залучення іноземних фахівців - геологів, туристів - до вивчення геологічних пам'яток Луганської області.

8. Створення чіткої, ефективної системи, що забезпечує постійний контроль стану туристських ресурсів та сприяє своєчасному проведенню заходів щодо їх охорони.

9. Розвиток туристської інфраструктури, яка б позитивно вплинула на бюджет України в цілому й Луганщини зокрема.

Отже, в даній публікації ми обґрунтували необхідність використання геологічних пам'яток Луганської області як об'єктів екологічного туризму, розробили екологічний тур «Мінералогічна скарбниця Луганщини», підкреслили необхідність розробки системи заходів, спрямованих на збереження та популяризацію туристичних об'єктів Луганщини.

У подальших дослідженнях буде розроблено низку екологічних турів, об'єктами яких будуть геологічні пам'ятки Луганської області. Розроблені маршрути будуть об'єднані до путівника та запропоновані туристичним організаціям Луганської області для використання.

Література

1. **Косолапов А. Б.** Теорія і практика екологічного туризму: навч. посібник / А. Б. Косолапов. - М.: КНОРУС, 2005. - 240 с. 2. **Русев І. Т.** Основи екотуризму / І. Т. Русев. - Одеса: КПОГТ, 2004. - 294 с. 3. **Сергєєва Т. К.** Екологічний туризм / Т. К. Сергєєва. - М.: Фінанси і статистика, 2004. - 360 с. 4. **Сорокіна Г. О.** Геосайти Луганської області: їх раціональне використання та охорона : монографія / П. Г. Шищенко, Г. О. Сорокіна. – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 280 с.

Сорокіна Г.О., Сорокін А.Ю. Використання геологічних пам'яток Луганщини як об'єктів екологічного туризму.

У даній публікації обґрунтовано використання геологічних пам'яток Луганської області в якості об'єктів екологічного туризму, запропонований маршрут екологічного туру з короткою характеристикою туристичних об'єктів, розроблено комплекс заходів, спрямованих на збереження та популяризацію туристичних об'єктів Луганської області.

Ключові слова: екологічний туризм, екологічний тур, геологічні пам'ятки.

Сорокина Г.А., Сорокин А.Ю. Использование геологических памятников Луганщины как объектов экологического туризма.

В данной публикации обосновано использование геологических памятников Луганской области в качестве объектов экологического туризма, предложен маршрут экологического тура с краткой характеристикой туристических объектов, разработан комплекс мероприятий, направленных на сохранение и популяризацию туристических объектов Луганской области.

Ключевые слова: экологический туризм, экологический тур, геологические памятники.

Sorokina G.A., Sorokin A.Y. Use of geological places of tourist attraction of Lugansk region as the objects of ecological tourism. This publication deals with the reasoning of use of geological places of tourist attraction of Lugansk region as the objects of ecological tourism; a route of ecological tour with a short description of touristic objects is given; a complex of measures for preservation and popularization of touristic objects of Lugansk region is developed.

Key words: ecological tourism, ecological tour, geological places of tourist attraction.

Стамат В. С.

ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У ПРОВІНЦІЇ ДЖЕТЬЯН (КНР)

Сьогодні туризм є найперспективнішою галуззю в економіці будь якої країни. Щоб стверджувати таке, необхідно спиратися на певні дані. Без аналізу показників туристичної галузі не можна прогнозувати перспективи розвитку, розраховувати навантаження на природне середовище, враховувати сезонність туризму. Показники туристичної галузі дають можливість бачити та проводити аналіз ситуацій, які склалися в туризмі.

Останнім часом у науковій літературі з туризму КНР з'являються теоретично-узагальнювальні праці Ю Тао Фана, Гу Чао Ліна, Сю І Луена, присвячені висвітленню оцінці та аналізу туристичних ресурсів Доу Да Міна, Цин Шоу Цюна та ін., значної уваги заслуговують праці Джан Юэ Си, Чэн Гуо Фэя, в яких розглядаються питання щодо географії туристичної індустрії провінції Джетьян. Актуальність даної проблеми підтверджується дослідженнями китайських вчених, проведеними у цьому напрямку та певною кількістю публікацій.

Мета даної публікації є спроба проаналізувати рівень розвитку туристичної галузі провінції Джетьян та визначити латентні резерви цього процесу.

Провінція Джетьян (КНР) одна з основних семи туристичних районів, яка забезпечена майже усіма туристичними ресурсами (історичними, етнічними, біологічними, гідрологічними, ландшафтними та ін.) та має добре розвинену промислову, сільськогосподарську, науково-технічну індустрію. Завдяки таким умовам, сьогодні в провінції розвивається культурний туризм, бізнес-туризм, туризм-дозвілля, туризм на святкові заходи та інші види. Для потреб туризму були побудовані спеціальні комплекси та туристичні райони, які стали місцями відпочинку, проведення відпустки або канікул.

Особливо помітний бурхливий туристичний підйом в провінції Джетьян відмічається під час проведення ярмарків, виставок та таких заходів, як «Ханджоу. Виставка на озері Сіху», «Торгово-інвестиційна зустріч в Нінбо», «Фестиваль приливної хвилі в Ченьян», «Міжнародний фестиваль пісочної скульптури в Чжоушан» та інші. Завдяки цим заходам не тільки місцева економіка отримала стимул у розвитку, але й стали обізнаними туристичні ресурси провінції. Величезний туристичний інтерес до внутрішнього туризму, також дали помітну перевагу в розвитку туристичної індустрії в провінції Джетьян [1,2]. За даними

Пекінського центру наукових досліджень у сфері туризму, показники в туристській галузі від туризму склав 473 мільярдів юанів, що склало 7,9 % ВВП.

Аналізуючи сучасний стан розвитку туристичної індустрії провінції Джетьян, слід відзначити, що в цілому наблюдається тенденція швидкого її зростання. За оцінками фахівців у 2009 році показники в туристичній галузі зросли до 257.88 млрд. юанів, що склало 4,3% ВВП провінції. Порівняно з 1999 р. показники збільшилися на 0,2% [5].

Кількість туристів до КНР безперервно росте, як і доходи від туризму. Так, у 2009 році провінцію Джетьян відвідало 1 млн. 126 тис. іноземних туристів (у порівнянні з 1999 роком кількість туристів зростає на 18,8 %). Кількість китайських туристів склала 58 млн. 880 тис. чоловік (у порівнянні з періодом 1999-2009 рр. темп зростання на 15,1%). Загальний дохід провінції в 2009 році склав 472 млрд. 700 млн. юанів, що порівняно з 1999 роком збільшилося на 14,7 %, з них 430 млрд. 300 млн. – внутрішній туризм, зростання в 2,1 рази порівняно з 1999 роком.

Фахівці сфери туризму провінції не тільки вивчають туристичні ресурси, а й виявляють нові визначні пам'ятки. У 2009 році вже було виявлено 11 таких об'єктів національного рівня, 42 провінційного рівня та один районного рівня. Загальна площа місць з визначними складає 4300 квадратних кілометрів, що складає 4,3% від загальної площі провінції. Щодо кількості об'єктів національного рівня, то провінція Джетьян займає перше місце у всій КНР [3].

Державні органи влади провінції та приватний сектор прикладають певні зусилля задля розвитку інфраструктури туризму. Так, до кінця 2009 року у всій провінції було 494 готелів, номерний фонд яких складав 59037 тис. номерів, порівняно з 1999 роком кількість готелів зростає в 2,4 рази, а номерів – 1,7 разів. У 1999 році капіталовкладення в готельно-туристичний бізнес досягли 70 млрд. юанів, на 2009 рік капіталовкладення в споруди туристичної галузі збільшилися удвічі [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що туризм у провінції Джетьян (КНР) має позитивну тенденцію розвитку завдяки забезпеченості туристичними ресурсами. Саме вони є основою задля розвитку різних видів туризму, а саме пізнавального, екскурсійного, релігійного, бізнесового та таке ін. Постійний моніторинг туристичних об'єктів, надання їм певного статусу та залучення їх до сфери туризму, також сприяє обізнаності провінції на туристичному ринку, а відтак, підвищує інтерес та збільшує кількість бажаючих подорожувати саме тут. Крім цього, у провінції дуже розвинена інфраструктура (комплекс галузей, що надає послуги переміщення, харчування, розміщення, зв'язку тощо). Проведений аналіз показав, що в провінції активно розвивається традиційні туристичні галузі – готельного та ресторанного бізнесу. Так, упродовж десяти років усі показники розвитку туризму збільшилися

вдвічі, ще через п'ять – туризм займе в економіці провінції провідні позиції. Існує тільки одна проблема у розвитку туризму – державні структури не одразу зрозуміли переваги цієї галузі, та з великим запізненням стали робити великі капіталовкладення.

Подальшу перспективу ми бачимо у проведенні більш детального аналізу показників туристичного бізнесу, та визначенні пріоритетних напрямів розвитку туризму в провінції Джетьян (КНР).

Література

1. Джан Юэ Си. География туристической индустрии в провинции Джетьян. / Джан Юэ Си. – Пекин, 2005. – 319с. **2. Доу Да Мин, Цин Шоу Цьун.** Исследование туризма Китая. / Доу Да Мин, Цин Шоу Цьун.- Пекин, 2006. – 459с. **3. Ван Кай.** Места сосредоточения основных туристических ресурсов в Китае и межпровинциальный анализ туристических ресурсов. / Ван Кай. – Пекин, 2004.- 542 с. **4. Хуан Син Бо.** Динамика развития туристической индустрии в провинции Джетьян. / Хуан Син Бо. – Хиошан, 2009. – 205с. **5. Чэн Гуо Фэй.** Частный бизнес и туристические инновации провинции Джетьян. / Чен Гуо Фей. – Хиошан, 2008.- 234с.

Стамат В. С. До питання аналізу розвитку туристичної галузі у провінції Джетьян (КНР).

В статті аналізується розвиток туристичної галузі в провінції Джетьян. Приводяться показники, які свідчать про стрімкий розвиток туристичного бізнесу.

Ключові слова: туризм, туристичні ресурси, туристичний бізнес, туристична інфраструктура.

Стамат В. С. К вопросу анализа развития туристической отрасли в провинции Джетьян (КНР).

В статье анализируется развитие туристической отрасли в провинции Джетьян. Приводятся показатели, которые подтверждают стремительное развитие туристического бизнеса.

Ключевые слова: туризм, туристические ресурсы, туристический бизнес, туристическая инфраструктура.

Stamat V.S. To the question about an analysis of tourist business development in province of Dzhetyan.

The development of tourist industry in province of Dzhetyan is analysed in the article. There are some indexes that confirm the development of tourist business.

Key words: tourism, tourist resources, tourist business, tourist infrastructure.

Страшевська Л.В., Корінний В.І.

СТРАТИГРАФІЧНІ ГЕОСАЙТИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я ЯК ОБ'ЄКТИ НАУКОВОГО ТУРИЗМУ

Середнє Придністер'я – унікальний регіон України, де на порівняно невеликій за площею території зосередилась велика кількість різноманітних об'єктів геологічної спадщини світового значення. Для збереження таких об'єктів рядом міжнародних організацій (ProGeo, Міжнародним союзом геологічних наук та ЮНЕСКО) в 1995 р. був розроблений спільний проект, що дістав загальну назву "Геосайти". (Англійський термін "геосайт", на нашу думку, ідентичний за змістом українському терміну "геологічна пам'ятка").

Середнє Придністер'я має тривалу й дуже своєрідну геологічну історію, що знайшло відображення в складній геологічній будові її території. Тому й не дивно, що регіон вирізняється високим ступенем насиченості геосайтами, які є надзвичайно цінним туристичним ресурсом і важливим фактором розвитку наукового туризму. На нашу думку, науковий туризм є однією з тих форм раціонального використання пам'яток природи, що дозволить в значній мірі забезпечити їх збереження для прийдешніх поколінь.

Основним завданням статті є створення науково-методичних основ для розробки раціональних маршрутів екскурсій та експедицій з метою вивчення стратиграфічних геосайтів Середнього Придністер'я.

Згідно класифікації [1], геосайти розділяють на 16 основних типів, серед яких – стратиграфічний тип геосайтів – відслонення (та свердловини) гірських порід, цінних для визначення та вивчення геологічного віку, стратиграфічних одиниць; стратотипів, опорних розрізів стратиграфічних підрозділів та їх границь [1, с. 23]. У Середньому Придністер'ї серед усієї різноманітності геосайтів особливою популярністю у наукових колах користується стратиграфічний тип, який представлений розрізами верхнього протерозою та нижнього палеозою, на яких ми зупинимось детальніше.

З геологічного погляду Придністер'я вивчене досить повно і всебічно, про що свідчать численні публікації, [2, 3], присвячені стратиграфії вендських, кембрійських, ордовицьких, силурійських, девонських, крейдових, неогенових і четвертинних відкладів, дослідженню різноманітних скам'янілих решток і слідів життєдіяльності, палеогеографії, геоморфології річкової долини та історії її формування тощо. Не обділений край й увагою закордонних науковців, свідченням чого є, наприклад, проведення геологічних екскурсій учасників

Міжнародного симпозіуму з проблеми межі силуру та девону (1968 р.) і польової сесії Міжнародної підкомісії зі стратиграфії силуру (1983 р.).

Найбільш повним зібранням геологічних пам'яток природи Придністер'я є довідник-путівник "Геологические памятники Украины" [4], де серед лише стратиграфічних пам'яток виділяється 46 геосайтів. Однак описи зазначених пам'яток дуже стислі й схематичні, що, власне, й правомірно для довідкового видання. Більшого очікувалось від яскравого, чудово ілюстрованого багатотомного видання "Геологічні пам'ятки України" [5], але в ньому із зазначених пам'яток виділяється лише 32 геосайти. Описи їх мало чим відрізняється від описів попереднього видання і, на нашу думку, є недостатньо інформативними. У науково-довідковому виданні "Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення" [6] серед усіх стратиграфічних геологічних пам'яток Придністер'я виділяється лише чотири стратиграфічні об'єкти. Варто зазначити також наявність значної невідповідності у статусі пам'яток, наведених у цих виданнях.

Середнє Придністер'я є ніби геологічним музеєм під відкритим небом, де в породах представлено послідовну історію Землі від найдавніших часів до сьогодення. Така особливість регіону зумовлена двома факторами: геоморфологічним та геологічним. Геоморфологічний фактор – це глибокий (до 200 м і більше) вріз каньйону Дністра і його лівобережних приток в тіло земної кори, що формує майже безперервне відслонення на всьому протязі середньої течії Дністра. Геологічний фактор зумовлений моноклінальним залягання верхньопротерозойських і палеозойських товщ, які нахилені у бік Передкарпатського прогину під кутом 1-2°. Цього достатньо, щоб, йдучи проти течії Дністра можна послідовно, ніби піднімаючись вгору, бачити все більш молодші відклади. Це один з найважливіших чинників світової популярності дністерських відслонень.

Відклади верхнього протерозою добре відслонені й утворюють майже неперервний розріз вздовж неповторних за своєю красою берегів Дністра. Прямовисні відслонення багато десятків метрів висотою, що дозволяє провадити геологічні спостереження якої завгодно детальності, простягаються від м. Сорок (республіка Молдова) на південному сході до гирла р. Тернави на заході на відстані близько 150 км. Окремі значні частини цього розрізу повторюються у схилах та ярах глибоких долин лівих приток Дністра – Русави, Мурафи, Дерли, Немії, Серебрії, Лядави, Карайця, Жвану, Калюсу, Ушиці, Студениці. Крайні західні виходи знаходяться в долині р. Тернави.

Для верхньопротерозойських відкладів Придністров'я характерні виключно теригенний склад порід, чітке літологічне відособлення значних за потужністю товщ і достатня для їх впевненого розпізнавання витриманість складу на всій площі басейну Дністра і навіть за його межами.

Відповідно до сучасних уявлень, які відображені в офіційно діючих

стратиграфічних схемах, в розрізі верхнього протерозою Середнього Придністер'я виділяються дві серії: волинська і валдайська, які у свою чергу поділяються на ряд світ і верств (табл. 1).

Таблиця 1

**Схема стратиграфічного розчленування
вендських відкладів Поділля**

	Серія	Світа	Верстви
ВЕНД	Волинська	Грушківська	
	Валдайська	Могилівська	Ольчедаївські
			Ломозівські
			Ямпільські
		Яришівська	Лядавські
			Бернашівські
			Бронницькі
			Зіньківські
			Джуржівські
		Нагорянська	Калюські
			Тимківські,
		Канилівська	Бакотські
			Комарівські

Західніше р. Ушиці верхньопротерозойські верстви послідовно перекриваються палеозойськими: кембрійськими, ордовицькими, силурійськими і девонськими відкладами.

Нижньопалеозойські відклади вздовж Дністра відслонюються від околиць сіл Братанівка і Гораївка на сході до с. Дністрове на заході, де вони занурюються під девонські відклади верхнього палеозою. Сумарна товщина кембрійських й ордовицьких відкладів у каньйоні не перевищує 10 м, а силурійських доходить до 400 м.

Кембрійські відклади відслонюються лише в районі сіл Китайгорода та Субіча і є єдиним місцем в Україні, де вони виходять на поверхню. Перекриваються кембрійські відклади з явною стратиграфічною незгідністю верхнім ордовиком, який чітко встановлюється за різноманітною викопною фауною брахіопод, головоногих моллюсків, трилобітів, коралів тощо. Ордовик представлений кількома чудовими відслоненнями, починаючи від Поливанового Яру (с. Братанівка) до устя р. Тернави, де він перекривається молодшими силурійськими відкладами. Як і кембрійська, ордовицька система більше ніде в Україні не відслонюються.

Силурійські відклади складають основу стрімких берегових схилів

на більшому протязі середньої течії Дністра. Серед чотирьох відділів силурійської системи (лландоверійського, венлокського, лудловського і пржидольського) три останніх складають практично безперервний розріз, який є одним з найповніших у світі. Завдяки цьому комплекс відслонень, що розташовуються на обох берегах Дністра і його лівобережних приток, за міжнародним визнанням, отримав назву Дністерського опорного розрізу силуру. Важливою і невід'ємною обставиною такого визнання є чудова палеонтологічна охарактеризованість усіх верств, де присутні найрізноманітніші скам'янілості: брахіоподи, корали, трилобіти, голкошкірі, моховатки, головоногі, водорості та різноманітні мікроорганізми. За цими рештками вдалося провести не лише найдетальніше розчленування відкладів, і прив'язати їх до підрозділів міжнародної геохронологічної шкали, але й в деталях простежити зміни палеогеографічних умов впродовж усього періоду існування Подільського силурійського басейну [3].

Наступною унікальною особливістю силурійських відкладів Поділля є присутність у них частих кількасантиметрових проверстків так званих метабентонітових глин. Вважається [7], що вони виникли за рахунок осідання у воду вулканічного попелу з наступним його перетворенням у ході діагенезу в глинисту породу. Можливо, низка силурійських вулканів розміщувалась десь в межах Карпатської геосинкліналі, звідки вулканічний попіл розвіювався на навколишні території, фіксуючи цим і певну періодичність вулканічної активності. Якби там не було, а метабентонітові проверстки є своєрідними реперами, класичними маркуючими верствами, за якими вдається простежити горизонтальну безперервність верств силурійських відкладів, провівши кореляцію не лише близько розташованих подільських розрізів, але й розрізів Волині, Білорусі, Польщі, які вкриті потужними товщами молодших відкладів і розкриті лише свердловинами. Образно висловлюючись, ці проверстки можна порівняти з нитками, на які впевнено і в правильній послідовності можна нанизувати бусинки.

За літологічними відмінностями вся кількасотметрова товща Дністерського опорного розрізу силуру розчленовується на ряд серій і світ [8], про стратиграфічне положення яких, їх літологічний склад і поширення можна судити з табл. 2. Для кожного з виділених місцевих підрозділів визначений еталонний розріз – стратотип, який служить стандартом для визначення й характеристики цього підрозділу. З будівництвом Дністерської ГЕС і водосховища передбачалось, що частина стратотипів буде затоплена. У зв'язку з цим у 70-х роках ХХ століття були проведені широкомасштабні комплексні геологічні дослідження, одним із завдань яких було визначення нових стратотипів (неостратотипів). Все це, безперечно, завдало значної шкоди геологічним пам'яткам і серйозно вдарило по міжнародному авторитету Дністерського

опорного розрізу, який, у зв'язку із затопленням заплави, став і менш доступним.

Отже, Середнє Придністер'я, з погляду його геологічної будови, а особливо, стратиграфії, дуже сприятливе для розвитку наукового туризму. Враховуючи це, ми пропонуємо екскурсії до стратиграфічних геосайтів, а саме: вивчення вендських відкладів, знайомство зі стратотипами та неостратотипами Дністерського опорного розрізу силуру, дослідження серій і світ силуру, простеження горизонтальної безперервності верств вивчення меж між докембрієм і фанерозоєм, кембрієм та ордовиком, ордовиком та силуром, силуром і девоном.

Таблиця 2.

Схема стратиграфічного розчленування Дністерського опорного розрізу силуру (за [8, 10] з доповненнями авторів)

Між-народна стратиграфічна шкала		Місцева стратиграфічна шкала		Товщина, м	Характеристика порід	Розміщення відслонень
Система	Відділ	Серія	Світа			
Силурийська	Пржидольський	Скальська	Звенигородська	29-31	перешарування мергелів, плитчастих і грудкуватих вапняків; в нижній частині трапляються біогерми; проверсток метабентонітової глини.	Від с. Рашків до с. Дністрове.
			Трубчинська	32-39	У нижній частині чорні афанітові вапняки з проверстками мергелів і грудкуватих вапняків, у верхній – доломіти з проверстками домеритів і доломітизованих вапняків; два проверстки метабентонітової глини.	Від с. Пригородок до с. Дністрове.
			Варницька	40-59	Чергування пачок плитчастих тонковерстуватих або масивних вапняків з доломіто-домеритовими пачками; два проверстки метабентонітової глини.	Від с. Атаки до с. Трубчин.

			Пригородська	23-34	Перешарування тонковерстуватих або масивних домеритів з плитчастими мікрозернистими масивними доломітами; вісім проверстків метабентонітової глини.	Від м. Хотин до с. Пригородок.
	Лудловський	Малиновецька	Рихтівська	23-25	У нижній частині дрібногрудкуваті й плитчасті вапняки та мергелі, у верхній – доломіти і доломітизовані вапняки; проверсток метабентонітової глини.	Від с. Слобідка Малиновецька до с. Пригородок.
Цвіклівська			44-47	Грудкуваті глинисті та плитчасті масивні вапняки із шістьма проверстками метабентонітової глин.	Від с. Устя до с. Гринчук.	
Конівська			24-32	У нижній частині масивні грубоплитчасті вапняки, у верхній – дрібногрудкуваті, грубодетритові вапняки, що часто переходять у біогерми та мергелі; два проверстки метабентонітових глин.	Від с. Устя до с. Слобідка Малиновецька.	
	Венлокський	Яругська	Баговицька	37-45	Різноманітні вапняки (полідетритові, біогермні, плитчасті, доломітизовані тощо), масивні й бітумінозні мергелі, домерити, кавернозні (вторинні) і тонковерстуваті (первинні) доломіти; два проверстки метабентонітової глини.	Від устя р. Тернава до с. Конівка.
Тернавська			44-51	Грудкуваті глинисті шламово-полідетритові вапняки.	Від с. Комарів до с. Велика Слобідка.	
Фурманівська			17-26	Перешарування зеленувато-сірих мергелів із тонковерстуватими детритовими вапняками та грудкуватих вапняків з мергелями та плитчастими вапняками.	Від сіл Братанівка і Гораївка до устя р. Тернава.	

Цілком зрозуміло, що науковий туризм повинен враховувати вікові особливості туристів та ступінь їх освітньої підготовки. У зв'язку з цим передбачається кілька рівнів наукового туризму[9]:

I – для школярів, які засвоїли тільки основи природничих наук. Для них геологічні екскурсії повинні виконувати роль пізнання природних об'єктів рідного краю, теоретичні знання про які вони отримали під час уроків.

II – для студентів природничих факультетів, які ознайомлені з природними процеси вже на досить високому рівні, що дозволяє їм адекватно сприймати природні явища. Геологічні екскурсії доцільно проводити під час польової практики. Залежно від програми практики студенти вивчають відповідні геологічні об'єкти, збирають матеріал для його подальшої обробки.

III – для фахівців, яких цікавлять певні особливості будови тих чи інших геологічних об'єктів, що потребують спеціального дослідження. Геологічні екскурсії для них носять цілеспрямований характер. Зрозуміло, що для виконання такої роботи екскурсія повинна бути ретельно підготовлена, необхідно, щоб нею керував досвідчений фахівець, який добре обізнаний з особливостями місцевості і місцевої геології.

При підготовці екскурсії на стратиграфічні геосайти для будь-якої вікової групи необхідно: ретельно дослідити місцевість, яка підлягає демонстрації. Передусім увагу слід звернути на такі деталі розрізів:

- літологічний склад порід, закономірності їх чергування у відслоненні;

- стратиграфічне положення верств, докази їхнього відносного віку;

- наявність стратиграфічних незгідностей і перерв в осадо-нагромадженні;

- визначення відкладів, які є носіями корисних копалин;

- палеогеографічні умови формування досліджуваних товщ;

Ми навели лише короткий перелік знань, без яких проведення екскурсій на стратиграфічні геосайти в Середньому Придністер'ї неможливе. Не виключено, що екскурсанти побажають ознайомитися і з деякими іншими особливостями розрізу, а тому необхідно бути готовому відповісти на найрізноманітніші питання.

Також слід детально розробити сам маршрут екскурсії. Для цього необхідно з'ясувати такі питання:

- наявність під'їзних шляхів та можливість пересування ними (враховуючи й можливість негоди);

- найбільш раціональний напрям маршруту, враховуючи вікові особливості екскурсантів, підйоми та спуски, наявність осипів, каменепадів, умов пересування дном балки, яру тощо;

- особливості місцевості, де планується закінчити маршрут, можливість подати транспорт для подальшого переміщення екскурсії;

- погодні умови, характерні для часу проведення екскурсії (за

даними багаторічних спостережень).

Для вивчення будь-якого стратиграфічного геосайту рекомендуємо довжину маршруту не більше 1-2 км. Довші маршрути стомлюють екскурсантів, притупляють їх увагу, зменшуючи пізнавальне значення екскурсії.

Для ефективного проведення екскурсії необхідно підготувати схематичні розрізи відслонень, що плануються для огляду, стратиграфічні колонки, які екскурсанти можуть деталізувати і доповнювати під час огляду відслонень. Це дасть змогу закріпити отриманні знання та відомості і при потребі їх легко згадати. Після пояснення будови тих чи інших об'єктів необхідно надати час на самостійне дослідження, яке звичайно триває довше, ніж сам процес пояснення. У цей час екскурсанти вивчають деталі будови геологічних тіл, відбирають літологічні та палеонтологічні зразки, проводять заміри умов залягання порід, розташування системи тектонічних тріщин тощо. Чим вищий рівень екскурсії, тим більше часу потрібно виділяти на самостійні дослідження.

Треба також подбати про елементарне польове спорядження: планшети, гірничі компаси, геологічні молотки, рулетки, лінійки, лупи, 10% розчин хлороводневої кислоти тощо.

Один із маршрутів екскурсії, який ми можемо запропонувати на стратиграфічний геосайт – це унікальне Гораївське відслонення, де на невеликому проміжку зосереджені стратотипові розрізи трьох світ: студеницької, гораївської і субіцької. Зазначені утворення знаменують собою важливий етап пізньодокембрійської–ранньопалеозойської геологічної історії не лише регіону, але й Землі загалом. Вони є своєрідними віхами еволюції географічної оболонки і мають важливе наукове, пізнавальне й освітнє значення.

На початку екскурсії, незалежно від складу її учасників, ми розповідаємо про значення цього відслонення для стратиграфії, повідомивши, що на ньому побували сотні вітчизняних і зарубіжних геологів, які представляли різні країни.

Отже, маршрут екскурсії починається з с. Гораївка Кам'янець-Подільського району, Хмельницької області. Саме Гораївське відслонення розташоване південніше села, координати 48°34'16" пн.ш., 27°02'23" сх.д. Протяжність пам'ятки між крайніми відслоненнями складає 3,9 км, але не обов'язково проходити від однієї крайньої точки до іншої.

Береговий схил характеризується значною крутизною (30-40°), місцями майже прямовисними урвищами, особливо у привершинній частині, де відслонюються сарматські вапняки. Упоперек схилу, або діагонально до Дністра, йде низка коротких, але глибоких із стрімкими стінками ярів, зарослих чагарниками. Устя ярів виходять до Дністерського водосховища і затоплені водою. Крім ярів суцільність відслонення, як геологічної пам'ятки, переривається відносно похилими

задернованими схилами. Загальна висота від рівня води до поверхні плато складає 100-120 м із загальним пониженням на схід.

Береговий схил, до якого приурочена пам'ятка, складений різновіковими утвореннями, а саме (знизу – догори): 1) аргіліти і алевроліти канилівської серії вендського комплексу верхнього протерозою; 2) пісковики і вапняки молодовської серії ордовику; 3) вапняково-мергельні відклади ярузької серії силуру; 4) піски і кременисті породи сеноманського ярусу крейди; 5) ооліто-детритові вапняки сарматського ярусу неогену; 6) делювіальні утворення антропогену.

Особливе місце серед перерахованих осадових комплексів займають відклади канилівської та молодовської серій вендської та ордовицької систем, які, власне, і є геологічною пам'яткою.

Канилівська серія представлена верхньою студеницькою світою, розріз якої тут оголошено [5] стратотиповим. Він складається із двох верств: поливанівських і камарівських. Поливанівські верстви піднімається на 7 м вище рівня води у водосховищі і складені аргілітами з проверстками алевролітів і пісковиків. Їх перекривають камарівські верстви, які представлені алевролітами, аргілітами і пісковиками товщиною до 20 м. Найповніше ці відклади збереглися в крайній західній частині пам'ятки.

З великою перервою в осадконагромадженні (в еквіваленті абсолютного часу – більше 100 млн. років) на канилівській серії залягають ордовицькі відклади. Вони поширені лише в західній і південно-західній частині України і, як зазначалось, лише в каньйоні Дністра доступні безпосередньому вивченню. Тому детальніше зупинимось на характеристиці саме цих відкладів. За літологічним складом вони чітко поділяються на дві пачки: нижню пісковикову – гораївська світа і верхню вапнякову – субіцька світа. Пісковики гораївської світи чітко відокремлюються від підстеляючої студеницької світи венду за породним складом і наявністю добре помітного ерозійного контакту, що має вигляд розмитої нерівної поверхні аргіліт-алевролітової вендської товщі. Це свідчить про існування протягом тривалого часу на території нинішнього Придністер'я континентального режиму, результатом якого став розмив не лише догораївських товщ ордовику, але й відкладів кембрію і верхів венду.

На основі аналізу систематичного складу викопної фауни встановлено [10] належність гораївської світи до верхньої частини карадокського ярусу середнього ордовику. Біля с. Гораївки зазначені відклади представлені найбільш повно, а тому й прийняті [11] за стратотип цієї світи.

Верхня межа стратотипу чітко фіксується за появою у розрізі вапняків субіцької світи. Вважається [11], що між обома світами молодовської серії існує відносно нетривала стратиграфічна перерва, про

що свідчить верхній вохристий проверсток біля покрівлі пісковиків та пісковикова галька з гораївською фауною в основі субіцьких вапняків. Межа між ордовицькою і силурійською системами в межах пам'ятки чітко визначається за яскраво вираженою, типовою ерозійною поверхнею: нерівна покрівля субіцької світи, присутність у подошві силурійських мергелів добре обкатаної гальки та лінз дрібногалькових конгломератів.

У вапняках субіцької світи виявлені різноманітні брахіоподи, гастроподи, остракоди та інші групи викопних організмів, вивчення родового і видового складу яких дозволило встановити, що ця світа за Міжнародною стратиграфічною шкалою відноситься до нижньої частини ашгільського ярусу верхнього ордовіку [10].

До будівництва греблі Дністерської ГЕС стратотип субіцької світи розміщувався біля с. Субіч [11], однак був затоплений. Частина описаного відслонення є неостратотипом [4] цієї світи, оскільки саме тут ці відклади представлені найповніше.

Залежно від складу екскурсантів, їхніх наукових інтересів, часу, яким вони володіють, транспортних засобів, які є в розпорядженні екскурсії, рекомендована вище екскурсія може бути скорочена.

Враховуючи вище зазначене, регіон виглядає дуже перспективним для розвитку наукової туристичної діяльності. Організація наукового туризму з метою вивчення геосайтів Середнього Придністр'я потребує, на нашу думку, вирішення таких проблем: 1) інвентаризація, систематизація і каталогування наявних стратиграфічних геосайтів; 2) оцінка їх наукового і пізнавального значення; 3) розробка раціональних тематичних туристичних маршрутів за наведеним прикладом Гораївського відслонення; 4) розробка методичного забезпечення щодо організації й проведення наукових екскурсій; 5) організація наукового керівництва; 6) облаштування побутових умов туристів. Реалізація цих складових дозволить більш раціонально використовувати геологічну спадщину нашого краю і зробить Придністер'я популярним районом наукового туризму.

Література

1. Проблеми охорони геологічної спадщини України / В.А.П.Уїмблдон, Н.П.Герасименко, А.А.Іщенко. – Київ: ДНЦ РНС НАНУ, 1999. – 129 с. **2. Геологическая** изученность СССР. Том 32: Украинская ССР (Центральные и восточные области; период X: 1966-1970). Вып. I: Опубликованные работы / Отв. ред. В.В.Пермяков. – К.: Наукова думка, 1982. – 652 с. **3. Геологическая** история территории Украины: палеозой / Отв. ред. П.Д.Цегельнюк. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с. **4. Геологические** памятники Украины: Справочник-путеводитель / Н.Е.Коротенко, А.С.Щирица, А.Я.Каневский и др. – К.: Наукова думка, 1985. – 156 с. **5. Геологічні** пам'ятки України. У 4-х тт. Т.

1: Карпатський регіон і Волино-Поділля / В.П.Безвинний, С.В.Білецький, О.Б.Бобров та ін. – К.: ДІА, 2006. – 320 с. **6. Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення** / Гол. ред. К.М.Ситник. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2009. – 332 с. **7. Опорний** разрез силура и нижнего девона Подолии / О.И.Никифорова, Н.Н.Предтеченский, А.Ф.Абушик и др. – Л.: Наука, 1972. – 262 с. **8. Стратиграфическая** схема силурийских отложений Украины / П.Д.Букатчук, В.П.Гриценко, Д.М.Дрыгант и др.: Утв. УРСМК 26.12.82 и МСК СССР 26.11.85. – К.: Геопрогноз, 1993. – 1 лист. **9. Сорокіна Г.О.** Тектонічні пам'ятники Донбасу та їх вивчення під час проведення наукових екскурсій // Географія і сучасність: 36. наук. пр. нац. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – Вип. 12. – С. 174-182. **10. Стратиграфическая** схема ордовикских отложений Украины / Т.Н.Алихова, П.Д.Букатчук, Б.И.Власов и др.: Утв. УРСМК 26.12.82 и МСК СССР 26.11.85. – К.: Геопрогноз, 1993. – 1 лист. **11. . Стратиграфія** УРСР. В 11-ти томах. – Т.ІІІ: ч.1 – кембрій, ч.2 – ордовик / Відпов. ред. П.Л.Шульга. – К.: Наукова думка, 1972. – 228 с.**12. Середнє** Придністров'я / за ред. Г.І.Денисика – Вінниця: Теза, 2007. – 431 с.

Страшевська Л.В., Корінний В.І. Стратиграфічні геосайти Середнього Придністер'я як об'єкти наукового туризму.

Завдяки своєрідній геологічній будові у Середньому Придністер'ї зустрічається велика кількість різноманітних геосайтів, серед яких особливу цінність мають геосайти стратиграфічні, що представлені унікальними розрізами вендської і силурійської систем. Ці об'єкти є важливим ресурсом для розвитку наукового туризму в регіоні, який повинен стати і однією з форм раціонального використання геосайтів. Запропоновано загальні науково-методичні підходи для розробки раціональних маршрутів науково-пізнавальних екскурсій.

Ключові слова: Середнє Придністер'я, науковий туризм, геосайти, венд, Дністерський опорний розріз силуру, Гораївське відслонення.

Страшевская Л.В., Коренной В.И. Стратиграфические геосайты Среднего Приднестровья как объекты научного туризма.

Благодаря своеобразному геологическому строению в Среднем Приднестровье встречается большое количество разнообразных геосайтов, среди которых особую ценность имеют геосайты стратиграфические, которые представлены уникальными разрезами вендской и силурийской систем. Эти объекты являются важным ресурсом для развития научного туризма в регионе, который должен стать и одной из форм рационального использования геосайтов. Предложены общие научно-методические подходы для разработки рациональных маршрутов научно-познавательных экскурсий.

Ключевые слова: Среднее Приднестровье, научный туризм, геосайты, венд, Днестровский опорный разрез силура, Гораевское обнажение.

Strashevskaya L.V., Korinniy V.I. Stratigraphic geosites of Middle Dniester region as objects of scientific tourism.

Distinctive geological structure in the Middle Dniester region meets a large variety geosites, including a special value are the stratigraphic geosites presented unique cuts Vendian and Silurian systems. These objects are an important resource for the development of scientific tourism in the region, which has become a form of rational use geosites. The general scientific and practical approaches to developing sustainable trails scientific educational tourism.

Key words: Middle Dniester region, scientific tourism, geosites, Vendian, Dniester Silurian key sequence, Horayivka outcrop.

УДК 378. 016 : 338. 48 – 4

Стрельбицкая О.В.

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ТЕРРИТОРИИ ТИЛИГУЛЬСКОГО
РЕГИОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКА**

Тилигульский лиман по оценкам экспертов является наиболее чистым из естественных водоемов юга Украины, поскольку на его берегах отсутствует промышленная, транспортная и коммунальная инфраструктура. Таким образом он защищен от сброса канализационных вод и промышленных стоков. К тому же здесь сосредоточены крупнейшие в СНГ запасы лечебной минеральной сероводородной грязи.

Территориально Тилигульский лиман принадлежит к IV Прибрежно-морскому коридору экосети Украины (Общегосударственная Программа формирования национальной экологической сети Украины на 2000-2015 год). Учитывая значимость Тилигульского РЛП как международного водно-болотного угодья, важного звена в цепи миграционного коридора для птиц, которые летят к местам гнездования и зимовки, а также то, что один природный объект поделен на две самостоятельные природоохранные единицы, что отрицательно влияет на выполнение задач, поставленных при создании регионального парка, необходима организация на базе двух Региональных ландшафтных парков единого Национального природного парка (см. Рис. 1).

Переход к данной категории охраняемой территории, в соответствии с ее функциональным назначением, которое наряду с сохранением природных комплексов предполагает интенсивное развитие рекреационной деятельности, позволит проводить такой тип менеджмента природных ресурсов Тилигульского лимана, который в наибольшей степени соответствует европейскому опыту комплексного управления береговыми зонами, характеризующимися высоким рекреационным потенциалом.

Изучению данного аспекта развития изучаемой территории сейчас уделяется мало внимания. Об этом свидетельствуют и малочисленные публикации на эту тему. Изучением этой проблемы занимались О.М. Деркач, А.А. Новокрещенов, А.Э. Молодецкий, Ю.И. Сапко, В.В. Шевченко. Также значительный интерес для рекреационной деятельности представляют собой археологические памятники, изучением которых занимались С.В. Иванова, А.С. Островерхов, В.Г. Петренко, Ю.С. Гребенников. Результатом их исследований стало написание статей в Причерноморском экологическом бюллетне, изданном в 2004 году. С тех пор эта тема не освещалась. В публикациях рассмотрены рекреационные ресурсы, представленные на территории обоих региональных парков, предложены некоторые идеи относительно дальнейшего развития рекреационной индустрии и некоторые проблемы, препятствующие успешному ее развитию. Но все эти материалы разрозненны, оба парка рассматриваются по отдельности, хотя призваны для охраны одного объекта – Тилигульского лимана и прилегающих водно-болотных объектов, к тому же не рассмотрены комплексные пути решения проблем, характерных для этой территории.

Целью данной статьи является комплексное изучение ресурсов на территории запроектированного национального природного парка «Тилигульский», разработка туристического маршрута, который бы проходил на территории обоих региональных парков, выделение наиболее интересных для туристов археологических памятников с целью включения их в маршрут, а также поиск вариантов решения проблем, связанных с развитием рекреационной деятельности на территории парка.

На территории Тилигульского регионального ландшафтного парка (РЛП) сохранились участки целинной степи и байрачных лесов. Кроме того, Тилигульский лиман – это водно-болотное угодье международного значения, которое соответствует требованиям Рамсарской конвенции. На его территории работает ИВА программа (Important Bird Areas – важные для птиц территории) - которая является проектом всемирного масштаба. Тилигульский лиман является местом концентрации более чем 1000 пар морских птиц разных видов. Лиман также является своеобразным звеном в цепи миграционного коридора для птиц, которые летят к местам

гнездования и зимовки. Тилигульская пересыпь – традиционное место концентрации более чем 200 видов птиц, в том числе 120 видов встречаются тут в период сезонных миграций. Места эти не случайно называют «птичьим раем»: тяжело где-то в другом месте встретить такое разнообразие птиц.

Тилигульский региональный ландшафтный парк расположен на западном (в пределах Одесской области) и восточном (Николаевская область) побережье Тилигульского лимана.

Свой статус регионального ландшафтного парка акватория лимана и прилегающие территории в пределах Николаевской области (Березанский район) получила в 1995 г. на площади 8195,4 га, а на территории Одесской области (Коминтерновский и Березовский районы) – в 1997 г. на площади 13954 га. Таким образом общая площадь регионального ландшафтного парка составляет 22149,4 га, в т.ч. открытой водной поверхности – 9981 га[6]. Это относительно мало измененные природные комплексы, которые содержат ценные как степные участки, так и водно-болотные угодья международного значения. Парк характеризуется значительным общим и раритетным биоразнообразием. Флора насчитывает 624 вида сосудистых растений. Тут произрастает 23 вида, которые охраняются на государственном уровне (6 видов включены в Красный список Международного Союза Охраны Природы, 5 - в Европейский Красный Список, 19 - в Красную книгу Украины) и 27 видов, которые включены в Красный список Одесской области. РЛП создан для охраны остатков степной растительности, также присутствуют кустарниковая, болотная, галофитная, псамофитная растительность. Фауна характеризуется высоким уровнем биологического богатства. Он является местом обитания около 70% околородной орнитофауны Украины, среди представителей которой встречаются виды, занесенные в Красную книгу Украины и в Европейский Красный Список.

Рекреационная деятельность, перспективная для данной территории, особо важная для сохранения богатств Тилигула, пока не является основной. Центральное место в структуре современного туристско-рекреационного потенциала Тилигульского прилиманья сейчас составляют территориальные фрагменты. Части территории парка представляют собой чрезвычайно интересные природные объекты со значительным спектром редких и исчезающих видов флоры и фауны. Фрагментами ландшафтного парка стали заказники "Коса Стрелка" и "Ташинский" - территории и акватории лиманного мелководья - места зимовки водоплавающих птиц - лебедя-шипунa и шилоклювки, где наблюдаются также редкие виды флоры (подснежник Эльвеза, песчанка соловчатая, прострел чернеющий и другие виды, занесенные в Красную

книгу Украины); "Петровский лес" - место акклиматизации фазанов и других представителей дикой фауны; "Тилигульская пересыпь" - место сезонной концентрации перелетных птиц и др.[5, с. 179-180]. Здесь возможно формирование особых форм экологического туризма: может практиковаться "bird watching" и другие формы наблюдения за природой, "зеленого" туризма и т.п.

Аттрактивность для рекреационных занятий Тилигульского лимана повышается с возрастанием изученности его минерально-грязевых богатств. Грязевое месторождение Тилигула является самым крупным в Причерноморье, по оценке Одесского НИИ курортологии площадь залежей лечебных минеральных грязей составляет 23,25 км². Грязи могут использоваться для лечения заболеваний органов опорно-двигательного аппарата, нервной системы, гинекологического профиля и др.[4, с. 154-155].

Уже сейчас на территории парка действуют такие туристические маршруты, как: «Глечик адреналину», «Тайны бытия», «Посейдон», «Республика роз», «Страницами Красной книги», «Рыбный уик-энд» (см. Рис. 1). Туристам предлагается посещение базы рыболовов «Акватат», мемориального комплекса Памяти жертв голодомора и политических репрессий, базы дельтапланеристов, этнографического музея, замка семьи Курисов, прогулка на лодке или катере по водным угодьям лимана, наблюдение за птицами. Также на территории Тилигульского регионального парка создан маршрут в рамках проекта ЕС «Укрепление интеграции приграничных регионов и сфере сельского зеленого туризма» - «Жемчужины Коминтерновщины».

В результате работы над данной проблемой мной был разработан туристический маршрут «В поисках затерянных сокровищ» (см. Рис. 1), пролегающий через г.Коблево – с.Анатольевка – с.Гуляевка – с.Калиновка – с.Кошары – заказник «Тилигульская пересыпь».

Начало пути: лодочная станция у г. Коблево.

Водный переезд на катере: с.Коблево – с. Анатольевка. Историческая деятельность человека происходила не только на земле, но и на воде (под водой). Последняя также оставляет о себе материальные свидетельства, которые относятся к культурному наследию и охраняются законом. Значительные перспективы в плане гидроархеологических изысканий имеет и Тилигульский лиман. Главную категорию гидроархеологических памятников региона представляют подтапливаемые поселения и памятники, культурный слой которых попадает в воду вследствие абразии берегов и интенсивной хозяйственной деятельности человека. Поэтому в районе с. Анатольевка целесообразно создание условий для дайвинга. Туристы смогут насладиться подводным плаванием и нырянием с целью поиска

предметов жизнедеятельности и быта древних поселений, а также остатков затонувших кораблей.

Водный переезд: с.Анатольевка – с. Гуляевка. Посещение водно-болотных угодий, которые выполняют существенные экологические функции как регуляторы водного режима и качества местообитаний, обеспечивающих существование характерной флоры и фауны, особенно водоплавающих птиц и представляют собой ресурс, имеющий большое экономическое, культурное и рекреационное значение целью просвещения туристов, а также наблюдения за специфической флорой и фауной, характерной для этого региона.

Водный переезд: с. Гуляевка – с. Калиновка. В селе Калиновка, туристов доставляют к Туристическому информационному центру Тилигульского ландшафтного парка. Здесь туристам демонстрируют видеоролик о местной флоре и фауне, знакомят с экспозицией работ фотохудожника Гершика И.П.Также предусматривается посещение заказника, в котором расположен лесной массив. Туристы могут прогуляться по лесу, подышать чистым воздухом с запахом сосны, а также по пляжу.

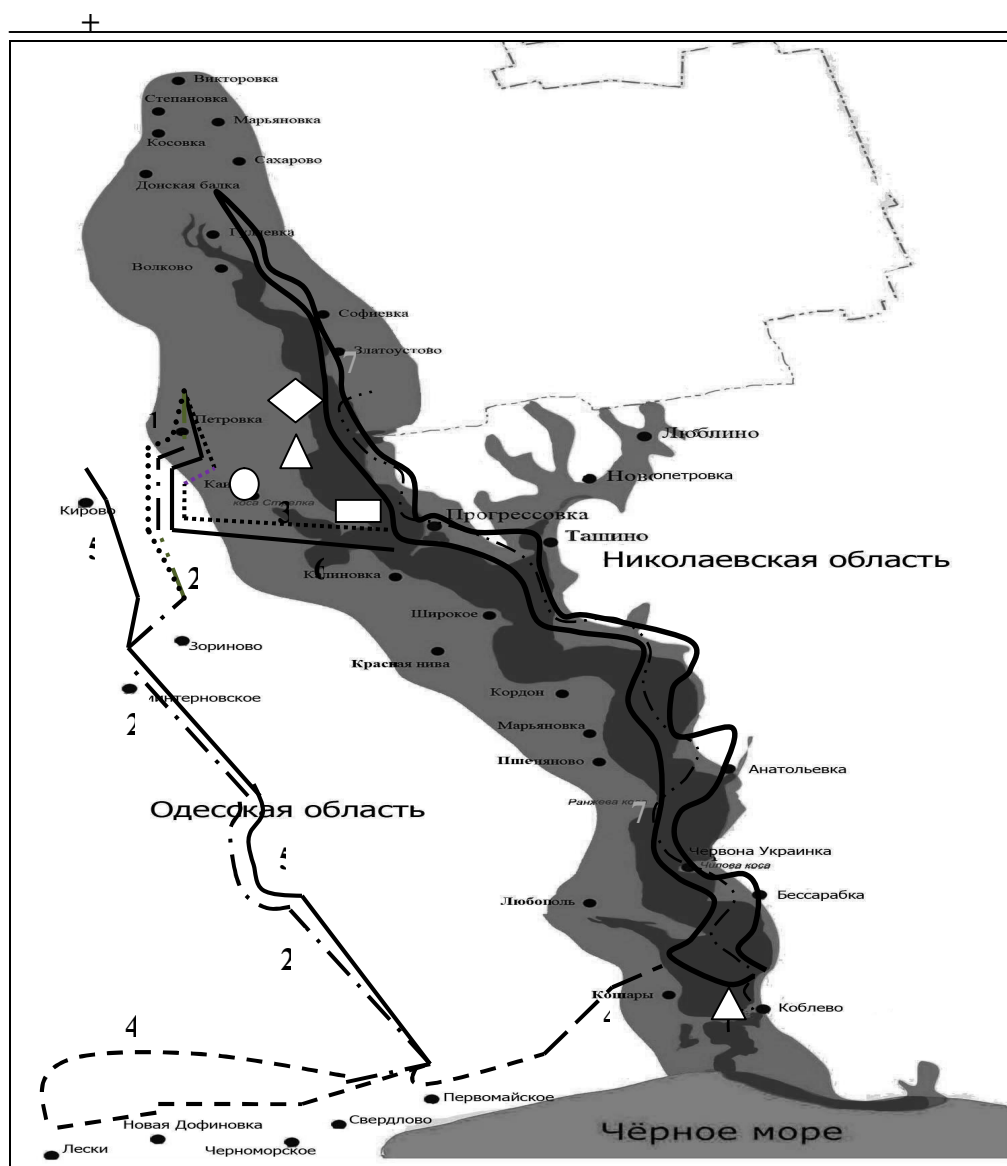
Водный переезд: с.Калиновка – с. Кошары. Посещение древнего городища и некрополя.Одним из наиболее крупных археологических комплексов является греческое поселение и некрополь IV-III вв. до н. э. у с. Кошары. Представленный археологический комплекс Кошарского поселения и могильника свидетельствует о том, что это греческое поселение было довольно крупным политическим и торговым центром, входившим в состав Ольвийского государства. Здесь ярко проявились связи скифского и греческого населения. Рядом с поселением находился крупный некрополь, раскопки которого дают важный археологический и музейный материал. На территории поселения зафиксирован енеолитический могильник IV в. до н. э. Греческое поселение Кошары в данном случае представляет собой исключительно интересный источник по изучению далекого прошлого нашего края[1,3].

Водный переезд: с.Кошары – заказник «Тилигульская пересыпь» - лодочная станция у г. Коблево. Туристы могут понаблюдать за птицами, т.к. здесь на гнездовании отмечено 35 видов птиц водно-болотного комплекса. Здесь много мелких островков, где располагаются места массовых гнездовий ценных и редкостных для фауны Украины видов охотничьих птиц. Особую ценность представляет собой участок с псамофитной и галофитной растительностью. На склонах над пересыпью встречаются степные виды из Красной книги Украины и Красного списка Одесской области.

Учитывая высокую эстетическую и познавательную ценность природных ландшафтов Тилигульского лимана, наличие многих археологических памятников, здесь целесообразно организовать ряд

туристических маршрутов и учебных троп. Для развития туристической индустрии в районе курорта «Коблево» важно создать Визит-центр и музей природы Тилигульского лимана[2, с. 176].

В целом Тилигул рилиманье до настоящего времени недостаточно освоена в рекреационном отношении территория. Поэтому заинтересованность во внимании со стороны потенциальных туроператоров и инвесторов рекреационно-туристского бизнеса здесь особенно велика.

Рис. 1 Картосхема Тилигульского национального природного парка и туристических маршрутов на его территории

Условные обозначения

— · · —	- границы областей	Маршруты:
●	- населенные пункты	1 - «Рыбный уик-энд»
■	- территория Тилигульского Коминтерновщины» национального парка	2 - «Тайны бытия»
	Заказники:	3 - «Жемчужины»
△	- орнитологические; книги»	4 - «Посейдон»
○	- ландшафтные;	5 - «Республика роз»
□	- ботанические;	6 - «Страницами Красной
◇	- зоологические.	7 - «В поисках затерянных сокровищ»

Литература

1. Гребенников Ю.С. Археологические памятники левобережья Тилигульского лимана. // Причорноморський екологічний бюлетень. – 2004. - №2. – С. 212 – 215. **2. Деркач О.М.,** Новокрещенов А.А. Природоохранный статус Тилигульского лимана и перспективы его туристско-рекреационного использования в пределах Николаевской области // Причорноморський екологічний бюлетень. – 2004. - №2. – С. 174 – 177. **3. Иванова С.В.,** Островерхов А.С., Петренко В.Г. Археология и история западного берега Тилигульского лимана: проблемы исследования и охраны культурного наследия // Причорноморський екологічний бюлетень. – 2004. - №2. – С. 186 – 199. **4. Молодецкий А.Э.** Туристско-рекреационные ресурсы Тилигульского лимана // Причорноморський екологічний бюлетень. – 2004. - №2. – С. 154 – 162. **5. Сапко Ю.И.,** Шевченко В.В. Природно-заповедные объекты ТРЛП «Тилигульский» и рекреационные ресурсы Тилигульского лимана Одесской области // Причорноморський екологічний бюлетень. – 2004. - №2. – С. 179 – 182. **6. Фондовые** материалы Администрации Тилигульского регионального ландшафтного парка 1999-2009 г.г.

Стрельбицька О.В. Перспективи розвитку туристичної діяльності на території Тилигульського регіонального ландшафтного парку.

В статті розкрито сучасний стан туристичної діяльності на території Тилигульського національного парку, перспективи її розвитку. Розглянуто основні рекреаційні ресурси, які представлені на території обох парків та можливості їх використання. Обґрунтовано необхідність організації єдиного національного парку, який би об'єднав дві окремі природоохоронні одиниці. Описані діючі туристичні маршрути.

Розроблено туристичний маршрут «У пошуках втрачених скарбів», в який включені рекреаційні об'єкти на території національного парку. Запропонована ідея щодо організації «Візит-центру». Розглянуто можливості розвитку принципово нових для даної території видів туризму, таких, як дайвінг, гідроархеологічні пошуки. Розглянуто ідею створення музею природи Тилигульського лиману.

Ключові слова: туристична діяльність, Тилигульський національний парк, рекреаційні ресурси, туристичні маршрути, біорізноманіття.

Стрельбицкая О.В. Перспективы развития туристической деятельности на территории Тилигульского регионального ландшафтного парка.

В статье раскрыто современное состояние туристической деятельности на территории Тилигульского национального парка, перспективы ее развития. Рассмотрены основные рекреационные ресурсы, которые представлены на территории обоих парков и возможности их использования. Обоснована необходимость организации единого национального парка, который бы объединил две отдельные природоохранные единицы. Описаны действующие туристические маршруты. Разработан туристический маршрут «В поисках затерянных сокровищ», в который включены рекреационные объекты на территории национального парка. Предложена идея организации «Визит-центра». Рассмотрены возможности развития принципиально новых для данной территории видов туризма, таких, как дайвинг, гидроархеологические поиски. Рассмотрена идея создания музея природы Тилигульского лимана.

Ключевые слова: туристическая деятельность, Тилигульский национальный парк, рекреационные ресурсы, туристические маршруты, биоразнообразие.

Strelbitskaya O.V. Tourism development prospects of Tiligulskyi Regional Landscape Park.

The article describes the current state of tourism in Tiligulskyi National Park and its development prospects. An overview of chief recreational resources found in both parks and possibilities of their utilization was provided. The need in organization of a single national park which the two separate environmental protection units would merge into was substantiated. Active tourist trails were described. The tourist trail In Search of Lost Treasures was devised, which included recreational sites within the national park. An idea was proposed to set up a Visitor Center. Opportunities of developing fundamentally different (for this area) forms of tourism, such as diving and hydro-archeological exploration, were reviewed. An idea of

creating the Museum of Nature of Tiligulskyi Liman was given a consideration.

Key words: tourism, Tiligulskyi National Park, recreational resources, tourist trails, biodiversity.

УДК 502:908:372.48 «192»

Трегубенко О. М.

РОЗВИТОК ЕКСКУРСІЙНО-ТУРИСТСЬКОЇ СПРАВИ ЯК ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ (20 – 50-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

В умовах корінних перетворень вітчизняного культурно-освітнього простору основоположного значення в змісті навчально-виховної діяльності освітніх закладів набуває формування в молоді національної свідомості, почуття любові до рідної землі, прищеплення шанобливого ставлення до природи краю. Одним з шляхів вирішення цього завдання може стати активізація екскурсійно-туристської справи, яка виступає активною формою організації вивчення природи регіонів, залучення учнівської молоді до раціонального використання й охорони природних ресурсів своєї місцевості.

Об'єктивне й всебічне вивчення історії розвитку екскурсійно-туристської справи в Україні має стати основою підвищення її ефективності на сучасному етапі. Питання генезису екскурсійно-туристської справи в Україні розкривається в наукових наробках С. Грибанової, Т. Дьорової, О. Костюкової, М. Мальської, М. Олексієнко, В. Федорченка, В. Цибухи, І Чагайди, Л. Яковлевої. У роботах цих авторів проблема зв'язку екскурсійно-туристської справи з навчально-виховним процесом загальноосвітньої школи й краєзнавством аналізується лише частково, що не дозволяє повністю реалізувати теоретичний і практичний потенціал, закладений в її рішенні.

Мета статті – висвітлити особливості розвитку екскурсійно-туристської справи як форми організації вивчення природи регіонів в Україні в 20-ті роки ХХ століття.

Активний розвиток екскурсійно-туристської справи в Україні з початку 20-х років ХХ століття проходив у нових соціально-економічних і політичних умовах будівництва молодого країни, на хвилі підйому краєзнавчого руху, становлення національної самосвідомості, посилення інтересу до пізнання природи, історії й культури своєї місцевості й був тісно пов'язаний з прийняттям у 1922 році, Кодексу законів про народну

освіту, в якому законодавчо закріплювалося формування екскурсійної системи в республіці.

Органами влади здійснювалася система заходів з створення найбільш сприятливих умов для стимуляції розвитку екскурсійно-туристської справи в республіці: аналізувався екскурсійно-туристський потенціал і з'ясовувалися можливості кожного регіону в наданні екскурсійно-туристських послуг; розроблявся механізм проведення близьких і далеких екскурсій; здійснювалася їх пропаганда серед місцевого населення.

Організацією екскурсійної справи в країні займалися різні організації й установи: спеціально створені екскурсійні бюро, наукові товариства, музеї, заповідники, Українське пайове товариство екскурсій і туризму (пізніше Всеукраїнське товариство пролетарського туризму та екскурсій), Науковий сільсько-господарчий комітет, Всеукраїнський комітет спілки робітників освіти (ВУК РОБОС), відділи народної освіти, школи всіх типів, педагогічні інститути. Загальне керівництво здійснював Народний комісаріат освіти України.

Особливу роль в організації екскурсійної справи в країні грали краєзнавчі організації. Українським комітетом краєзнавства регулярно розсилалися по організаціях краєзнавчого типу анкети для з'ясування екскурсійних можливостей різних регіонів країни та листи з пропонуванням конкретних заходів з організації й підвищення ефективності екскурсійної справи на місцях, основними з яких були: організація екскурсійно-туристичного центру в регіоні; улаштування консультацій у справах ознайомлення з округою; максимальне висвітлення екскурсійної привабливості свого регіону (публікація описів екскурсійних маршрутів, унікальних об'єктів своєї місцевості, видання листівок з краєвидами пам'яток природи та культури); обслуговування екскурсійних і туристських груп екскурсводами, організація екскурсійних баз, місць відпочинку й харчування; організація краєзнавчих виставок у своїй місцевості; методичні консультації з організації екскурсійної справи [1, с. 29].

Проведення вище означених заходів сприяло широкому розвитку екскурсій і туризму в межах округи й підсилювало матеріальну базу краєзнавчих організацій, які не мали централізованого фінансування й функціонували тільки за рахунок власних коштів.

Активними організаторами й учасниками екскурсійно-туристської справи в країні в 20-ті роки ХХ століття були працівники освіти й школярі. Місцеві екскурсії розглядалися педагогами як важлива форма організації вивчення природи, господарства й населення краю.

Розуміючи необхідність «розгорнути місцеві екскурсії як один з головних засобів вивчення краю, що є ґрунтом у виробничій роботі» [3, с. 10], в резолюції культконференції в галузі екскурсійної роботи, в

рамках Першої Всеукраїнської культнаради при Всеукраїнському комітеті спілки робітників освіти (ВУК РОБОС), були рекомендовані заходи щодо поліпшення методичної підготовки місцевих екскурсій: створення осередків для обговорення методичних питань та обліку нового методичного досвіду; встановлення тісного зв'язку між екскурсіями й іншими видами освітньої роботи; проведення зразкових екскурсій і їхнє подальше обговорення; проведення обліку екскурсійної роботи [4, с. 6].

Активну участь у роботі з організації екскурсій, краєзнавчих виставок і музеїв приймав методичний комітет Головнопросвіти. Так, в операційному плані методкому на 1924 – 1925 визначалося за необхідне: «1. Обробити основні методичні підручники з екскурсійної, музейної, виставочної роботи (методи роботи і програми екскурсій). 2. Зібрати бібліографію з екскурсійно-виставочно-музейної роботи й пам'яток революції й культури» [2, с. 20], що свідчить про значну увагу освітян до питань організації екскурсій, які не тільки виступали основною формою організації вивчення рідного краю й узагальнення матеріалів про особливості природи й господарства своєї місцевості, а й дозволяли підсилити ефективність навчально-виховної роботи шкіл.

З метою залучення вчителів і школярів до екскурсійної діяльності відділами народної освіти та профспілками активно пропагувалися маршрути екскурсій своєю округою й регіонами України; проводилися вечори обміну враженнями екскурсантів; організовувалися виставки, на яких демонструвалися альбоми місцевих екскурсій, експонати та місцеві матеріали, зібрані екскурсантами.

У межах діяльності з популяризації екскурсійної справи в країні здійснювалася публікація довідників екскурсійних маршрутів та оброблених дорожніх нотаток окремих екскурсій, частина з яких була присвячена вивченню особливостей природи певних регіонів. Прикладами таких праць є: «Геологічні екскурсії в Криму» М. Клепініна (1924), «Ботанічні екскурсії по Яйлі» Є. Вульфа (1926), «По Південному берегу Криму» (1926), «Довідник екскурсійного маршруту «Дніпрельстан»» (1927), які Державний науковий методичний комітет з секції політосвіти рекомендував до вжитку керівникам масових і шкільних екскурсій.

Таким чином, активізація екскурсійно-туристської справи в Україні в 20-ті роки ХХ століття була обумовлена, зростанням національної самосвідомості й громадської активності населення і була тісно пов'язана з піднесенням вітчизняного краєзнавчого руху.

Екскурсійно-туристська форма організації вивчення місцевої природи виступала важливою складовою навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Керівними органами освіти регулювалася робота освітніх закладів з охоплення дітей екскурсійно-туристською

діяльністю: видавалися серії листівок з примірними маршрутами походів та екскурсій з вивчення рідного краю, надавалися конкретні вказівки щодо організації екскурсійно-туристської діяльності в регіонах, рекомендувалося проведення певних заходів для забезпечення оптимальних умов для організації екскурсій і походів рідним краєм, здійснення пропаганди екскурсійно-туристської діяльності серед учнівської молоді.

Високу затребуваність екскурсійно-туристських форм вивчення регіонів можна пояснити їх значною активністю в напрямку пізнання учнями закономірностей природи, удосконалення спеціальних умінь і навичок, усвідомлення необхідності дбайливого відношення до природи та її природних ресурсів, виховання любові до своєї малої Батьківщини.

Література

1. Лист до всіх Краєзнавчих Організацій. В екскурсійній справі // Краєзнавство. – 1928. – № 1. – С. 29 – 30. **2. По екскурсійній, виставочній, музейній роботі** // ЦДАВОВ, ф. 166, оп. 5, од. зб. 6, арк. 18 – 20. **3. Постанова** IV Пленума ВУК РОБОС, що відбувся 1 – 3 липня 1927 року // Інформаційний лист Всеукраїнського Комітету Спілки Робітників Освіти. – 1927. – № 7. – С. 1 – 12. **4. Постанови** 1-ої Всеукраїнської культурнади при ВУКові РОБОС, затверджені Президією ВУК // Інформаційний лист Всеукраїнського Комітету Спілки Робітників Освіти. – 1928. – № 1. – С. 1 – 14.

Трегубенко О. М. Розвиток екскурсійно-туристської справи як форми організації вивчення природи регіонів в Україні (20-ті роки ХХ століття).

У статті розглядаються особливості розвитку екскурсійно-туристської справи як форми організації вивчення природи регіонів в Україні в 20-ті роки ХХ століття. Висвітлюється зв'язок між організацією й пропагандою екскурсійно-туристської діяльності в країні й розвитком шкільного природничого краєзнавства. Визначаються основні напрямки з активізації екскурсійно-туристської діяльності освітян.

Ключові слова: екскурсійно-туристська діяльність, природниче краєзнавство, школярі.

Трегубенко Е. Н. Развитие экскурсионно-туристского дела как формы организации изучения природы регионов в Украине (20-е годы ХХ века).

В статье рассматриваются особенности развития экскурсионно-туристского дела как формы организации изучения природы регионов в Украине в 20-е годы ХХ века. Освещается связь между организацией и пропагандой экскурсионно-туристской деятельности в стране и

развитием школьного природного краеведения. Выделяются основные направления активизации экскурсионно-туристской деятельности школьников.

Ключевые слова: экскурсионно-туристская деятельность, природное краеведение, школьники.

Tregubenko. E. N. The development of excursion-tourism business to organize the studying of nature in Ukraine (20 years of XX century).

The article tells about the peculiarity of excursion business and tourism to learning the nature of Ukraine. In the article you may find connection between the organization and propaganda of excursion-tourism business in Ukraine and development of natural study of local lore. The main directions mark out by activation student's excursion-tourism business.

Key words: excursion-tourism business, natural study of local lore, students.

УДК 338.483.1 (477.61)

Форис О.В.

**МІСЦЕ ПРИРОДНО-АНТРОПОГЕННИХ РЕСУРСІВ
МІЛОВСЬКОГО РАЙОНУ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА
ЛУГАНЩИНІ**

На сьогоднішній день пріоритетними для України є в'їзний і внутрішній туризм, адже вони здійснюють значний вплив на формування ВВП, надходження коштів у місцеві бюджети та державний бюджет загалом, сприяють забезпеченню робочих місць та підвищенню рівня життя населення. Це у свою чергу призводить до збільшення інтересу органів державної влади до регіонального туризму.

З метою розвитку туристичної індустрії на регіональному рівні основну увагу слід приділяти дослідженню туристичного потенціалу певних районів, яке в майбутньому сприятиме розвитку туризму окремих областей та України в цілому.

Не викликає сумніву той факт, що Луганщина має на своїй території достатньо необхідних ресурсів для розвитку туризму. Тут якнайкраще поєднуються вигідне географічне положення, унікальний природний потенціал, культурна і історична спадщина, які збереглися до сьогодні. Наявність цих ресурсів є основним стрижнем процесу розвитку сучасних форм та напрямків туризму. Саме тому виникла необхідність комплексної туристської характеристики Луганської

області в цілому, та її районів зокрема, одним з елементів якої є визначення природно-антропогенних ресурсів території.

Міловський район – один із перспективних туристичних районів Луганської області. Це зумовлено тим, що на його території знаходяться унікальні природні, природно-антропогенні та історичні об'єкти, які, однак, недостатньо популяризовані. Тільки за допомогою поетапної оцінки туристичних ресурсів можна визначити туристичний потенціал району та створити якісний туристичний продукт.

Проблема вивчення природних ресурсів Луганської області детально розглядається в роботі таких науковців, як О.П. Фисуненко, В.І. Жадан. Розгорнуту характеристику природно-антропогенних ресурсів Луганщини приводять В.О. Борозенець, Л.С. Тихонюк. Узагальнюючи доробок вчених, можна зробити висновок, що системні дослідження туристичного потенціалу Міловського району Луганської області загалом і його природно-антропогенних ресурсів зокрема ще не проводилися. Тому тема дослідження є актуальною.

Мета дослідження: проаналізувати природно-антропогенні ресурси Міловського району та визначити їх місце у розвитку туризму в Луганській області.

Природно-антропогенні туристичні ресурси – об'єкти мішаного походження, які здатні задовольнити психолого-естетичні потреби споживача у процесі туризму. Вони поділяються на природні (національні парки, заповідники, заказники та ін.) та антропологічні (парки культури та відпочинку).

Визначення наявності природно-антропогенних ресурсів є невід'ємною складовою загальної оцінки туристичного потенціалу території.

Луганський природний заповідник, який є перлиною заповідного фонду України, розташований на Луганщині і є надбанням нашої держави. Його біологічні та ландшафтні достоїнства знають не тільки в країнах СНД, але і в далекому зарубіжжі – він занесений до списку природоохоронних об'єктів у комітеті ЮНЕП при ООН. Серед степових заповідників він є одним з найбільш представницьких. Заповідник цінний регіональними ландшафтами, ґрунтами, рослинним і тваринним світом. Філією Луганського природного заповідника є «Стрільцівський степ». Він займає в даний час 522 га і представляє собою рівнинне плато в оточенні балок зі звичайними малогумусними чорноземами [1].

Заповідник «Стрільцівський степ» розташований біля села Криничного Великоцької сільради Міловського району та межує з угіддями трьох сільськогосподарських підприємств: на північному сході – із землями приватного сільськогосподарського підприємства «Батьківщина», на північно-заході – із землями конезаводу № 60 і на

півдні – з угіддями приватного сільськогосподарського підприємства «Шахтар».

Територія заповідника – це плато, яке по периметру порізане ярами і балками; на рівнинних ділянках існують улоговини, які можна визначити тільки за характером розподілу рослинності. Висота місцевості коливається в межах від 120 до 180 метрів над рівнем моря.

На заповідній території відсутні природні водойми і постійні водні джерела. В охоронній зоні на північ від заповідника протікає степова річка Черепаха, яка навесні розливається, а влітку сильно міліє. Грунтовий покрив представлений звичайними чорноземами, які займають плоскі ділянки заповідної території. Зустрічаються чорноземи, розташовані на пісках і солонці в місцях, де утруднений дренаж і стік атмосферної води.

Рослинність на території «Стрілецький степ» включає 5 типів: справжні (типові) степи, петрофітні степи, псаммофітні степи, галофітні (солончакові) степи, чагарникові степи.

Переважний тип рослинності – справжні (типові) різнотравно-типчакково-ковилісті степи – формації ковили вузьколистого, овсяниці бороздчатою, пирію середнього, пирію ковилелистного.

У «Стрілецькому степі» зустрічається багато видів східної флори, більшість якої дуже рідкісна або зовсім унікальна. Це такі види, як ковила червонувата, овсец Шелла, дзвіночок алтайський та ін., що свідчить про тісний генетичний зв'язок з Волзько-донськими степами.

Заповідна територія відрізняється багатоманітною фауною. Тут відмічено більше 40 видів ссавців, 157 видів птахів, 9 видів плазунів, 5 видів земноводних. Серед них зустрічаються і червонокнижні види - їжак вухатий, тхір, огар, дрозд, гадюка і полози. У степових тварин протягом багатьох століть виробився ряд специфічних пристосувань: вони мають сірувато-жовте забарвлення під колір ґрунту і вигорілої рослинності, риють нори, які захищають їх від негоди, спеки і ворогів; деякі з них, при нестачі корму, впадають в сплячку.

Особливої уваги заслуговує бабак степовий (байбак), тому що «Стрілецький степ» є профільованим заповідником по охороні цієї тварини. Колись цей вид зустрічався мало не на всіх рівнинах Європи, але сьогодні він занесений до Червоної книги України. Популяцію бабака тіснять розорювання земель і полювання.

Заповідний степ відрізняється значною популяцією птахів. Навесні реєструється велика кількість різних видів жайворонків. У доріг, на відкритих місцях спостерігаються чибис, лежень, золотиста сивка, великого кроншнепа. Тут водиться дуже рідкісна чорноголова вівсянка - птах південних степів. З хижих птахів у степу є звичайні луні, боривітер, кібчик, канюк, осоїд, шуліка, чеглик, сова та інші.

Територія заповідника «Стрільцівський степ» є своєрідною живою лабораторією, в якій вчені України та зарубіжжя продовжують досліджувати і спостерігати за процесами, що відбуваються в природних степових біогеоценозах, в період інтенсивного антропогенного пресу на навколишнє середовище.

Також на території району знаходяться заказники місцевого значення Балка березова, Крейдяні оголення, Новомикільське джерело та Зоріновський орнітологічний заказник.

Балка березова - загальнозоологічний заказник, заснований в 1998 році та розташований на південь від с. Журавське, на схід від с. Кірносого, загальна площа якого становить 797,3 га. Природний яружно-балковий ландшафт південних відрогів Середньоросійської височини, місцезнаходження залишків байрачних дібров, ковильників, поселень байбака степового. У цій місцевості навесні і восени зустрічається дрофа, стрепет [2, с. 21].

Природно-антропогенним об'єктом безумовно слід вважати Зоріновський орнітологічний заказник, заснований в 1980 році, який займає площу 20 га поблизу с. Зоринівка. Цей лиман є верховим озером, розташований на вододілі річок Комишна і Крейдяна. Мілководність, густі зарості очерету, осокових служать місцем проживання водоплавної птиці. В оточенні розораних степових масивів «Зоріновський лиман» є унікальною пам'яткою природи [3].

Не менше значення має ботанічний заказник «Крейдяні оголення», розташований в с. Стрільцівка Міловського району, який був заснований 1977 році. Загальна площа становить 30 га [2, с. 21]. Заказник організований з метою збереження намелової флори, охорони рідкісних ендемічних видів рослин, занесених до Червоної Книги України. Пам'ятник природи «Крейдяні оголення» представляє собою мальовничі крейдяні гори правого берега річки Комишної. Значна частина крейдяних гір круті, обривисті та позбавлена ґрунтового покриву, тому роль рослин, які ростуть на крейді дуже велика. Це льонянка крейдяна, ранник крейдяний, смілка крейдяна, чебрець крейдяний, полин донська і беловойлочное та ін. Ці рослини ростуть тільки на крейдяних горах. З понад 100 видів виявлених рослин 27 ендеміків, 2 реліктових (осока низька, істод сибірський), 15 тих, що охороняються: 4 занесені до Червоної Книги СНД, 2 - у Червону Книгу України, 9 - охороняються в Луганській області [1].

Ще одним природно-антропогенним об'єктом є Новомикільське джерело - гідрологічний пам'ятник природи, заснований 1971 році, розташований поруч з с. Новомикільське Міловського району. Площа території, що охороняється становить 0,1 га. Спадне джерело, дебіт якого – 3,3 л / сек, живить річку Камишну [2, с. 24].

Той факт, що Міловський район має значну кількість різноманітних природно-антропогенних ресурсів, може бути підставою для розвитку досить нового для нашої країни, але перспективного виду туризму – екологічного туризму.

Екологічний туризм представляє собою єдиний напрямок в індустрії туризму, який зацікавлений, перш за все, зберегти природу та її оточення: пам'ятники, рослини, тварин [4].

Можна виділити п'ять критеріїв, яким повинен відповідати екологічний туризм. Екологічний туризм:

- звернений до природи і заснований на використанні переважно природних ресурсів;
- мінімізує шкоду середовищу нашого проживання, тобто екологічно стійкий;
- націлений на екологічну освіту і просвіту, на формування відносин рівноправного партнерства з природою;
- дбає про збереження місцевої соціокультурної сфери;
- економічно ефективний і забезпечує сталий розвиток тих районів, де він здійснюється [5].

На території Міловського району екологічний туризм може стати галуззю спеціалізації, яка запропонує гідну альтернативу іншим видам господарської діяльності.

Таким чином, на території Міловського району знаходиться не лише відділення Луганського природного заповідника – Стрільцівський степ, але й заказники місцевого значення, діяльність яких спрямована на збереження фауни (Балка березова, Зоріновській заказник) та флори (Крейдяні оголення). Всі ці об'єкти є надбанням держави та невід'ємною частиною природоохоронного фонду Луганщини.

З упевненістю можна сказати, що Міловський район має великий потенціал в плані організації екологічного туризму, за рахунок наявності значної кількості природно-антропогенних ресурсів.

Цей вид туризму може стати важливим елементом економічного розвитку району та Луганщини в цілому, водночас буди інструментом захисту навколишнього середовища. Адже, туризм заснований на цільовому та раціональному використанні об'єктів туристичного інтересу є можливістю збереження туристичних ресурсів та подальшого їх використання з метою отримання довгострокових прибутків.

Перспективу подальших досліджень буде становити комплексна оцінка туристичних ресурсів Міловського району Луганської області.

Література

1. **Міловський район** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1388372>
2. **Борозенець В. О.** Заповідна Луганщина / В. О. Борозенець, П.С.Тихонюк; Держ.

управління екології та природних ресурсів по Луган. обл. Мінекоресурсів України; Луган. природний заповідник НАН України. – 2000. – 94 с.

3. Граница Украина-Россия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.melovoe.info/about/>

4. Экологический туризм. Экоотели [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://facepla.net/index.php/content-info/650-ecotourism-ecohotels>

5. Понятие экологического туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://odesa.at.ua/index/0-6>.

Форис О.В. Місце природно-антропогенних ресурсів Міловського району у розвитку туризму на Луганщині.

В статті розкрито питання визначення природно-антропогенних ресурсів Міловського району та можливість їх подальшого використання в організації туризму на Луганщині.

Форис О.В. Место природно-антропогенных ресурсов Меловского района в развитии туризма в Луганщине.

В статье раскрыты вопросы определения природно-антропогенных ресурсов Меловского района и возможность их дальнейшего использования в организации туризма на Луганщине.

УДК 338.48

Чернявая А. Л.

**ПРИМЕНЕНИЕ КЛАСТЕРОВ В СЕЛЬСКОМ ЗЕЛЕНОМ
ТУРИЗМЕ В УКРАИНЕ И АР КРЫМ**

Туризм в XXI веке стал социальным и политическим явлением, значительно влияющим на мировое устройство и экономику многих стран, и целых регионов. Особенных успехов мировой туризм достиг за последние 30 лет, когда число международных туристов возросло в 3,8 раза, а валютные доходы от него увеличились в 25 раз.

В настоящее время наметилась тенденция по возрождению достаточно популярных активных видов туризма. Новым и перспективным направлением в развитии туристической индустрии Украины и АР Крым стал сельский зеленый туризм. Этот вид туризма является одним из видов малого бизнеса, поднимает значение краеведения, создает жизненную среду, приближенную к природе для граждан и туристов.

Развитие сельского зеленого туризма способствует: развитию рекреационных зон в сельской местности; возможности отдыха людям

разного социального положения; пополнению в местные бюджеты; повышению значимости сельской местности; появлению новых рабочих мест; привлечению молодежи; сохранению и поддержанию экологии и окружающей природы.

Существующая в настоящее время инфраструктура услуг туристической индустрии в Украине не соответствует уровню мирового туризма, который активно развивается, однако, она может быть основой для создания более современной инфраструктуры, которая будет соответствовать мировым стандартам и включать в себя рекреационные, познавательные, экологические и другие требования. Для этого нужно создание кластеров в регионах Украины.

Кластерная система основывается на исследованиях интеграционных процессов, сетевых структур, проблем конкурентоспособности в условиях глобализации. Теоретические вопросы связанные с экономикой и организацией кластерных моделей освещены в трудах таких зарубежных ученых-экономистов как: М.Портер, Д.Толенадо [1] и др. В их работах подчеркивается, что существенное значение в повышении конкурентоспособности экономики регионов, улучшении инновационной инфраструктуры, основных показателей деятельности предприятий, привлечении дополнительных инвестиций, имеет создание новых наукоемких систем на основе сетевых структур – кластеров.

Кластеризация также изучалась отечественными и российскими учеными.

Соколенко С.И. изучал конкурентоспособность экономики региона на основе инновационных кластеров. В своей монографии [2, с.125], он дает анализ возникновения, формирования и развития новых производственных систем, в том числе и кластеров. В. Новиков в статье «Кластер агротуризма Гомельщины» [3,с.84], предложил с помощью кластера создание нового рынка туристических услуг в сельской местности и условий для приоритетного развития внутреннего и въездного туризма; создание инфраструктуры туризма за счет развития мелкого и среднего предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма и сформировал 4 основных модели развития сельского зеленого туризма с помощью кластеров.

В настоящее время становится актуальным вопрос о том, какую концепцию необходимо использовать для внедрения кластеров в Украине и АР Крым, как оптимизировать их структуру в целях активизации инновационной деятельности малого предпринимательства, какая форма кластерной организации подходит для сельского зеленого туризма? Эти и иные вопросы недостаточно изучены и требуют специальных исследований.

Целью данной статьи является анализ развития кластеров в Украине и АР Крым, анализ проведенных мероприятий по продвижению кластеризации в Украине и АР Крым, разработка рекомендаций и мероприятий по развитию кластеров в сельском зеленом туризме на территории Украины и АР Крым.

В Украине процесс кластеризации начался в 1997г., по инициативе С.И. Соколенко – президента международного содействия рынку, который на протяжении многих лет собирал по всему миру опыт формирования сетевых структур. Первые кластеры в Украине возникли на Подолье, в г.Хмельнице по строительству. По сельскому зеленому туризму в селе Грицеве. Туристический кластер возник в г.Каменец-Подольске. Большинство этих кластеров существует уже более 10 лет и показывает пример эффективного использования природных ресурсов, дополненных инновациям для начинающих.

Создание кластера в Подолье было активно поддержано Прикарпатьем, в котором в разных районах начали образовываться кластеры культурно-исторического туризма, производства сувенирной продукции и рекреационно-лечебный кластер.

В Севастополе, благодаря руководству ТПП водных технологий были созданы кластеры: альтернативной энергетики, туристически-рекреационный и морской кластер. Также в настоящее время на территории Крыма активно внедряется концепция развития туристически-рекреационных, информационно-коммуникационных кластеров, которые поддерживаются Министерством экономики АР Крым. В 2005г. при поддержке ассоциации развития г.Севастополя был создан кластер «Аура» по туристическому развитию региона.

В Запорожье был создан первый в Украине медовый кластер. В Одесской области в конце 1990 годов МФСР провело исследования возможностей формирования кластеров в депрессивных районах области, что повлекло за собой развитие кластеров АПК и рекреационного туризма. При поддержке местных энтузиастов (лидер – Евгений Богач), в районе Измаил-Рене при поддержке молдавской и румынской сторон сформировались логистический и туристически-рекреационный кластер.

Кластерное развитие в Харьковской области при поддержке облминистрации (Николай Борисенко), регионального НТП и парка «Рогань» совместно с российскими организациями Белгородской области в рамках евро региона «Слобожанщина» создали финансовый, информационно -коммуникационный и туристический кластеры.

В Смелянском районе с.Сунки был создан кластер по сельскому зеленому туризму.

В г.Мелитополь в 2002г. был создан кластер по сельскому зеленому туризму.

В 2005г. был создан проект «Кластер агроэкотуризма Гомельщины» (разработчик УО «Гомельский государственный университет им.Франциска Скорины», совместно с ГГНПОО «Оракул»). Который направлен на разработку кластерной модели развития агроэкотуризма Гомельщины в Гомельской области, и на достижение следующих практических целей:

- создание нового рынка туристических услуг в сельской местности и условия для приоритетного развития внутреннего и въездного туризма, обеспечение ежегодного роста тур потока в области;

- создание инфраструктуры туризма за счет развития мелкого и среднего предпринимательства в сфере туризма, создания новых рабочих мест в сельской местности и вовлечение граждан в создание новых туристических услуг;

- включение в организацию развития сельского зеленого туризма области основных субъектов туристической деятельности; обеспечение взаимодействия в сфере туризма негосударственных организаций с администрациями районов Гомельской области;

- развитие и продвижение таких видов сельского туризма, как природный туризм, паломнический туризм и т.д.

Формирование кластеров в Волынской области началось в 2004г. В Швацком районе сформировался туристически-рекреационный кластер «Святязь», который на данное время составляет объем оборота 1770тыс.грн/год.

Большой прорыв в области кластеризации сельского зеленого туризма и региональной экономики Украины прошли в 2010 году в форме конференции и семинаров.

- 16-18 марта 2010г. – в г.Донецк была проведена Международная стратегическая сессия по разработке и обсуждению новой модели экономического развития региона на тему «Инновационная стратегия Донецкого региона», на которой от секции были предложены перспективы формирования инновационных кластеров в регионе;

- 26-27 марта 2010г. – в г.Тернополе был проведен научный форум «Регионы знаний» в рамках проекта Regions of knowledge/RoK, на котором обговаривались вопросы формирования как производственных так и мировых кластеров. От секции на форуме было представлено выступление «Развитие экономики региона на основе инновационных кластеров»;

- 19 апреля 2010г. – в г.Черновцы была проведена Международная конференция по развитию в регионе кластеров малого бизнеса и сельского зеленого туризма»

- 11 мая 2010г. – в г. Измаиле Одесской области был проведен семинар по формированию мегакластера «Придунавье», на котором был представлен кластер сельского зеленого туризма;

- 17-20 мая 2010г. – в г.Алушта (АР Крым) была проведена XV Международная научно-практическая конференция «Актуальные вопросы развития инновационной деятельности», на которой была подготовлено выступление «Динамика и перспективы развития инновационной деятельности на кластерной основе в странах Причерноморья в XXIст.»;

- 18 августа 2010г. – в г.Комсомольском Полтавской области был проведен круглый стол по вопросам возможностей ускорения развития перспективных кластеров: лечебно-оздоровительных, производства сувениров и туристически- рекреационных (сельскому зеленому туризму);

- в декабре 2010г. – членами секции была подготовлена программа развития туристически-рекреационных территорий Украины и сельского зеленого туризма на основе экономических зон и кластерных объединений [4].

Украина имеет большой потенциал для успешного продвижения кластерной модели в туристически- рекреационной сфере, однако для этого необходимо осуществить следующие мероприятия:

- обеспечить развитие государственно-частного партнерства в формировании инновационных кластеров;

- провести реформу управления с целью уменьшения бюрократии, создания качественного механизма борьбы с коррупцией;

- обеспечить развитие обучения в направлении подготовки кадров для работы в новых системах и переподготовки кадров высшего, среднего и низкого уровней;

- в максимально короткие сроки разработать и обеспечить реализацию национальной стратегии и программы повышения конкурентоспособности Украины и ее регионов на основе формирования и развития инновационных и туристически-рекреационных кластеров;

- обеспечить законодательную деятельность по формированию благоприятной для развития предпринимательства деловой окружающей среды с акцентом на сотрудничество властей, бизнеса, науки и общественных организаций в инновационных и туристических структурах;

- провести фундаментальные исследования с целью определения приоритетов в формировании национальных и региональных инновационных и туристических кластеров;

- создать Национальные и региональные советы конкурентоспособности для координации деятельности национальных и региональных кластеров;

- необходимо более активно использовать доноров – Международной организации ООН, ЮНИДО, ЮНЕСКО,ПРООН и системы европейского союза, а также национальные организации;

- необхідно підтримувати розвиток в областях України створення асоціацій підприємців, нацелених на об'єднання зусиль технологічного і інтелектуального потенціалу на основі кластерної моделі (приклад «Подольє Перший» в г.Хмельницьке, «Аура» г. Севастополь і др.)

Кластерні моделі в нових умовах глобалізації і бурного розвитку новітніх технологій дозволяють використовувати можливості основних галузей для прискорення розвитку економіки і відновлення її здатності випускати конкурентоспроможну продукцію. Світовий досвід свідчить, що ринковий механізм через інноваційні рекреаційно-туристичні кластери надає сприяння взаємному узгодженню технологічних, економічних і в значительній мірі соціальних параметрів інноваційного і туристичного зростання. В таких обставинах кластерна модель стає найбільш ефективною ринковою механізмом прискорення сучасного економічного розвитку.

В більшості областей України процес кластеризації почався, однак з бюджету на розвиток кластерів нічого не виділено. В європейських країнах вже існує практика державної допомоги процесу кластеризації, коли половину витрат на формування і розвиток бере на себе національний бюджет. Однак це працює тільки в тому випадку, коли затверджена Національна стратегія кластеризації економіки кожної країни і використовується План кластерного розвитку країни, який контролюється національним урядом. Подібні стратегії, Концепції і закони вже прийняті в колишніх радянських республіках: Росії, Білорусії, Казахстані, Узбекистані, Азербайджані і т.д.

Література

1. Портер М. Конкуренція/ Майкл Портер. –М.: Видавничий дім «Вільямс», 2010, -591с. **2. Соколенко С.І.** Производственны системы глобалізації. Сети, альянсы, кластери/ Сергей Игоревич Соколенко. – К.: Логос, 2002. -645с. **3. Новиков В.** Кластер агроэкотуризма Гомельщини/ Виталий Новиков. –К.: Оракул, 2007. -124с. **4. Соколенко С.І.** Звіт про діяльність Секції розвитку конкурентоспроможності економіки на основі кластерної моделі за 2010рік/ Сергій Ігорович Соколенко сайт Соколенко С.І. веб-сторінка: www.ukcluster.org

Чернява Г.Л. Застосування кластерів у сільському зеленому туризмі в Україні та АР Крим.

У статті проводиться аналіз розвитку кластерів в Україні і Криму, аналіз проведених заходів щодо просування кластеризації в Україну та

АР Крим, розробка рекомендацій і заходів щодо розвитку кластерів у сільському зеленому туризмі на території України та АР Крим.

Ключові слова: туристично-рекреаційні території, туристична індустрія, глобалізація, конкурентоспроможність, сільський зелений туризм.

Чернявая А.Л. Применение кластеров в сельском зеленом туризме в Украине и АР Крым.

В статье проводится анализ развития кластеров в Украине и Крыму, анализ проведенных мероприятий по продвижению кластеризации в Украине и АР Крым, разработка рекомендаций и мероприятий по развитию кластеров в сельском зеленом туризме на территории Украины и АР Крым.

Ключевые слова: туристически- рекреационные территории, туристическая индустрия, глобализация, конкурентоспособность, сельский зеленый туризм.

Sherniavoya A.L. The use of clusters in rural green tourism in Ukraine and Crimea.

The article analyzes the development of clusters in the Ukraine and Crimea, an analysis of the activities undertaken to promote clustering in Ukraine and Crimea, the development of recommendation and measures for the development of clusters in rural green tourism in Ukraine and Crimea.

Key words: tourist and recreational area, the tourist industry, globalization, competitiveness, rural green tourism.

УДК 338.48 – 6 : 2 (477.61)

Шевченко С. В.

**РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ
М. ЛУГАНСЬК)**

Туризм дедалі набуває більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, в тому числі й у Луганській області та м. Луганську. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності є важливим чинником підвищення якості життя в місті, утворення додаткових робочих місць, поповнення місцевого бюджету та підвищення авторитету Луганська як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичному ринках. У Луганську туризм ще не є такою прибутковою галуззю як в інших регіонах країни (Крим, Карпати), проте в останні роки відбувається зростання обсягів реалізації туристських

послуг. Перспективним різновидом туризму для нашого регіону може бути й релігійний туризм. На сьогодні в місті Луганськ та області представлені всі три світові релігії: християнство (95%), іслам (1,5 %) та буддизм (0,6%). Новітні релігійні рухи та іудейські релігійні організації загалом складають 2,9 %.

Незважаючи на те, що паломництво є найдавнішим видом подорожей, тематика релігійного туризму не достатньо відображена в науковій літературі. Визначення та характеристика релігійного туризму подана А. В. Бабкіним, окремі аспекти його розкриття розглядаються в періодичних виданнях. Проте ґрунтовні дослідження цієї тематики відсутні. В зв'язку з поверненням до духовності, посилюється інтерес до християнства на регіональному рівні: характеристику храмів міста Луганськ надають Т. Н. Белокобильська та Л. Борщенко. Проте загального аналізу, визначення факторів, проблем та перспектив розвитку релігійного туризму в нашому регіоні не проводиться.

Тому метою нашого дослідження є характеристика сучасного стану релігійного туризму, аналіз чинників, які можуть впливати на розвиток релігійного туризму в м. Луганськ.

Релігійний туризм є одним із найдавніших видів туризму та являє собою переміщення людей до святих місць з метою відвідання храмів та монастирів. Зародження релігійного туризму пов'язано з існуванням у світі головних релігійних течій, таких як християнство, іслам, іудаїзм та буддизм.

С. Пазенок відзначає, що в Україні здавна приймали паломників в її святих місцях. І українські паломники відвідували святи місця в далеких від неї землях [1]. Це не був туризм у сучасному розумінні цього поліфункціонального явища. Але в ньому вже були закладені комунікативні, інформативні, інтегративні, соціальні та інші функції туризму. На українських землях, як засвідчують давні літописи та хроніки, побувало багато подорожуючих зі Сходу та Заходу. Їх приваблювала краса української природи, шляхетність душі українського народу, духовна величність лавр, культурних і сакральних пам'яток регіонів України.

Луганська область та, зокрема, обласний центр – місто Луганськ, може бути одним із центрів релігійного туризму на Україні. Значущість регіону паломництва зумовлена наявністю унікальних об'єктів, привабливих для туристів, які цікавляться релігією. Ці об'єкти можуть бути пов'язані з історичними подіями, що відбувалися в регіоні та персоналіями – прославленими догідниками Божими. Поряд з цим наявні природні об'єкти: камені, скелі, водопади, дерева, джерела і так далі. Безумовно, вищезгадане ув'язується зі святими подіями, особами, оповідями або легендами.

Доцільно зазначити, що сьогодні релігійне життя в Луганську активно розвивається. В багатьох районах, населених пунктах нашого міста діють, реставруються, реконструюються старі та зводяться нові православні храми та монастирі. Зародження та формування православ'я на Луганщині у свій час було непоривно пов'язане з географічним положенням і стародавньою історією краю. Унікальність міста – східних воріт України – зумовила особливості взаємовпливу різноманітних релігійних течій у регіоні. Тут збереглося багато стародавніх звичаїв, народних обрядів, самобутні форми мислення та інше.

За матеріалами управління зі справ релігії Луганської облдержадміністрації, релігійна мережа на теренах Луганщини станом на 01.01.2011 р. представлена 45 віросповідними напрямками, в межах яких діє 791 релігійна організація, в тому числі 764 громади, десять обласних об'єднань та управлінь, п'ять навчальних закладів, по шість одиниць, відповідно, нараховують духовні місії та монастирі. Окрім цього в області діє 188 недільних шкіл. Справами церкви в області опікується 1107 священнослужителів. Кількість церковних друкованих засобів масової інформації складає 16 одиниць. Для богослужінь релігійні організації області використовують 496 культових та пристосованих під молитовні споруд.

Привабливими православними релігійними святинями у місті Луганськ можуть бути різноманітні храми, собори, релігійні об'єкти, церкви. Гордість нашого міста – Свято-Петропавлівський кафедральний собор у Кам'яному Броді, найстаріша релігійна споруда в місті, побудований в 1761 році на кошти прихожан [2].

Найбільшим у Східній частині України є Свято-Володимирський кафедральний собор, урочиста церемонія освячення якого була проведена Митрополитом Київським і усієї України Володимиром 9 квітня 1993 року на площі імені Горького (зараз Володимирській) при багаточисельному збігу городян. Він розрахований на 1500 прихожан [3].

Іншими, привабливими для туристів, можуть бути наступні релігійні християнські споруди: Храм Свято-Алекса́ндро-Невського, Свято-Георгі́ївський храм, Храм Дмитра Солунського, Храм Святих мучеників Гу́рія, Самона та Аві́ва, повністю виконаний з дерев'яного срубу, Пам'ятний знак Божої Матері, Каплиця на могилі старця Філіпа Луганського. Для католицьких християн в Луганську діють Храм Царя Христа, Римсько-католицька церква Різдва Пресвятої Діви Марії, Вірменська католицька Церква. Для сповідувачів ісламу була збудована мечеть, для іудеїв почали зводити синагогу.

Незважаючи на те, що в місті Луганськ немає об'єктів республіканського значення, існуючі ресурси мають потенціал для розвитку внутрішнього релігійного туризму: пізнавальні екскурсії для

школярів, які вивчають історію та культуру рідного краю, студентів – у курсі релігієзнавства, жителів та гостей міста, тому, що більшість представників радянської доби не знають навіть як поводитись у храмі, проте мають потребу в духовності, досягли того віку, коли прагнуть пізнати Бога та знайти до нього шлях, самого себе, істину буття. Це може бути абсолютно новий, проте досить прибутковий (перспективний) напрямок діяльності для місцевих турфірм.

Позиції та авторитет православної Церкви в Луганській області потужні, а її вплив гарно відомий далеко за межами краю. Таке положення Церкви засновано на фундаментальних духовних джерелах, міцних багатовікових історичних традиціях, сучасних самовідверджених подвижницьких трудах православних пастирів Луганщини.

Вищезазначені фактори – важлива складова значної привабливості священних місць Луганська для православних паломників, гостей з Російської Федерації та інших міст, а також залог успіху та перспективності розвитку релігійного туризму.

В регіоні активно здійснюється будівництво нових культових споруд. Так, впродовж 1992-2010 років, було зведено 53 культових будівлі (43 в містах, 10 в селах Луганщини). За станом на 1 січня 2010 року ведуться роботи з будівництва 23-х культових споруд (20 – в містах, 3 – в селах області), на п'ятнадцять одиниць збільшилась кількість приміщень, орендованих релігійними спільнотами.

Луганська та Сєверодонецька єпархії УПЦ активно займаються організацією паломництва віруючих області до православних святинь доставлених до регіону з монастирів України та дальнього зарубіжжя. Зокрема, за благословенням Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної церкви, Блаженнішого Володимира, у рамках відзначення річниці Хрещення Київської Русі, впродовж року в регіоні перебували православні святині з країн близького та дальнього зарубіжжя, котрі були розміщені в Свято-Володимирському кафедральному соборі Української православної церкви обласного центру, а потім були доставлені до вшанування віруючими парафій найпотужніших за кількістю та найбільших за чисельністю вірних благочинницьких округів регіону [4].

Вищенаведені заходи отримують певний позитивний резонанс серед широких верств населення області, ідеологічно впливають на зміцнення стану довіри та конструктивного діалогу між владними органами і органами церковного самоврядування, котрі сприяють здійсненню паломництва.

З метою формування конкурентоспроможного вітчизняного туристського продукту розроблено та затверджено розпорядженням голови облдержадміністрації Програму розвитку туризму в Луганській області на 2010-2015 роки. Ця Програма має стати концептуальною

базою довгострокової програми розвитку туризму в області, створення організаційно-правових та економічних засад становлення туризму як високорентабельної галузі економіки, важливого засобу культурного та духовного виховання громадян, а також покликана стимулювати ефективне використання наявних природних чи історико-культурних ресурсів, підвищити рівень міжгалузевого співробітництва, визначити перспективи подальшого розвитку туризму на основі його сучасного стану.

Основними завданнями Програми є: забезпечення сталого розвитку туристичної галузі та підвищення її частки в макроекономічних показниках; підвищення рівня життя громадян і створення додаткових робочих місць; підвищення іміджу регіону на вітчизняному та міжнародному туристському ринку; збільшення частки очікуваних доходів від туристської галузі у державному бюджеті. Використовуватимуться наявні можливості для розвитку різноманітних видів туризму, в тому числі, релігійного.

Цей вид туризму при вмілій організації може приносити суттєві фінансові кошти в обласний бюджет, сприяти розвитку регіональної економіки, організації нових робочих місць. Для цього необхідно налагодити систему реклами, пропаганди та організації релігійних туристських маршрутів. Турфірми та туроператори зобов'язані гарно знати специфіку цього напрямку діяльності та кваліфіковано її здійснювати.

Релігійний туризм є одним із найдавніших видів туризму та являє собою переміщення людей до святих місць з метою відвідання храмів та монастирів, бажання зцілитися від душевних та фізичних недугів, помолитися за рідних та близьких, отримати благодать, відмолити гріхи, сповідуватися та здійснити інші дієства. На сьогодні релігійний туризм у місті Луганськ представлений паломницькими турами, які організовуються церковними епархіями для власних прихожан, турфірми пропонують лише екскурсії до Святогірської лаври, які користуються попитом серед вчителів.

Висновки і рекомендації, зроблені на підставі проведеного дослідження, можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі як основа подальших розробок теоретичного вивчення релігійного туризму та перспектив його розвитку у м. Луганськ.

Література

1. Пазенок В. С., Федорченко В. К. Філософія туризму: навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 268 с.; **2. Синица Т.** Малиновий звон Свято-Петропавловського Собора: Благовест // Субботний калейдоскоп. – 1998. – 2-8 июля. – с.1, фот.; **3. Лермонтов В.** Свято-Владимирский

Кафедральный Собор // Луганская правда. – 2003. – 12 авг. – с.2;
4. <http://www.loga.gov.ua/region/religion/>

Шевченко С. В. Розвиток релігійного туризму (на прикладі м. Луганськ).

У статті розглядається релігійний туризм як перспективний вид туризму у місті Луганськ на сьогоднішній день, проаналізовано сучасний стан релігійного туризму в Луганську, зазначені основні чинники, що можуть впливати на розвиток релігійного туризму в нашому місті

Ключові слова: туризм, релігійний туризм, паломництво, храм собор, культові споруди.

Шевченко С. В. Развитие религиозного туризма (на примере г. Луганск).

В статье рассматривается религиозный туризм как перспективный и вид туризма в городе Луганск на сегодняшний день, проанализировано современное состояние религиозного туризма в Луганске, обозначены основные факторы, которые могут влиять на развитие религиозного туризма в нашем городе.

Ключевые слова: туризм, религиозный туризм, паломничество, храм, собор, культовые сооружения.

Shevchenko S.V. Development of religious tourism (on the example of city Lugansk)

In the article is examined religious tourism as outlook and type of tourism in town Lugansk to date, the modern consisting of religious tourism is analysed of Lugansk of basic factors which can influence on development of religious tourism in our town.

Key words: tourism, religious tourism, pilgrimage, temple, cathedral, places of worship.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Барабаш Олеся Ігорівна, магістр з туризму, асистент кафедри туризму і готельного господарства ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Басюк Дарія Іванівна, к.п.н., доцент, Національний університет харчових технологій.

Бейдик Олександр Олексійович, д.г.н., професор кафедри краєзнавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бігус Маряна Михайлівна, здобувач Львівської комерційної академії.

Божук Тетяна Іванівна, к.т.н., доцент, доцент кафедри менеджменту Навчально-наукового інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола Національного університету «Львівська політехніка».

Бордонос Кристина Олександрівна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бугрій Олена Володимирівна, д.п.н., професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії та методики викладання Криворізького державного педагогічного університету .

Гєвель Анастасія Олександрівна, студентка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гук Людмила Іванівна, здобувач, викладач-асистент англійської мови кафедри іноземних мов Львівського інституту економіки і туризму.

Денисик Григорій Іванович, д.г.н., професор, завідувач кафедри фізичної географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Ефе Алі, регіональний директор туристичної компанії Trek Travel International.

Залещик Віталія Віталіївна, аспірантка кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка. .

Захарченко Валерія Юріївна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заячківська Галина Адамівна, к.е.н., доцент, докторант кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету.

Кирилюк Леонід Миколайович, к.г.н., ст. викладач кафедри економічної і соціальної географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Клок Наталя Валеріївна, викладач Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Коломойцев Артур Сергійович, студент спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Корінний Володимир Іванович, к.г.н., доцент кафедри фізичної географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Котенко Наталя Валеріївна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кратінов Роман Олександрович, провідний економіст Луганської філії інституту економіко-правових досліджень НАН України.

Левченко Марія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри організації та управління якістю ресторанного господарства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Максимюк Наталя В'ячеславівна, ст. викладач кафедри обліку і аудиту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Матвєєва Яна Андріївна, студентка колежду технологій і дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Медведєва Катерина Володимирівна, здобувач Харківської національної академії міського господарства.

Новосад Наталія Олексіївна, аспірантка кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка, генеральний директор туристської фірми «Оріон-інтур».

Палій Наталія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри економіки і управління інноваційною діяльністю. Донецького національного університету економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Подвірна Христина Євгенівна, к.г.н., ст. викладач кафедри міжнародної економіки та інвестиційної діяльності Львівського інституту економіки і туризму.

Пристюк Володимир Миколайович, к.е.н., доцент кафедри туризму і готельного господарства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Провоторіна Валерія Валентинівна, к.е.н., доцент кафедри туризму та індустрії гостинності Ростовського технологічного інституту сервісу та туризму філія Південно-Російського державного університету економіки та сервісу.

Продан Юлія Олександрівна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Прокопчук Ліліана Андріївна, студентка Навчально-наукового інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола Національного університету «Львівська політехніка».

Родіна Ганна Валентинівна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рошко Наталія Борисівна, викладач економічного факультету кафедри обліку і аудиту Приватного вищого навчального закладу «Буковинський університет».

Свірідова Наталія Дмитрівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри туризму і готельного господарства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Соколова Ксенія Петрівна, головний спеціаліст відділу з питань підготовки автомобільних доріг, наземного транспорту та пунктів пропуску через державний кордон Національного агентства з питань підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу.

Скабара Роман Михайлович, к.г.н., доцент кафедри туризму Львівського державного університету фізичної культури. .

Смирнов Ігор Георгійович, д.г.н., професор кафедри краєзнавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сорокін Артур Юрійович, магістрант спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сорокіна Галина Олександрівна, к.г.н., доцент кафедри туризму та готельного господарства ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Стамат Владислав Сергеевич, магістрант спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Страшевська Лариса Володимирівна, аспірант кафедри фізичної географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тонту Ердал, генеральний директор готелю «Катамаран».

Трегубенко Олена Миколаївна, к.п.н., доцент кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Федоренко Олена Олександрівна, ст. викладач кафедри іноземних мов Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Форис Ольга Вікторівна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Чжан Хуа, викладач Джетьянського туристичного коледжу (Китай).

Чжэн Джазе, викладач Джетьянського туристичного коледжу (Китай).

Чернява Ганна Леонідівна, асистент кафедри економіки підприємства Кримського економічного інституту Головного вищого навчального закладу «Київський економічний університет імені В. Гетьмана»

Чиж Ольга Петрівна, к.г.н., ст. викладач кафедри фізичної географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Чорненко Надія Василівна, к.г.н., ст. викладач кафедри менеджменту Львівського державного інституту новітніх технологій та управління ім. В'ячеслава Чоновола.

Швець Юрій Юрійович, к.е.н., доцент Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.

Шевченко Світлана Володимирівна, магістрантка спеціальності «Туризм» ІТОТТ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукове видання

ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

---

*Матеріали VI Міжнародної
науково-практичної конференції*

(28 – 29 квітня 2011 р., м. Луганськ)

Випуск 6

Том 2

Відповідальний за випуск: Гуцол А. В.
Комп'ютерний макет: Гуцол А. В.

Здано до склад. 25.02.2011 р. Підп. до друку 25.03.2011 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 36,04. Наклад 200 прим. Зам. № 61.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.